İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

İSTANBUL BEYAZIT'TAKİ THEODOSIUS FORUMU GEÇ ANTİK DÖNEMDEN OSMANLI DÖNEMİ'NE KADAR FORUM VE YAPILARININ DEĞİŞİMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimar Özlem ERSİN

Anabilim Dalı : MİMARLIK

Programı : MİMARLIK TARİHİ

EYLÜL 2007

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

İSTANBUL BEYAZIT'TAKİ THEODOSIUS FORUMU GEÇ ANTİK DÖNEMDEN OSMANLI DÖNEMİ'NE KADAR FORUM VE YAPILARININ DEĞİŞİMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimar Özlem ERSİN
502051106

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 14 Eylül 2007
Tezin Savunulduğu Tarih : 21 Eylül 2007

Tez Danışmanı : Y. Doç.Dr. Zeynep KUBAN

Diğer Jüri Üyeleri Doç.Dr. İlknur KOLAY (İ.T.Ü.)

Doç.Dr. Engin AKYÜREK (İ.Ü.)

EYLÜL 2007

ÖNSÖZ

Erken Bizans Dönemi'nde inşa edilen ve Osmanlı Dönemi'ne kadar kullanılan Beyazıt'taki Theodosius Forumu ve yapıları ile ilgili kapsamlı bir çalışma yapılmamış olması ve konuyla ilgili Türkçe yayın eksikliği beni bu alanda çalışmaya yöneltmiştir. Araştırma sürecinin bana sadece Mimarlık Tarihi değil, bilimin her alanına dair yaklaşımlarımda etkileyici olacak bir deneyim kattığına inanıyorum.

Bu yüksek lisans tezinin hazırlanmasında, bana bu konuyu öneren danışmanım Y.Doç.Dr. Zeynep Kuban'a bütün çalışma sırasındaki sabır ve destekleri için teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmalarım sırasında bana destek olan aileme ve eşim Çağatay Gürevin'e teşekkür ederim.

Eylül, 2007 Özlem ERSİN

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ ii
İÇİNDEKİLER iii
ŞEKİL LİSTESİ v
ÖZET ix
SUMMARY x

1. GİRİŞ 1

2. FORUM ÖRNEKLERİ VE THEODOSIUS FORUMU'NUN GENEL ÖZELLİKLERİ 5
2.1. Forumlarının Genel Özellikleri ve Forum Örnekleri 5
2.1.1. Kent Merkezindeki Forumlar 6
2.1.2. İmparatorluk Forumu Örnekleri 6
2.1.2.1. Augustus Forumu 7
2.1.2.2. Traianus Forumu 8
2.1.2.3. Constantinus Forumu 10
2.2. I. Theodosius Döneminde Kentin Yapısal Durumu ve I. Theodosius İmar Faaliyetleri 13
2.3. Theodosius Forumu'nun Konumu 14
2.4. Theodosius Forumu'nun Adı 15
2.5. Theodosius Forumu`nun Bulunduğu Alanın Tarihsel Gelişimi 16
2.5.1. Theodosius Öncesi Dönem 16
2.5.2. Theodosius Dönemi 18
2.5.3. Theodosius Sonrası Bizans Dönemi 18
2.5.4. Osmanlı Dönemi 19

3. THEODOSIUS FORUMU'NUN MİMARİ ELEMANLARI 21
3.1. Theodosius Sütunu 21
3.1.1. Tarihsel Gelişimi 22
3.1.2. Yeri 24
3.1.3. Mimari Özellikleri 26
3.1.4. Sütun Kabartmalarının Betimlemeleri 28
3.1.5. Theodosius Sütunu ile Benzerlik Gösteren Sütun Örnekleri 37
3.1.5.1. Traianus Sütunu 37
3.1.5.2. Marcus Aurelius Sütunu 38

3.1.5.3. Arcadius Sütunu 38
3.1.5.4. Iustinianus Sütunu 44
3.1.5.5. Sütunların Karşılaştırılması 46
3.2. Theodosius Takı 47
3.2.1. Tarihsel Gelişimi 47
3.2.2. Kazı Buluntuları 50
3.2.3. Mimari Özellikleri 56
3.3. Theodosius Bazilikası 60
3.4. Forumdaki Heykeller 61
3.4.1. Theodosius Atlı Heykeli 61
3.4.2. Diğer Heykeller 64
3.5. Hamam 65
3.6. Kiliseler 65
3.7. Sarnıçlar 67
3.8. Arkeolojik Kazılar Sonucu Forum Alanı veya Yakınında Bulunan Diğer Yapılar 70
3.8.1. Beyazıt Hamamı'nın Doğusundaki Eksedralı Yapı 70
3.8.2. Diğer Buluntular 73

4. THEODOSİUS FORUMU RESTİTÜSYONLARI VE DEĞERLENDİRMELERİ 77
4.1. Restitüsyonlar 77
4.1.1. Schneider'in Restitüsyonu 77
4.1.2. Verzone'nin Restitüsyonu 78
4.1.3. Naumann'ın Restitüsyonu 78
4.1.4. Bauer'in Restitüsyonu 78
4.1.5. Kuban'ın Restitüsyonu 80
4.1.6. Berger'in Restitüsyonu 80
4.2. Değerlendirmeler ve Restitüsyon Önerisi 81

5. SONUÇ 86

KAYNAKLAR 88

EKLER 95

ÖZGEÇMİŞ 186

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa no

Şekil A.1 : Forum Romanum planı (Abrams, 1986, s.143) 95
Şekil A.2 : Pompeii Forumu planı (Ward-Perkins, 1994, s. 159).....95
Şekil A.3 : Leptis Magna Forumu planı (Abrams, 1986, s.142) 96
Şekil A.4 : L. Magna For. kuzeydoğu portikosu (Ward-Perkins, 1994, s. 389).....96
Şekil A.5 : Leptis Magna Forumu bazilikası (Ward-Perkins, 1994, s. 387).....97
Şekil A.6 : L. Magna For. bazilikası restitüsyonu (Ward-Perkins, 1994, s. 388)...97
Şekil A.7 : İmparatorluk forumları planı (Bauer, 1996, s. 86) 98
Şekil A.8 : Augustus Forumu planı (Stierlin, 1996, s. 42) 99
Şekil A.9 : Traianus Forumu planı (Stierlin, 1996, s. 130) 100
Şekil A.10 : Traianus Forumu Restitüsyonu (Stierlin, 1996, s. 131) 101
Şekil A.11 : Traianus Forumu eksedraları restitüsyonu (Stierlin, 1996, s. 132) ...101
Şekil A.12 : Constantinus Forumu restitüsyonu (Bauer, 1996, s. 174) 102
Şekil A.13 : Constantinus Sütunu (Müller-Wiener, 2002, s. 257) 102
Şekil A.14 : Constantinus Sütunu kaidesi (Bauer, 1996, pl. 20.1) 103
Şekil A.15 : Mango'nun Const. Sütunu restitüsyonu (Bauer, 1996, s. 174) 103
Şekil A.16 : Const. Süt.'nun kaidesinin kesiti (Müller-Wiener, 2002, s. 256) 103
Şekil A.17 : I. Constantinus dönemi şehir planı (Mango, 1990, Plan I) 104
Şekil A.18 : I. Theodosius dönemi şehir planı (Mango, 1990, Plan II) 104
Şekil A.19 : Schneider'e göre K.polis'teki bölgeler (Berger, 1997, s. 355) 105
Şekil A.20 : Du Cange'a göre K.polis'teki bölgeler (Berger, 1997, s. 354) 105
Şekil A.21 : Berger'e göre K.polis'teki bölgeler (Berger, 1997, s. 405) 105
Şekil A.22 : Beyazıt Meydanı ve çevresi (Müller-Wiener, 2002, s. 258) 106
Şekil A.23 : 3. yüzyıla ait bir lahit (Fıratlı, 1950, s. 12) 106
Şekil A.24 : Mezar Steli (Fıratlı, 1950, s. 12) 106
Şekil A.25 : M.Ö. 4. yüzyılın ikinci yarısına ait mezar steli 107
Şekil A.26 : M.Ö. 2. yüzyıla ait mezar steli 107
Şekil A.27 : Beyazıt Meydanı ve çevresindeki buluntular (Bauer, 1996, s. 188) .108
Şekil B.1 : Buondelmonti'nin Konstantinopolis çizimi (Kuban, 2004, s. 164) ...109
Şekil B.2 : Vavassori'nin Konstantinopolis çizimi (Berger, 1994, s. 330) 110
Şekil B.3 : Berger'in Vavassori çizimi yorumlaması (Berger, 1994, s. 333) 111
Şekil B.4 : Berger'in Vavassori çizimi yorumlaması (Berger, 1994, s. 332) 111
Şekil B.5 : Berger'in Eski Saray surları restitüsyonu (Berger, 1994, s. 338) 112
Şekil B.6 : Braun-Hogenburg'un K.polis çizimi (Berger, 1994, s. 331) 113
Şekil B.7 : Louvre Müzesi'nde bulunan çizim (Sande, 1981, s. 75) 114
Şekil B.8 : Louvre Müzesi'nde bulunan çizim (Sande, 1981, s. 75) 114
Şekil B.9 : Beyazıt Hamamı'nın temelindeki Th. Sütunu'na ait fragmanlar 115
Şekil B.10 : Beyazıt Hamamı'nın temelindeki Th. Sütunu'na ait fragmanlar.....115
Şekil B.11 : Sütun parçası-Env. no. 2705 ve 2705a (Sande, 1981, s. 37) 116
Şekil B.12 : Sütun parçası-B.11'den detay (Sande, 1981, s. 37) 116
Şekil B.13 : Sütun parçası-B.11'den detay (Sande, 1981, s. 38) 116
Şekil B.14 : Sütun parçası-B.11'den detay (Sande, 1981, s. 38) 117

Şekil B.15 : Sütun parçası-Env. No. 73.77 (Sande, 1981, s. 4) 117
Şekil B.16 : Sütun parçası-B.15'ten detay (Sande, 1981, s. 4) 117
Şekil B.17 : Sütun parçası-Env. No. 73.76 118
Şekil B.18 : Sütun parçası-B.17'den detay 118
Şekil B.19 : Sütun parçası Env. No. 73.75 (Sande, 1981, s. 13) 119
Şekil B.20 : Sütun parçası-B.19'dan detay (Sande, 1981, s. 15) 119
Şekil B.21 : Sütun parçası-B.19'dan detay (Sande, 1981, s. 15) 120
Şekil B.22 : Sütun parçası-B.19'dan detay (Sande, 1981, s. 17) 120
Şekil B.23 : Sütun parçası-Env. No. 73.78 (Sande, 1981, s. 19) 121
Şekil B.24 : Sütun parçası-B.23'ten detay (Sande, 1981, s. 19) 121
Şekil B.25 : Sütun parçası-Env. No. 73.79 (Sande, 1981, s. 22) 122
Şekil B.26 : Hamamın temelinde bulunan bir sütun parçası (Sande, 1981, s. 43) 122
Şekil B.27 : Hamamın temelinde bulunan bir sütun parçası 123
Şekil B.28 : Hamamın temelinde bulunan bir sütun parçası 123
Şekil B.29 : Hamamın temelinde bulunan bir sütun parçası (Sande, 1981, s. 29).124
Şekil B.30 : Hamamın temelinde bulunan bir sütun parçası (Sande, 1981, s. 31) 124
Şekil B.31 : Hamamın temelinde bulunan bir sütun parçası (Sande, 1981, s. 33) 125
Şekil B.32 : Hamamın temelinde bulunan bir sütun parçası 125
Şekil B.33 : Hamamın temelinde bulunan bir sütun parçası 126
Şekil B.34 : Hamamın temelinde bulunan bir sütun parçası (Sande, 1981, s. 29) 126
Şekil B.35 : Hamamın temelinde bulunan bir sütun parçası (Sande, 1981, s. 41) 127
Şekil B.36 : Sarayburnu'da bulunan parçalar (Kollwitz, 1941, ek 1) 127
Şekil B.37 : Sarayburnu'da bulunan parçalar (Kollwitz, 1941, ek 1) 128
Şekil B.38 : Traianus Sütunu (Stierlin, 1996, s. 128) 128
Şekil B.39 : Traianus Sütunu (Stierlin, 1996, s. 129) 129
Şekil B.40 : Marcus Aurelius Sütunu çizimi (Becatti, 1960, pl. 5a) 129
Şekil B.41 : Marcus Aurelius Sütunu kaidesinin çizimi (Becatti, 1960, pl. 5b) 130
Şekil B.42 : Cerrahpaşa ve Arcadius Sütunu (Müller-Wiener, 2002, s. 251) 130
Şekil B.43 : Melchior Lorichs'in çizimi (Kollwitz, 1941, ek 8) 131
Şekil B.44 : Melchior Lorichs'in K.polis çizimi (Oberhummer, 1902, pl. 12) 131
Şekil B.45 : Freshfield çizimleri (Konrad, 2001, s. 329) 132
Şekil B.46 : Dilich çizimi (Konrad, 2001, s. 331) 132
Şekil B.47 : Sandys çizimi (Konrad, 2001, s. 332) 133
Şekil B.48 : Arcadius Sütunu'nu gösteren minyatür (Kuban, 2004, s. 193) 133
Şekil B.49 : Bibliothéque Nationale çizimi (Konrad, 2001, s. 332) 134
Şekil B.50 : Cassas çizimi (Kollwitz, 1941, ek 8) 134
Şekil B.51 : Cassas çizimi (Kollwitz, 1941, ek 8) 134
Şekil B.52 : Arcadius Sütunu'nun planı (Konrad, 2001, s. 321) 135
Şekil B.53 : Arcadius Sütunu ve bitişik yapılar 135
Şekil B.54 : Arcadius Sütunu ve bitişik yapılar 136
Şekil B.55 : Arcadius Sütunu'nun planları (Konrad, 2001, s. 334) 136
Şekil B.56 : Arcadius Sütunu'nun 3.-8. katmanları (Konrad, 2001, s. 325) 137
Şekil B.57 : Konrad'ın sütunun katmanları perspektifi (Konrad, 2001, s.327) 137
Şekil B.58 : Arcadius Sütunu'nun kaidesindeki kapı 138
Şekil B.59 : Arcadius Sütunu'nun kaidesindeki odalar 138
Şekil B.60 : Arcadius Sütunu'nun kaidesinin kesitleri (Konrad, 2001, s.335) 139
Şekil B.61 : Arc. Süt.'nun kaidesinin 0.-2. kat. planı (Konrad, 2001, s.336) 139
Şekil B.62 : Arcadius Süt.'nun kaidesinin 8. kat. planı (Konrad, 2001, s.339) 140
Şekil B.63 : Arcadius Sütunu'nun kaidesinin 8. katmanı 140
Şekil B.64 : Sarayburnu'da bulunan parça (Becatti, 1960, pl. 59a) 141

Şekil B.65 : Augusteion meydanı (Bauer, 1996, s. 155) 141
Şekil B.66 : Iustinianus Sütunu (Bauer, 1996, s. 161) 142
Şekil B.67 : Sütunların karşılaştırmalı restitüsyonları (Konrad, 2001, s.369) 142
Şekil B.68 : Zafer takına ait sütun parçası (Verzone, 1956, s. 127) 143
Şekil B.69 : Mamboury'nin 1929 tarihli planı (Naumann, 1976, s. 118) 143
Şekil B.70 : Tak kaideleri (Casson-Rice, 1929, fig. 43) 144
Şekil B.71 : Tak kaideleri (Verzone, 1956, s. 130) 144
Şekil B.72 : Krischen'in Th. Takı restitüsyonu (Casson-Rice, 1929, fig. 47) 145
Şekil B.73 : Verzone'nin Th. Zafer Takı restitüsyonu (Verzone, 1956, s. 137) 145
Şekil B.74 : Verzone'nin Th. Zafer Takı restitüsyonu (Verzone, 1956, s. 172) 146
Şekil B.75 : Mamboury'nin tak kalıntıları planı (Naumann, 1976, s. 120) 146
Şekil B.76 : Th. Takı'nın kuzeydeki dış kaidesi (Müller-Wiener, 2002, s. 262) ..147
Şekil B.77 : Th. Takı'nın güneydeki dış kaidesi (Naumann, 1976, pl. 31) 137
Şekil B.78 : Theodosius Takı planı (Naumann, 1976, ek 1) 148
Şekil B.79 : Naumann'ın Th. Takı restitüsyonu (Naumann, 1976, s. 128) 149
Şekil B.80 : Theodosius Takı güneydeki iç kaide 149
Şekil B.81 : Theodosius Takı kuzeydeki iç kaide 150
Şekil B.82 : Theodosius Takı güneydeki iç kaide 150
Şekil B.83 : Yerebatan Sarayı'ndaki sütun 151
Şekil B.84 : Theodosius Takı tavan süslemesi 151
Şekil B.85 : Theodosius Takı'na ait pilastır 152
Şekil B.86 : Theodosius Takı'na ait pilastırın ölçümü (Naumann, 1976, s. 134) .152
Şekil B.87 : Niemann'a göre Efes liman kapısı (Naumann, 1976, pl. 32) 153
Şekil B.88 : Naumann'ın Th. Takı restitüsyonu (Naumann, 1976, s.131) 153
Şekil B.89 : Theodosius Takı buluntuları 154
Şekil B.90 : Theodosius Takı buluntuları 154
Şekil B.91 : Theodosius Zafer Takı'nın güneydeki dış kaidesi 155
Şekil B.92 : Arşitrav (Müller-Wiener, 2002, s. 260) 155
Şekil B.93 : Arşitrav parçaları (Bauer, 1996, pl. 22.3) 156
Şekil B.94 : Arşitrav parçaları (Naumann, 1976, pl. 34) 156
Şekil B.95 : Arşitrav parçaları (Naumann, 1976, s. 137) 157
Şekil B.96 : Dethier'in çizimi (Dethier, P. A., 1867, ek) 157
Şekil B.97 : Iustinianus atlı heykeli (Kollwitz, 1941, ek 2) 158
Şekil B.98 : B Kilisesi'nin planı (Mathews, 1971, s. 68) 158
Şekil B.99 : C Kilisesi'nin planı (Mathews, 1971, s. 69) 159
Şekil B.100 : A Bazilikası'nın planı (Mathews, 1971, s. 70) 159
Şekil B.101 : A Bazilikası ambo tabanı profili (Mathews, 1971, s. 70) 160
Şekil B.102 : Beyazıt'ta bulunan sarnıçlar (Fıratlı, 1967, lev. LXII, II) 160
Şekil B.103 : Sarnıç A (Fıratlı, 1967, lev. LXII, I) 161
Şekil B.104 : Sarnıç B (Fıratlı, 1967, lev. LXII, I) 161
Şekil B.105 : Sarnıç A 162
Şekil B.106 : Sarnıç B (Ataçeri, 1965, şekil 1) 162
Şekil B.107 : Sarnıç C'de bulunan mozaik (Fıratlı, 1967, lev. LXI, II) 163
Şekil B.108 : Sarnıç D 163
Şekil B.109 : Ordu Caddesi'nin altındaki buluntular (Naumann, 1976, s. 121) 164
Şekil B.110 : Mermer blok (Naumann, 1976, pl. 24.1) 164
Şekil B.111 : Ordu Caddesi'nin kuzeyindeki mermer blok 164
Şekil B.112 : Stilobat, sütunlu salon ve eksedra parçası (Naumann, 1976, s. 123) .165
Şekil B.113 : Mermer blok ve sütun kaideleri (Naumann, 1976, pl. 25) 165
Şekil B.114 : Salonun arka duvarı (Naumann, 1976, pl. 25) 166

Şekil B.115 : Su kanalları (Naumann, 1976, pl. 27.2) 166
Şekil B.116 : Ordu Caddesi'nin kuzeyindeki su kanalı (Naumann, 1976, pl. 26.2) 166
Şekil B.117 : Ordu Cad.'nin kuzeyindeki kalıntılar (Naumann, 1976, s. 122) 167
Şekil B.118 : Eksedraya ait duvar kalıntıları (Naumann, 1976, pl. 27.3) 167
Şekil B.119 : Stilobat ve mermer blok (Naumann, 1976, pl. 28.1) 168
Şekil B.120 : Ordu Caddesi'nin güneyinde duvar (Müller-Wiener, 2002, s. 259) ..168
Şekil B.121 : Sütun başlığı (Fıratlı, 1950, s. 2) 168
Şekil B.122 : Sütun başlığı (Fıratlı, 1950, s. 3) 169
Şekil B.123 : İmparator portresi 169
Şekil C.1 : Schneider'in restitüsyonu (Schneider, 1936, s. 19) 170
Şekil C.2 : Verzone'nin restitüsyonu (Verzone, 1956, s. 188-189) 171
Şekil C.3 : Naumann'ın restitüsyonu (Naumann, 1976, s. 133) 172
Şekil C.4 : Bauer'in restitüsyonu (Bauer, 1996, s. 194) 173
Şekil C.4 : Kuban'ın restitüsyonu (Kuban, 2004, s. 83) 173
Şekil C.6 : Berger'in restitüsyonu (Berger, 1996, s. 29) 174
Şekil C.7 : Theodosius Forumu restitüsyonları 175
Şekil C.8 : Schneider'in restitüsyonu 176
Şekil C.9 : Verzone'nin restitüsyonu 177
Şekil C.10 : Bauer'in restitüsyonu 178
Şekil C.11 : Kuban'ın restitüsyonu 179
Şekil C.12 : Berger'in restitüsyonu 180
Şekil C.13 : Önerilen restitüsyon 181
Şekil C.14 : Bauer'in restitüsyonu 182
Şekil C.15 : Kuban'ın restitüsyonu 183
Şekil C.16 : Berger'in restitüsyonu 184
Şekil C.17 : Önerilen restitüsyon 185

Kaynak gösterilmeyen tüm çizim ve fotoğraflar yazara aittir.

ÖZET

Bu çalışmada İstanbul-Beyazıt'ta bulunan Theodosius Forumu'nun ve bu foruma ait yapıların mimari özelliklerini ve forumun geç antik dönemden Osmanlı Dönemi'ne kadar olan değişimini incelemek amaçlanmıştır. Yaklaşık olarak Beyazıt Meydanı'na denk gelen Theodosius Forumu, antik dönemde yapılanmaya başlamış, I. Theodosius döneminde forum olarak inşa edilmiş, kullanım ve doğal olaylardan kaynaklanan sebeplerle Bizans ve Osmanlı dönemlerinde değişiklere uğramış ve günümüze kadar gelmiştir.

Foruma ait yapılardan günümüze sadece Theododosius Takı ulaşmıştır. Yapının kalıntıları Ordu Caddesi'nin güney kenarında in-situ olarak durmaktadır. Ayrıca, Beyazıt Hamamı'nın temellerinde Theodosius Sütunu'na ait kabartmalı fragmanlar bulunmaktadır. Bu iki yapıya ait parçalar uzun süre Osmanlı dönemi eserleri altında gizli kalmış ve halen de tam olarak açığa çıkarılamamışlardır. Theodosius Takı dışındaki hiçbir yapının yeri ve mimari özellikleri kesin olarak bilinmemektedir. Yapılarla ilgili yazılı ya da görsel kaynaklar az olup güvenilir restitüsyonları için yetersiz düzeydedir. 20. yüzyılda yapılan kazılarda bulunan bazı parçaların forum yapılarına ait olabileceği düşünülmüştür. Bu çalışmada yazılı ve görsel kaynaklar incelenmiş, kazı çalışmaları sonucu ortaya çıkan mimari parçalar değerlendirilmiş ve forumun mimari özellikleri saptanmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde forum kavramı ve Theodosius Forumu'ndan önceki Theodosius Forumu'na model olabileceği düşünülen bazı forumlar incelenmiştir. I. Theodosius'a ve imar faaliyetlerine değinilmiştir. Theodosoius Forumu'nun coğrafi özellikleri üzerinde durulmuş ve farklı öneriler ele alınmıştır. Forumun I. Theodosius öncesi dönem, I. Theodosius dönemi, I. Theodosius sonrası Bizans dönemi ve Osmanlı dönemi olarak tarihsel gelişimi açıklanmıştır.

Üçüncü bölümde forumun yapıları üzerinde durulmuştur. Sırasıyla Theodosius Sütunu, Theodoius Takı, Theodosius Bazilikası, forumda bulunan heykeller, hamam, kilise, sarnıçlar ve arkeolojik kazılar sonucu bulunan forumla ilgili olabilecek yapı kalıntıları incelenmiştir. Mevcut kalıntıları sebebiyle Theodosius Sütunu ve Takı'na ağırlık verilmiştir. Bu yapılar, tarihçeleri, yerleri, kazı sonuçları, mimari özellikleriyle ele alınmıştır.

Dördüncü bölümde günümüze kadar yapılmış forum restitüsyonları ele alınmış, bu modeller incelenmiş ve bir restitüsyon önerilmiştir.

THE THEODOSIUS FORUM IN ISTANBUL-BEYAZIT
THE DEVELOPMENT OF THE FORUM AND ITS BUILDINGS FROM LATE ANTIQUITY TO THE OTTOMAN PERIOD

SUMMARY

The aim of this study is to examine the architectural characteristics of the Theodosius Forum in Istanbul-Beyazıt including its buildings and the development of the forum from late antiquity to the Ottoman period. The forum is located approximately in Beyazıt Square. The building activity in this area began in Antiquity. The area was built as a forum during the reign of Theodosius I. Due to the functional and natural effects the forum had undergo a lot of changes during the Byzantine and Ottoman periods.

The only building of the forum preserved today is the Arch of Theodosius. Its in-situ remains are located at the south side of the Ordu Street. Besides, the relief fragments of the Column of Theodoius were immured in the foundations of the Bath of Beyazıt. Nothing is known certainly about the architectural characterics and location of the buildins in the forum except the Arch of Theodosius. The scriptoral and visual sources are of little amount and not enough for reliable restitutions. Some fragments found in the archeological excavations during the 20th century are thought of probable elements of the forum. In this thesis the scriptoral and visual sources are examined, the fragments found in the excavations are evaluated to determine the architecural characteristics of the forum.

In the second chapter the concept of forum and some forums built before the reign of Theodoius I. which are thought of being probable models for the Theodosius Forum are examined. The architectural works of Theodosius I. are explained. The geographical characteristics of the Thedosius Forum and different proposals for its layout are examined. The development of the forum in Antiquity, Theodosian era, Byzantine and Ottoman periods are reviewed.

In the third chapter the buildings in the forum, namely the Coloumn of Theodosius, the Arch of Theodosius, the Basilica of Theodosius, sculptures in the forum, the bath, the church, the cisterns and the building fragments found in the archeological excavations during the 20th century which are thougt to be probable parts of the forum are examined. Due to the extant remains the Coloumn and the Arch are explained more detailed with their historical backgrounds, locations, archeological excavation results and architectural characteristics.

In the fourth chapter the restitutions of the Theodosius Forum are examined and a restitution is proposed.

1. GİRİŞ

İstanbul-Beyazıt'ta bulunan Theodosius Forumu ve tüm yapılarını gerek yazılı ve görsel kaynaklar gerekse arkeolojik kazıların sonuçları bağlamında ele alan, bu yapıların inşa edilişinden yıkılışına kadar geçirdikleri değişiklikleri kapsayan ayrıntılı bir çalışma günümüze değin yapılmamıştır. Bu yüksek lisans tezinin konusu bu alanda ve özellikle Türkçe yayınlardaki çalışmaların dağınık ve eksik olması sebebiyle seçilmiştir.

Konstantinopolis, Roma İmparatorluğu'nun devamı olan Bizans İmparatorluğu'nun başkenti idi ve "Yeni Roma" olarak adlandırılmaktaydı. Erken Bizans döneminde halk Roma'dakine benzer biçimde günlük yaşantılarının büyük kısmını forumlarda geçiriyordu. Bu dönemde şehirdeki başlıca forumlar Augusteion Forumu, ve ana cadde olan Mese üzerindeki Constantinus Forumu, Theodosius Forumu, Amastrianum Forumu, Bovis Forumu ve Arcadius Forumu idi. Bunlardan Theodosius Forumu I. Theodosius tarafından 393 yılında açılmıştır. Forumda Theodosius Sütunu, Theodosius Zafer Takı, bazilika, imparator heykelleri, hamam, kiliseler ve sarnıçlar bulunmaktaydı.

Çalışmanın başında Theodosius Forumu'na ve yapılarına model olabilecek Traianus Forumu gibi örnekler gösterilmiş, Theodosius Forumu'nun konumu ve zaman içinde geçirdiği değişiklikler gibi genel özelliklerine değinilmiş, forumun yapıları tek tek ele alınmış, bunların arasından Theodosius Sütunu ve Theodosius Takı, mevcut kalıntıları sebebiyle gerek yazılı kaynaklar gerekse arkeolojik çalışmalar bağlamında daha detaylı incelenebilmiş, 20. yüzyılda forum ve çevresinde yapılan arkeolojik çalışmalar sonucu ortaya çıkan veya rastlantısal olarak bulunan yapı ve yapı parçalarına ve bunların forumla ilgisine değinilmiş, son olarak da forum restitüsyon önerileri incelenmiştir.

Forumun bazı yapıları inşa edilişlerinden kısa süre sonra deprem gibi doğal sebeplerle yıkılmışlardır. Bu sebeple bu yapılara geç antik ve erken Bizans kaynaklarında dahi değinilememiştir. Theodosius Takı gibi bazı yapılar zamanla

yıkıldıkları ve önemini kaybettikleri için gezginler tarafından bahsedilmemeye başlanmışlardır. Osmanlı Dönemi'ne değin varlığını sürdüren Theodosius Sütunu'na kaynaklarda daha sıklıkla değinilmiştir. Ancak özellikle görsel kaynak eksikliği, bu yapıların doğru restitüsyonları için engel teşkil etmektedir. Tauri Forumu olarak da bilinen alanın yapısal kanıtları zayıftır. Forum, gerek Bizans, gerekse Osmanlı dönemlerinde orjinal şeklini kaybetmiş, binalarla dolmuş ve burada bulunan anıtlar yokolmuştur. Forum yapıları zamanla sonradan yapılmış binaların altında kalmış veya toprak tabakaları ile örtülmüştür. Forumun restitüsyonu açısından ele alınan kaynakların yorumlanmasındaki kuşkulu veya keyfi davranışlar, Konstantinopolis bölgelerinin sınırlarıyla ve yapılarla ilgili bilgilerin belirsizliğinden kaynaklanır. Alanın topografik yerleşimi, sınırları, yapıların konumu, boyutları ve biçimi problematiktir; dolayısıyla birbirlerinden çok farklı restitüsyon önerileri ortaya çıkmaktadır. Günümüze değin yapılmış araştırmalarda forum ve yapılarıyla ilgili restitüsyon önerileri sunulmuştur. Bu tez çalışması kapsamında bu öneriler de ele alınmış, forumun inşa edildiği dönemde taşıdığı mimari özellikler aktarılmaya çalışılmıştır.

Bu çalışma için geç antik ve Bizans dönemlerinde yazılmış tarihçeler, Konstantinopolis'e gelmiş ve forum yapılarını görmüş gezginlerin çizimleri, konuyla ilgili 19. yüzyıldan itibaren yapılmış kazı ve araştırmalarla ilgili eserler ve bunların ışığında varılan restitüsyon önerileri, Theodosius Forumu'nun günümüze ulaşan yapı kalıntıları ve forumun bulunduğu varsayılan alanlar incelenmiştir.

Ele alınan eski yazılı kaynaklardan biri Theodosius Sütunu ve yakınlarındaki bir kemerden bahseden Preger'in derlediği "Scriptores Originum Constantinopolitarum" adlı eseridir. II. Theodosius döneminden kalma bu eserde sütuna ve forumda bulunan iki atlı heykele değinilmektedir. Bizans tarihçisi Theophanes, 558 yılındaki büyük depremde sütunun ve forumdaki diğer anıtların zarar gördüğünü, zafer takının ise yıkılmış olduğunu anlatmaktadır. Tarihçi Cedrenus, sütundan ve I. Theodosius'un atlı heykelinden bahsetmektedir.

Çeşitli tarihlerde Konstantinopolis'e gelen gezginler genellikle halen ayakta duran Theodosius Sütunu'ndan bahsetmişler, ayrıca Konstantinopolis çizimlerinde sütunu da göstermişlerdir. Dördüncü haçlı seferiyle 1204 yılında kente gelen Guntherus ve Robert de Clari sütunu görmüşler ve eserlerinde betimlemişlerdir. 15. yüzyıl başında

filozof Ancona'lı Cyriacus ve Angiolello sütunu görmüşlerdir. Buondelmonti'nin 1420 yılında şehirde bulunduğu sırada çizdiği şehir planında sütun gösterilmiştir. Schedel'in ve Vavassore'nin Konstantinopolis çizimlerinde de sütun mevcuttur. Bu tarihten sonra Theodosius Sütunu yıkılmış olduğu için eserlerinde bahsedenler daha önce yazılmış kaynakları kullanmışlardır. Gyllius, 1544-1547 yılları arasında Konstantinopolis'te bulunmuş, şehrin eserlerini incelemiş ve kitabında Theodosius Forumu ile yapılarına yer vermiştir.

Unger ve Gurlitt Konstantinopolis'teki sütunları anlattıkları 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başındaki eserlerinde Theodosius Sütunu'nu da yazmışlardır. Janin ve Schneider eski kaynaklara dayanarak forumun konumundan ve forumda bulunan sütun ile taktan bahsetmişlerdir. Müller-Wiener İstanbul'un topografyası ile ilgili kitabında foruma ve yapılarına yer vermiştir. Kollwitz, Becatti, Sande ve Kiilerich Theodosius Sütunu'nu detaylı olarak anlatmışlardır. Bauer, Berger ve Barsanti eski kaynaklar ve bazı arkeolojik buluntular ışığında Theodosius Forumu'na değinmişlerdir.

Theodosius Forumu'nun bulunduğu düşünülen alanlarda 20. yüzyılın başından itibaren yapılan çeşitli kazılarda foruma ait olduğu tahmin edilen eserler ortaya çıkarılmıştır. Simkeşhan avlusunda 1928 yılında Theodosius Takı'na ait parçalar bulunmuş ve Casson-Rice kazı raporunda bu buluntuları anlatmışlardır. 1955-57 yılları arasında Ordu Caddesi'nin genişletilmesi ve seviyesinin indirilmesi çalışmaları sırasında yıkılan Simkeşhan'ın altından takın parçalarının devamı çıkmıştır. Theodosius Takı, 1969 ve 1973 yıllarındaki kazılarda tamamen ortaya çıkarılmıştır. 1927 yılında Beyazıt Hamamı'nın temelinde Theodosius Sütunu'na ait üç parça bulunmuştur. 1958 yılında ise cadde seviyesinin indirilmesiyle hamamın temelinde bulunan Theodosius Sütunu'na ait parçaların devamı açığa çıkmıştır. Ordu Caddesi'nin kuzeyinde 1943 yılında yapılan sondajlar sonucu bir mermer blok ve ve duvar kalıntıları bulunmuştur. Aynı yerde 1969 yılında İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi binasının temel çalışmaları sırasında doğu-batı yönünde uzanan üzerinde sütun temellerinin olduğu bir duvar, bir eksedraya ait olduğu düşünülen duvar parçaları ve kuzey-güney yönünde tak kalıntılarına doğru uzayan üç paralel stilobat bulunmuştur. Naumann bu buluntuları ve Theodosius Takı kalıntılarını anlatmıştır. İstanbul Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi'nin temel kazılarında Bizans yapı kalıntıları ve Byzantion şehrinin nekropollerine ait mezar stelleri

çıkarılmıştır. Beyazıt kütüphanesinin doğusunda ve kuzeyinde üç sarnıç kalıntısına rastlanmıştır. Bunların dışında cadde seviyesinin indirilmesi, bina temel kazısı ve kanalizasyon çalışmalarında Bizans dönemine ait forumla ilişkide olabilecek yapılara ait çeşitli parçalar ortaya çıkarılmıştır. 20. yüzyılın başından itibaren yapılan kazılarda bazı eserler müzeye nakledilmiş, bazı yapı kalıntıları ise buldozerlerle yokedilmiştir.

Tezin yola çıkış amacı, 20 yüzyılda kazılarda veya cadde çalışmaları sırasında bulunan, forumla ilgisi olduğu düşünülmüş veya olabilecek yapı ve yapı parçalarından İstanbul Arkeoloji Müzesi'ne getirilenlerin ölçülmesi, incelenmesi ve forumun mimarisi açısından değerlendirilmesiydi. Ancak İstanbul Arkeoloji Müzesi'nin ilgili idaresi yardımcı olmayıp eserlere ve 20. yüzyılda yapılan kazı ve araştırmaların raporlarına eserlere erişmemi engellemiştir. Bu yüzden çalışma forumun yapıları ve restitüsyonlarına ağırlık verecek biçimde yön değiştirmiştir. Halen varolan, müzeye nakledilmiş eserlere ve bu eserlerle ilgili yazılmış raporlara erişildiği sürece bu yapılarla ilgili daha detaylı ve net bilgilere sahip olabileceğiz.

2. FORUM ÖRNEKLERİ VE THEODOSIUS FORUMU'NUN GENEL ÖZELLİKLERİ

2.1 Forumların Genel Özellikleri ve Forum Örnekleri

Yunan kentlerinde agoralar, siyasal, adli ve ticari işlerin gerçekleştiği şehrin merkezinde bulunan meydanlardır. Roma döneminde, geliştirilmiş ve yeni yapılar eklenmiş agoraların kullanılması devam etmiş ve forum adıyla anılmaya başlanmışlardır. Forumdaki portikolar, agoradaki stoalar olarak kullanılmışlardır. Batıdaki forumlar genellikle dikdörtgen planlı, portikolarla çevrili ve bir ucunda büyük bir tapınağın hakim olduğu kamusal bir alandı. (Abrams, 1986, s. 141) Roma İmparatorluğu'nun doğu bölgelerinde ise dairesel ve oval planlı forumlar da bulunmaktadır. Roma forumunun üzerinde veya portikolarının arkasında Roma hayatını karakterize eden birçok yapı vardı; bunlardan en önemlisi bazilikaydı. Bazilika, ortaya çıkışından önce açık alanda yapılan politik, idari ve kamusal aktiviteleri barındıran bir yapıydı. Bunun dışında forumda dükkan sıraları, politik görüşmelerin yapıldığı comitium, idari meclisin toplantıları ve Roma'da senatonun toplantıları için curia, foruma bağlanan dairesel ya da poligonal bir pavyon olan et pazarı, yani macellum ve sebze pazarı vardı. Forumun yakınlarında en az bir hamam ve tiyatro bulunurdu. Ana tapınağın dışındaki tapınaklar da genellikle forum kompleksinin parçası olurlardı. Ortak temel bir yapı programı olmasına rağmen Roma forumu değişik şekillerde biçimlenmekteydi. Ayrıca, bir forum zaman içinde de değişir, aynı kalmazdı. (Abrams, 1986, s. 142)

Kent merkezlerindeki agora ve agoradan gelişen forumlar ile imparatorluk forumları arasında plan, boyutlar ve gelişim açısından farklılıklar vardır. Kent merkezlerindeki agora ve forumlar, ihtiyaç doğrultusunda yapılırlar ve zamanla yeni yapıların eklenmesiyle büyüyebilirlerdi. İmparatorluk forumları ise imparator adına yapılan, önceden tüm birimleriyle planlanmış, kent merkezindeki agora ve forumlardan genellikle daha büyük ölçekli alanlardır.

2.1.1 Kent Merkezindeki Forumlar

Forum Romanum, tüm Roma şehirlerindeki en zengin forumlardan biridir. (Şekil A.1) M.Ö. 7. yüzyılda kulübeler ve mezarlıklardan oluşan küçük bir yerleşim olarak başlamış, zamanla Roma'nın önemli tepelerinin arasında yer alan önemli bir pazar yeri olmuştur. M.Ö. 5. yüzyılda forumun değişik fonksiyonları mimari biçimine yön vermeye başlamış, cumhuriyet ile imparatorluklar döneminde foruma ekler yapılmıştır. 4. yüzyılda forumda on tapınak, üç bazilika, dört zafer takı, sayısız başka yapılar ve mabedler bulunmaktaydı. (Abrams, 1986, s. 142)

Pompeii Forumu, antik dönemdeki en öenmli ve gösterişli forumlardan biridir. 300 yıl süren yapı faaliyetlerinin ürünüdür. Forumun gelişimi Roma öncesi dönemde başlamış, 79 yılında Vezüv Dağı'nın patlamasıyla sona ermiştir. Düzenli bir biçimi olan en erken örneklerdendir. Uzun bir dikdörtgen alanın etrafı portiko ve loggialarla çevriliydi. (Şekil A.2) Forumun merkezinde kutlamalar, törenler ve büyük toplantılar için kullanılan açık bir alan, portikoların arkasında şehre hizmet veren yapılar vardı. Bunlar, dükkanlar, yiyecek pazarları, Jupiter ve Apollo'ya adanmış tapınaklar, depolar, bazilika, curia ve comitiumdur. Pompeii Forumu birçok yapı çeşitliliğine rağmen birlik ve simetri etkisi yaratır. Portikoların arkasından hiçbir yapı görünmez; sadece Jupiter tapınağı geniş avlunun bir ucunda durur. (Abrams, 1986, s. 142)

Leptis Magna Forumu, Libya'daki Leptis Magna şehrinde yer alır. Forumu bu şehirde doğmuş olan Septimus Severus (193-211) 1. yüzyılda yapılmış bir yapıya ek olarak yaptırmıştır. 216 yılında açılan forum alanı düzgün bir geometriye sahip değildir. (Şekil A.3) Alanın 2/3'sinde portikolarla çevrili büyük bir avlu vardır. Portikolar sadece batıda, tapınağın bulunduğu yerde kesintiye uğrar. (Şekil A.4) Bazilika, alanın doğusunda kalan 1/3'lik bölümünü kaplar ve iki ucunda apsidyal platformlar bulunur. (Şekil A.5 ve A.6) Avlu ve bazilika birbirleriyle açılı konumlanmışlardır; ama ayrı ayrı planlarında kesin bir dikaçılı düzen vardır. Boş kalan ana mekanlar dükkanlarla doldurulmuştur. (Abrams, 1986, s. 142)

2.1.1 İmparatorluk Forumu Örnekleri

Bu bölümde Theodosius Forumu'na örnek olduğu düşünülen Roma'daki Traianus Forumu, Traianus Forumu'na biçimsel anlamda örnek olduğu kabul edilen Augustus

Forumu ve Konstantinopolis'teki I. Theodosius'tan önce yapılmış olan Constantinus Forumu anlatılmaktadır. Bu forumlar, Theodosius Forumu'nu ve yapılarını anlamak açısından önemlidir. Günümüze sadece zafer takının ve sütununun kalıntıları kalmış olan Theodosius Forumu'nun mimari özellikleri, biçimi ve yeri ancak örnek almış olabileceği diğer forumlar vasıtasıyla tahmin edilebilmektedir. I. Constantinus, yaptıracağı forum için model olarak doğunun oval forumlarını, I. Theodosius ise batının dikdörtgen biçimli forumlarını seçmiştir. Trainus Forumu, Theodosius Forumu'na model oluşturmak açısından konumuz içinde önemli bir yere sahiptir. Constantinus Forumu ise biçimsel anlamda Theodosius Forumu'na benzememekle birlikte, barındırdığı yapı tipleri, alanın ortasında bulunduğu varsayılan imparator heykelinin yer aldığı zafer sütunu ve yakın tarihli oluşu sebebiyle detaylı olarak incelenmiştir.

2.1.2.1 Augustus Forumu

Günümüzde Roma'daki imparatorluk forumlarının ortasında kalmış olan Augustus Forumu, bir tapınaktan, tapınağın önünde bulunan açık bir meydandan ve tapınağın iki yanında bazilika olarak kullanılan eksedralardan oluşmaktadır. (Şekil A.7 ve A.8) İmparator Augustus, M.Ö. 31 yılında forumun inşasına başlamış, forum ve forumda bulunan Mars Ultor Tapınağı M.Ö. 2 yılında açılmıştır. (Stierlin, 1996, s. 41) Forum, tapınak meydanı olarak tasarlanmış ve alana hakim olan Mars Ultor Tapınağı'na göre düzenlenmiştir. (Zanker, 1968, s. 6; Bauer, 1996, s. 86) Yüksek bir platform üzerinde duran tapınağın iki tarafında portiko bulunmaktadır. (Stierlin, 1996, s. 41) Augustus, forumun pazar gibi ticari işler yerine günlük yönetim, eğitim ve hukuki işlere hizmet etmesine karar vermişti. Augustus Forumu'nda ders verildiği 397 ve 401 yılından kalan bazı belgeler sayesinde anlaşılmaktadır. (Bauer, 1996, s. 88) Forumun inşasına kadar Capitolium'da yapılan devlet törenleri artık Augustus Forumu'nda yapılmaya başlanmıştır.

125 x 85 m. boyutlarındaki forumun ortasında bir kuadriga (yanyana dört atın çektiği araba) ile imparatorun heykelleri, forumun portikoları ve eksedralarında Roma tarihindeki mitolojik figürlerin heykelleri yeralmaktaydı. (Zanker, 1968, s. 17; Bauer, 1996, s. 87) Kuzey eksedrada Augustus'un mitolojik ve tarihi atalarının heykelleri, güney eksedrada ise Romulus ve başka kahramanların heykelleri durmaktaydı. (Zanker, 1968, s. 12; Bauer, 1996, s. 87) Bazı heykellerin kaidelerinin kalıntıları

günümüzde de mevcuttur. Traianus'a kadar olan imparatorlar bu foruma heykellerini koydurtmaya devam etmişlerdir. Ancak 2. yüzyılın başında Traianus Forumu'nun inşa edilmesiyle artık bu yeni foruma heykeller konulmaya başlanmış, Augustus Forumu ise zamanla anlamını ve önemini kaybetmiştir. (Bauer, 1996, s. 87) Augustus Forumu'ndaki eksedralar ve bu eksedralarda bulunan heykeller Traianus Forumu için örnek teşkil etmişlerdir.

Kaynaklardan ve arkeolojik buluntulardan edinilen bilgilere göre imparator Hadrianus'un alanda restorasyon çalışmaları yaptırdığı bilinmektedir. (Zanker, 1968, s. 11; Bauer, 1996, s. 86) Ortaçağda ise foruma ve Mars Ultor Tapınağı'nın bulunduğu alana kiliseler ve manastır yapılmıştır. (Bauer, 1996, s. 89)

2.1.2.2 Traianus Forumu

Traianus Forumu, Traianus'un tahta çıkışını kutlamak amacıyla 107-112 yılları arasında Roma'daki Qurinal tepesinin altında, önceki imparatorluk forumlarının (Caesar, Augustus, Nerva ve Vespasian) kuzeybatısında dönemin imparatorluk baş mimarı Şam`lı Apollodorus tarafından inşa edilmiştir.

Traianus, 53 yılında Italica`da (Güney İspanya'da Seville yakınları) doğmuştur. 97 yılında prensliğe ortak olmuş ve Roma`ya uzak bölgelerde resmi görevler üstlenmeye başlamıştır. Traianus, 101-102 yılında sefere çıkmış ve 105-106`da Romanyalılar ve kralları Decebalus`la savaşmıştır. 106 yılında Petra`yı ve Nabatya krallığını almış, 107`de Dacia Roma eyaleti olmuştur. 114`te Mezopotamya ve Ermenistan`daki Perslilere karşı uzun ve güç bir mücadeleye girmiş, 117 yılında bu savaşlardan dönerken Anadolu`nun güneyinde ölmüştür. Traianus'un döneminde Roma İmparatorluğu en geniş sınırlarına ve kültürel bütünlüğüne ulaşmış, Traianus'a "Optimus princeps" yani en iyi imparator unvanı verilmiştir. (Stierlin, 1996, s. 127)

Trainus Forumu'nun boyutları 300 x 190 metredir ve 5.5 hektar alanı kaplamaktadır. (Şekil A.9) Teraslardan oluşan forum için toprak dolgu yapılmış ve Quirinal tepesinin güney yamacı kesilmiştir. (Stierlin, 1996, s. 129) Forum, büyük kutlamalar, resmi törenler, yabancı elçilerin kabullerinin yapıldığı Roma halkına ayrılmış bir alandı. (Stierlin, 1996, s.135) 800 yılına kadar kentin sivil hayatının merkezi olarak kalmıştır. 801 depreminde büyük ölçüde zarar görmüş, kalıntıları kireç yakıcılar

tarafından yağmalanmıştır. Forumun mermerlerinden günümüze birkaç dağınık parça kalmıştır. (Stierlin, 1996, s.129) Septimus Severus`un 205-208 yılları arasında mermere işlettiği Roma planında (forma urbis severiana) forumun detayları gösterilmiştir. 1897 ve 1933 yıllarında forumda kazılar yapılmış, 1941`de ise forum restore edilmiştir. 1972`de arkeolog James E. Packer, inceleme ve araştırmaları sonucunda forumun grafik restitüsyonunu yapmıştır. (Şekil A.10) (Stierlin, 1996, s.130)

Forumun giriş cephesi, yay formunda olup, bir circusa girişten kalmadır. Hipodrom arenasıyla benzerliği vurgulamak için, kemerin üzerine imparatorun sürdüğü bronz bir quadriga yerleştirilmiştir. Bu girişten 116 x 95 m. boyutlarındaki zemini mermer kaplı avluya girilir. Avlunun ortasında Traianus'un atlı heykeli ve etrafında beyaz mermerden sütunlu portikolar vardır. Korint başlıklı, dairesel sütunları olan portikoların arkasında iki yanda birer eksedra bulunur. Eksedra sütunları kare kesitli ve Korint başlıklıdır. Bu iki sütun sırası karşılıklı konumlandırılmışlardır. (Şekil A.11) Portikolar, beşik tonozla örtülü ve tavanları stukko kaplamalıydı. Kuzey portikonun arkasında bugüne ulaşan tek yapı grubu olan Traianus Pazarları vardır. Bu yapı grubu altı katlı olup tuğladandır. Quirinal tepesinin yamacına kurulmuşlar ve forumun ticari merkezini oluşturmuşlardır. (Stierlin, 1996, s.131) Forumda bu yapılardan başka, Traianus Sütunu[1], Bazilika Ulpia, Yunan ve Latin kütüphaneleri ile bir tapınak bulunmaktaydı. Girişteki quadriganın, avlunun ortasındaki atlı heykelin, bazilikanın, Traianus sütununun ve tapınağın aksları aynıydı. (Stierlin, 1996, s.132)

Bazilika Ulpia'nın forumun girişindeki açık alana bakan yanyana üç girişi vardı. Bazilikanın giriş portikosunun üzerinde ortada bronz bir kuadriga, iki yanında birer biga (yanyana 2 atın çektiği araba) bulunmaktaydı. Beş nefli olup her iki uçta eksedra görevi gören birer apsisi vardı. Dış cephesinin uzunluğu 165 metre, iç kısmının boyutları 104 x 52 m.ydi. Roma İmparatorluğu'nda inşa edilen en büyük bazilika olduğu bilinmekteydi. Sütunları beyaz mermerden olup üst katta galerileri ve ahşap bir çatısı vardı. Bazilikanın geniş portikolarında politik ve hukuki işler yürütülürdü. Eksedraların içlerinde Traianus'un ve ailesinden kimselerin büyük

[1] Traianus Sütunu, Bölüm 4.1.6'da incelenmiştir.

heykelleri dururdu. Bazilikanın ismi imparatorun soyadı olan Marcus Ulpius Traianus'tan gelmekteydi. (Stierlin, 1996, s.131 ve s. 135)

Yunan ve Latin Kütüphaneleri bazilikanın arkasında ve Traianus Sütunu'nun iki yanında konumlandırılmışlardı. Forumun kültürel alanını oluşturan kütüphanelerin her biri 30 metre uzunluğundaydı. İç kısımlarında Korint başlıklı sütunlardan oluşan iki katlı kolonad vardı. Kolonadın arkasında taşıyıcılık ve depo görevi gören derin nişler bulunmaktaydı. Manastır tonozuyla örtülü olup ışığın girebilmesi için tavana camlar yerleştirilmişti. (Stierlin, 1996, s.132)

Tapınak alanı, kütüphanelerin arkasında, yarım daire şeklinde portikosu olan açık bir alandı. Traianus öldükten sonra, evlat edindiği oğlu Hadrianus tanrısallaştırılan imparator için bu tapınağı yaptırmıştır. Tapınağın üçgen alınlığında Traianus'un kabartması bulunuyordu. Alınlık, iki metre çapında, 20 metre yüksekliğinde granit gövdelere dayanmaktaydı. Tapınağın içinde, cella bölümünde imparator, Jupiter gibi tahta otururdu.

Caesar, Augustus, Vespasian ve Nerva forumlarının odak noktası tapınak cephesidir. Traianus Forumu'nda ise, Bazilika Ulpia Traianus Tapınağı'nı gölgeler ve önünü keserdi. Tapınak, forumda ulaşılan son nokta olsa da, baskın yapı değildi. Odak noktasında dini yapının yerini kamu yapısı alması temel bir değişikliktir. (Stierlin, 1996, s.132 ve s. 136)

Theodosius'un Traianus Forumu'na benzer bir yapıyı iki yüz yıl sonra yeniden yaptırmış olması, muhtemelen yeni Roma'da, Roma'daki görkemli yapılara benzeyen bir yapı isteği yüzündendir. (Socratis Scholastici Historia Ecclesiastica, 1864, I, 16, I) Ama kaynaklara göre, ideolojik sebepler de mümkündür; Theodosius, Traianus gibi İspanyoldu ve kendini Traianus`un soyunun varisi olarak görüyordu. (Notitia Urbis Constantinopolitatae, 1876, V, s. 123)

2.1.2.3 Constantinus Forumu

Constantinus Forumu, I. Constantinus tarafından şehir halkına bir buluşma yeri, şehre anıtsal ve simgesel bir alan vermek amacıyla antik Byzantion'un nekropolisinin üzerine inşa ettirilmişti. Kaynaklara göre Constantinus'un forum olarak bu alanı seçmesinin sebebi daha önce burada, şehri kuşatmadan önce

Licinius'a karşı çadırını kurmuş olmasıdır. Ahırların olduğu yere daha sonra forumun arkadlarını yaptırdığı söylenir. 6. yüzyıl Bizans metinlerini yorumlayan araştırmacılara göre forum oval ya da dairesel planlıydı ve iki katlı revaklarla çevriliydi. (Şekil A.12) Constantinus, doğudaki dairesel veya oval forumlardan etkilenmiş, yeni kurduğu başkentte model olarak onları almıştır. Bu forum sonraki yıllarda da şehrin ana forumu olarak kalmıştır.

Forumun ortasında günümüzde Çemberlitaş olarak bilinen, üzerinde Constantinus'un heykelinin durduğu anıtsal sütun bulunmaktaydı. (Şekil A.13) I. Constantinus, bu sütunu inşa ettirerek şehrin kuruluşunu kutlamıştır. (Chronicon Paschale, 1832, s. 277, 1) Tarihçi Zonoras'a göre, Constantinus Sütunu'nun Roma'dan Konstantinopolis'e gelmesi 3 yıl sürmüştür. (Ioannis Zonorae Annales, 1897, XIII, s. 3; Nicephori Callisti, 1865, VII, s. 49) Unger, bu ifadeden sütunun çok büyük olduğunun ya da ağır yük gemileriyle kıyı kıyı gelindiğinin anlaşılabileceğini belirtir. (Unger, 1879, s. 110)

Sütun, 10 ayak yüksekliğinde ve 33 ayak çevre uzunluğunda sekiz adet porfir tamburdan oluşmaktaydı. Bu yüzden "Porfir Sütun[2]" olarak da adlandırılırdı. Basamaklarla birlikte toplam yüksekliği 38.3 metredir. Kaynaklara göre Constantinus, sütunun zeminini dört adet kemer üzerinde güçlendirmişti. (Şekil A.14, A.15 ve A.16) (Nicephori Callisti, 1865, VII, s. 49) Cedrenus ise temelin altında oniki adet destek olduğunu bildirir. (Cedrenus, 1838, I, s. 564) Sütunun altında İsa'ya ait röliklerin bulunduğuna inanılır. Eski Roma'nın büyüklüğünü yeni Roma'ya taşımak ve Constantinus'u yüceltmek için Roma'nın eski palladiumunun[3] getirildiği ve sütunun altına konduğu yazılmıştır.[4] (Chronicon Paschale, 1832, s. 277, 1; Ioannis Malalae Chronographia, 1831, XIII, s. 381)

Sütunun üzerinde bir heykel bulunmaktaydı. Zonoras, bu heykelin Yunan Apollon Helios'un bir heykeli olduğunu belirtmiştir. (Ioannis Zonorae Annales, 1897, XIII, s. 3) Heykelin Phidias'ın eseri olduğu ve Atina'dan geldiği de başka bir görüştür.

[2] Porfir, erguvan renkli bir taş olup bu renk imparatorun, imparatoriçenin ve tahta çıkacak oğlun ayrıcalığıdır.

[3] Troia'dan gelen antik Athena resmi. Bkz: Ioannis Zonorae Annales, 1897, XIII, s. 3.

(Leonis Grammatici Chronographia, 1842, s. 87) Malalas'a göre heykel, Frigya'daki Ilion'dan gelmiştir. (Ioannis Malalae Chronographia, 1831, XIII, s. 320) Unger'e göre bu heykel Ilion'dan gelen ve sütunun altına gömülen Palladium'la karıştırılmış olabilir. (Unger, 1879, s. 110) Heykelin Frigya'daki Heliopolis'ten geldiği de yazılmıştır; ancak Frigya bölgesinde böyle bir yer bilinmemektedir. (Michaelis Glycae Annales, 1836, IV, s. 464; Chronicon Paschale, 1832, s. 273, 1) Unger'e göre Suriye'deki veya Baalbek'teki Heliopolis şehri kastedilmiş olabilir. (Unger, 1879, s. 110) Heykelin başının etrafında yedi adet ışın olduğu belirtilmiştir. (Ioannis Malalae Chronographia, 1831, XIII, s. 320) Zonoras'a göre ışık demeti, İsa'nın çarmıhtaki çivileriyle oluşturulmuştur. (Ioannis Zonorae Annales, 1897, XIII, s. 3) Sütunun yazıtında Constantinus ile güneş özdeşleştirilmiştir. (Leonis Grammatici Chronographia, 1842, s. 57) Burada Constantinus'un İsa'ya hizmet ederek şehri kurduğu anlatılır. (Cedrenus, 1838, I, s. 564) Heykelde figür, sol elini mızrağa dayar, sağ elinde haç işaretli bir dünya tutar. Bunun büyük, altın bir elma olduğu görüşü de yazılmıştır. (Nicephori Callisti, 1865, VII, s. 49)

416 yılında sütunun alt kısmından bir taş düşmesi üzerine sütun metal bantlarla çevrelenmeye başlamıştır. (Chronicon Paschale, 1832, s. 299, 1) 478 veya 480 yılında deprem sonucu heykelin sağ elindeki elma düşmüştür. (Theophanis Chronographia, 1883, 5970, 478 yılı olarak geçer; Marcellini Comitis Chronicon, 1894, 480 yılında olduğunu belirtir.) 542 yılında heykelin sol elindeki mızrağın düştüğü bilinmektedir. (Theophanis Chronographia, 1883, 6034; Ioannis Malalae Chronographia, 1831, XVIII, s. 486) 1079 yılında sütuna yıldırım çarpması sonucu üç bant ve heykel zarar görmüştür. (Gurlitt, 1909, s. 82) 5 Nisan 1105 tarihinde güçlü bir güney rüzgarı sonucu heykel düşmüştür. (Ioannis Zonorae Annales, 1897, XVIII, s. 26) Yerine 1180`de (Manuel döneminde) başka bir heykel konmuştur. İmparator Manuel, küçük mermer bloklardan bir sütun başlığı yaptırmış, bugün de hala görülebilen bir kitabe yazdırmıştır. Sütun başlığının ne zaman düştüğü bilinmemektedir. (Gurlitt, 1909, s. 108)

Almanya elçisi Augier Ghislen de Busbecq 1562 yılında görev için geldiği Konstantinopolis'te Constantinus Sütunu'nu görmüş, sütunun gövdesinin sekiz taştan

[4] I. Constantinus döneminde pagan gelenekler devam etmekteydi. Ancak I. Theodosius, Hristiyanlığı resmi din ilan ederken birçok pagan inancı ve röliklerle ilgili hikayeleri sonlandırmıştır.

oluştuğunu ancak sütun başlığının olmadığını gözlemlemiştir. Busbecq, demir halkaları ve ek yerlerini saklayan taçları da gömüştür. (Gurlitt, 1909, s. 82) Busbecq`e göre, sütunda önce I. Constantinus`un, sonra da I. Theodosius`un heykelleri vardı.; ancak bu heykelleri görmemiştir. (Gurlitt, 1909, s. 108; Unger, 1879, s. 110) Sütun daha sonra yangınlar geçirmiş ve demir çemberlerle, alt kısmı da kesme taşlarla korunmuştur. Pertusier ve Jos. von Hammer sütunu beş silindirli haliyle görmüşlerdir. (Unger, 1879, s. 110)

Sütunun restitüsyonu için ana kaynak Gyllius'tur. Gyllius sütunun çevresini 10.16 metre, alt kısmının çapını 3.22 metre ölçmüştür. Ama bu kısmın çapı aslında 2.95 metredir. (Gurlitt, 1909, s. 107)

2.2 I. Theodosius Döneminde Kentin Yapısal Durumu ve I. Theodosius İmar Faaliyetleri

Yunan ve Roma dönemlerinde Konstantinopolis'teki başlıca meydanlar Thrakion ve Septimus Severus'un yaptırdığı Tetrasteon Forumu'ydu. (Janin, 1950, s. 65) Constantinus'tan sonra gelen imparatorlar Roma'yı örnek alarak kentte yeni forumlar yaptırmışlardır. Konstantinopolis'in erken Bizans dönemindeki kent görünüşünü belirleyen bu büyük kamusal meydanlardan günümüze hemen hiçbir şey kalmamıştır. Bu meydanlardan Constantinus, Theodosius ve Arcadius Forumları kalıntıları sayesinde yaklaşık olarak konumlandırılabilmektedir.

Constantinus'un öldüğü 337 yılında Yeni Roma henüz tamamlanmamış durumdaydı ve Theodosius hanedanlığının gelişine kadar yıllar boyunca böyle kaldı. (Şekil A.17) Bu hanedanlıkla şehir bir başkente dönüşmeye başlamıştır. Konstantinopolis, politik ve ticari bir çekim noktasıydı ve buraya doğru doğal bir göç vardı. İmparatorlar da bu göçü kolaylaştırıyor ve halkı yeni başkente yerleşmeye teşvik ediyorlardı. Bu hızlı demografik patlamanın sonucu olarak yeni kamu ve özel yapılara gereksinim duyulmaktaydı. (Barsanti, 1995, s. 9) Büyük Theodosius olarak bilinen I. Theodosius (11 Ocak 347-17 Ocak 395) döneminde yapı faaliyetleri hızla devam etmekteydi ve başkent büyük bir şantiyeye dönüşmüştü. (Dagron, 1974, s. 525) Kent, surlarla çevrili içi boş bir alan olmaktan çıkmaya ve yeni mahallelerle dolmaya başlamıştı. (Dagron, 1974, s. 523) Kentin yeni demografik gerçeğini I. Theodosius döneminde

inşa edilen kamu yapıları doğrulamaktadır. Theodosius Forumu, Constantinus'tan sonra gerçekleştirilen kentsel gelişim programının en iyi temsilcisiydi. (Barsanti, 1995, s. 9) (Şekil A.18)

Konstantinopolis'in ana caddesi bugün Divanyolu olarak bilinen Mese idi. Erken Bizans döneminde yapılmış olan forumlar Mese üzerinde bulunmaktaydı. Mese, Million`dan başlayıp yaklaşık bugünkü tramvay hattını takip ederek Constantinus ve Theodosius Forumları'ndan geçip günümüzde Laleli'ye denk geldiği düşünülen Philadelphion`a kadar devam ediyor, burada ikiye ayrılıyordu. (Şekil A.2) Bir yol, Kapitol, Bus, Xerolophos ve Exakionion'dan geçerek Altın Kapı`da sonlanıyor, diğer yol ise Philadelphion`dan başlayıp, Polyeuktos Kilisesi'nin güneyinden, Markian Sütunu'ndan ve Kutsal Havariler Kilisesi'nden geçerek Charisios Kapısı`na (Edirnekapı) kadar olan hattı takip ediyordu. (Naumann, 1976, s. 134; Constantini Porphyrogeniti De ceremoniis aulae byzantinae, 1829, s. 501, 56-100-101)

2.3 Theodosius Forumu'nun Konumu

Constantinopolis, ondört bölgeden oluşmaktaydı. (Notitia Urbis Constantinopolitane, 1876, s. 235; planlar doğuya göre yönlendirilmiştir.) Üçüncü tepenin üzerinde veya güneyinde yer alan Theodosius Forumu, antik kaynaklara göre yedinci ve sekizinci bölgelerde bulunuyordu. Yedinci bölge, Mese`nin kuzeyinden Haliç'e kadar, Constantinus ile Tauri forumları arasında bulunmaktaydı. Tauri Forumu`nun bir kısmı, Theodosius Sütunu ve iki atlı heykel bu bölgedeydi. (Notitia Urbis Constantinopolitane, 1876, s. 235, Reg VII; Janin, 1964, s. 52; Berger, 1988, s. 148) Sekizinci bölge Mese`nin güneyindeki Constantinus ve Tauri forumları arasındaki alandı[5]. Bölgenin batıdaki sınırını Theodosius Bazilikasi ve Capitolium, kuzeydeki sınırını ise Haliç`e inen eğim oluşturuyordu. Tauri Forumu, bu iki bölgeye yayılmış durumdaydı, Mese ise forumun ortasından geçiyordu. Nimfeum Maksimus'un bulunduğu onuncu bölgenin güney sınırını Philadelphion`dan Charsios Kapısı`na giden cadde oluşturuyordu. (Schneider, 1936, s.17) (Şekil A.19, A.20 ve A.21) Roma`daki gibi forum ve Capitolium'un birbirine yakın yapıldığı düşünülmektedir.

[5] Schneider, yedinci bölgenin Mese'nin güneyinde, sekizinci bölgenin ise Mese'nin kuzeyinde olduğunu varsaymaktadır. (Schneider, 1936, s. 18)

(Müller-Wiener, 2002, s. 258) Capitolium`un biçimi ve boyutları bilinmemektedir; bilinen Mese üzerinde Tauri Forumu`ndan sonra, Philadelphion`dan önce olduğu ve Constantinus Forumu`ndan 700 metre uzaklıkta olduğudur.

Forum, Marmara Denizi`ne manzarası olan teraslar biçiminde düzenlenmiştir. (Janin, 1964, Ek 6) Forumun, Konstantinopolis'ın en büyük açık alanı olduğu kabul edilir. Boyutlarıyla ilgili değişik görüşler vardır; ancak sınırları hiç bir yönde kesinleştirilememiştir. (Şekil A.22)

2.4 Theodosius Forumu'nun Adı

Forumun adı bazı kaynaklarda "Theodosius", bazılarında ise "Tauri" olarak geçmektedir. İki ismin tam olarak aynı yeri belirtmediği, Theodosius Forumu'nun Tauri Forumu'nun bir parçası olduğu görüşü yaygındır. Alan, örneğin bazı kaynaklarda "Forum Theodosii" olarak adlandırılır. (Notitia Urbis Constantinopolitatae, 1876, s. 235, Reg. VII[6]; Chronicon Paschale, 1832, s. 565, 4 ve 7; Constantini Porphyrogeniti De ceremoniis aulae byzantinae, 1829, s. 496, 18) Ancak daha sık kullanılan isim "Tauri"dir. (Notitia Urbis Constantinopolitatae, 1876, s. 236, Reg. VIII; Theophanis Chronographia, 1885, s. 70, 20 ve 149, 12; Cedrenus, 1838, I, s. 566, 4 ve s. 611, 1; Ioannis Zonorae Annales, 1897, III, s. 124, 12; Parasteis, 1901, s. 14 ve 44a; Patria, 1907, II, 99 ve 28; Marcellini Comitis Chronicon, 1894, 92,; Ioannis Malalae Chronographia, 1831, s. 401, 5) "Tauri" isminin nerden gelmiş olduğuyla ilgili değişik görüşler vardır. Bunlardan biri ismin forumda bulunan bir sığır pazarından geldiğinidir. Forumda bulunan tunçtan bir boğa heykeli sebebiyle bu isim verilmiş olabileceği olasılığı üzerinde de durulmaktadır. "Tauri" adının, Constantinus ya da II. Theodosius döneminde alana katkıda bulunan bir praefectus praetoriodan geldiği bir diğer savdır. (Janin, 1950, s. 69) 5. yüzyıl ortalarında alan "Tauri" olarak adlandırılıyordu. Notitia`da iki ismin tam olarak aynı yeri vurgulamadığı yazar. Yedinci bölgenin giriş yazısında bölgenin Constantinus Sütunu`ndan Theodosius Forumu`na kadar olan alan olduğu, sekizinci bölgenin giriş yazısında ise, bu bölgenin Tauri Forumu`nun bir kısmını içine aldığı yazılıdır. (Notitia Urbis Constantinopolitatae, 1876, s. 235, Reg. VIII) Theodosius Forumu,

[6] Forumun adının geçtiği en erken kaynaktır.

Tauri'nin parçasıydı ve üzerinde bulunduğu tepe de ismini "Theodosius Forumu" adlandırmasından almıştı. Zamanla halkın kullandığı "Tauri", alanın resmi ismi olan Theodosius`un yerini alır "Tauros" aynı zamanda Theodosius Sütunu için de kullanılan isimdi. (Parasteis, 1901, s. 66; Patria, 1907, II, s. 47; Berger, 1988, s. 184)

2.5 Theodosius Forumu`nun Bulunduğu Alanın Tarihsel Gelişimi

Bu bölümde alanın I. Theodosius döneminin öncesinden başlayarak Osmanlı Dönemi'nin sonuna dek geçirdiği değişikler anlatılmaktadır.

2.5.1 Theodosius Öncesi Dönem

Tauri Forumu inşa edilmeden önce de bu alan kullanılmaktaydı. M.Ö. 4. yüzyıl ile M.S. 4. yüzyıl arasında şehirden çıkan ana yolun, yani Via Egnetia'nın iki tarafında Hellenistik ve Roma dönemi nekropolleri bulunmaktaydı. İstanbul Üniversitesi Beyazıt kampüsünün bulunduğu alanının doğu kenarında nekropollere ait Hellenistik ve Roma dönemlerinden kalma stel parçaları bulunmuştur (Mendel Nr: 1003 ve 1008). 1948-49 yıllarında yapılmakta olan İstanbul Üniversitesi temel kazılarında iki ayrı alanda Byzantion nekropolüne ait izlere rastlanmıştır. Üniversite merkez binası arkasına yapılan ek binanın temellerinde lahitler ve mezar stelleri bulunmuştur. (Fıratlı, 1950, s. 40; Ogan, 1948, s. 12) Böylece üçüncü tepenin tamamen nekropol ile örtülü olduğu anlaşılmıştır. 1948-50 yılları arasında Vezneciler ile Laleli arasındaki alandan 8 lahit ve 50'den fazla mezar steli çıkarılmış ve II. Mahmud türbesi yakınında bulunan Trakya kapısı dışında başlayan Bizantion nekropolünün Beyazıt'a kadar devam ettiği, üçüncü tepeyi aştıktan sonra bir taraftan Süleymaniye ve Fatih'e, diğer taraftan Laleli ve Aksaray'a doğru uzandığı anlaşılmıştır. Ele geçen lahitlerin hepsi 3. yüzyıla ait aile mezarlarıdır. (Şekil A.23) Steller, M.Ö. 4. yüzyıldan M.S. 4. yüzyıla kadar farklı zamanlara tarihlenmektedirler. (Şekil A.24, A.25 ve A.26) Aynı yıl, Beyazıt İmareti'nde onarım yapılırken odalardan birinin zeminine gömülü olarak üç basit Bizans lahiti ile bir lahit kapağı meydana çıkmıştır. (Fıratlı, 1950, s. 40) 1957-67 yılları arasında üniversite önündeki trafik tüneli kazısı sırasında M.Ö. 3. yüzyıla ait kitabeli ve boyalı mezar stelleri (Env. no. 223-227), bozulmamış halde içinde mezar eşyası ile birlikte birkaç mezar ve Roma

lejyonerlerine ait üç mezar steli (Env. no. 257, 258, 259) bulunmuştur. (Fıratlı, 1967, s. 186 ve 220)

Patria metinlerine göre İmparator Severus bu alanda bir saray, bir tapınak ve tonozlu dört mekan yaptırmış, İmparator Valentinianus ise alanın inşası için girişimde bulunmuştur. I. Constantinus bu alanı kente dahil etmiş ve saraylar ile devlet görevlileri için dinlenme evi inşa ettirmiştir. (Patria, 1907, II, s. 47 ve III, s. 7) Bauer'e göre forumun, Constantinus Dönemi'nden itibaren yabancı elçileri ağırlamak için kullanılıyor olması olasıdır. (Bauer, 1996, s. 203) Başka bir kaynak meydanki bir saraydan ve bir xenodochion'dan -kervansaray- bahseder. Bu yapının adı "Alonitzion" du ve misafirhane olarak kullanılırdı.

"Nimfeum Maius"[7] adında bir çeşme yapısının, onuncu bölgede ve Tauri Forumu'na yakın bulunduğı kaynaklarda bahsedilir. (Notitia Urbis Constantinopolitatae, 1876, s. 238, Reg X) Bu çeşme, Socratis ve Cedrenus'un bahsettiği 372-373 yılında, şehir valisi Clearchus (372 mayıs-373 ağustos arası) döneminde Valens tarafından yaptırılmış olan çeşme olabilir. (Socratis Scholastici Historia Ecclesiastica, 1864, s. 477A; Cedrenus, 1838, I, s. 543, 16) P. Gyllius`un 5. yüzyıl tarihçisi Socratis`ten yaptığı alıntıya göre, Nimfeum Maksimus büyük havuzundan ötürü "Theodosius Gölü" olarak bilinirdi. Nimfeum Maksimus Valens su kemerinin[8] ucunda yer alıyordu. Su kemeri, şu andaki üniversite yapısının 150 metre batısında biter. Schneider'e göre çeşme buraya yakın olmalı, çeşmenin güneyinde ise forumun kuzey portikosu olmalıdır. (Schneider, 1936, s. 18) Forum yapılmadan önce de halk burada toplanıyordu. Forumun inşasına Valens döneminde başlanmış olabilir, ama I. Theodosius döneminde bitirildiği kabul edilir. (Schneider, 1936, s. 17) Avarların 626`da Valens kemerlerini besleyen su yollarını yıkmaları üzerine Nimfeum Maksimus kullanılmaz olur ve çok sayıda küçük yeraltı su sarnıcı yapılır.

---

[7] Nimfeum Maksimus olarak da bilinir.

8 Hadrianus'un (117-138) bir su kemeri yaptırdığı yazılı kaynaklardan öğrenilir. Saraçhane'de bir kısmı ayakta duran kemer sözü edilen su kemeri olmalıdır. Valens, kemeri onartmış olduğundan Valens Su Kemeri olarak bilinir. I. Theodosius tarafından Thrakia'dan su getiren başka isale hatlarına da bağlanmıştır. Valens su kemeri uzunluğu 971 m.dir. Sonraları bazı kısımları bozulmuş olduğundan kısalmıştır. Yüksekliği ortalarında 28 m.dir. Kemer ayak aralıkları 3.40-5.65 m. arasında değişir. Başlangıcında ve sonlarında bulunan kemerler birer katlı, arazinin daha alçak olduğu orta kısımdakiler ise ikişer katlıdır. Kemer, Bizans ve Osmnalı dönemlerinde onarımlar geçirmiştir. Üst kattaki sivri kemerler, Osmanlı dönemindeki onarımdan kalmadır. (Anabolu, 2001, s. 35-36)

Schneider'e göre çeşme forumda değil, bugün üniversite arazisinde bulunan bir sarnıcın yanında bulunmaktaydı. (Schneider, 1936, s. 18) (Bkz. Bölüm 4.1'de Schneider'in restitüsyonu) Bauer, bu varsayımın yanlış olduğunu ve tak buluntularının kuzeydoğusunda bulunan bir eksedra ve sütunlu salon kalıntılarının bu çeşmeye ait olabileceğini belirtir. (Bkz. Bölüm 3.9) Ancak Bauer`e göre kalıntıların bulunduğu bu alan Theodosius Forumu'na dahil değildi. (Bauer, 1996, s. 193) (Bkz. Bölüm 4.1'de Bauer'in restitüsyonu)

2.5.2 I. Theodosius Dönemi

İmparator Valentinianus döneminde Nimfeum Maius'la beraber alanın inşası çalışmaları başlamış olsa da forumun inşası I. Theodosius (379-395) döneminde tamamlanmıştır. Bununla birlikte forumun inşasının kesin tarihi bilinmemektedir. I. Theodosius 386 yılında İskitlere karşı zafer kazanmış ve Konstantinopolis'e dönmüştür. (Cedrenus, 1838, I, s. 566) Forum, bu tarihten sonra inşa edilmiş ve 393 yılında kutsanarak açılmıştır. (Chronicon Paschale, 1832, s. 565, 2-8) Theodosius Forumu, şehrin belirli bir bölümü için, Constantinus Forumu gibi yönetim ve ticaret merkezi olarak hizmet veriyordu. Mese'nin üzerinde olması forumu protokol işleri ve resmi kabullerin yapıldığı bir alan haline getirmekteydi. Patria metinlerinde I. Theodosius'un forumda yabancı elçileri kabul ettiği yazılıdır. (Patria, 1907, II, 47) Theodosius Forumu'nun bulunduğu eğimli arazide düz bir zemin elde etmek için kuzeydeki yüksek yerlerden toprak çıkarılırken güneydeki alçak kısımlarda altyapılar inşa edildiği bilinmektedir. Kazılan toprak yine 4. yüzyılda inşa edilen Eleutherios Limanı`na götürülmüştür. (Patria, 1907, II, s. 63, III, s. 91)

2.5.3 I. Theodosius Sonrası Bizans Dönemi

416 yılında Trakya'daki Herakleia'dan dönen II. Theodosius'a Theodosius Forumu'nda şehir valisi Ursos ve senato tarafından "Aurum Coronarium" takdim edilir. (Chronicon Paschale, 1832, s. 574, 1-5) Seremoni kitaplarındaki bir pasaj, bu olayın birçok kereler meydana gelen bir düzen olduğunu, yani ülkesine dönen imparatora "Aurum Coronarium"un Theodosius Forumu'nda takdim edildiğini anlatır. (Constantini Porphyrogeniti De ceremoniis aulae byzantinae, 1829, s. 496, 17)

407 yılındaki depremde forumdaki yapılar zarar görmüş ve tuğlaları Kainoupolis Kilisesi'nin üzerine düşmüştür. (Chronicon Paschale, 1832, s. 570, 3-6) 447 yılındaki depremde forumun bölümleri tahrip olmuş ve yıkılmıştır. (Marcellini Comitis Chronicon, 1894, s. 82; Theophanis Chronographia, 1883, s. 126, 2) Theodosius Bazilikası, 462 yılındaki büyük kent yangınında yıkılmıştır. (Ioannis Zonorae Annales, 1897, III, s. 124, 16; Cedrenus, 1838, I, s. 609, 23 ve s. 611, 1) 480 yılındaki depremde sütunun üzerinde bulunan I. Theodosius`un atlı heykeli ve sütunun üst kabartma bantları yıkılmıştır. (Marcellini Comitis Chronicon, 1894, s. 480; Theophanis Chronographia, 1883, s. 126, 2; Cedrenus, 1838, I, s. 618, 19; Leonis Grammatici Chronographia, 1842, s**.** 118, 4)

Bilindiği kadarıyla, forum, inşa edildiği erken Bizans döneminden çok sonra pazar olarak kullanılmaya başlanmıştı. Patria metinlerinde forumun Constantin V. Kopronymos (741-775) döneminden itibaren hayvan pazarı olarak hizmet verdiği yazılıdır. (Patria, 1907, III, s. 149) Forum, VI. Leon döneminde (886-912) aynı amaçla kullanılmaya devam etmiş ve burada domuz kasaplarının satış yerleri kurulmuştur. (Stöckle, 1911, s. 43 ve s. 80) Ayrıca, 10. yüzyılda da burada domuz ve Paskalya ile Pantkot Yortusu arasında ise kuzu satıldığı bilinmektedir. (Koder, 1991, s. 125, 15.5 ve 16.2; Stöckle, 1911, s. 43 ve 100) Beyazıt Meydanı`ndaki bazı rastlantısal buluntular, meydanın ortaçağ başlarından itibaren yeni yapılarla dolmuş olduğunu gösterir. (Şekil A.27) Buluntuların hangi döneme ait oldukları ya da dükkanların kalıntıları olup olmadıkları bilinmemektedir.

8. yüzyıl başında Büyük Constantinus`un saray kalıntısı halen durmaktaydı. 10.-13. yüzyıllar arasında forumun bazı bölümlerinde yapılar inşa edilmiş ve I. Leon, sarayını burada yaptırmıştır.

2.5.4 Osmanlı Dönemi

II. Mehmed 1454 yılında kısmen bugünkü üniversite alanında Eski Saray`ı yaptırmıştır. Bu tarihte forumun bazı kısımları ağaçlarla kaplıdır; ancak II. Mehmed saldırılar olması sebebiyle bu ağaçları kestirmiştir. 1544 yılında Konstantinopolis'e gelen P. Gyllius şöyle yazmıştır: "İstanbullu yaşlı bir adam bana, kendi çağında bile Forum Tauri'nin var olduğunu ve bu forumun hipodrom gibi yabani otlarla dolması ve soygunlara sahne olması üzerine, İstanbul'u alan Sultan Mehmet'in bu alanı,

üzerinde yapı inşa etmeyi ve inşaatı tamamlamayı üstlenenlere verdiğini söyledi." (Gyllius, 1997, s. 140). P. Gyllius, forumun güney köşesinde yer alan büyük binanın önündeki sütunların yıkıldıklarını anlatır. II. Mehmed döneminde bu alanda taş ocağı bulunmaktaydı ve ocak bu dönemde Şehzade Cami inşası için kullanılmıştır.

II. Beyazıt (1481-1512) forumda vakfa ait cami, imaret, medrese yaptırmıştır. Yapımına başlattığı hamam, ölümünden sonra tamamlanır. Hamamın temelinde Theodosius Sütunu`nun kabartmalı parçaları kullanılmıştır.

3. THEODOSIUS FORUMU'NUN MİMARİ ELEMANLARI

Kaynaklardan edindiğimiz bilgilere göre Theodosius Forumu'nda Theodosius Zafer Takı, Theodosius Sütunu, bazilika, hamam, kilise, sarnıçlar ve iki atlı heykel ile başka heykeller bulunmaktaydı. Bu yapılardan sadece zafer takının yeri Ordu Caddesi'nin güney kenarındaki in-situ kalıntıları sebebiyle günümüzde bilinmektedir. Ancak bu zafer takının bağımsız duran bir yapı mı yoksa forumun giriş kapısı mı olduğu tartışmalıdır. Yapının forumun giriş kapısı olma durumda forumunun diğer ucunda başka bir kapı olup olmadığı ne yazılı kaynaklardan ne de arkeolojik bulgulardan öğrenilememektedir. Bazı araştırmacılar forumun iki kapısı olduğunu varsayarken bazıları tek kapılı olduğunu ya da yapının kapı yerine bağımsız bir zafer takı olduğunu varsaymaktadırlar. Theodosius Sütunu'nun kabartmalı parçaları ise II. Beyazıd Hamamı'nın inşası sırasında temellerinde kullanılmış, 20. yüzyılda Ordu Caddesi'nin seviyesi indirilirken ortaya çıkarılmışlardır. Theodosius Sütunu ve Theodosius Zafer Takı halen mevcut yapı parçaları sebebiyle diğer yapılara oranla daha ayrıntılı incelenebilmişlerdir.

3.1 Theodosius Sütunu

Theodosius Forumu'nda bulunan yapılardan biri, 386-393 yılları arasında yapılmış olan Theododius Sütunu'dur. İçinde bir merdivenin bulunduğu sütun, I. Theodosius'un İskitlere karşı kazandığı zaferi anlatan, yukarı doğru spiral biçimde yükselen kabartma bantlarıyla süslüydü. Sütun, zaman içinde çeşitli sebeplerle tahrip olmuş ve yıkılmıştır. Hasan Paşa Caddesi'nin genişletme çalışmaları sırasında 1927 yılında Beyazıt Hamamı'nın temelinde Theodosius Sütunu'na ait üç parça bulunmuştur. 1958 yılında ise cadde seviyesinin indirilmesiyle hamamın temelinde bulunan Theodosius Sütunu'na ait parçaların devamı açığa çıkmıştır. Günümüze

ulaşan parçalarının bir kısmı Beyazıt Hamamı'nın temellerinde, bir kısmı ise Arkeoloji Müzesi'nde bulunmaktadır[9].

3.1.1 Tarihsel Gelişimi

Kaynaklardan alınan bilgilere göre sütunun yapımına 386 yılında başlanmıştır. (Theophanis Chronographia, 1883, s. 70, 20[10]; Cedrenus, 1838, I, s. 566, 4-9**;** Chronicon Paschale, 1832, s. 565; Marcellini Comitis Chronicon, 1894, s. 386) 393 ile 394 yılları arasında sütunun üzerine imparator I. Theodosius`un atlı heykelinin konulduğu bilinmektedir. (Chronicon Paschale, 1832, s. 565, 6-8) Constantinos Rhodios, imparator Arcadius'un, babası I. Theodosius'un kahramanlıklarını ve zaferlerini yüceltmek için bu sütunu yaptırdığını belirtmiştir; ancak, Cedrenus bu bilgiyi düzelterek sütunu I. Theodosius'un kendisinin yaptırdığını yazmıştır. (Legrand, 1896, s. 202-218; Cedrenus, 1838, I, s. 566, 4-9) Sütun, I. Theodosius`un denizde ve karada barbarlara, yani İskitlere karşı kazandığı askeri başarılarını yüceltmek için yapılmıştır.

480 yılındaki depremde sütunun üzerinde bulunan I. Theodosius`un atlı heykeli ve sütunun üst kabartma bantları yıkılmıştır. (Marcellini Comitis Chronicon, 1894, s. 480; Theophanis Chronographia, 1883, s. 126, 2; Cedrenus, 1838, I, s. 618, 19; Leonis Grammatici Chronographia, 1842, s**.** 118, 4) 506 yılında imparator I. Anastasius (491-518), I. Theodosius heykelini ve bir çok başka heykeli daha eriterek yaptırdığı kendi bronz heykelini Theodosius Sütunu`nun üzerine yerleştirmiştir. (Marcellini Comitis Chronicon, 1894, s. 92 ve 96; Ioannis Malalae Chronographia, 1831, s. 385, 3-5 ve s. 400, 22-401, 8; Ioannis Zonorae Annales, 1897, III, s. 144, 7; Theophanis Chronographia, 1883, s. 149, 10-14) Unger, Constantinus'un imparatorluğun birçok yerinden getirttiği ve caddelere, özellikle de kolonadların üzerine koydurttuğu heykellerin I. Anastasius tarafından kendi bronz heykelini yapmak için erittirildiği düşüncesindedir. (Unger, 1879, s. 118) 512 yılında I. Anastasius'un heykeli düşmüştür. (Theophanis Chronographia, 1883, s. 149, 10-14; Ioannis Malalae Chronographia, 1831, s. 400, 22; Marcellini Comitis Chronicon,

[9] Bu çalışmanın yazıldığı sırada Beyazıt Hamamı restore edilmekteydi. Restorasyon sonucu Theodosius Sütunu'na ait parçaların hamamın temellerinde kalmasına karar verilmiştir.

[10] Bu kaynak, sütunun 386 yılında bittiğini belirtir.

1894, s. 98) Sütunun ise büyük bir ihtimalle bu sırada tahrip olduğu düşünülmektedir. (Unger, 1879, s. 118)

Ortaçağda da bazı kaynaklarda sütundan bahsedilir. (Parasteis, 1901, s. 64, 20; Patria, 1907, s. 175, 20; Cedrenus, 1838, I, s. 566, 4; Legrand, 1896, s. 42) 15.yyın birinci yarısında Buondelmonti, Ancona'lı Cyriacus, Manuel Chrysoloras gibi gezginler henüz pek zarar görmemiş sütun ve kabartmalarını görmüş ve notlarında bunları anlatmışlardır. Kaynaklara göre 1204 yılında İmparator Aleksios V. Murtzuphlos'un yardıma çağırdığı Latinler şehri istila etmiş, Aleksios tüm halkın önünde sütunun üzerinden aşağıya atılmıştır. (Nicetae Choniatae Historia, 1975, s. 804) Kaynaklara göre Latin istilası döneminde sütunda bir keşiş yaşamaktaydı. (Guntherus, 1875, s. 61) İstila sırasında halk, Konstantinopolis'in istilasını anlatan sütun kabartmalarının bir kısmını parçalamıştır; çünkü şehrin kaderinin peygambervari bir şekilde sütunda resmedilmiş olduğuna ve bu kabartmaları yok ederek şehrin istilasını ortadan kaldıracaklarına inanmaktaydılar.

Theodosius Sütunu'nun kabartmalı fragmanlarının devşirme malzeme olarak kullanıldığı Beyazıt Hamamı'nın hangi tarihte inşa edilmiş olduğu net değildir. Bir görüşe göre, hamam, II. Beyazıt hayattayken, yani 1512 yılından önce kısmen de olsa yapılmış olmalıdır. (Bauer, 1996, s. 192) Osmanlı kaynaklarına göre sütun 1517 yılında, II. Beyazıt'ın ölümünden sonra, şiddetli bir fırtına sonucu yıkılmış ve bunun üzerine parçaları hamamın temellerinde kullanılmak üzere taşınmıştır. Konstantinopolis'te Venedik elçisi olarak bulunan Alvise Mocenigo, 10 Kasım 1517'de fırtına sebebiyle sütunun ve çevredeki birçok evin yıkıldığını bildirmiştir. (Hammer-Purgstall, 1827-35, s. 527 ve s. 670) Müller-Wiener, bu bilgiden yola çıkarak temellerinde sütun parçalarının kullanıldığı hamamın inşasının başlama tarihinin, sütunun tamamen yıkıldığı 1517 yılı olduğunu savunur. (Müller-Wiener, 2002, s. 385-390) Ancak bu tarih, Gyllius'[11]un sütunun kendisinin Konstantinopolis'e gelmeden 40 yıl önce, yani 1504'de yıkıldığı ifadesiyle çelişir. (Gyllius, 1997, s. 139) Bauer'e göre bu iki kaynağı bağdaştırmak için bir olasılık sütunun adım adım yıkıldığını kabul etmektir. Bauer, sütunun 1504 yılında ve 1509 yılındaki depremde zarar görmüş olabileceğini ve bunun sonucunda kabartmalı

[11] Petrus Gyllius, klasik yazın kaynaklarını yerinde toplamak ve tarihsel kalıntıları incelemek amacıyla 1544-1548 yılları arasında Konstantinopolis'te kalmıştır.

fragmanlarının II. Beyazıt tarafından hamamın temellerinde kullanılmış olduğunu, 1517 yılında ise sütunun tamamen yıkılmış olabileceğini belirtir. (Bauer, 1996, s. 192)

3.1.3 Yeri

Yazılı kaynaklar, Theodosius Sütunu'nun VII. bölgede bulunduğunu bildirmektedir. (Notitia Urbis Constantinopolitatae, 1876, s. 235, Reg VII) Bu bilgiye göre sütun Mese'nin kuzeyinde olmalıdır, ancak kaynaklar ve arkeolojik buluntuların yetersizliği nedeniyle sütunu yeri tartışmalıdır. Eski şehir planları ve minyatürler de sütunun yeriyle ilgili net bir bilgi vermemektedir. Buondelmonti'nin 1422 tarihli İstanbul minyatüründe sarmal kabartmalarla süslü iki sütun vardır. (Şekil B.1) Bu sütünlardan alttaki Arcadius Sütunu, üstteki ise Theodosius Sütunu olmalıdır. I. M. Angiolello, 1477 yılında sütunu günümüzde İstanbul Üniversitesi'nin merkez binasının bulunduğu alan olan Eski Saray'ın önünde görmüştür. Andrea Vavassore`nin Konstantinopolis'i resmettiği bir gravüründe "Colonna istoriata" olarak isimlendirilen bir sütun eski sarayın duvarlarının güneybatı köşesinin iç tarafında gösterilmiştir. (Şekil B.2, B.3, B.4) Aynı yapıları gösteren Konstantinopolis'in perspektif çizimlerinden ilki Vavassore'nindir. Ancak bu çizimde şehrin o günkü durumu işlenmemiştir; Berger'e göre 1480 ile 1490 yılları arasında yapılmış bir çizime dayanmaktadır. (Berger, 1994, s. 329) Bu çizimin 1550'den beri gravür olarak sayısız çeşitlemesi vardır, ama Vavassore'ninki diğer birçok çeşitlemeden yarımadanın daha dar bir çizimi ve farklı yazılarıyla ayrılır. (Berger, 1994, s. 329) Oberhummer, Vavassore'nin gravürünü 1520'ye tarihlendirirken Berger, 1530 ile 1550 yılları arasına ait olabileceğini belirtir. (Oberhummer, 1902, s. 22; Berger, 1994, s. 329) Sonraki yıllarda da gravürün yeni basımları yapılmıştır; ancak bu çizimlerde şehrin değişiklikleri gözönüne alınmamıştır. Birçok kopyanın yazı eksiltilmesi, deformasyon ya da basitleştirme gibi sebeplerle Vavassore'ye mi yoksa başka baskılara mı dayandığı saptanamamaktadır.

Eski Saray'ın restitüsyonu, Theodosius Sütunu'nun yerini belirlemek açısından önemlidir. Berger, Vavassore'nin şehir görünüşünden Eski Saray'ın, bugün etrafı duvarlarla çevrili üniversite arazisinden daha büyük bir alan kapladığının açıkça belli olduğunu ifade eder. (Berger, 1994, s. 344) Evliya Çelebi'nin de sarayla ilgili

betimlemeleri bu durumu doğrulamaktadır, ancak bahsettiği bazı referans noktaları günümüzde konumlandırılamamaktadır. Vavassore'nin çizimine göre saray, ana yapının bulunduğu bir iç ve bir dış avludan oluşmaktaydı. Berger'e göre, bugünkü üniversite arazisi yaklaşık iç avluya denk gelmektedir. (Şekil B.5) Dış duvarın batı kenarı su kemerinin sonuna denk düşmektedir; yani bugünkü Bozdağan Kemeri Caddesi, bu duvarın batı sınırını oluşturmaktaydı. 1572 tarihli G. Braun ve F. Hogenburg'un yayınladığı "Civitates orbis terrarum" isimli gravürde Vavassore'nin çiziminde olduğu gibi saray dış duvarı su kemerinin sonunda değil, çok daha kuzeyinde kuzeydoğuya döner. (Şekil B.6) Berger, Braun-Hogenberg çiziminin gerçeğe daha uygun olabileceğini belirtir. (Berger, 1994, s. 342) Eski Saray alanının güneyinde dış duvar ile iç duvar arasında çok az mesafe bulunmaktadır ve Berger'e göre dış duvar eski Mese boyunca devam etmiş olabilir; bu durumda cami, medrese ve hamamın olduğu günümüzdeki Beyazıt Meydanı, Eski Saray'a ait olmalıdır. (Berger, 1994, s. 344) Eski Saray'ın restitüsyonu için kaynaklarda geçen alanın çevresiyle ilgili sayısal bilgiler çok az yardım edebilmektedir. Ducas, duvarın çevresinin 8 stadyum (1480 m.) ya da daha fazla olduğunu belirtir. Berger, bu rakamın dış duvara ait olması durumunda oldukça doğru olabileceğini belirtir. (Berger, 1994, s. 344) Gyllius, Süleymaniye Külliyesi'nin alanının ayrılmasından önce çevre duvarın uzunluğunu bir kere 6000 adım (yaklaşık 3900 m) olarak, başka bir sefer ise 2 mil (yaklaşık 2800 m.) olarak vermiştir. (Gyllius, 1997, s. 143) 2800 m., Sultan II. Beyazıd'ın yapılarından önce, alanın o günkü çevresine denk gelmektedir. Evliya Çelebi, Fatih döneminde duvar çevresinin 12000 arşın (yaklaşık 9000 m.), Süleyman döneminde ise 3 mil (yaklaşık 4200 m.) olduğunu belirtir. Berger'e göre bu sayılar çok fazladır. Berger, sütunun Vavassore'nin çizimindeki iç ile dış duvar arasındaki yetersiz farktan dolayı bugünkü etrafı duvarlarla çevrili üniversite arazisine konumlandırıldığını, ancak çizimde sütunun iki duvar arasında gözüktüğünü belirtir; yani Berger' e göre sütun üniversite bahçesinin güneybatı köşesi olarak düşünülen yerin yaklaşık 150-200 m. güneybatısında olmalıydı. (Berger, 1994, s. 344; Berger, 1996, s. 21)

P. Gyllius, 1544 yılında Konstantinopolis'e geldiğinde sütunu görememiş ve şöyle belirtmiştir: "Theodosius Sütunu'nun nerede olduğunu uzun bir süre araştırdıktan sonra birkaç yaşlı adamdan onun, Sultan Beyazıt tarafından yaptırılan yeni hamama yakın bir yerde yapılmış olduğunu öğrendim. Beyazıt, hamamı daha rahatlıkla

yaptırabilmek için ben İstanbul'a gelmeden kırk yıl önce sütunu yıktırmıştı." (Gyllius, 1997, s. 139)

Hamamın temellerinde bulunan sütun parçaları sebebiyle sütunun hamama yakın konumlandırılmış olduğu kabul edilir. Bauer'e göre sütunun kademeli olarak yıkıldığı varsayımı hamamın sütunla aynı yerde inşa edilmemiş olduğu anlamına gelir. (Bauer, 1996, s. 192) Müller-Wiener ise hamamın 1517 yılında ve sütunun yerinde inşa edilmiş olduğunu varsayar. (Müller-Wiener, 2002, s. 264) Sütunun hamamın bulunduğu yerde varolduğu düşüncesi tak kalıntılarının forumun batı kapısına ait olduğu forum modelleriyle çelişir; sütun burada bulunduysa mevcut tak kalıntıları forumun doğu giriş takını oluşturuyor olmalıdırlar. (Giriş takı için bkz: Bölüm 3.2; forum restitüsyonları için bkz: Bölüm 4.1) Mango, hamamın temellerindeki sütun fragmanlarından sütunun yerinin çıkarılamayacağını ve Gyllius'un da kaidenin yerini saptayamamış olduğunu belirtir. (Mango, 1990, s. 45) Bu sütun parçaları taşınabilecek küçüklükte ve hafifliktedir. (Becatti, 1960, s. 99) Mango, sütunu bugünkü üniversite arazisine, yani Ordu Caddesi'nin güney kenarındaki tak buluntularının kuzeydoğusuna konumlandırır. (Mango, 1990, s. 45)

3.1.4 Mimari Özellikleri

Theodosius Sütunu, diğer zafer sütunları gibi kaideden, sütun gövdesinden, sütun başlığından ve başlığın üzerinde duran imparatorun atlı heykelinden oluşmaktaydı. Kaynaklardan edinilen bilgilere göre yukarı doğru incelmekteydi ve içinde dairesel bir merdiven vardı. (Legrand, 1896, s. 211; Cedrenus, 1838, I, s. 566, 6; Notitia Urbis Constantinopolitae, 1876, s. 235, 13) Guntherus, 1200 yılından hemen sonra sütunu görmüş ve sütunun demirle bağlanmış çok büyük taşlardan oluştuğunu yazmıştır.

Kaynaklardan sütunun çok yüksek olduğu bilinmektedir. (Marcellini Comitis Chronicon, 1894, s. 506; Ioannis Malalae Chronographia, 1831, s. 401, 4) Buondelmonti, heykelin 70 arşın yüksekliğindeki sütunun üzerinde durduğunu ifade etmiştir. Harun bin Yahya, sütunun 100 ayak, yani 29.6 m. yüksekliğinde olduğunu belirtmiştir. Kesin olarak bilinen sütunun o dönemdeki alışılmış yapılardan daha yüksek olduğu ve aynı zamanda denizden yaklaşanların görebileceği şehrin sembollerinden biri olduğudur. Basamaklı alt yapının üzerinde küp biçimli,

yuvarlatılmış köşeleri olan bir kaide bulunnaktaydı. Kaidenin her kenarında bulunan arkadın üzerinde gittikçe küçülen üç basamak, onların da üzerinde sütun durmaktaydı. Bronz sütunun üzerinde I. Theodosius'un atlı heykeli bulunmaktaydı. Yapı tuğladan olup sadece basamaklar ve sütun başlığı mermerdendi; alt kaide ise mermer kaplamaydı. On adet gümüş kaplamalı bronz halka sütunu onbir eşit parçaya bölmekteydi; Theodosius Sütunu bu haliyle Constantinus Sütunu'na benzemekteydi. Harun bin Yahya Theodosius Sütunu`nun gümüş zincirlerle çevrili olduğunu belirtmiştir.

Constantinos Rhodios ve Cedrenus sütunun her cephesinde kabartmalar bulunduğunu belirtmişlerdir. (Legrand, 189, s. 202-218; Cedrenus, 1838, I, s. 566, 4-9) Cedrenus'un, Xerolophos ve Tauros'un benzerliğinden bahsetmesini Bauer, kabartmalı sütunların benzerliği olarak yorumlamıştır. (Cedrenus, 1838, I, s. 567, 3; Bauer, 1996, s. 198)

Forumun kutsandığı 393 yılında heykelin henüz yerinde bulunmadığı ifade edilir. Malalas'a göre Anastasius`un Theodosius Sütunu'nun üzerine koydurttuğu kendi heykeli de bronzdandı. (Ioannis Malalae Chronographia, 1831, s. 401, 3) Latin istilasında bu bronz kaplama yokolmuştur. (Nicephori Gregorae Historia, 1829, I, 276, 11) Kaynaklara göre sütunun üzerinde bulunan atlı heykel, gerçek boyutunun üç-dört katı büyüklüğündeydi. (Nicephori Gregorae Historia, 1829, I, 277, 1) Atın üzerinde dik duran I. Theodosius'un üzerinde zırh ile yıldız ve yaprak dokulu bir manto, başında ise miğferi vardı. (Nicephori Gregorae Historia, 1829, I, 277, 13) 840 yılında heykelin başındaki tüy düşmüş, ancak sonra tekrar yerine konmuştur. (Leonis Grammatici Chronographia, 1842, s. 227, 3; Theophanes Continuatus, 1838, s. 808, 15) Heykelin geri kalanı Latin istilası ve doğal felaketlere rağmen ayaktaydı. İstiladan sonra çıkarılan bronz plakların yerleri doldurulmuş, sütun sıvanmış, tüy ise altınla kaplanmıştır. Latin istilasından sonra heykel düşmüş olmalıdır; Angiolello 1477 yılında sütunu heykelsiz görmüştür. Kollwitz`e göre, sütundaki heykelin atlı heykel olduğu Unger ve Gurlitt tarafından yanlış anlaşılmıştır. Cedrenus, Rhodios ve Patria atlı heykelin sütunda değil, forumda olduğunu yazarlar. Cedrenus`a göre Theodosius`un forumdaki atlı heykeli ile sütundaki heykelinin hareketleri aynıdır. (Kollwitz, 1941, s.9)

16. yüzyıl ve sonrasına ait bazı çizimlerin konusu Konstantinopolis'teki zafer sütunlarıdır. Bunların çoğu Arcadius Sütunu'nu gösterirken Louvre Müzesi'nde bulunan bir çizim Müller-Wiener ve Kiilerich'e göre Theodosius Sütunu'nu gösteriyor olabilir. (Louvre n. 4951, 32264; Müller-Wiener, 2002, s. 264; Kiilerich, 1993, s.54;) (Şekil B.7 ve B.8) Bu çizim, şimdiye kadar korunmuş olan çizimlerin içinde en detaylı ve kapsamlı olanıdır. Uzunluğu 14.65 m., yüksekliği 0.43 m.dir. Uzun süre çizimin Gentile Bellini'ye ait olduğu düşünülürken artık 1560-1570 arası anonim bir İtalyan sanatçısı tarafından yapıldığı düşüncesi ağır basmaktadır. Çizimin Arcadius veya Theodosius sütununundaki sahnelerinden birine ait olduğu konusunda görüşler ikiye ayrılmaktadır[12]. Kiilerich'e göre, Arcadius Sütunu'ndaki kabartma programının, öncülü Theodosius Sütunu'ndan esinlendiği gerçeği çizimin hangi sütunu ait olduğunu belirlemeyi zorlaştırmaktadır. (Kiilerich, 1993, s.54) Bu çizim araştırmacılara göre Konstantinopolis'e giden bir zafer alayını resmetmektedir. (Bauer, 1996, s. 198; Becatti, 1960, s. 111) Louvre çizimi ile Arcadius Sütunu'nu gösteren Freshfield çizimindeki bazı motifler arasında benzerlik sebebiyle Bauer, Louvre çiziminin Arcadius Sütunu'nu gösterdiğini varsaymıştır. (Bauer, 1996, s. 198) Sande, Theodosius Sütunu'nun mevcut bazı fragmanları ile Louvre çizimleri arasında genel düzenle ilgili benzerlikler bulunduğunu ifade etmiştir. (Sande, 1981, s.) Bazı mevcut fragmanlar çizimde tanınabilmektedir; bunlardan biri otlayan atların gösterildiği sahnedir. (Bkz. Bölüm 3.1.5'deki II numaralı fragman) (Şekil B.8) (Kiilerich, 1993, s.54) Ancak fragmanlardaki sahnelerin hiçbiri tam olarak çizimdekilerle uyuşmamaktadır. 1560'dan beri Theodosius Sütunu ayakta olmadığı için, Becatti bu çizimin eski bir çizimin kopyası olduğuna inanır. (Becatti, 1960, 113) Kiilerich'e göre, Louvre çizimi uzun bir friz olarak hazırlandığı için sanatçı ayakta duran sarmal bir sütunu çizmiş olamaz, ancak sütunun yıkılmış olan parçalarını incelemiş olabilir. (Kiilerich, 1993, s.54)

3.1.5 Sütun Kabartmalarının Betimlemeleri

Günümüze ulaşan Theodosius Sütunu'na ait 18 parça bulunmaktadır. 1927 yılında cadde genişletme ve çevre evlerin yıkımı çalışmaları sırasında Theodosius Sütunu'na

[12] Kollwitz, çizimin Arcadius Sütunu'na ait olduğunu düşünürken Becatti, Sande ve Kiilerich ise Theodosius Sütunu'na ait olduğunu düşünmektedirler. (Kollwitz, 1941, s. 21; Becatti, 1960, s. 113; Sande, 1981, s. 73-78; Kiilerich, 1993, s.54)

ait olan ve Beyazıt Hamamı'nın[13] temellerinde bulunan oniki adet kabartmalı parça ortaya çıkarılmıştır. (Şekil B.9 ve B.10) 1973 yılında Beyazıt Hamamı'nın kadınlar kısmının iç restorasyonu sırasında taban kısmından sökülen beş adet mermer blok daha bulunmuştur. Bunlar, hamamın temellerine yerleştirilmiş olan parçalara benzer bir eğrisellik göstermektedirler. Oran ve stil açısından da benzer olmaları sebebiyle kütüphane alanında bulunan parçaların da Theodosius Sütunu'na ait oldukları kabul edilir. Bu parçalardan biri bugün İstanbul Arkeoloji Müzesi "Çağlar Boyu İstanbul" sergisinde, diğerleri ise müze deposunda bulunmaktadırlar[14]. Bütün bunların dışında bir parça ise daha erken bir tarihte alanda bulunmuş ve müzeye nakledilmiştir. [15]

Theodosius Sütuna ait bu parçalar açık beyaz renkli Marmara Adası mermerinden olup bazılarının belli belirsiz pembe ve şeftali renkli parlaklık gösteren kısımları vardır. Bu kısımlar kabartma yüzeyine uzak, mermer bloğun çekirdeğine yakındır. 1973 yılında bulunan parçaların rengi daha önceden bilinen sütun parçalarına nazaran açıktır. Önceki parçalar havanın etkisine ve son yıllarda çevre kirliliğine maruz kaldıkları için kalın bir patinayla kaplıdırlar. Mevcut sütun parçalarından, sütundaki kabartmaların soldan sağa doğru sarmal kıvrılarak yükseldiği anlaşılır. Bu kabartmalar, I. Theodosius`un savaşlarını ve barbarlara, yani İskitlere, karşı zaferlerini anlatırlar. (Cedrenus, 1838, I, s. 566, 13) Buondelmonti, sütun kabartmalarında imparatorun yaptıklarının resmedildiğini söylemiş, Angiolello ise zafer arabaları ve antik hikayeler gördüğünü belirtmiştir. Kaynaklara göre I. Theodosius, 386 yılının 12 Ekim`inde İskit seferinden başkente geri dönmüştür. (Marcellini Comitis Chronicon, 1894, II, s. 66) Sütunda bu yılın olaylarının işlenildiği düşünülmektedir. Kiilerich, 379-382 yılları arasındaki I. Theodosius'un ilk zaferi olan Gotlar Savaşı'nın da işlenmiş olabileceğini ve bu sahnelerin olasılıkla kabartmaların son kısmını oluşturduğunu ileri sürer. (Kiilerich, 1993, s. 53) Parçalar, yürüyüş halindeki askerleri, düşmüş ya da savaşan askerlerin olduğu savaş sahnelerini ve birbirini izleyen uzun bölümler halinde seferin detaylarını anlatır. Yürüyüş ya da savaş halindeki tüm askerlerin hareketi soldan sağa doğrudur.

[13] Beyazıt Hamamı, 2006 yılının başından itibaren restorasyon altındadır. Son projeye göre sütuna ait parçalar, hamamın temellerinde kalacaklardır.

[14] Müze deposunda bulunan parçalar, yetkili müze sorumlularının izin vermemeleri sebebiyle görülememişlerdir.

Kiilerich'e göre sütundan geriyen kalan bu parçalar kabartmaların kompozisyonuyla ilgili bilgi vermek için sayıca çok azdırlar. (Kiilerich, 1993, s. 53)

1. Düşmüş askerlerin olduğu savaş sahnesi: İstanbul Arkeoloji Müzesi`nde sütunun birbirleriyle uyumlu 2705 ve 2705a envanter numaralı iki parçası vardır. (Şekil B.11, B.12, B.13 ve B.14) (Mendel, 1914, no. 1315-1316, s. 523; Sande, 1981, fig.31; Fıratlı, 1990, no.55; Kiilerich, 1993, fig.25; Becatti, 1960, s. 104, pl. 55b; Kollwitz, 1941, s. 5, pl. 1, fig. 1-3) İki parçanın toplam yüksekliği 0.36 m., uzunluğu 1.52 m., kalınlığı ise 0.64 m.dir. Mendel bu parçaların Arcadius sütununa ait olduklarını düşünmüştür. Hamamın temellerinde Theodosius sütununa ait olduğu belirlenen parçalar bulununca, hepsinin stil olarak aynı oldukları ve müzedeki parçalarında da sütuna ait oldukları ortaya çıkmıştır. Bu parçalar koyu renk karıştırılmış beyaz, büyük kristalli Marmara Adası mermerinden yapılmıştır. Bu parçalardaki kabartmalarda savaş sahneleri ve ikisinin de sol kısmında zırh ve miğferli iki ölü vardır. Küçük parçada ölü askerler yana, toprağa doğru alçalmışlardır. Sol alt köşede diğer ölünün sağ eli gözükmektedir. Büyük parçada ise bir ölü öne doğru düşmüştür, diğeri sırtüstü yatıp yukarı bakmaktadır. Bu parçanın sağ kısımda iki bölgede askerler vardır. Üst bölgenin sol kısmında mızraklı bir sağ kol, sağda askerin deri yeleği gözükmektedir. Bu askerler sağa dönmüşlerdir. Alt bölgede birbirine bakan iki miğferli kafa vardır. Kollwitz, bu askerlerin ileri doğru giden bir bölüğün parçası olduklarını varsaymıştır.

2. Otlayan hayvanlar: (Şekil B.15 ve B.16) (Sande, 1981, frag A; Fıratlı, 1990, no. 58) İstanbul Arkeoloji Müzesi'nin deposunda bulunmaktadır. 73.77 envanter numaralı parçanın yüksekliği 0.38 m, uzunluğu 1.32 m., kalınlığı 0.57, kabartma yüksekliği 0.04 m.dir. (Kiilerich, 1993, s. 53; Sande, 1981, s. 3) İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi temel çalışmaları sırasında bulunmuştur. Sande, parçada gözüken dört hayvanın büyük olasılıkla at olduklarını belirtmiştir. (Sande, 1981, s. 3) En sağdaki atın çok az bir kısmı korunmuştur. Solundaki ata çok benzer bir pozisyonda, sağa dönmüş bir şekilde otlamaktadır ve bu at tarafından üzeri kapatılmaktadır. Sağdan ikinci atın bir kısmı da soldaki tarafından kapatılmıştır; sadece ön kısmı görünmektedir. Bu atın sağ ön bacağının alt yarısı ve kafasının alt kısmı kopmuştur.

[15] Birbirini tamamlayan iki parçadan oluşur. Bkz. 1 no.lu fragman.

Sande'ye göre göz gibi küçük yüz hatları ile sol ayağı kabartma yapılmadan sadece renklendirilerek belirtilmiş olmalıdır. (Sande, 1981, s. 3) Bu at diğer ikisi gibi otlamaktadır, ama sola dönmüştür. En soldaki dördüncü at, sağındaki atın şimdi kayıp olan kafası ve boynu tarafından kapatıldığı için sadece ön kısmı gösterilmiştir. İlk üç at ters yöne dönme ve birbirinin önünü kapama gibi çeşitlemelerle aynı pozisyonu gösteriyorken dördüncü at yatar durumda resmedilmiştir. Atın kafası hafifçe aşağı eğilmiş ve geriye, diğer atlara doğru dönmüştür. Sol ön bacağını vucüdun altında kıvırmıştır; sağ ön bacağını ise ileri doğru uzatmış ve eğmiştir. Bu parçada arka plan veya manzara izi yoktur. Sande, mekan ve derinliğin sadece oran ve kabartma yüksekliğindeki farklarla gösterildiğini belirtir. (Sande, 1981, s.6) Kiilerich, atların pastoral bir bütünün parçası mı yoksa süvari atları mı olduklarının anlaşılamadığını ifade eder. (Kiilerich, 1993, s. 53)

3. Sağa doğru yürüyen üç asker: (Şekil B.17 ve B.18) (Sande, 1981, frag B; Fıratlı, 1990, no. 57; Kiilerich, 1993, fig.26) 73.76 envanter numaralı bu parça, İstanbul Arkeoloji Müzesi "Çağlar Boyu İstanbul" sergisinde durmaktadır. Yüksekliği 0.375 m., uzunluğu 1.25 m., kalınlığı 0.58 m. ve kabartma yüksekliği 0.08 m.dir. Bu parçada vücutları öne dönmüş üç asker gözükmektedir. Sağdaki asker başını izleyiciye doğru daha çok döndürmüştür. Arka planda mimari bir dekor mevcut olup sağdaki askerin başı olasılıkla bir kapının üzerindeki bir kemerin altında durmaktadır. Bu askerin solunda silik ve zayıf bir şekilde gösterilmiş kesme taşlar ve bunların da solunda, taş çizimlerinin belirginleştiği yerde bir çıkıntı gözükmektedir. Sande'ye göre bu çıktıntı muhtemelen bir kuledir ve sahne şehre ya da surlara yeni ulaşan bir grup askeri gösteriyor olabilir. (Sande, 1981, s.6) Kemerle çevrelenmiş sağdaki askerin sadece yüzü görülebilmektedir. Miğferi basit tipli ve tek parça olup kısa bir boyun koruması ve kaş bandı vardır. Miğferinin üzerindeki sorguç soldaki iki askerin sorguçlarıyla kıyaslandığında çok kısadır ve kafasının önüne doğru yerleştirilmiştir. Sande'ye göre asker arkadaki kapıdan çıkıyor ya da uzak durmak için dışarı dönüyor gibidir. (Sande, 1981, s.8) Bu asker, Theodosius Sütunu'nun mevcut parçalarındaki askerlerin çoğundan farklı olarak mızrak ya da kalkan taşıyormuş gibi görünmemektedir. Sağ omzunun arkasındaki okdanlık askerin okçu olduğunu gösterir. Silindirik okdanlık, kapağın altında iki torusla sonlanır. Kapak koni şeklindedir ve üzerinde küçük bir topuzu vardır. Okçunun hemen solunda kabartma yüzeyi kopmuştur; sadece bir objenin izi görünmektedir. Bu obje kemerin

altında bitiyor gibi görünmektedir ve Sande'ye göre duvarla bağlantılı bir çıkma ya da süsleme elemanı olabillir. (Sande, 1981, s.8)

Ortadaki asker, diğer iki askere ve üzerlerindeki kuleye göre daha büyük bir ölçekte ve yüksek kabartmada gösterilmiştir. Sakalsız yüzü, burun ve çenenin kayıp uç kısımları dışında iyi korunmuştur. Miğferi okçununkiyle aynı tiptir. Bu askerin zırhlı üst gövdesinin bir kısmı korunmuştur. Ama yüzey çok aşındığı için sağ omuz ve üst koldaki bazı kesikler dışında çok az detay görülebilmektedir. Sande, bu kesiklerin göğüs zırhının kol açıklıklarından çıkan manto veya daha olasılıkla deri "ptreyges"[16] lerin kıvrımlarını gösterdiğini belirtir. (Sande, 1981, s.8) Asker sol elinde hafif kabartmada uygulanmış bir kalkan taşır.

Parçanın solundaki asker iki mızrakla çerçevelenmiş ve diğer iki askerden daha hafif kabartmada gösterilmiştir. Ortadaki askerden daha küçük oranlı, sağdakinden daha büyük oranlıdır. Sadece başı ve boynu görülebilmekte olup kayıp burnu ve çenesi dışında iyi korunmuş durumdadır. Arkasında, parçanın en solunda dördüncü askerin izleri bulunur; bir kalkanın eğrisel kenarı ile kalkanın üzerinde daha hafif kabartmada uygulanmış miğferinin sorgucunun üçgen parçası görülebilmektedir. (Sande, 1981, s. 11) Askerlerin bacakları kayıp olduğundan başları arasındaki yükseklik farkının arazideki değişiklikler yüzünden mi yoksa iki sıralı yürüdükleri ve ortadaki askerin arka sırada yürümesi yüzünden mi olduğu anlaşılamamaktadır. Ortadaki asker diğerlerinden daha büyüktür ve önde yürüyor olmalıdır. Ama bu tip bir perspektif Theodosius Sütunu'nun 2705 ve 2705a envanter numaralı fragmanlarında da görülür. Bu fragmanlarda sağ alttaki iki asker açıkça yukardakinin önüne yerleştirilmişlerdir ve yukardakinden daha küçük oranlıdırlar. Hipodromdaki obelisk kaidesinde de bu tip perpektif gözlemlenebilir. İmparatorluk locasındaki ve hipodromun üst sıralarındaki insanlar aşağıdakilerden daha büyük boyutludurlar. Gerçekte ise aşağıdakiler izleyiciye daha yakın ve dolayısıyla daha büyük olmalıdırlar[17]. Sande'ye göre bu fragmanda ortadaki askeri askerin daha büyük resmedilmiş olması daha önemli biri olduğu için olabilir; bir okçu ile bir grup mızrak taşıyıcısı arasındaki

[16] Pteryges, Romalı askerlerin giydiği deri yelektir.

[17] Obelisk kaidesindeki kabartmalarda oran ve perspektif alışılmış kuralların bir veya birkaç kişinin önemini vurgulama ihtiyacı ve isteğine göre uyarlanmıştır. İmparator ve maiyeti altta duran alt sınıf insanların aksine büyük oranlarla vurgulanmışlardır.

arayı işaret ediyor ve başka bir askeri birimin lideri olabilir. (Sande, 1981, s. 12) Kendi veya önündekinin taşıdığı obje askeri bir simge olabilir[18]. Sande, askerler arasındaki farkın muhtemelen askerlerin monoton sıralarını canladırma ve çeşitleme isteği sebebiyle ortaya çıktığını belirtir. (Sande, 1981, s. 12) Sütun bantlarının yukarı doğru spiral hareketiyle ilgili bir eğrisellik bulunmamaktadır. Buna karşın askerler birbirleriyle ilişkili olarak aşağıda ve yukarıda dururlar. Aralarındaki seviye farkının kayalık veya tepelik bir arazide bulunmaları nedeniyle mi olduğu parçaların hiçbirinde ayaklar korunmadığı için bilinmemektedir. Çeşitleme isteği askerlerin yüzlerindeki detaylarda da görülebilir. Temelde hepsi aynı dar, oval, temiz kesilmiş yüz hatlı, büyük gözkapaklı, derin ve çukur gözlü tiptedir; ama sakallı ve sakalsız yüz çeşitlemeleri vardır. Çizgiler ve kırışıklar sayı ve yüzlerdeki yerlerine göre değişik gösterirler. Sande'ye göre bu üç asker, yürüyen uzun bir asker sırasının parçası olabilir. (Sande, 1981, s. 14)

4. İki asker: (Şekil B.19, B.20, B.21 ve B.22) (Sande, 1981, frag C; Fıratlı, 1990, no.56) İstanbul Arkeoloji Müzesi'nin deposunda bulunmaktadır. 73.75 envanter numaralı fragmanın yüksekliği 0.385 m, uzunluğu 1.11 m., kalınlığı 0.5 m., kabartma yüksekliği 0.08 m.dir. Bu fragman iki ayrı parçadan oluşmaktadır. Parçayı ikiye bölen üst kırık antik bir tamiri göstermekte olup kırığın ortasında metal pimle doldurulmuş küçük bir çivi deliği vardır. Kabartmada sadece sağa doğru yürüyen askerler görülebilmektedir. Fragmanların küçüğünde sakallı bir askerin başı görülmektedir. Miğferin az bir kısmı korunmuştur ve sağ omzunda mızrak benzeri bir obje taşır. Başka bir obje önünden geçer ve sola doğru yayılır. Sande, öndeki objenin Theodosius Sütunu'nun diğer fragmanlarında görülen kalkan kayışına benzediğini ve parçanın ortasındaki gövdesi korunmuş askerin taşıdığı kalkana ait olması gerektiğini belirtir. (Sande, 1981, s. 16) Ortadaki yürüyen askerden sadece vücudunun bir kısmı ve sağ kolu günümüze ulaşmıştır. Askerin sağ kolu dirsekten bükülmüştür. Ortadaki asker uzun kollu bir tünik ve belin hemen altında çentikli kanallarla ayrılmış deri pteryges ile sonlanan kas zırhı giymiştir. Ortadaki askerin solunda zırha benzeyen eğrisel bir parça bulunmaktadır. Sande'ye göre bu parça,

---

[18] Fragman zafer bağlamında ele alınırsa bu obje bir çubuk üzerinde taşınan resim veya tablet olabilir. Ancak bu tip çubuklar genellikle silindirik ve süssüzdürler; bu obje gibi düz alt kısımları yoktur. (Sande, 1981, s. 12)

arkasında, daha alçak seviyede yürüyen askerin zırhının bir parçası olabilir ve 3 nolu fragmanda olduğu gibi değişik seviyelere yerleştirilmiş asker sıraları düşünülebilir. (Sande, 1981, s. 18) Ortadaki zırhlı vücut ile soldaki zırhlı kısım arasında mızrak benzeri bir obje gözükmektedir. Bu obje sağa doğru aşağı iner ve üçgen şeklinde başka bir objeyle birleşir. Objenin en yüksek yeri askerin beline dokunur. Olasılıkla mızrağı soldaki parçası kalmış asker tutar ve üçgen parça da başka bir nesneye aittir. Böyle bir durumda iki asker sırası arasında büyük bir mesafe var demektir. Ama Arcadius Sütunu'nun batı cephesinin çizimlerinde üst kısımdaki bir bantta birbirine böyle bir uzaklıkta yürüyen iki asker sırası resmedilmiştir ve alt sıradakilerin mızraklarının ucu üst seviyede askerlerin beline gelmektedir. (Becatti, 1960, pl. 76b)

5. Tanımlanamayan fragman: (Şekil B.23 ve B.24) (Sande, 1981, frag D; Fıratlı, 1990, no.59) İstanbul Arkeoloji Müzesi'nin deposunda bulunmaktadır. 73.78 envanter numaralı fragmanın yüksekliği 0.38 m, uzunluğu 0.96 m., kalınlığı 0.625 m., kabartma yüksekliği 0.04 m.dir. Fragmanın yüzeyi çok zarar görmüştür ve kabartmada V biçimli bir kırık bulunmaktadır. Kırığın üzerinde ve sağındaki aşınmış ve parçalanmış bölgede sadece sağ üst köşedeki bir parça bölgenin geri kalanından daha belirgindir. Tepesi yuvarlaktır, aşağı doğru yayılır ve bir kısmı hala görülebilen yarıklarla vurgulanmıştır. Biçim ve yarıklar bir omzu ve deri pterygesle kaplı üst kolu andırır. Sande'ye göre bu omuz Theodosius Sütunu'nun daha iyi korunmuş durumdaki askerlerinin omuzlarıyla biçim ve pozisyon açısından karşılaştırıldığında, kolu arkadan ve dirsekten bükülmüş, sağa doğru yürüyen bir erkek figürünün sağ omzu olduğu anlaşılır. (Sande, 1981, s. 20) Sande, kolun duruşunun sağ omzunda mızrak gibi bir objeyi taşıdığı ihtimalini doğurduğunu ve soldaki kalıntıların sağa doğru yürüyen, sol kolunu ileri uzatmış, bir obje taşıyan başka bir erkek figürünün parçası olduğu varsayar. (Sande, 1981, s. 20) Bu iki hipotetik figür arasında birkaç yarık daha görülmektedir. Sande'ye göre bunlar, ya şimdi tamamen kaybolmuş üçüncü bir figürün varlığına ya da 3 nolu fragmandakine benzer biçimde silikçe gösterilmiş kesmetaş dokusuna işaret ederler. Bu durum doğruysa, mimari bir arka plana oturan, değişik seviyelerde duran yürüyen asker sıralarından oluşan bir restitüsyon yapılabilir. Sağdaki figür arkadasındakinden daha alçağa yerleştirilmiştir. Kesin olarak belirlenebilen tek obje pteryges kaplı omuzdur. (Sande, 1981, s. 20)

6. Mızrak ucu ve öncü asker: (Şekil B.25) (Sande, 1981, frag E; Fıratlı, 1990, no.60) İstanbul Arkeoloji Müzesi'nin deposunda bulunmaktadır. 73.79 envanter numaralı

parçanın yüksekliği 0.33 m, uzunluğu 0.75 m., kalınlığı 0.635 m., kabartma yüksekliği 0.04 m.dir. (Sande, 1981, s. 21) Bu fragmanda iki grup halinde düzenlenmiş altı adet mızrak vardır. Her grup sola yatık iki mızraktan ve daha hafif kabartmada uygulanmış, sağa yatık, önceki iki mızrağı çapraz geçen üçüncü mızraktan oluşur. Gruplar arasında kabartma bandının soldan sağa ve yukarı doğru döndüğünü gösteren seviye farkı vardır. Mızrak uçları zıpkın gibidir, 3 nolu fragmandaki eşkenar dörtgen uçlardan farklıdırlar. Sande, mızrakların değişik yönleri göstererek gruplanmasında çeşitleme isteği bulunduğunu varsayar. (Sande, 1981, s. 21)

7.Yalvaran askerler: (Şekil B.26) Hamamın temelinde, güneydoğu köşesinde bulunmuştur. (Sande, 1981, fig.37-42; Kiilerich, 1993, fig.27, 28, 56; Becatti, 1960, pl.50b, 51a-b; Eyice, 1958, pl.36) Yüksekliği 0.75 m, uzunluğu 1.39 m.dir. Bu figür sıklıkla yalvaran düşman askerlerin olduğu bir sahne olarak yorumlanmıştır. (Becatti, 1960, s. 108; Sande, 1981, s. 46; Eyice, 1958, s. 146; bağışlanan askerler olarak yorumlar.) Kiilerich'e göre yabancı askerlerde "barbar" karakteri olmasa da, buradaki askerler kesinlikle Romalıdır; bu durum ise kalkanlarındaki haçtan anlaşılır. Sırtları eğilmiştir, elleri öne doğru uzanmıştır. Gözleri önlerindeki birine veya bir şeye doğru kalkmıştır. Duruşları yalvarmayı gösterse de sahne başka yorumlara açıktır. Kiilerich, figürlerin imparatora itaat eden barbarlar yerine haçın önünde dua eden Roma askerleri olabileceklerini belirtir. (Kiilerich, 1993, s. 53) Bu sahnenin yönelimi diğerlerine göre farklıdır; diz çökmüş askerler sola doğru bakarlar. Figürler farklı düzlemlerde arka arkaya dururlar ve kısmen birbirlerinin üzerindedirler. Kafaları ve vücutları neredeyse aynıdır. Miğferli başları hafifçe yuvarlatılmış biçimdedir. Burunlar zarar görmüştür. Kiilerich, yüzün tam olarak çalışılmadığını, kenarda, yerden görülmeyen kısımlarda formların kaba bir şekilde biçimlendirildiğini belirtir. (Kiilerich, 1993, s. 76)

8.Yürüyüş halinde iki asker: (Şekil B.27) Hamamın temelinde bulunmuştur. (Sande, 1981, fig.22; Becatti, 1960, pl.54a-b; Kollwitz, 1941, pl.2.3; Schede fig.7) Yüksekliği 0.45 m, uzunluğu 1.15 m.dir. Askerler başsız olup mızrak ve kalkan tutarlar. Tuğla bir kulenin yanında yürüyüş halindedirler. Kiilerich'e göre kuşatılmış bir şehirden çıkıyor olabilirler. (Kiilerich, 1993, s. 53)

9. Yürüyüş halinde iki asker: (Şekil B.28) Hamamın temelinde bulunmuştur. (Sande, 1981, fig.23; Becatti, 1960, pl.53b; Schneider pl.28.3) Yüksekliği 0.81 m, uzunluğu 0.50 m.dir.

10. Yürüyüş halinde bir asker: (Şekil B.29) Hamamın temelinde bulunmuştur. (Sande, 1981, fig.24; Becatti, 1960, pl.53a; Eyice, 1958, fig.1) Yüksekliği 0.24 m, uzunluğu 0.495 m.dir.

11. Sopa kullanan bir erkek: (Şekil B.30) Hamamın temelinde bulunmuştur. (Sande, 1981, fig.26; Kiilerich, 1993, fig.30)

12. 11 nolu fragmanın devamı: (Şekil B.31) Hamamın temelinde bulunmuştur. (Sande, 1981, fig.29; Becatti, 1960, pl.55a) 11 numaralı fragman ile toplam yüksekliği 0.435 m, uzunluğu 0.89 m.dir. Sopalı başka bir el ile sürü hayvanları vardır.

13. Askerler: (Şekil B.32) Hamamın temelinde bulunmuştur. (Sande, 1981, fig.30; Becatti, 1960, pl.52b; Kollwitz, 1941, pl.2.1; Schede fig.6; Kiilerich, 1993, fig.31) Yüksekliği 0.62 m, uzunluğu 1.15 m.dir. Askerler, şu anda mevcut olmayan düşmanlara doğru mızraklarını uzatırlar. Öndeki iki figürun büyük kısmı kolayca tanımlanabilir. Kaslı göğüs zırhları iyi modellenmiştir. Arka planda en az iki askerin kalıntıları vardır.

14. Sandalda iki asker: (Şekil B.33) Hamam temelinde bulunmuştur. (Sande, 1981, fig.36; Becatti, 1960, pl.52a; Kollwitz, 1941, pl.2.2; Schede fig.8; Kiilerich, 1993, fig.29) Yüksekliği 0.67 m, uzunluğu 0.55 m.dir. Kiilerich'e göre gemilerin varlığı denizdeki bir savaşı işaret ediyor olabilir. (Kiilerich, 1993, s. 53)

15. Asker: (Schneider, pl. 28.2)

16. Tanımlanamayan fragman: (Şekil B.34) Hamamın temelinde bulunmuştur. (Sande, 1981, fig. 25)

17. Tanımlanamayan fragman: (Şekil B.35) Hamamın temelinde bulunmuştur. (Sande, 1981, fig. 35)

18. Tanımlanamayan fragman: Hamamın temelinde bulunmuştur. Kiilerich'e göre bu fragman Sande, fig. 25'tekinden farklı, daha önce yayımlanmamış bir fragmandır.

Sarayburnu yakınlarında demiryolu inşasında bugün kayıp olan üç parça ortaya çıkarılmıştır. (Şekil B.36 ve B.37) Birinde bir askerin kafası, ikinci parçada bir çift at ayağı vardır. Diğer parçada ise yürüyüş halinde askerler resmedilmiştir. Askerlerden birinin vücudunun üst kısmı gözükür. Sol elinde kalkan, sağ elinde mızrak taşımakta olup yanında bir kılıç asılıdır. İkinci askerin sadece dirseği gözükür. Kollwitz'e göre özellikle bu son parça Theodosius Sütunu parçalarına benzer. (Kollwitz, 1941, s. 6) Curtis, bu kalıntılarının Septimus Severus`un bir anıtına ait olduğunu belirtmiştir. Kollwitz`e göre, bu üç parça Theodosius sütununa ait olabilir. (Kollwitz, 1941, s. 6)

3.1.5 Theodosius Sütunu ile Benzerlik Gösteren Sütun Örnekleri

Zafer sütunları geleneksel Roma propaganda yapıları olup sadece haçlar ve ustaların işaretleri onları hristiyan yapısı yapar. İmparatorun yüceltilmesi amacıyla inşa edilen sütun, üzerindeki imparator heykeliyle imparatorluk gücünün bir ifadesiydi. Zaferleri sütunlara işleme fikri Traianus ve Marcus Aurelius gibi Roma'daki zafer sütunlarından geliyordu. Bu konsepti Yeni Roma'ya I. Theodosius getirmiş, oğlu Arcadius devam ettirmiştir. Theodosius ve Arcadius sütunlarının kabartmaları, Roma'daki öncülleri gibi, imparatorun askeri zaferlerini hikayevi bir tarzda anlatırlar. Konstantinopolis'teki bu iki sütun biçim ve boyut açısından da Traianus ve Marcus Aurelius sütunlarını örnek almıştır. Arcadius Sütunu, Theodosius Sütunu'ndan yaklaşık yirmi yıl sonra inşa edilmiş olup, günümüze kaidesi ve alt sütun bandı ulaşmıştır. Theodosius Sütunu'nu model aldığı düşünülen sütun, Theodosius Sütunu'nun mimari özelliklerini anlamak açısından detaylı olarak incelenmiştir. Iustinianus Sütunu ise özellikle kaidesi ve atlı heykeliyle Theodosius Sütunu'na benzetildiği için seçilmiştir.

3.1.5.1 Traianus Sütunu

Kabartmalarla süslü zafer sütunu konsepti Roma'da Traianus'la başlamıştır, ayrıca savaşların konu olarak yapılarda süsleme amacıyla uygulanmış ilk örneklerinden biridir. (Stierlin, 1996, s.131 ve s. 136) Theodosius Sütunu'nun model olarak Roma'daki Traianus Sütunu'nu izlediği kabul edilmektedir. Traianus Sütunu,

Trainaus Forumu'nda, Bazilika Ulpia`nin arkasında, Latin ve Yunan kütüphanelerinin arasında, küçük, portikolu bir alanın ortasında bulunmaktaydı. (Şekil B.38) 112 yılında tamamlanan sütun, 40 m. yüksekliğindedir ve mermerden yapılmıştır. Traianus`in bronz heykeli sütunun üzerinde yer alır. 200 metre uzunluğundaki kabartmalar, spiral şeklinde sütunun çevresinde dönmektedirler. Kabartmalarda Traianus'un Romanyalılarla olan savaşı resmedilmiştir. (Şekil B.39)

3.1.5.2 Marcus Aurelius Sütunu

Marcus Aurelius Sütunu halen Roma'da, Palazzo Colonna'nın merkezinde bulunmaktadır**.** "Antonin Sütunu" olarak da bilinen yapı, Traianus Sütunu'nu model olarak almıştır. Spiral biçimli kabartmalarla süslü zafer sütunu konseptini Traianus'dan sonra Marcus Aurelius (161-180) yeniden formule ettirmiştir. 172-175 yılları arasındaki Tuna nehri savaşlarını anlatır. (Ward-Perkins, 1994, s. 124) (Şekil B.40 ve B.41)

3.1.5.3 Arcadius Sütunu

Arcadius Sütunu*,* Mese'nin güney kolunun üzerindeki Xerelophos Tepesi'nde bulunan Arcadius Forumu'nun parçasıydı. Arcadius Sütunu'nun kalıntıları bugün Cerrahpaşa'da, Cerrahpaşa Caddesi ile Haseki Kadın Sultan Caddesi kesişiminin kuzeydoğu köşesinde bulunmaktadır. (Şekil B.42) Bu sütundan ilk defa 6. yy.ın ikinci yarısında bahsedilir. (Ioannis Malalae Chronographia, 1831, s. 483, 22 ve s. 484, 3) Sütunun inşasının başlanma tarihi kesin olarak belirlenememiştir, ancak kaynaklar sütunu, gövdesinde tekrarlanan olaylar sebebiyle Arcadius'un imparatorluk dönemine tarihler. (Leonis Grammatici Chronographia, 1842, s. 104, 18 ve s. 105, 2; Ioannis Zonarae Annales, 1897, s. 94, 14-16; Michaelis Glycae Annales, 1836, s. 478, 18-20) Theophanes'e göre I. Theodosius'un oğlu imparator Arcadius, 402 yılında[19] Arcadius Sütunu'nu inşa ettirir. (Theophanis Chronographia, 1883, s. 77, 24) Kaynaklara göre sütun 421 yılına kadar bitirilememiştir; bu tarihte

[19] Theophanes, 400/401 yılındaki Gainas zaferini bir yıl sonraya, 401/402 yılına tarihler. Bu yüzden Theophanes'in tarihlerinde bir yıl gecikme olduğu düşünülür. Arcadius Sütunu'nun 402/403'te yapıldığını bildirir; ama aslında 401/402 olmalıdır. Ayrıca Arcadius ve Honorius 402'de birleşik konsüldüler ve sütun kaidesinde konsül olarak resmedilmişlerdir. Yani sütunun 402 yılında dikilmiş olması akla yatkındır. Bkz. Kiilerich, 1993, s. 55.

Arcadius'un oğlu II. Theodosius, sütunun üzerine babası heykelini koymuş ve sütunu takdis etmiştir. (Marcellini Comitis Chronicon, 1894, s. 75, 4-6; Chronicon Paschale, 1832, I, s. 579, 15-18[20]) Arcadius heykeli'nin Marcus Aurelius heykelini örnek aldığı düşüncesi yaygındır. 16 Ağustos 542 depreminde Arcadius heykelinin sağ kolu düşmüştür. (Theophanis Chronographia, 1883, I, s. 222, 25-30) Malalas ve Theophanes'e göre 547 yılının haziran ayında heykele yıldırım düşmüştür; ancak Leon Grammatikos, yıldırımın birkaç ay önce, Leon III. Isauros hala imparatorken düştüğünü belirtmiştir. (Ioannis Malalae Chronographia, 1831, s. 483, 22 ve s. 484, 3; Theophanis Chronographia, 1883, s. 226, 11-15; Leonis Grammatici Chronographia, 1842, 180, 6-10) Theophanes'e göre 26 Ekim 740 tarihindeki depremde heykel yere düşmüştür; ama sütun hala ayakta durmaktaydı. (Theophanis Chronographia, 1883, s. 412, 6-16) Rus hacı Zosima 1420 yılında Konstantinopolis'e geldiğinde şöyle bildirmiştir: "Studite Manastırı'na doğru giderken bir sütun vardır. Dünyadaki herşey sütunun üzerinde listelenmiştir. İmparator Arcadius bu sütunu kendi anısı için yaptırmıştır." (Majeska, 1984, s. 184) 17. yüzyılda Konstantinopolis'teki büyük yangınlardan birkaçı bu bölgeye de ulaşmış, 1660, 1663 ve 1693 tarihli bu yangınlarda sütun zarar görmüştür. 1719 depreminde gövde o kadar ağır hasar görmüş durumdaydı ki bir Osmanlı kaynağı sütunun yıkıldığını haber vermiştir. Batılı gezginler ise sütun gövdesinin yıkılış tarihiyle ilgili farklı bilgiler vermektedirler. İngiliz diplomat M. Montague sütunun 1715'te yıkıldığını bildirmiştir. R. Pococke ve Sandurch Kontu 1740 yılında gövdenin parçalarını ayakta gördüklerini belirtmişlerdir. (Konrad, 2001, s. 323) 19. yüzyılda kaidenin konut ve depo olarak kullanıldığı gözlemlenmiştir. Ch. Pertusier ve J.v.Hammer 1810'da kaidenin içinde oturulduğunu, Strzygowski ise depo amaçlı kullanıldığını ifade etmişlerdir. (Konrad, 2001, s. 324)

Arcadius Sütunu, İstanbul'da bulunan, mevcut parçaların eski betimleme ve çizimlerle en rahat karşılaştırıldığı sütundur. (Gurlitt, 1909, s. 58) Gyllius, sütunun restitüsyonu için somut bilgiler veren en eski kaynaktır. Yapının detaylı bir betimlemesini yapmış ve yapıyı ölçülendirmiştir. Gyllius, sütunun gövdesindeki kabartmaların Traianus Sütunu'nundakilere benzediğini belirtmiştir. Vavassore'nin Konstantinopolis çiziminde Xerolophos'ta, avlu benzeri bir yapıda gösterilen, ancak

[20] 8 Temmuz 421 tarihini verir

isimlendirilmemiş sütunun Arcadius Sütunu olduğu kabul edilmiştir. (Şekil B.2) Theodosius Sütunu'nun aksine Arcadius Sütunu'na ait olduğu kesin olarak bilinen, sütun hala ayaktayken, 16. ve 17. yüzyıllarda yapılmış çizimler vardır. Melchior Lorichs'in[21] Arcadius Sütunu'nu gösterdiği düşünülen iki çizimi bulunmaktadır. Birinde bir sütunun en üstteki iki kabartma bandı resmedilmiştir. (Şekil B.43) Arcadius Sütunu'nu gösteren diğer çizimlerle karşılaştırıldığında bu çizimin sütunun güneybatı cephesini gösterdiği anlaşılmaktadır. (Konrad, 2001, s. 357) Lorichs'in Konstantinopolis'i gösteren çiziminde Arcadius Sütunu gözükmektedir. (Şekil B.44) Lorichs, sütunla ilgili çizimine "Colonna istoriata" ve altına da "Avrat Pazarı'nda" notlarını eklemiştir. "Freshfield Albümü"[22] olarak bilinen çizimler de Arcadius Sütunu'nu gösterirler. (Şekil B.45) Freshfield bu çizimlerin "Columna cochlidis Arcadii" ye ait olduğunu ifade etmiştir. Üç çizim, sütunun doğu, batı ve güney cephelerini göstermektedir; bu yüzden kuzey cephesindekiler dışındaki kabartmaların büyük kısmını içerirler. Wilhem Dilich, 1606 yılında Konstantinopolis'in batıdan çizilmiş bir perspektifini yayımlamıştır. Bu çizim, Vavassore'nin ve Lorichs'in çizimlerine dayanır, ama yeni detaylar ve yazılarla güncelleştirilmiştir. Dilich'in Eski Saray'ı gösteren, kuzeydoğudan çizilmiş bir başka çiziminde, arka planda Arcadius Sütunu gözükmektedir. (Berger, 1994, s. 329) (Şekil B.46) Sandys, 1610'da Konstantinopolis'e geldiğinde sütunun güneybatıdan tüm görünüşünü çizmiş ve bu çizimi gezi raporuna "Historicall Columne in Avrat Basar" adı altında eklemiştir. (Şekil B.47) Çizimde gövdede onüç adet sarmal bant vardır; ancak detay azdır. 1650 yıllarında çizilmiş, Arcadius Sütunu'nu ve sütunun yakınlarındaki yapılanmayı gösteren bir Osmanlı minyatürü vardır. (Şekil B.48) Paris'te Bibliothéque Nationale'de 1670-1700'lerden kalma, Arcadius Sütunu'nun güneybatıdan görünüşü olduğu düşünülen bir çizim bulunmaktadır[23]. (Şekil B.49) Kaidenin yanında yapılanma gözükmemektedir ve sütunun alt kısmı oldukça zarar görmüştür. Freshfield ve Sandys'in çizimlerinde olduğu gibi onüç adet sarmal bant vardır. L.F. Cassas'ın 1784'te, sütun yıkıldıktan sonra yaptığı iki çizimi bulunmaktadır. (Şekil

[21] Lorichs, Danimarkalı bir ressamdır. 1557'de Konstantinopolis'e gelir ve dört yıl kalır.

[22] Bu eser, Cambridge'deki Trinity College Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Alman sanatçı Freshfield'in son çizimi 1574 tarihlidir.

[23] Dep. des Estampes, Collection Roger de Gaignieres, n. 6514, 242x43 cm.

B.50 ve B.51) Bu tarihte kaidenin yanındaki evler yeni yapılmıştı. Sütundan geriye kalan kaidedeki ve gövdenin alt sarmalındaki kabartmaların rengi önceki çizimlere oranla daha soluktur. İn-situ olarak duran alt banttaki figürler Cassas çizimlerinde yoktur.

Arcadius Sütunu, öncülü Theodosius Sütunu gibi kaideden, sarmal olarak dönen kabartma bantlarından oluşan sütun gövdesinden, sütun başlığından ve imparator heykelinden oluşmaktaydı. Bugün Arcadius Sütunu'nun bulunduğu bu bölge modern, altı kata varan konut ve dükkan yapılarıyla doludur. Sütundan günümüze ise boş, mermer bir kaide kalmıştır. (Şekil B.52) Kaidedeki pencere dışarıdan gözükmektedir. Kaide şu anda çok kötü bir durumda olup kalıntılarının üç tarafında da başka yapılar bitişik durmaktadır. (Şekil B.53) Güney cephesi bitişik bir yapı yüzünden kapalıdır. Kuzey cephesinin ¾'ü osmanlı evleriyle örtülüdür. Doğu yönünde alçak bir yapı kaideye dayanmaktadır. Batı cephesi ise sık bir bitki örtüsüyle ve ağaçlarla kaplıdır. (Şekil B.54) Gurlitt, Strzygowski, Koldeway, Cassas ve Konrad, yapının planlarını çizmişlerdir. (Şekil B.55) Konrad, planları kalıntıların üstünden ve iç odalardan hareketle çıkarmıştır. Bir kenarı yaklaşık 6 m. olan kare planlı bir kaide, üst torus ve ilk kabartma bandının alt kısmı in-situ olarak durmaktadır. Alt yapının yüksekliği 10.825[24] m. olup herbiri iki 2 taştan oluşan yedi katman mermeri vardır. (Şekil B.56 ve 57) Mermer, kar beyazı renginde olup olasılıkla Marmara Adası'ndan gelmektedir. Her kesme taş yaklaşık 6x3 m. ölçülerinde, yükseklikleri ise 0.970 m. ile 1.665 m. arasında değişmektedir. Üstüste konulmuş katmanlar arasındaki derz dönüşümlü olarak doğu-batı ve kuzey-güney yönlerindedir. Alt yapının üzerinde dairesel planlı, monolitik bir mermer blok durur. Bu bloğun çapı en çok 5.40 m., yüksekliği ise 1.490 m.dir. (Konrad, 2001, s. 328) Kuzey cephesindeki bir kapıyla yapının içindeki bir odaya girilebilmekteydi, ancak günümüzde bu kapı boşluğu kapatılmış durumdadır. (Şekil B.58) Bu odanın doğu duvarında birbirini izleyen daha geniş iki odaya geçiş vardır. (Şekil B.59) Giriş odasının batı duvarında 6.katmanın üst kenarına kadar yukarı devam eden merdiven boşluğuna giriş bulunur. (Şekil B.60, B.61) 7. katmandan itibaren merdiven boşluğu dairesel biçimdedir ve kalıntıların üst tarafından açıkça gözükmektedir. (Şekil B.62)

[24] Bütün yükseklikler, Konrad tarafından kuzey cephesinde tanımlanmış bir sıfır noktasına göre ölçülmüştür. Bu sıfır noktası, bugünkü zeminin altında kalmış 1. katmanın üst kenarı olarak seçilmiştir. (Konrad, 2001, s. 328) (Şekil Konrad, 2001, 11 ve 12)

Bazı mermer bloklar orjinal yerlerinden kaymış durumdadırlar. 4. ve 6. katmanların doğu taşları ile 7. katmanın güney taşı ve 8. katman kırılmışlardır. 7. ve 8. katmanlardaki sayısız kenet, o zaman ayakta duran yapıdaki antik ve/veya Osmanlı güvenlik önlemlerini gösterir. Yapının antik dış yüzeyinin 17. yüzyıldaki yangınlar sonucu çok zarar gördüğü bilinmektedir. Hava ve hava kirliliği gibi zararlı çevre etkileri yapıda kalmış son kabartmaları da bozmuş, bu kabartmalar kısmen kopma tehlikesine maruz kalmışlardır. Ancak, antik yüzeyin strüktürü kuzey cephesinde ve 8. katmanda hala iyi görülebilir durumdadır. (Konrad, 2001, s. 328)

Şu anki zemin seviyesinin üzerindeki 1. katmanın dış kenarı, 3.'den 7.'ye kadar olan katmanların planlarının yaklaşık 0.60 m. dışındadır. 0.970 m. yüksekliğindeki 1. katmanın 3/5'inden sonra plan, bir kenarda toplam 0.50 m. azalır. İkinci katmanın yüksekliği 1.665 m.dir ve 1. katmanın üst kısmının kenar uzunluğuyla başlar. Yüksekliğinin yarısından sonra bir kaide profiliyle bir kenarda toplam 0.70 m. geri çekilir. Buradan 6. katmana kadar pürüzsüz dış duvar yükselir. (Konrad, 2001, s. 328) 3. katmanın yüksekliği 1.360 m., 4. katmanın yüksekliği 1.365 m., 5. katmanın yüksekliği 1.170 m., 6. katmanın yüksekliği ise 1.395 m.dir. 6. katmanda bir pervaz 0.40 m. çıkıntı yapar. Pervaz, yaklaşık 0.50 m. yüksekliğindedir ve 6. katmanın üst kenarıyla sonlanır. 7. katmanın yüksekliği 1.410 m.dir. Yüksekliğinin 2/3'ünün üzerinde 0.28 m.lik yatay girintiyle iki kısma ayrılır. Alt kısım, 0.925 m. yüksekliğinde ve 6.04 m. genişliğindedir. (Konrad, 2001, s. 329) Üst kısım 0.485 m. yükseklikte ve 5.48 m. genişlikte olup sütun temelinin tabanını oluşturur. 8. katman, torus ve torusun üzerindeki plak ile sütun gövdesinin ekinden oluşur. (Şekil B.63) Bu katman dairesel planlıdır ve 1.490 m. yüksekliğinde bir mermer bloktan oluşur. Torusun çapı 5.40 m., yüksekliği 0.620 m.dir. Plağın çapı 4.80 m., yüksekliği ise 0.280 m.dir. Buradan bir pervaz ve düz bir zeminle sütun gövdesine geçilir. Sütunun kabartma dahil çapı 4.10 m., 8. katmanın üst kenarına kadarki mevcut yüksekliği 0.590 m.dir. (Konrad, 2001, s. 330)

Sütunun 1715'te yıkılmasından sonra kabartmalara ne olduğu bilinmemektedir. Müller-Wiener'e göre bir kısmı yapı malzemesi olarak yeniden kullanılmış olabilir, bir kısmı alanda olabilir; bir kısmının ise saraya götürüldüğü bilinmektedir. (Müller-Wiener, 2002, s. 253) Kaidenin üç cephesinde ve spiral dönen kabartma bantlarında çeşitli savaşlar anlatıldığı bilinmektedir. (Gyllius, 1997, IV, 7; Kollwitz, 1941, 17-62; Becatti, 1960, 151-264) Sütunun inşası 401/402 yılında başladığı için savaş

sahnelerinin son Got krizi ve Arcadius'un tek zaferi olan 400 yılındaki kumandan Gainas'ın birliklerine karşı olan zaferiyle ilgili olduğu düşünülmektedir. (Unger, 1879, s. 121; Kollwitz, 1941, s. 28; Becatti, 1960, s. 164-187) Mevcut durumunda kaidedeki kabartmalar gözükmemektedir. Sütun gövdesindeki figürler kötü durumdadır. Tümü sağa doğru yürüyen ¾ profili ya da neredeyse ön görünüşü gözüken askerlerden oluşan bir alay ayırdedilebilir. Bazıları kısa, bazılarıysa uzun kıyafetler giymiştir. Atların, çektiklerini dört tekerlekli arabaların ve sürücülerin kalıntıları vardır. Figürlerin yüksekliği 0.50 m.den 0.70 m.ye kadar değişir. (Kiilerich, 1993, s. 56) Kaidenin doğu ve batı cephelerindeki frizlerin düzeni yukarıdan aşağıya doğru aynıdır: Birinci bantta hristiyanlığın zaferi, ikinci bantta zafer kazanmış imparatorlar, üçüncü bantta imparatorluğun egemenliğini kabul etme ve dördüncü bantta savaş ganimetleri anlatılmıştır. Güney cephesinin kompozisyon programı, en üst bölgede ışık girmesi için açılmış açıklık yüzünden doğu ve batı cepheleriyle ilişkide olarak bir bölge kaydırılmıştır. (Becatti, 1960, s. 252)

Giriş cephesinin olduğu kuzey cephesi dışında kaide yatay bölgeler şeklinde düzenlenmiş kabartmalarla süslüydü. Kaide, uzun gövdeden daha çok görülebilir olduğu için görsel iletişim açısından en önemli kısımdı. (Kiilerich, 1993, s. 61; Kollwitz, 1941, s. 33-58, ek 5-7; Becatti, 1960, s. 251) Doğu cephesinin aşınmış yüzeyi dikkatli incelenirse kabartmanın soluk izleri görülebilmektedir. Üst bölgenin ortasında yükselen bir figürün, sağında başka bir figürün hatları ve uzun bir elbisenin kıvrımları vardır. Üçüncü bölgenin merkezinin soluna doğru kumaşla örtülü bedenin hatları gözükür; kayıp kafaları taşta karanlık lekeler gibi dururlar. Üst bölgede ve üçüncü bölgede yükselen figürlerin varlığı Freshfield çizimlerini doğrular.

Geç antik sütunlar, 2. yüzyıl sütunlarından farklı olarak Hristiyanlık yapılarıdır. İsa'nın zaferi getirmesi düşüncesi vardır. Arcadius Sütunu kaidesinin güney cephesinde ve kaidenin içinde tavanda birer haç vardır. Kaidenin batı ve doğu cepheleri ile sütun başlığı abaküsünün üst kısmının köşelerinde de haç vardır[25]. (Kiilerich, 1993, s. 63)

[25] Bu geleneği chrismon işareti altında zafer kazanan ilk imparator olan Constantinus geliştirmiştir. İmparator ikonografisi haç işaretiyle ilişkilendirilir. İsa, ruhsal imparator, hristiyanlar da İsa'nın askerleriydi. I. Theodosius ve bu dönem imparatorları İsa adına zaferler kazanmıştı; haç da zaferin işaretiydi. İmparatorluk zaferinin işareti olarak haç buradı haçı tutan zafer melekleri motifiyle birlikte

Kabartmalarda vurgulanan başka bir düşünce de "concordia" dır. Concordia uyumu, birliği gösterir. Bu düşünce cumhuriyet Roma'sında ortaya çıkmıştır. İki imparator sütunda yanyana gösterilir. Birlik ve anlaşmanın resmi sembolü olarak bu gösterimin özel bir anlamı vardı. İmparatorluğun doğusu ve batısı arasındaki anlaşmayı gösteriyordu; burada ek olarak kardeşler Arkadius ve Honorius arasındaki uyum da vardır[26]. "Concordia" İsa'nın çalışmalarının sonucuydu; bu yüzden haçla ilişkilendirilir. (Kiilerich, 1993, s. 63)

Müzede 364 envanter numaralı, Arcadius Sütunu'na ait olduğu düşünülen büyük bir fragman vardır. (Şekil B.64) (Mendel, II no.660; Kollwitz, 1941, pl. 9.1; Becatti, 1960, pl. 59a; Giglioli, fig.7; Fıratlı, no.62) Bu fragman Sarayburnu mevkinde, bir sava göre denizde bulunmuştur. Uzunluğu 1.07 m., yüksekliği 1.03 m., kalınlığı 0.50 m.dir. (Kiilerich, 1993, s. 56) Yüzeyi çok bozulmuş ve detayları kaybolmuştur. (Kiilerich, 1993, s. 78) Kabartma, kısa tünikler içinde beş figürü ve bir hayvanın, muhtemelen bir atın, arkasını gösterir. Sadece öndeki üç figür kolayca farkedilebilmektedir. Bir kişi miğferlidir ve mızrak taşır. Diğer iki kişi kalkan tutar. Sahne büyük bir ihtimalle yürüyüş halindeki askerleri resmeder. İn-situ fragmanlar gibi spiral boyunca soldan sağa doğru hareket ederler. Figürleri ¾ profil ya da tam ön cepheden gösterme, ayakların açık durması veya yere basması da in-situ kabartmalara benzer. Figürlerin yüksekliği 0.75 m.den 0.80 m.ye kadar değişir; in-situdakilerden biraz daha büyüktür. Bu durum müzedeki fragmandaki figürlerin üst spirallere ait olmasını açıklar. (Kiilerich, 1993, s. 56)

3.1.5.4 Iustinianus Sütunu

Iustinianus Sütunu'nun bulunduğu alan "Augusteum agorası" olarak adlandırılır, aynı zamanda sebze pazarı olduğu söylenirdi. (Unger, 1879, s. 110) Sütun, Constantinus`un yaptırdığı Augusteion meydanında bulunmaktaydı. (Şekil B.65) I. Iustinianus tarafından üzerinde I. Theodosius'un gümüş heykelinin bulunduğu başka

---

görülür. Bu motif, cenaze kabartmalarında da görülen Konstantinopolis'teki popüler bir motifti. (Kiilerich, 1993, s. 64)

[26] Neden sadece ik imparatorun gösterildiği tartışılmıştır. II. Theodosius 402 yılında, bebekken imparator olmuştu; yani 408'e kadar üç imparator vardı. Ama sütun Arcadius'un ölümüne kadar bitirilmemişti. Sonra da iki imparator kalmıştı. İmparatorluk imgelerinin kimlikleri değişen politik duruma göre halkın aklında değişmiş olabilir.

bir sütunun yerine yaptırılır. Sütunu imal eden Ignatios olabilir. (Gurlitt, s. 108) Iustinianus, Theodosius'un heykelini erittirerek malzemesinden kendi heykelini yaptırmıştır. Kaynaklardan sütunun 543 yılının eylülünde bittiği öğrenilmektedir. (Theophanis Chronographia, 1883, s. 224, 13; Cedrenus, 1838, I, s. 656, 18; Ioannis Zonorae Annales, 1897, s. 157, 8) 560 yılında şehir valisi olan Prokopios von Caesarea bu sütunu ve üzerinde duran Iustinian atlı heykelini betimlemiştir. (Gurlitt, 1909, s. 108) Bu betimlemeye göre Augusteion'da bir merdiven oluşturmak ve insanların oturabilmelerini sağlamak amacıyla en az yedi sıra taş basamak yapılmıştır. En üst basamağa büyük bir sütun dikilmiştir. Sütun tek bir taştan değil, büyük dairesel taşlardan oluşuyordu. Prokopius'a göre en iyi cins tunçla kaplı taşlar aslında köşeliydi ve taş yontucusunun sanatıyla birleştirilmişlerdi. (Gurlitt, 1909, s. 108) Nicea'lı Georgius Pachymeres, 1292 tarihli yazılarında Prokopios`un verdiği bilgilerdeki boşlukları doldurur. Merdivenli alt kısmı Prokopios'unkine benzer şekilde betimler. Pachymeres'in döneminde üç basamak molozla kaplıydı. Pachymeres şöyle der: "Çimento ve kiremitten oluşan yapı yapılmasaydı, son basamağın üst yüzeyi görülebilirdi. Dört köşede gerçek gibi gözüken dört sütun vardı. Üst yüzeydeki mermer plaklar, taş iç yapıyı gizliyorlardı. (Yapı küp şeklindedir. Dört yan yüzey dörder arkadla donatılmıştı. Arkadların üzerinde beyaz mermerden bir temel vardı. Temelin üzerinde iki mermer tabaka ve dairesel bir katman vardı. Bu üç tabaka yukarı doğru inceliyordu. Üzerlerinde sütun yükseliyordu. Sütun, Alters`ten belirttiğine göre, pahalı bir tunçla kaplanmıştı. Ama şu anda çıplaktır. Taşları sayılabilir durumdadır; daha önce yandıkları ve nasıl yerleştirildikleri belli olmaktadır. Sütunun üzerinde beyaz mermerden dairesel tabakalar bulunur. Bunların üzerinde enlemesine uzanan, yanyana duran 9 taştan oluşan sütun başlığı, onun da üzerinde bir mermer tabaka daha vardır. Bu tabaka, mükemmellikten yoksun olmaması için dört köşeli yapılmıştır. Bunun üzerinde kalın bir taş, onun üzerinde daha küçük bir taş ve en yukarıda atlı heykel vardır. At, geçip gidiyormuş gibi durur. Heykelin her yerden görülebilmesi için sütunun geniş ve uzun olması gerekliydi." (Gurlitt, 1909, s. 109; Parasteis, 1901, s. 65, 17; Patria, 1907, s. 159, 7- II, 17; Legrand, 1896, s. 36, 364)

Nicephorus Gregoras 1350`de sütunun restore edilişini görmüş ve sütuna çıkmıştır. Latinlerin tunç kaplamayla birlikte çivileri çalmaları ve çıkarmaları sonucu sütunun yukarıdan aşağıya kadar delinmiş bir yüzeye sahip olduğunu yazar. Restorasyonda,

sütunun sağlam ve parlak bir malzemeyle kaplandığını ve bütün deliklerin örtüldüğünü belirtir. (Gurlitt, 1909, s. 109)

Banduri`nin 1350 tarihli hipodrom resminde sütun gözükür. Alt yapısı ve atlı heykeli yoktur. Toscana tarzı sütun başlığı ve sütunun gövdesinde spiral çizgiler vardır. Gentile Bellini`nin çizimlerinde de aynı spiral çizgiler vardır. Spiral biçimli yerleştirilmiş kenet izleri açıkça görülebilmektedir. (Gurlitt, 1909, s. 109)

Codinos, 1450`de anlattığı bir hikayeye dayanarak Gurlitt, sütunun toplam yüksekliğinin 43 m. olması gerektiğini ifade eder. Buondelmonti, 1444`de sütunun 60 arşın (41 m.) olduğunu yazmıştır. (Gurlitt, 1909, s. 109) Gurlitt, sütunun restitisyonunu yapmıştır. (Şekil B.66) Efes`te kazılarda çıkan dört sütun kaidesini model alarak Iustinianus Sütunukaidesini tuğla ve mermer kaplamalı olarak çizmiştir. Kaide, Konstantinopel`de sıkça kullanılan tuğla örgüden oluşur. Figürün boyutu, Arcadius sütunundakinden büyüktür. Sütun başlığının ve konkav dört köşeli plağın bronz süslemeyle kaplandığı düşünülür. Mordtmann ve Reinach, eski betimlere göre atlı heykelin reprodüksüyonlarını yaparlar. At, normalın dört katı boyutundadır. Rölyeflerdeki çizimlerin yeniden canlandırılması, eksik bilgi sebebiyle zordur. Gurlitt`in çizimindekiler, başka yerlerden alınma figürlerdir. Onun çizimleri, eski çizimlere uymamaktadır. Iustinianus dönemine uygun olarak serbestçe çizmiştir. Kendi çizimlerinin çoğunlukla hayalgücü olduğunu belirtir. (Gurlitt, 1909, s. 110)

3.1.5.5 Sütunların Karşılaştırılması:

Kaideyle beraber Traianus Sütunu yüksekliği ise 38.88 m., Marcus Aurelius Sütunu yüksekliği 41.15 m., Arcadius Sütunu yüksekliği en az 42 m. dir. Traianus Sütunu'nda 23 spiral sarmal vardır. En altta bant yüksekliği 0.90 m. iken en yukarda 1.25 m.ye kadar artar. Marcus Aurelius Sütunu'nda 21 bant vardır ve bant yüksekliği 1.25 m.dir. Arcadius Sütunu çizimlerinde 13 spiral sarmal gözükmektedir. Bu çizimlere göre bant yüksekliği 2.3 m.dir. Theodosius Sütunu bant yüksekliği ise parça boyutlarının ve figürlerinin gösterdiği kadarıyla yaklaşık 2 m.dir. Sütun yüksekliklerinden, Arcadius Sütunu çizimlerinden ve Theodosius Sütunu'nun var olan parçalarının boyutlarından, her sahnenin yüksekliğinin 2. yüzyıldakilere nazaran arttığı anlaşılır. (Şekil B.67) (Kiilerich, 1993, s. 51)

Traianus Sütunu'nda en az 155 sahne ve yaklaşık 2500 figür vardır. Marcus Aurelius Sütunu'nda ise sahnelerin sayısı azalmıştı. Bu sütunda kabartmaların daha iyi görülebilmesi için yükseklikleri arttırılmıştır. Bu tip sütünlarda özellikle üst kısımlardaki sahneler izleyiciler tarafından zor anlaşılır. Konstantinopolis sütunlarında figür boyutu yükselmiş de olsa, detayların anlaşılması yine zordur. (Kiilerich, 1993, s. 51)

Sütunda süreklilik gösteren hikaye 2. yüzyıl sütunlarından daha farklı bir şekilde kullanılmıştır. Traianus Sütunu'ndaki sahneler, çoğunlukla detaylı küçük resimlerden oluşurken Theodosius Sütunu'nun mevcut fragmanları ayrıntıları atlayıp daha uzun seriler halinde daha az karakteri gösterir. Uzun frizler ve daha fazla süreklilik içindeki sahneleri kullanma ilkesi Roma'daki Constantinus Takı'yla karşılaştırılabilir.

Arcadius, 402 yılında zafer sütununu dikmeye karar verdiğinde model olarak babası I. Theodosius'un yeni dikilmiş sütunu vardı. Theodosius Sütunu'nunda çalışmış heykeltraşlardan bazılar Arcadius Sütunu'nda da çalışmış olabilirler. (Kiilerich, 1993, s. 77) Bu yüzden Arkadius Sütunu'nun kabartmalarının stilistik açıdan Theodosius'unkilere yakın olması akla uygundur. Günümüze ulaşan parçalar göz önüne alındığında işçilik daha çok şematik ve kabadır. Arcadius Sütunu'ndaki ön tören alayı, Theodosius Sütunu'ndaki askerlerin modellenmesinden farklıdır. Geç 380ler ile erken 390ların yumuşak hatları Arcadius Sütunu kabartmalarında yoktur. Figürler basitleşmiş, boyutları kısalmıştır. Bu yüzden 400'den sonra farklı atölyeler sütun inşasında çalışmış olabilirler. (Kiilerich, 1993, s. 78)

3.2 Theodosius Takı

Forum üzerinde bulunan Theodosius Takı'nın kalıntıları günümüzde Beyazıt Hamamı'nın güneydoğsunda, Ordu Caddesi'nin güney kenarı boyunca durmaktadır.

3.2.1 Tarihsel Gelişimi

Yazılı kaynaklarda ve tarihçelerde zaman zaman Theodosius Sütunu'na değinilmiş, ancak Theodosius Zafer Takı'ndan sadece üç pasajda bahsedilmiştir. Birincisi, sık sık Codinus'a atfedilen anonim bir eserdir. Bu eserde forumda bulunan, üzerinde I.

Theodosius heykelinin durduğu bir sütundan ve sütuna yakın taş bir kemerden bahsedilir. Kemerdeki dikkat çekici dört sütunun üzerinde batıda Honorius'un, doğuda ise Arcadius'unki olmak üzere imparatorun oğullarının heykelleri olduğu yazılıdır. Bu metinden, kemerin büyük boyutlarda ve forumdaki önemli yapılardan biri olduğunu anlaşılmaktadır. (Parasteis, 1901, s. 175, 47)

İkinci pasaj Patria metinlerindendir. "Dörtlü sütuna oturan taş kemerlerin üzerinde doğu-batı doğrultusunda kemerler" olduğunu yazar. Patria`ya göre, batıdaki apsisin üzerinde Honorius`un, doğudaki apsisin üzerinde ise Arcadius`un heykelleri vardır. (Patria, 1907, II, s. 47) Ortadaki açıklıkta heykel olup olmadığı ya da neden I. Theodosius`un kendisinin değil de iki oğlunun heykellerinin adının geçtiği bilinmemektedir. Schneider ve Kollwitz, ortadaki kemerde I. Theodosius`un heykelinin yeralmış olabileceğini, ancak kaynaklarda geçmediği için metinlerin yazıldığı dönemde heykelden geriye hiçbir kalıntı kalmamış olması gerektiğini belirtir. (Schneider, 1936, s.20; Kollwitz, 1941, s. 7) Gyllius bu metinleri doğrulayarak Arcadius heykelinin doğu kemerinde, Honorius heykelinin ise batı kemerinde yer aldığını ve bu iki heykelin babaları I. Theodosius'un heykelinin yakınında olduğunu yazmıştır. (Gyllius, 1997, s. 141) "Büyük dörtlü sütunlar", araştırmacılar tarafından kaidenin üzerinde günümüzde halen mevcut olan sütunlar olarak yorumlanmıştır. (Bauer, 1996, s. 191, Becatti, 1960, s. 88, Berger, 1988, s. 325)

Üçüncü pasaj, Theophanes'in "Chronographia" isimli eserindendir. 558'deki büyük depremin bütün şehirde hissedildiğini ve Tauri Forumu'ndaki Theodosius Kemeri'nin de yıkıldığını belirtir. (Theophanis Chronographia, 1883, s. 231) Bu tarihten sonra taktan bahsedilmez; bu durumun sebebi, takın büyük kısmının depremde yıkılmış olması olarak yorumlanmıştır. Schneider, tak ayakta kalmış olsaydı, gezginlerin ve yazarların ondan hiç bahsetmemiş olmasının imkansız olduğunu ifade etmiştir. (Schneider, 1936, s.20)

Mevcut kalıntıların Theodosius Forumu'nun üzerindeki bir giriş takına mı yoksa forumdan bağımsız duran bir yapıya mı ait olduklarıyla ilgili yazılı kaynaklarda ya da arkeolojik buluntulardan çıkarılan kesin bir bilgi yoktur. Eğer kalıntılar forumun giriş takını oluşturuyorsa, foruma açılan tek giriş takı mı yoksa biri forumun batısında, diğeri doğusunda olmak üzere iki giriş takı mı bulunduğu, durum böyleyse

günümüzdeki mevcut kalıntıların hangi taka ait olduğu bilinememektedir. Schneider`e göre, tak tek başına duran bir yapı olsaydı Notitia`da bahsi geçerdi; geçmediğine göre, forumun bir parçası, olasılıkla da girişi olmalıdır. Schneider'e göre eğer bu yapı forumun girişiyse ve forum simetrik bir plana sahipse, Theodosius sütunu bu aksta veya biraz batıda olmalıdır. Schneider, bu durumun Gyllius`un yazdıklarına da uygun olduğunu belirtmiştir. Gyllius, sütunun tepenin arkasında, Bayezıt Hamamı`na yakın olduğunu yazmıştır; yani Schneider'e göre sütun giriş aksında olabilir. (Schneider, 1936, s.20) Theophanes, Arcadius`un heykelinin doğu apsisinde durduğu belirtmiştir. (Theophanis Chronographia, 1883, s. 231) Ancak, apsisin forumun doğusunda bulunan apsis mi olduğu yoksa Arkadius heykelinin durduğu apsisin takın doğu kısmında mı olduğu anlaşılmamaktadır. Patria metinlerinde tak için kullanılan kelime hem "kemer" hem de "ekzedra" anlamına gelmektedir. Schneider ve Kollwitz'e göre bu kelimeyle imparatorun oğullarının heykellerinin bulunduğu yarım daire şeklindeki ekzedralar kastedilir[27]. (Schneider, 1936, s. 20) Naumann ise bu terimin kazıları sonucu bulduğu her bir yan geçidi ifade ettiğini belirtir. (Naumann, 1976, s. 129) Naumann'a göre Arcadius ve Honorius'un heykelleri bu yan geçitlerde, yani kuzeyde ve güneyde olmalıdırlar. Ancak bu durum, heykellerin doğuda ve batıda olduğu bilgisine ters düşer. Bauer'e göre iki varsayım da yanlıştır, çünkü bu kelime Patria'da her zaman giriş ve kapı kemeri anlamında kullanılmıştır, yani bahsedilen yapılar Theodosius Forumu'na açılan giriş kapıları olmalıdır. Theophanes`in yazdıklarından forumun batısında ve doğusunda birer apsis olduğu sonucu çıkarılabilir. Arazi, tak kalıntılarının batısında, Laleli'ye doğru büyük bir eğimle alçalır; doğusunda ise forumun sığabileceği büyüklükte düz bir alan bulunmaktadır. Bu durumda topografyaya göre günümüzdeki mevcut kalıntılar, Honorius`un heykelinin olduğu batıdaki taka ait olmalıdırlar. Bu düşünceyi araştırmacıların çoğu desteklemektedir. (Schneider, 1936, s. 20; Becatti, 1960, s. 88 ve 97; Mango, 1990, s. 44) Ancak Berger, mevcut kalıntıların forumun doğusundaki giriş takına ait olmaları gerektiğini belirtir ve bu düşünceyi destekleyen bir forum restitüsyonu önerir. (Bakınız Bölüm 4.1) (Berger, 1996, s. 17)

[27] Schneider daha sonra bu terimin açıklamasını "tak kapısı girişi" olarak düzeltir (Kollwitz, 1941, s. 7)

Schneider iki varsayım üzerinde durmaktadır. Birincisinde söz konusu apsisler, Baalbek`teki büyük avluda olduğu gibi portikonun arka duvarlarında heykeller için yapılmış büyük nişler olabilir. İkinci varsayımda ise Traianus Forumu`nda olduğu gibi, Theodosius Forumu`nun doğu ve batısındaki ekzedralar olabilirler. (Schneider, 1936, s.20)

Theophanes, 558 yılındaki depremde Tauros apsidinin yıkılışından ve takın doğu kemerindeki Arcadius heykelinin düşüşünden bahsetmiştir. (Theophanis Chronographia, 1883, I, s. 231, 27) Bauer, Theophanes'in verdiği bilgiden yola çıkarak yan geçitin bu depremde kısmen de olsa yıkılmış olduğu görüşündedir. (Bauer, 1996, s. 202) Naumann, 4. yüzyılın sonunda bir geçitli, iki kaideli takın inşa edildiğini, 400 yılından hemen sonra ise Honorius ve Arcadius'un heykelleri için yan geçitlerin ve kaidelerin eklendiğini düşünmektedir. Naumann, kötü inşa edilmiş yan geçitlerin Theophanes'in bahsettiği 558 depreminde yıkıldığını[28] ve tekrar yapılmadıklarını varsaymaktadır. (Naumann, 1976, s. 128) Anonim bir kronik net bir şekilde "Tauros'un batıdaki büyük kemerinin" yıkıldığını yazar. Naumann'a göre depremden sonra takın tek geçitli orjinal haline dönmesiyle anlamı azalmış, basit bir cadde kapısı haline gelmiş, bu durum da sonraki metinlerde taktan bahsedilmeyişinin sebebini oluşturmuştur. (Naumann, 1976, s. 132) Takın tamamen ne zaman yıkıldığı bilinmemektedir.

3.2.2 Kazı Buluntuları

Bu bölümde 1928 yılından 1973 yılına kadar tak kalıntılarıyla ilgili yapılan arkeolojik kazılar ve kazıların sonucunda varılan restitüsyon önerileri anlatılmaktadır. Zaman içersinde taka ait daha çok parçanın ortaya çıkmasıyla takın restitüsyonuyla ilgili görüşler değişmiştir.

[28] Theophanes sadece Arcadius heykelinin düştüğünü yazmıştır.

1928 Yılı Kazı Buluntuları:

Simkeşhan[29] avlusunda, 1920 yılında hanla Beyazıt Hamamı arasındaki su iletim sisteminin bakımı sırasında 4 m. uzunluğunda, budak motifi kabartmalı, büyük bir mermer sütun parçası bulunmuştur. (Kosswig, 1968, s. 259) Araştırmacıların dikkatini çeken bu sütun parçası İstanbul Arkeoloji Müzesi'nin bahçesine götürülmüştür. (Kosswig, 1968, s. 259) (Şekil B.68) Verzone, parçanın boyutlarının ve süslemesinin büyük bir yapıya ait olması gerektiğini ifade etmiştir. (Verzone, 1956, s. 127) 1924 yılında bir fırtına sırasında Simkeş Han'ın avlusundaki büyük bir ağacın kökü ile beraber devrilmesi sonucu mevcut tak kalıntılarına ait bir parça ortaya çıkmıştır. (Öz, 1985, s. 50) Bunun üzerine İstanbul Arkeoloji Müzesi bu alanda 1926 yılında bir ön kazı yapmıştır. (Verzone, 1956, s. 127) Bu tarihte Simkeşhan'ın viraneliği sebebiyle gümüşçülerin yapıyı terk etmiş olmaları geçici bir kazı için fırsat yaratmıştır. (Kosswig, 1968, s. 259)

1926 yılındaki kazıda taka ait bazı parçaların bulunması sonucu 1928 yılında alanda daha kapsamlı bir kazı yapılmıştır. (Şekil B.69) İngiliz arkeologlar ile müze yönetiminin ortak yürüttüğü kazı çalışmaları sırasında 1.25 m. çapındaki sütun gövdelerine ait parçalar, 1.25 m. alt çapı ve 1.45 m. yüksekliği olan sütun başlıkları, korniş ile kaset parçaları ve ortadaki yapının temelleri arasında in-situ halinde duran iki mermer kaidenin 2 m. yüksekliğinde, 8 m. boyunda ve 7 m. genişliğindeki kuzey kısımları meydana çıkarılmıştır. (Şekil B.70 ve B.71) Kazı raporunda hanın avlusunda ve kaidelerin etrafında Geç Roma veya erken Bizans dönemine ait birçok mimari parçanın dağılmış halde bulunduğu yazılıdır. (Casson-Rice, 1929, s. 37) Ortaya çıkan bütün mimari elemanların büyük bir kemere ait oldukları anlaşılmıştır. Ancak çalışmaların Simkeş Han'ın iç temelleriyle çevrili dar bir alanda yapılmış olması yüzünden yapının sınırları, boyutları ve genel görünüşüyle ilgili birçok nokta şüphede kalmıştır. (Duyuran, 1958, s. 25) Kalıntıların bir kısmı avlunun ortasındaki

[29] Simkeşhan (Sırmakeş Han), 1470-75 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk Darphane-i Amire'si olarak inşa edilmiştir. Daphane-i Amire, Topkapı Sarayı'ndaki yeni binasına taşınınca Beyazıt'taki yapı terkedilmiş, daha sonra ise deprem ve yangınlar sonucu harap olmuştur. 1707'de büyük onarım ve eklerle "Simkeşhane-i Amire" olarak yeniden yaptırılmıştır. 1917 yılında tamamen terkedilene kadar gümüş el işi pazarı olarak kullanılmaktaydı. Ön cephesi Ordu Caddesi üzerinde bulunan Simkeşhane, kare bir iç avlu etrafında üç katlı dört koldan oluşan bir yapıydı. Avlunun ortasında bir mescid bulunmaktaydı. 1957-58 yıllarında yapının cadde üzerinde kalan ön kısmı yıktırılmıştır. (Öz, 1985, s. 51)

yapının altında kaldığı için, bunları ortaya çıkarmak mümkün olamamıştır. (Casson-Rice, 1929, s. 37)

Kazılarda kuzeydeki kaidenin kuzey kısmına, güneydekinin ise güney kısmına bitişik, doğu-batı doğrultusunda uzanan, Bizans dönemine ait iki masif duvar ortaya çıkarılmıştır. Bu duvarların arasında dağınık halde kemerin bir kısmı, sütunlar, arşitrav, korniş ve saçak parçaları ile bir sütun başlığı bulunmuştur. Kazı raporunda bu parçaların bulundukları konum sebebiyle yıkıldıktan sonra günümüze kadar aynı yerde kalmış olmaları gerektiği yazılıdır. (Casson-Rice, 1929, s. 39) Naumann, bu parçaların iki duvarın inşa edilmesinden sonra yıkıldıklarını, ancak bunun ne zaman gerçekleştiğinin saptanamadığını ifade etmiştir. (Naumann, 1976, s. 131) Kazı sırasında iki duvarın güney kısmında ve güney kaidenin güney yüzü boyunca kemere ait küçük boyutlu başka parçalar bulunmuştur. Casson-Rice, bu parçaların antik dönemde düşmüş olmaları gerektiğini ve duvarı inşa etmek için yerlerinin değiştirilmiş olabileceğini belirtmişlerdir. (Casson-Rice, 1929, s. 39) Naumann da bu düşünceyi desteklemektedir. (Naumann, 1976, s. 131)

Kazılarda güney kaidenin karşısındaki kemer parçalarının altında küçük bir ocak bulunmuştur. (Casson-Rice, 1929, s. 40) Evliya Çelebi, Simkeşhan yapılmadan önce bu alanda hristiyan bir simyacının 'manastır' olarak tanımladığı evinin, darphane yapılırken yer kazanmak için yıkıldığını ve iki duvar ile duvarların arasında bulunan kemer parçasının fetih zamanında simyacının manastırı, ocağın ise 'inferno'su olduğunu yazmıştır. (Casson-Rice, 1929, s. 40)

1928 kazılarında iki kaidenin arasında yanyana duran tuğladan örülmüş iki su kanalı ortaya çıkarılmıştır. Kanal tonozlarının dış yüzeyinin üst kısmı, kaidenin temel kısmının hemen altında bulunmaktaydı. Kanalların her birinin genişliğinin 1.80 metre, yüksekliğinin ise 2.60 metre olduğu saptanmıştır[30]. Kanallardaki tuğla işçiliği aynı olup, tuğlalar, 35x35 cm. boyutlu kare şeklindedir. Casson-Rice, olasılıkla su ve so borularını taşıyan bu kanalların 6., 7. ve 8. yüzyıl yapı tipinde olduklarını belirtmişlerdir[31]. (Casson-Rice, 1929, s. 40) Kanallar ve kaideler bulunmadan önce

[30] Mambory de bu kanalları gözlemlemiştir. 1.50 m. genişliğinde ve 2 m. yüksekliğinde olduklarını, ikişer girişleri ve ortak ara duvarları bulunduğunu belirtmiştir. (Naumann, 1976, s. 127)

[31] Mamboury bu yapıları 5. yüzyılın ikinci yarısına tarihlemiştir. (Naumann, 1976, s. 127)

Mese'nin bugünkü Ordu Caddesi olduğu düşünülmekteydi, ancak bu yapıların varlıkları Mese'nin iki kaide arasında kalan ve altında kanalların bulunduğu bu cadde olduğunu göstermektedir. (Casson-Rice, 1929, s. 40) Duyuran da bu kanalların buradan bir cadde geçtiğini gösterdiğini belirtmiştir. (Duyuran, 1958, s. 27)

1928 Yılı Kazı Sonuçları:

1928 kazılarından sonra Fritz Krischen, 8 kaide ve 32 sütundan oluşan bir zafer takı restitüsyonu önermiştir. (Şekil B.72) Kemer açıklığının 25 metre, cephe genişliğinin ise 43 metre olduğunu varsaymıştır. Casson-Rice, Krischen restitüsyonuna göre takın planının alışılmış Roma zafer takı planından çok Paris'teki Arc de Triomphe'ın planına benzediğini, Krischen'in restitüsyonu kısmen doğru kabul edilirse takın 4. yüzyıldaki en görkemli yapılardan biri olması gerektiğini, eğer tamamen doğru kabul edilirse tarihteki en büyük anıtlardan biri olduğunu ifade etmişlerdir. (Casson-Rice, 1929, s. 39) Schneider, tak buluntularını ve alanın topografik durumunu inceledikten sonra kazı raporunda belirtilen bazı noktalara, özellikle yapının tek başına duran bir zafer takı olduğu varsayımına karşı çıkarak yapının forumun giriş kapısı olması gerektiğini belirtmiştir. (Duyuran, 1958, s. 26) Verzone, kazı buluntularını incelemiş ve iki katlı, kare planlı, dört kaideye oturan kubbeyle örtülü bir tetrapilon restitüsyonu önermiştir. (Şekil B.73 ve B.74) Ancak kaidelerin batısında ya da doğusunda bu ve daha sonraki kazılarda başka kaide bulunmamıştır, yani söz konusu yapının bir tetrapilon olması mümkün değildir. Naumann, kaidenin dikdörtgen formu sebebiyle yapının bir tetrapilon olmaması gerektiğini belirtmiştir. (Naumann, 1976, s. 127) Verzone, 1957-1958 kazılarında kuzeyde ve güneyde birer kaidenin bulunmasından sonra bu restitüsyonun doğru olmadığını kabul etmiştir.

1943 Yılı Kazı Buluntuları:

1943 yılında İstanbul Arkeoloji Müzesi tak kaidelerinin etrafında, Simkeşhan'ın kuzey kanadında ve Ordu Caddesi'nin karşı tarafında sondaj çalışmalarında bulunmuştur.

Bu çalışmalarda kaidelere bitişik duran, 1928 kazılarında ortaya çıkarılmış duvarların devamı, Simkeşhan'ın kuzey kanadı ile kuzeyde bulunan kaide arasında kuzey-güney ve doğu-batı doğrultusunda birbirini dik keserek uzanan iki duvar parçası ve Ordu Caddesi'nin karşı tarafında, kuzey-güney yönünde uzanan duvarın devamı

bulunmuştur. (Bakınız Bölüm 3.9) Mamboury bu çalışmalardaki arkeolojik buluntuları gösteren bir plan çizmiştir. (Şekil B.75)

1957-1958 Yılları Kazı Buluntuları:

Beyazıt Meydanı'nın düzenlenmesi, Ordu Caddesi'nin genişletilmesi ve seviyesinin indirilmesi amacıyla 1957-58 yıllarında bu bölgede kazı ve yıkım çalışmaları yapılmıştır. Ordu Caddesi'nin Beyazıt Meydanı'ndan Aksaray'a doğru inen kısmı alçaltılmış ve Simkeş Han'ın kuzey yarısı yıkılmıştır. Hanın yıkılan ön cephesinin temellerinde doğrudan doğruya tak ile ilgili eserlere rastlanmamış ise de geç Bizans dönemine ait bir hipoje, kuzey-güney doğrultusunda bir duvar ve duvarın üzerinde in-situ halindeki iki sütun kaidesi bulunmuştur. (Bakınız Bölüm 3.8) Hanın iç avlusunda bulunan yapının temelleri ile takın in-situ halindeki iki büyük kaidesi arasında taka ait sütun kaideleri, 3.48 metre yüksekliği ve 0.52 metre alt çapı olan bir sütunun tamamı, Korint sütun başlığı ve tak kemerinin üzengitaşı ortaya çıkarılmıştır. Duyuran, üzengitaşının 5.yyın ikinci yarısına ait olabileceğini belirtmiştir. (Duyuran, 1958, s. 25)

1957-58 Yılları Kazı Sonuçları:

Bu tarihte takın sadece iki kaidesi ortaya çıkarıldığı ve daha kuzeyde başka bir kaideye rastlanmadığı için kuzeydeki kaidenin yapının kuzey sınırını oluşturduğu düşünülmüştür. Kaidelerin güneyinde Simkeş Han'ın güney kanadı bulunduğundan kazıyı ilerletmek mümkün olamamıştır. Bu durum ile birlikte kuzey kaidenin alt kısımlarının yarıya kadar işlenmemiş durumda bırakılmasına karşın güney yüzünün düzgün bir biçimde işlenmiş olması yapının güneye doğru üç geçitli bir tak olarak uzayabileceğini düşündürmüştür. Yapının ya güneye doğru uzayan, dört kaideli ve üç geçitli ya da sadece iki kaide üzerinde yükselen, tek geçitli bir tak olduğu ileri sürülmüştür. Her kaidenin üzerinde dörder sütun olduğu gerek in-situ olarak duran gerekse kazı sırasında bulunan sütun kaideleri ve kaide izlerinin varlığından anlaşılmıştır. (Duyuran, 1958, s. 27) Bu varsayımlara göre yapının en az 8, en çok 16 sütuna oturduğu düşünülmüş, 8 kaideden ve 32 sütundan oluşan Krischen restitüsyonu reddedilmiştir. (Duyuran, 1958, s. 26)

1969 Yılı Kazı Buluntuları:

1969 yılında Ordu Caddesi'nin seviyesi indirilirken tak kalıntılarının kuzeyinde mermer bloklar bulunmuştur. (Şekil B.76) Blokların kenarı kuzeydeki tak kaidesinin kenarına paralel olup aralarındaki açıklık 3.60 m.dir. (Bu tarihteki diğer buluntular için; bakınız Bölüm 3.9)

1969 Yılı Kazı Sonuçları:

Kazılar sonucunda bulunan mermer blokların takın en kuzeydeki kaidesine ait oldukları saptanmıştır. İki ana kaide arasındaki açıklığın yarı ölçüsünde olması bu geçitin bir yan geçit olduğunu göstermiştir. Böylece takın 3 geçitli, 4 kaideli bir yapı olduğu anlaşılmış, ancak henüz bu taihte dördüncü kaide bulunamamıştır.

1973 Yılı Kazı Buluntuları:

1973 yılında Simkeş Han`ın restorasyon çalışmaları sırasında tak kalıntılarının güneyinde, hanın duvarlarının altında taka ait yapı parçaları ve bunların batısında da bir Bizans yapısına ait duvar kalıntıları bulunmuştur. (Naumann, 1976, s. 119) Taka ait parçaların arasında birbirine kenetlerle bağlı üç mermer blok bulunmaktadır. (Şekil B.77) Diğer kenet yerleri blokların başka yan bloklarla bağlı olduğunu göstermektedir. Naumann, bu mermer blokların daha önceki kazılarda ortaya çıkarılmış tak kaidelerine benzediğini belirtmiştir. (Naumann, 1976, s. 127) Blokların üst yüzeyi 0.42 m. kotunda olup kuzeydeki kaidenin üst yüzeyinden 0.21 m., güneydekinin üst yüzeyinden ise 0.13 m. alçaktadır. 0.18 m. çıkıntılı ve 0.47 m. yükseklikteki bir tabakanın üzerine oturan en büyük mermer bloğun yüksekliği 1.30 m.dir. (Naumann, 1976, s. 127) Büyük blok profilsiz olmakla birlikte batısındaki bloğun üç tarafında profil bulunmaktadır. Blokların taş ve tuğla temelleri doğuya ve batıya doğru uzanırlar, ancak belirgin sınırları yoktur. Blokların doğusunda ve batısında Bizans dönemine ait, kubbeyle örtülü iki tuğla kanal bulunmuştur. (Naumann, 1976, s. 128) Blokların kuzey kenarı, kuzeyinde bulunan kaidenin güney kenarına tam olarak paraleldir ve aralarındaki açıklık 3.60 m.dir. 1969 yılında bulunan, Mamboury'nin de gözlemlediği en kuzeydekinin kaide ile güneyindeki kaide arasındaki açıklık da 3.60 m. olup bu ölçü iki orta kaide arasındaki ölçünün yarısıdır.

1973 Yılı Kazı Sonuçları:

1973 yılında ortaya çıkarılan blokların takın en güneydeki kaidesine ait oldukları anlaşılmıştır. Böylece Theodosius Zafer Takı'nın dört kaideli, üç geçitli bir yapı olduğu düşüncesi kesinleşmiştir.

3.2.3 Mimari Özellikleri

Kazı sonuçlarına göre takın her birinde dört sütunun bulunduğu dört kaideden ve üç geçitten oluştuğu, ana geçit açıklığının 7.20 m., yan geçit açıklıklarının ise 3.60 m. olduğu belirlenmiştir. Mamboury, Müller-Wiener ve Naumann'ın ölçümleri doğrultusunda Naumann bir plan çizmiştir. (Şekil B.78) Ayrıca Naumann takın bir restitüsyonunu önermiştir. (Şekil B.79) Kaidelerin üzerinde sırayla sütun temeli, sütun gövdesi, sütun başlığı ve arşitrav yükselmektedir. İki orta kaide, arşitavlara oturan bir kemerle birbirlerine bağlanır. Bu orta kemerden daha alçakta duran yan kemerler, dıştaki kaidelerin iç sütun çifti arasındaki duvarla ortadaki kaidelerin dış sütun çifti arasındaki duvara dayanmaktadırlar. Taka ait kaide, sütun temelleri, sütun gövdeleri, sütun başlıkları, arşitravlar ve kemerler Marmara Adası mermerinden yapılmışlardır.

Kaidelerin mermer blokları doğuda ve batıda birer ayak üzerinde yükselirler. Kaideler, birkaç cm. farkla birbirine eşit dikdörtgen şeklinde olup batı yüzlerinin genişliği 5.17 m., kuzey ve güney yüzlerinin genişliği ise 6.26 ile 6.37 m. arasındadır. Kaidelerin üst basamaktan itibaren yükseklikleri 1.20 m.dir. (Duyuran, 1958, s. 26) Kaideler, taş ve harçtan oluşan bir zemin üzerindeki 0.50 m. yüksekliğinde ve 5.50 x 8.75 m. boyutlarındaki plint tabakasına otururlar. Plintin üzerindeki temel 5.50 x 7.50 m. boyutlarında olup doğu ve batı kenarlarında 0.60-0.80 m. girinti yapmaktadır. Güney kaidenin güney kenarında ve kuzey kenarının batı köşesine yakın bir parçasında profil işlenmiştir. (Şekil B.80) Naumann, bu kısımların başka bir yapıdan devşirme olabileceklerini, kaidenin orta kısımdaki girintilerin ise hazır profil bloklar olduklarını düşünmektedir. (Naumann, 1976, s. 126) Aynı kaidenin güneydoğu köşesindeki profil tamamlanmamış durumdadır; kuzeybatı köşesindeki profil de doğuya doğru devam ettirilmiş, ancak tamamlanmamıştır. Benzer bir durum kuzeydeki kaidede de vardır. Bu kaidede bulunan 0.88-0.91 m. yüksekliğindeki katman doğuda ve batıda 0.75 m. girinti,

köşelerde ise 0.11-0.13 m çıkıntı yapmaktadır. Katmanın her parçası kenetler yardımıyla birbirine sıkıca bağlanmıştır. Bu katmanın üzerinde bulunan 0.42 m. yüksekliğindeki profil bu kaidede de güneybatı köşesinde tamamlanmamıştır. İki orta kaidenin kuzey yüzleri süslemesizdir; sadece orta güney kaidenin en doğu kısmında ince kollu bir haç vardır. Orta kuzey kaidenin ilk basamağında "TP" harfleri vardır; bunlar Casson-Rice'a göre taş ustasının işareti olabilir. En özenli işçiliğin batı yüzlerinde olduğu görülmüştür. (Casson-Rice, 1929, s. 38)

Her kaidede dört sütün temeli bulunmaktadır. Orta kuzey kaidenin güneybatıdaki iki sütun temeli in-situ olarak durmakta olup diğer sütun temellerinin sadece yerleri gözükmektedir. Kaide profili işlenmiş olmasına karşın sütun temelleri yalındır. Sütun temeli, dört köşeli plint ve onun üzerine oturan iki kademeli dairesel elemanlardan oluşur. (Naumann, 1976, s. 127) (Şekil B.81) Güneydeki iç kaidede ise sütun temeli bulunmamaktadır. (Şekil B.82)

Kuzeydeki iç kaidedeki dört sütun kısmen in-situ olarak durmaktadırlar; ancak orta güney içtekiler yerlerinde değildirler. Sütunun üst kısmı düz olup süslemeleri bir bantla sona erer. (Bkz. Krischen restitüsyonu) Sütunların çapı 1.25 metre, yüksekliği 14 metredir. Sütunun alt çapı 1.58 m. ile 1.61 m. arasında değişir. Oldukça tam bir parçanın çapı 1.59 m.dir. Parçalar üstüste oturamadığı için yükseklik kesin olarak bilinememektedir. Ancak, Müller-Wiener, geç antik dönemde yüksekliğin çapın 7 katı oranında olduğunu ve buna göre sütunun yüksekliğinin 11 m. olabileceğini belirtmiştir. Müller-Wiener, sütunların sadece parçaları kalmış olduğu için bu ölçülerin tam olmadığını belirtir. Korint sütun başlıklarının tabanının çapı 1.25 metre, yüksekliği 1.45 metredir ve akantus yapraklıdır. (Casson-Rice, 1929, s. 38)

Sütunlara ait yukarıdan uzanan ve sütunu kavrayan ellerin olduğu parçalar bulunmaktadır. Bunların sütun gövdesinin üstünde ve sütun başlığının altında konumlandıkları düşünülmektedir. Parçaların Herakles'in lobutundan esinlenildiği varsayılmıştır. (Müller-Wiener, 2002, s. 262; Mango, 1990, s. 44)

Sütun gövdelerinde süsleme olarak budak şekli kullanılmıştır. Schede, 1920 yılında Simkeşhan avlusunda bulunan mermer sütun parçasıyla ilgili şu betimlemeyi kullanmıştır: "Sütun, tuhaf bir biçimde dalları koparılmış ağaç gövdesi gibi yapılmıştır." Bu figür, bazı Yunan ve Roma heykellerinde de kullanılmaktaydı. Bu

heykellerden birinde Herakles, budaklı bir ağaç gövdesine yaslanır.[32] Kosswig'e göre tak sütunları için alınan örnek, servi ağacı familyasından bir ardıç türünün[33] gövdesidir. Süsleme dokusunu oluşturan budaklar, yan dalların bağlantı yerleridir[34]. Çıkıntının içindeki dairesel kısım, kesilmiş dalın geride kalan parçasını anlatmak için kullanılmıştır. (Kosswig, 1968, s. 261) Sütunlarda budakları model alan bu motiflerin arasında dalga motifleri vardır. Kosswig, dalgaların doğadaki örneklerinin ağaç kabuğundaki yarıklar olduğunu belirtmiştir[35]. (Kosswig, 1968, s. 262) Bu iki süslemeye benzer süslemeler, Yerebatan Sarayı'ndaki küçük bir sütünda daha görülmüştür. (Şekil B.83) Motifler, taş ve işçilik aynıdır, ancak Theodosius Takı sütunlarındaki motiflerden çok daha küçüktürler.

Theodosius Zafer Takı'nın kuzey yüzünde yivli bir süsleme vardır. Bu süslemenin üzerinde yayın bir parçası olan küçük bir korniş, kornişin üzerinde ya da yanında oymalı bir saçak vardır. Üzerlerinde meyve ve çiçek motifli bir korniş daha bulunmaktadır. Tavan, panellere ayrılmıştır ve her panelde çiçek, meyve, balık gibi farklı motifler vardır. (Şekil B.84) Casson-Rice, bu motiflerin kutsal anlamları olabileceğini belirtmişlerdir. (Casson-Rice, 1929, s. 38)

Yan kemerlerin restitüsyonu için orta kemere göre daha az yazılı ve arkeolojik bilgi bulunmaktadır. Kalıntıların arasında orta kısmı oyulmuş bir pilastır (duvar ayağı) vardır. (Şekil B.85 ve B.86) İki yan kaidenin üst yüzeylerinde olduğu gibi alt yüzeylerinde de ikişer dübel deliği mevcuttur, ancak birbirleriyle aralarındaki uzaklıklar farklıdır. İki orta kaidenin üst yüzeylerinde mesnet izleri, orta kaidelerin iki dış sütun çiftinin arasındaki bir duvara aittir. Naumann, in-situ olarak bulunan

---

[32] Benzer teknik ve süsleme Bulgaristan-Varna'daki Roma hamamlarındaki ikili sütunların fragmanlarında da görülmektedir. Bkz: Kosswig, 1968, pl. 84.2.

[33] Bu ağaç, Ege adaları, Kırım, Anadolu, Kıbrıs, Batı Suriye, İran ve Afganistan'da 1000-2000 m. arasında yetişir. 20 m. yüksekliğe ve 3.50 m. çapa ulaşır. Güçlü, şişkin dokusuyla diğer ardıç türlerinden ayrılır. Bkz. Kosswig, 1968, s. 261.

[34] Yan dalların kesilmesiyle hızla büyüyen gövde dokusu sonucunda oluşurlar. Dalın kesilmesi, yani ağacın yaralanmasıyla ortaya çıktıkları için yaralı doku olarak tanımlanırlar. Budak, dalın bağlantı yerinin altındaki yeni filizde çıkıntı olarak durur. Botanik açıdan doğru yönlenmişse, dairesel şekilli kalın kısım altta durur ve yukarı doğru sivrilir. Ancak Theodosius Takı'nda bu motif başaşağı yerleştirilmiştir. Yunan ve Roma heykellerinde de durum aynıdır. Bkz. Kosswig, 1968, s. 261.

[35] Bu yarıklar hızlı büyüme sonucu gövdenin içinde oluşurlar ve yaranın kapanmasıyla belirginleşirler. Bkz. Kosswig, 1968, s. 262.

güney kaidenin güneydoğu temelinin bu duvar için kesilmiş olması gerektiğini ifade etmiştir. (Naumann, 1976, s. 129) Sütunların arasında duvarların önünde duran ya da içine giren pilastırların üzerinde yan geçitlerin kemerlerinin yükseldiği kabul edilmiştir. Naumann'a göre Efes`teki orta liman kapısı bu tip bir girişe örnektir. (Şekil B.87) Yan geçitler, kemerle örtülüdür ve sütunların arasında kemerlerin oturduğu ayaklar vardır. Naumann, Theodosius Takı`nda da bu örnekte olduğu gibi dörtlü kaide üzerindeki çatı kirişinin yan kemer duvarlarının üzerinde geriye çekilmiş olması gerektğini belirtir. (Naumann, 1976, s. 129) Naumann`a göre, yan kemerler, üzerlerinde heykel taşıyacakları için bilinçli bir şekilde ayrı yapılar olarak vurgulanmış olabilir. (Naumann, 1976, s. 129)

Naumann'ın restitüsyonuna göre yan geçitler, kendi başlarına ayakta duran kapılardır. Yüksek orta kemer, iki kapının çatı kirişinin üzerine oturmaktadır. Müller-Wiener bu restitüsyonu yan kemerlerdeki en dıştaki sütun çiftlerini kaldırarak düzeltir. (Müller-Wiener, 2002, s. 263) Takın 558 depreminde yıkılıp ilk yapıldığı tek geçitli haline döndüğü kabul edilmektedir. (Şekil B.88) Naumann, kazıları sonucu harabelerin hala durmakta olan ana kemer duvarlarının yanına istiflendiğini, bu harabelerin yüksekliği bilinmeyen bir caddeyi sınırladığını ve aynı zamanda bu caddenin altına kanallar konulduğu sonucuna ulaşmıştır. (Naumann, 1976, s. 132) Günümüze kadar Naumann dışında kimse tak kalıntılarıyla ilgili bir restitüsyon önerisinde bulunmadığı için Naumann'ın restitüsyonları doğrulanabilir değildir.

Bugün, takın ortadaki kaideleri halen in-situ olarak Ordu Caddesi'nin güney kenarında durmaktadırlar. Taka ait sütun gövdeleri, sütun başlıkları, arşitrav parçaları vs. kaidelerin arasında ve yanlarında cadde boyunca uzanmaktadırlar. (Şekil B.89 ve B.90) Güney kaidenin kuzey kenarı, caddeye bakan, kuyumcu olarak kullanılan, Simkeşhan'a ait bir dükkanın içinde görülebilmektedir. (Şekil B.91) Kuzey kaide ise Ordu Cadde'sindeki çalışmalar sırasında bulunmuş, ancak kaide parçaları yerinden kaldırılmıştır ya da yıkılmıştır; bu parçalara ne olduğu ya da nerede oldukları bugün bilinmemektedir.

3.3 Theodosius Bazilikası

Theodosius Bazilikası'nın Konstantinopolis senatosuna ev sahipliği yaptığı bilinmektedir. (Cedrenus, 1838, I, s. 610, 12-14) Yeri tam olarak bilinmemektedir. Zonoras ve Cedrenus, bazilikanın Tauri Forumu`nda olduğunu söylerler. (Ioannis Zonorae Annales, 1841, s. 14, 1-125; Cedrenus, 1838, I, s. 610) Sekizinci bölgede olduğu bilinmektedir. (Notitia Urbis Constantinopolitatae, 1876, s. 236, Reg VIII[36]) Sekizinci bölge Mese'nin güneyinde yer aldığı için bazilikanın Theodosius Forumu'nun güney ucunu oluşturduğu söylenebilir. (Bauer, 1996, s. 190)

Kaynaklardan edindiğimiz bilgilere göre Theodosius Bazilikası, 28 x 80 metre boyutlarında, üç nefli, her biri yaklaşık 8 m. yüksekliğindeki oniki sütunlu bir yapıdır. (Ioannis Zonorae Annales, 1897, III, s. 125, 8) 462 yılındaki büyük kent yangınında yıkıldığı bilinmektedir. (Ioannis Zonorae Annales, 1897, III, s. 124, 16; Cedrenus, 1838, I, s. 609, 23 ve s. 611, 1) Ancak yangından sonra yapının tekrar inşa edilip edilmediği ile ilgili kaynaklarda bir bilgi bulunmamaktadır. (Speck, 1974, s. 98) Cedrenus şöyle aktarır: "I. Leos'un 5. yılında, yani 462 yılında, Konstantinopolis'te Neorion'dan başlayan ve şehrin içlerine ilerleyen bir yangın olur. Yangın Tauros'ta bulunan, biraraya gelip işleri tartışmaları için belediye meclisi üyelerine ve konseye başkanlık ederken imparatora hizmet veren, kuzey ve güney taraflarında çatıyı taşıyan, Troias taşından, renkli, 25 ayak yüksekliğinde oniki sütunlu, doğu ve batı tarafında 240 ayak uzunluğunda, 84 ayak genişliğinde apsidli evi yıkmıştır." (Cedrenus, 1838, I, s. 609, 23) Cedrenus'ın ifadesinden yola çıkarak, çatının oturduğu kolonadlar, yani sahınları ayıran duvarlar kuzey ve güneyde bulundukları için yapının doğu-batı aksında yani Mese'ye paralel yönlenmiş olduğu sonucu çıkarılır. (Mango, 1990, s. 44) Ayrıca Cedrenus bu ifadeyle, yapının doğu ve batı uçlarında yani bazilikanın dar kenarlarında apsidler olduğu bilgisini verir. Verilen sütun sayısı 80 m. uzunluğundaki bir yapıyı taşımak için azdır. Ancak Bauer'e göre sadece Troias mermerinden olanlardan bahsedilmiş olmalıdır; daha az değerli olan malzemelerden yapılmış sütunlara değinilmemiştir. (Bauer, 1996, s. 190) Speck, bu bilgilerin açık olmadığını ve yapının doğru bir restitüsyonun yapılamayacağını savunur. (Speck, 1974, s. 97, dipnot 37)

[36] Sadece Notitia'da bazilika resmi adı ile anılır.

Theophanes, 431 yılında forumda bulunan bir yapıdan bahseder. (Theophanis Chronographia, 1883, s. 88) Janin, bu yapının Theodosius Bazilikası olabileceğini belirtir. (Janin, 1964, s. 164) Ancak, Speck iki terimin aynı yapıyı ifade etmediğini ve iki farklı yapının söz konusu olduğunu savunur. Schneider, bu yapının bazilikanın adalet konuşmaları için özelleşmiş bir kısmı olduğunu önerir. (Speck, 1974, s. 97) Eski kaynaklarda geçen bazilika betimlemeleri yapının Traianus Forumu`ndaki bazilikaya benzediğini düşündürür.

1958`de Bayezıt Cami önündeki alanın seviyesinin indirilmesi sırasında 4.5 m uzunluğunda bir arşitrav bulunur. Bu arşitravın bazilikaya ait olabileceği düşünülmüştür. (Şekil B.92) (Muller-Wiener, 2002, s.) Üniversite kütüphanesinin bulunduğu alanda, yani hamamın doğusunda ve tak buluntularının kuzeyinde 1969 yılında üç adet arşitrav parçası bulunmuştur. Bu parçalar, yarıçapı 3.60 m. olan bir eğrisellik gösterirler. (Şekil B.93, B.94 ve B.95) Bu kalıntıların tak buluntularının kuzeybatısında yer alan eksedraya ait olmadıkları kabul edilmiştir. (Bkz. Bölüm 3.9) Bauer bu parçaların Theodosius Bazilikası'nın apsidlerine ait olduğunu ileri sürer.

3.4 Forumdaki Heykeller

Theodosius Forumu'nda kaç heykel olduğu ile ilgili kaynaklardan günümüze ulaşan net bir bilgi bulunmamaktadır. Forumda I. Theodosius'un atlı heykelinin mevcut olduğu bahsedilmekle birlikte, diğer heykellerle ilgili kesin bir yargıya varılamamaktadır.

3.4.1.1 Theodosius Atlı Heykeli

Patria'da Theodosius Forumu'nun ortasında bir atlı heykelin bulunduğu yazılıdır. (Patria, 1907, II, s. 47) Cedrenus'un bu atlı heykelin bulunduğu yer ile ilgili ifadesi sıkça tartışılmıştır. (Cedrenus, 1838, I, s. 566, 6) Constantinos Rhodios ve Cedrenus, Theodosius'un sağ elini şehre doğru uzatarak sütundaki zafer resimlerini gösterdiğini yazmışlardır. (Cedrenus, 1838, I, s. 566, 8; Legrand, 1896, s. 237) Kollwitz ve Schneider bu ifadeye göre, atlı heykelin sütunun kuzeyinde yer almış olduğunu

varsayarlar[37]. (Kollwitz, 1941, s. 9; Schneider, 1936, s. 19) Niketas Choniates, bu heykelde I. Theodosius'un sağ elinin batan güneş yönünü, yani batıyı gösterdiğini yazmıştır. (Nicetae Choniatae Historia, 1975, s. 649, 62) Constantinos Rhodios ve Cedrenus'un yedi harikayla ilgili betimlemelerinde atlı heykelin iki yolun kesişiminde bulunan yüksek bir mermer kaide, yani tetrapylon üzerinde durduğu yazılıdır. Bauer'e göre bu ifadeye uygun bir yapı, yalnızca içinden geçilebilen, dört ayak ya da sütuna oturan bir kaide olabilir. (Bauer, 1996, s. 200) P. A. Dethier, 1865 yılında Beyazıt'ta yapılan bir kazı sırasında bu kitabenin bir parçasını bulduğunu zannetmiştir. Dethier'in bir tetrapylon ve heykelle ilgili rekonstrüksüyonu vardır; ancak bu rekonstrüksüyonu arkeolojik buluntu ve atlı heykelle ilgili olmayan bir kaynak bilgisiyle ilişkilendirmiştir. (Şekil B.96) Constantinos Rhodios'a göre, Arcadius bu heykeli foruma koydurtmuştur. (Legrand, 1896, s. 219)

Nicetas Choniates ve Patria'ya göre tunçtan yapılmış at üzerindeki bu heykel, Yunanlı çağdaşları tarafından "Pegasos ya da Bellerophon üzerindeki Josua" olarak adlandırılırdı. (Nicetae Choniatae Historia, 1975, s. 643, 23 ve s. 649, 61-65; Patria, 1907, II, s. 47; Parasteis, 1901, s. 176, 9) Bauer'e göre Patria'nın aktardığı efsane ancak, dört cepheli kaidenin etrafında savaşları gösteren kabartmalarla açıklanabilir. (Bauer, 1996, s. 200) Constantinos Rhodios, heykelin yeni döküm bronzdan olduğunu ve sol elinde yerküre taşıdığını belirtmiştir. (Legrand, 1896, s. 237) Parasteis ve Patria`da heykelin gümüşten yapılmış olduğu yazılıdır. Kaynaklardan Ayasofya`nın yanındaki Augusteion meydanında XVI. yüzyıla kadar yer almış gümüşten bir atlı heykelin varlığı bilinmektedir. (Marcellini Comitis Chronicon, 1894, s. 62) Kollwitz'e göre Augusteion'da yeralan heykel, atın üzerinde "Theodosius" yazması ve Theodosius'ın bir madalyasındaki resmin benzerliği sebebiyle Theodosius Forumu'ndaki Theodosius atlı heykeliyle karıştırılmıştır. (Şekil B.97) Kollwitz, Theodosius Forumu'ndaki heykelin bronz döküm olabileceğini ifade eder. (Kollwitz, 1941, s. 13)

Constantinos Rhodios'a göre atlı heykelin kabartmalarla süslü kaidesinde Maksimus`la yapılan Trakya`daki savaş işlenmişti. (Legrand, 1896, s. 219) Patria`ya

[37] Unger ve Gurlitt dahil bazı araştırmacılar bu atlı heykel ile Theodosius Sütunu'nun üzerinde duran atlı heykeli karıştırmışlardır.

göre ise kabartmalarda Gotlar Savaşı ve şehrin son günleri anlatılmaktaydı ve atın toynağının altında yenilmiş ve diz çökmüş bir barbar figürü vardır. (Patria, 1907, II, s. 47) Heykelin kaidesinde I. Theodosius için yazılmış olan kitabede şöyle deniliyordu:

"Theodosius, sen doğuda parlayan ikinci güneşsin,
Sen gökyüzünün ortasında bir ölümlüsün,
Senin ayaklarının dibinde deniz ve ölçüsüz topraklar var,
Silahların pırıl pırıl parladığı gibi atın da pırıl pırıl parlıyor,
Ey yüce yürekli, sen bu duruşunla cesaretin sembolüsün."[38]

Kollwitz, ve Janin bu kitabeye göre yeryüzünün ve denizin I. Theodosius'un atının ayakları altında temsil edildiğini belirtmişlerdir. (Kollwitz, 1941, s. 9; Janin, 1950, s. 70)

Kollwitz'e göre imparatorun yukarı doğru kalkık eli ve haçlı yerküre onun dünya hakimi olduğunu sembolize eder. (Kollwitz, 1941, s. 9) Cedrenus ve Constantinos Rhodios elin kabartmalarla süslü zafer sütununu gösterdiğini yazmışlardır. (Cedrenus, 1838, I, s. 656, 21) Harun bin Yahya, Patria'da yazıldığı gibi Constantinopolis halkını çağırmak için elin yukarı kalktığını söylemiştir. (Patria, 1907, s. 284, 10) Procopius`a göre, yukarı kalkan el Barbarlara yerlerinde kalmalarını ve ilerlememelerini emretmektedir. Ortaçağda elin Türkleri durdurmak için yukarı kalktığı söylenmiştir. Iustinianus atlı heykelinde de yukarı kalkan el, doğuda Persleri durdurduğunu anlatmaktaydı. H.P.L'Orange, dünya hakimi sembolü olan kalkık elin I. Constaninus'tan sonra imparatorla özdeşleşen Sol Invictus'tan geldiğini açıklamıştır. Yukarı kalkık el hareketi I. Theodosius'un oğullarına kadar madeni paralarda kullanılmaya devam etmiştir.

İmparator Aleksios V. Murtzuphlos'un tüm halkın önünden sütundan aşağı atılmasından sonra I. Theodosius`un atlı heykeli 1204 yılında Latinlerce yıkılmış ve eritilmiştir[39]. (Nicetae Choniatae Historia, 1975, s. 649)

[38] Türkçesi, Gezgör, 1980, s. 12'den alınmıştır. Almancası için bkz: Kollwitz, 1941, s. 8

[39] Berger, orta Bizans kaynaklarında geçen atlı heykelin aslında I. Theodosius'un torunu II. Theodosius'a ithaf edildiğini belirtir. (Berger, 1988, s. 326 ve s. 494) Ancak bu dönemdeki kaynakların hepsinde Tauri Forumu'nda bulunan heykelin I. Theodosius'a ait olduğunu yazılıdır.

3.4.2 Diğer Heykeller

Notita'da, Theodosius Forumu'nda iki atlı heykel bulunduğu yazılıdır. (Notitia Urbis Constantinopolitatae, 1876, s. 235, Reg. VII) Cedrenus da forumda biri I. Theodosius atlı heykeli olmak üzere iki atlı heykel bulunduğundan bahseder; ancak bahsettiği diğer heykele başka bir tarihçi değinmemiştir; yani çok önceden yıkılmış olmalıdır. Sonraki kaynaklar tek bir boy heykelinden bahsederler. Schneider'e göre kaynaklar aynı atlı heykelden söz ediyor olabilir. (Schneider, 1936, s. 20)

Iustinianus'un bir atlı heykel getirttiği ve malzemesini erittirerek Augusteion'daki sütuna konulmak üzere kendi heykelini yaptırdığı bilinmektedir. (Bauer, 1996, s. 201) Malalas'a göre getirtiği heykel, Tauri Forumu'nda bulunan Arcadius heykelidir. (Ioannis Malalae Chronographia, 1831, s. 482, 14-17) Bauer, bu bilgiden yola çıkarak, halka açıldığı zamanda forumda I. Theodosius ve Arcadius'un atlı heykellerinin bulunduğu ve Iustinianus döneminde, 543 yılında, Arcadius atlı heykelinin forumdan uzaklaştırıldığı sonucuna varmıştır. (Bauer, 1996, s. 201 ve 202) Ancak Theophanes, Arcadius heykelinin 557 yılındaki depremde yıkıldığını bildirmiştir. (Theophanis Chronographia, 1883, s. 231)

Anthologia Palatina'ya göre forumda imparator Hadrianus'un atlı heykeli bulunmaktaydı. (Anthologia Palatina, 1957-1958, s. 16, 65) Patria`ya göre Hadrianus'un atlı heykeli, Honorius, Arcadius ve I. Theodosius'un atlı heykelleriyle birlikte sütunun yakınlarında bulunuyordu. İmparatorun oğullarının heykelleri sütunun doğusuna ve batısına yerleştirilmişti. (Patria, 1907, s. 170, 176) Schneider, forumda Hadrianus'un heykelinin olamayacağını, ancak Gratianus'un heykelinin olabileceğini ve isim benzerliği sebebiyle yanlış yazılmış olabileceğini varsaymıştır. (Schneider, 1936, s. 20) Bauer'e göre Theodosius Forumu'nun önemli heykelleri I. Theodosius ve oğlu Arcadius'un atlı heykelleri ile sütunun üzerinde duran I. Theodosius heykeliydi. Bauer, Patria yazarlarının verdiği II. Theodosius ve Hadrianus'un atlı heykellerinin Tauri Forumu'nda bulunduğu bilgisinin yanlış olduğunu, forumda Hadrianus atlı heykeli bulunmadığını ileri sürmüştür. (Bauer, 1996, s. 201)

Müller-Wiener'e göre ise sütunun doğusunda ve batısında I. Theodosius`un oğulları Arcadius ve Honorius`un heykelleri vardı. 557 depreminde Arcadius`un heykeli

düşmüştür. Pseudo-Codinus Tauri Forumu'nda Theodosius heykelinin önünde diz çöken daha küçük bir heykelden bahseder. (Majeska, 1984, s. 240; Parasteis, 1901, s. 39) Schneider, forumda başka heykellerin de olması gerektiği düşüncesindedir. (Schneider, 1936, s. 20) Patria ve Parasteis'te Tauros bölgesinde Aspar atlı heykelinin olduğu yazılıdır. (Parasteis, 1901, s. 14; Patria, 1907, s. 99)

Konstantinopolis'te birçok atlı heykelin olduğu bilinmektedir. Strategion`da Constantinus`un bir atlı heykeli bulunuyordu. (Socratis Scholastici Historia Ecclesiastica, 1864, I, s. 16, I) Constantinus döneminde Khalke kapısının üzerinde imparator ve oğullarının heykeli vardı. Kafalarında kutsal hale, ayaklarının dibinde ölü bir ejderha vardı. Hipodromda Gratianus, Valens ve I. Theodosius`un atlı heykelleri vardı. (Parasteis, 1901, s. 32, 3; Patria, 1907, s. 190, 6- II, 76; Patria, 1907, s. 207, 7- II, 104) Burada ayrıca Iustinianus`un bronz atlı heykeli de vardı ve üzerinde iki epigram bulunuyordu. (Parasteis, 1901, s. 61; Patria, 1907, s. 60, 11)

3.5 Hamam

II. Iustinus (565-578) Tauros'taki hamamı yeniden inşa ettirmiş, 569-570 yıllarında kullanıma sokmuştur. Hamama karısın ismini verir; hamamın adı artık "Sophianai"dır. (Theophanis Chronographia, s. 243, 22-24; Berger, 1982, s. 155) Önceki hamam yapısıyla ilgili bir şey bilinmemektedir.

3.6 Kiliseler

Cedrenus, Leon döneminde çıkan bir yangınla Tauros'ta, biri tetrapilondan uzak olmayan, diğeri Tauri Forumu'na bitişik olan, her türlü taşla süslenmiş iki çok büyük kilisenin yandığını belirtmiştir. (Cedrenus, 1838, I, s. 610; Gyllius, 1997, s. 140)

Anonim bir Rus kaynağına göre Bakire Meryem Kilisesi, Beyazıt Cami'nin yerinde durmaktaydı. Majeska'ya göre bu durum doğru olabilir. (Majeska, 1984, s. 274)

Tauri Forumu'nun yakınındaki Ordu Caddesi'nin kuzeyi ile Büyük Reşit Paşa Caddesi'nin doğusu arasındaki Theodosius Takı'nın kuzeybatısına denk gelen alanda 1946 yılındaki Fen- Edebiyat Fakültesi'nin temel inşaatı sırasında üç kilise yapısı bulunmuştur. (Fıratlı, 1952, s. 17; Ogan, 1948, s. 12) İnşaat sebebiyle buluntuların

tam bir arkeolojik incelemesi yapılamamıştır. (Mathews, 1971, s. 67) Kiliselerin tam olarak hangi kiliseler oldukları bilinmemektedir. Yazılı kaynaklar Tauri Forumu'nun yakınlarındaki dört kiliseden bahseder. Mathews'a göre Taurus'taki Hag. Ionnes Prodromos Kilisesi ile Hag. Theodoros Kilisesi'nden biri A Bazilikası olabilir. (Mathews, 1971, s. 68) Yazılı kaynaklarda geçen Hag. Markos ve Theotokos kiliseleri 5. yüzyılda yapılmışlardır; B ve C Kiliselerinin bulunduğu alanda ortaya çıkan 5. yüzyıla ait sütun başlıkları burada bu tarihli yapı veya yapılar olduğu düşüncesini desteklemektedir. (Mathews, 1971, s. 69)

Fıratlı, A Bazilikası ve C Kilisesinin 6. yüzyıla ait olduklarını, B Kilisesi'nin ise daha yüksek bir seviyede olması ve duvarlarının A Bazilikası ve C Kilisesi ile ilişkide olmaması sebebiyle daha geç tarihli olduğunu varsaymıştır. (Fıratlı, 1951, s. 168) Ayrıca B Kilisesi'nin C Kilisesi'ne yakın olması sebebiyle batı girişlerinin engellenmesi durumu da B'nin C'den daha sonra yapılmış olduğu düşüncesini desteklemektedir. (Şekil B.98) (Mathews, 1971, s. 69) B Kilisesi, bir orta nef ve her yanda ikişer sahından oluşmaktadır. C Kilisesi ise bir orta nefli ve iki sahınlı olup güneyinde bir eksonarteks bulunmaktadır. (Şekil B.99) C Kilisesi Mathews'a göre 6. yüzyıl plan tipine uymamaktadır; çift narteksli ve küçük ölçekte olması yapıyı orta veya geç Bizans dönemine tarihlemektedir. Mathews sadece A Bazilikası'nın 6. yüzyıla ait olabileceğini ifade etmiştir. (Mathews, 1971, s. 69) Bu üç yapıdan Bazilika A olarak adlandırılan yapı, Iustinianus döneminde kentte inşa edilmiş ve günümüze tam planıyla ulaşan tek yapı olması sebebiyle ayrı bir öneme sahiptir. Nerdeyse tam olarak korunmuş durumda bulunan A Bazilikası'nın kırmızı mermer ambosu Ayasofya Müzesi'nin bahçesine nakledilmiştir. (Şekil B.101) Bu ambo, Konstantinopolis'teki erken Bizans kiliselerinden günümüze ulaşan tek ambodur. (Mathews, 1971, s. 70) İki taraftan basamaklarla ulaşılan bir platformdan oluşmaktadır, ancak kilise içinde yeri bilinmemektedir. A Bazilikası 19 m. genişliğinde ve 15.40 m. uzunluğunda olup orta nef ve iki yan sahınlı küçük bir iç mekandan, tüm cephe boyunca ve iki yönde cephenin de ötesinde uzayan 38 m. uzunluktaki bir narteksten oluşmaktaydı. (Şekil B.100) Orta nef ile sahınlar kaideleri in-situ olarak duran üçer sütun ile ayrılmaktaydılar. Narteks batıda atrium olabilecek bir alana açılmaktaydı, ayrıca kilisenin iki yanında birer açık avlu bulunmaktaydı. Avluların batı ucunda iç mekana açılan kapılar bulunmaktaydı. Kuzeydeki avlunun kuzeybatı ucundan C Kilisesi'nin eksonarteksine girilebiliyordu. Bu avlunun altında

beşik tonozlu bir sarnıç bulunmuştur. (Mathews, 1971, s. 72) Kilisenin doğusunda yarım daire şeklindeki apsis ile apsisin kuzey ve güney tarafındaki 4.3 x 3.5 m. boyutlarındaki iki odanın sadece temel duvarları kalmıştır.

3.7 Sarnıçlar

Üniversitenin önündeki tünel inşaatı sırasında üç adet Bizans sarnıcı bulunmuştur. (Şekil B.102) (Fıratlı, 1967, s.220) Bugün yerinde İstanbul Üniversitesi Edebiyat ve Fen Fakültelerinin bulunduğu Zeynep Hanım Konağı karşısında kağıtçılar çarşısının[40] önünde bir sarnıç olduğu bir Osmanlı belgesinde[41] yazılıdır. Bu belgeye göre sarnıç 26.60 x 11.40 m. boyutlarında ve 3.80 m. yüksekliğindedir. Ancak bu belgedeki sarnıcın Beyazıt Meydanı'ndakilerden hangisi olduğu tesbit edilememiştir. (Bayraktar, 1992, s. 92)

Sarnıç A:

1957-61 yılları arasında üniversite ana kapısı önünde, Vezneciler Caddesi trafik tüneli inşaatı kazısında bulunmuştur. (Şekil B.103) Üst kısmı 1956'daki meydanı alçaltma çalışmaları sırasında yıkılmıştı. Sarnıç, trafik tünelinin ortasına doğru uzanmakta olduğu için yola gelen kısmı kaldırılmıştır. Yolun güney tarafında sarnıcın iki sütunu ve duvar kalıntıları görülebilmektedir. (Fıratlı, 1967, s.220, sarnıç A; Ataçeri, 1965, s. 69) (Şekil B.105)

Sarnıç B:

1961 yılında Beyazıt Meydanı'nın düzenlemesi sırasında bir sarnıcın tonozları ortaya çıkmıştır. Bu sarnıç trafik tüneli yolunun dışında kalmakta olduğundan beton ile takviye edilmiş ve üzeri kapatılmıştır. (Şekil B.104) (Fıratlı, 1967, s.220) Beyazıt Meydanı'nın kuzeydoğusunda bulunan sarnıç, Fuat Paşa Konağı'na 30 m., Beyazıt Medresesi'ne 45 m., Üniversite ana giriş kapısına da 125 m. uzaklıktadır. Ataçeri, sarnıcın erken Bizans döneminin sonlarına ait olabileceğini belirtmektedir. (Ataçeri,

---

[40] 1836 yılında burada çıkan yangın sonucunda kağıtçılar çarşısı tamamen yanmış ve yıkılmıştır. (Bayraktar, 1992, s. 92)

[41] İstanbul'da tesbit edilen Bizans sarnıçları hakkındaki D.10729/2 numaraya kayıtlı, tarihsiz ve imzasız olan belge, 19. yy.a ait olarak kabul edilmiştir.

1965, s. 67) Dikdörtgen planlıdır. Genişliği 6.30 m.dir. Sarnıç tam olarak açılamadığı için uzunluğunun 7.65 m.lik kısmı, yükekliğinin ise 2.75 m.lik kısmı tesbit edilebilmiştir. Tek sıra halinde duran 4 sütun meydana çıkarılmıştır. Çapraz tonozla örtülü olup köşelerde köşelikler vardır. Duvarlar su sıvası ile sıvanmıştır. Sütun başlıkları dikdörtgen şeklinde olup alt kısımda volüte benzer kıvrık kısımlar görülür. İki ayrı karakter gösteren sütun başlıkları 41 cm. yükseklikte, ve 60 x 47 cm. boyutlarındadır. Sütun ve sütun başlıkları mermerdendir. Sarnıcın üç adet tonoz göbeği mevcut, üç adet tonoz göbeği ise yıkık durumdaydı. (Şekil B.106) Plandaki 1 numaralı tonoz göbeği tuğladan yapılmıştır ve 29 x 43 cm. boyutlarında süslemeli alanı vardır. Bu alanın yan tarafında tuğla süslemeli dikdörtgen bir çerçeve daha mevcuttur. 2 numaralı tonoz göbeğinde 14 x 21 cm.lik dikdörtgen bir alan içinde haç şekli, dışında 41 x 44 cm.lik yine bir dikdörtgen çerçeve mevcuttur. 3 numaralı tonoz göbeğinin içinde de bir haç görülmektedir. Tuğla genişlikleri 3 cm. olup uzunlukları çeşitlidir. Tonozlardaki tuğlalarda da aynı durum görülmekte olup kalınlıkları 3, 3.5, 4 cm.dir. (Ataçeri, 1965, s. 67)

1420 yılına doğru Buondelmonti, Kırkmartirler Kilisesi'nin doğusunda ve Khalkeon Tetrapylonu'nun yakınında büyük bir sarnıç görmüştür. (Ataçeri, 1965, s. 68; Janin, 1950, s. 204) Buna göre sarnıç Tauri Forumu'nun kuzeybatısında olmalıdır. (Ataçeri, 1965, s. 68) Sarnıç, imparator Phokas[42] tarafından yaptırılmıştır. (Chronicon Paschale, 1832, s. 698-9) Bu sarnıcın kesin yeri tesbit edilememiştir, ancak Ataçeri'ye göre meydanda kalıntıları bulunan bu sarnıç söz konusu sarnıç olabilir. (Ataçeri, 1965, s. 67)

Gyllius, Forum Tauri'de mermer sütunlarla taşınan bir sarnıç görmüştür. (Gyllius, 1997, s. 143) Forchheimer-Strzygowski'ye göre cami ile üniversite ana kapısı arasındaki sarnıç, Gyllius'un bahsettiği sarnıç olabilir. (Forchheimer- Strzygowski, 1893, s. 111)

[42] Laleli'de Çukurçeşme civarında "Phokas Sarnıcı" olarak da adlandırılan 70 sütunlu bir sarnıçtan bahsedilir. (Forchheimer- Strzygowski, 1893, s. 112, not 1)

Sarnıç C:

Sarnıç tamamen yıkılmış durumdaydı, sadece batı köşesini tesbit edebilmişlerdir. (Şekil B.102'deki sarnıç C) Burada içi sarnıç harcı kaplı bir alt yapı ve bunun içinde zengin bir mermer kaplama barındırdığı anlaşılan bir binaya ait muhtelif profilli ve düz renkli mermer kaplama parçaları ve mermer levha üzerine kakma olarak yapılmış bir mozaik levha bulunmuştur. (Şekil B.107) (Fıratlı, 1967, s.220)

Sarnıç D:

Simkeş Han`ın güneydoğusunda bir sarnıç ile 4.-6.yüzyıla ait yapı kalıntıları bulunmaktadır. Bu yapıları 1948-49 yıllarında E.Mamboury gözlemlemiştir. [Müller-Wiener, s. 261, şekil 294'de "C" ile gösterilen yapı] Bugün bu yapı Antik Cisterna Hotel'inin restoranı olarak kullanılmaktadır. (Şekil B.108)

Sarnıç E:

Caminin ve Ordu Caddesi`nin güneyinde bir sarnıç ve sarnıcın kuzeyinde kanal sistemi vardır. Kanal sistemi, her biri 1.6 metre genişliğindeki paralel tonozlu üç kanaldan oluşur. 1953`te E.Mamboury saptar. Müller-Wiener, sarnıcın forumun güneyindeki teraslama sistemine ait olabileceği düşünmüştür. Sanıcın kuzeyindeki stilobat herhalde teraslama sistemindeki mevcut stilobatla aynı hizadaydı.

Üniversite kütüphanesinin doğusunda, Schneider'in bazilika olarak gösterdiği yerin[43] hemen sağ kenarında iki sarnıç kalıntısına rastlanmıştır. İç kısımları su geçirmez harç ile sıvalı olan duvarların 0.04 m. kalınlıkta tuğla ve hemen hemen aynı kalınlıkta harç ile işlendikleri görülmüştür. (Duyuran, 1958, s. 28)

Schneider; üniversite yapısının güneybatı köşesine yakın bir sarnıçtan bahseder. Nimfeum Maksimis`tan akan suyu toplamak için yapılmış olması gerekir. (Schneider, 1936, s.)

[43] Schneider, 1936, resim 5.

3.8 Arkeolojik Kazılar Sonucu Bulunan Forum Alanı veya Yakınındaki Diğer Yapılar

Beyazıt Meydanı ve çevresinde 1943 ile 1973 yılları arasında yapılan kazı ve sokak çalışmalarında Beyazıt Hamamı'nın doğusunda bulunan ve kaynaklarda bahsedilen Nimfeum Maius olduğu düşünülen bir yapıya ait parçalar bulunmuştur. Bunların yanısıra çeşitli duvar parçaları, sütun başlıkları, sütun temelleri ve heykeller ortaya çıkarılmıştır.

3.8.1 Beyazıt Hamamı'nın Doğusundaki Eksedralı Yapı

İstanbul Arkeoloji Müzesi 1943 yılında hamamın doğusundaki 18. yüzyıla ait evlerin arasında sondajlar gerçekleştirmiştir. Ernest Mamboury'nin 1943 tarihli planında (Şekil B.75) bu sondajlarda ortaya çıkan yapı kalıntıları ve bir mermer blok (M) gösterilmiştir. (Naumann, 1976, s. 117) Ordu Caddesi'ndeki çalışmalar sırasında 1958 yılında Müller-Wiener, Mamboury'nin bahsettiği mermer blokta sonlanan ve iki mermer temelin in-situ olarak durduğu bir stilobat gözlemlemiştir. (Şekil 109) (Naumann, 1976, s. 117) 1969 yılında Beyazıt Hamamı`nın doğusunda, Theodosius Takı'nın kalıntılarının karşısında üniversitenin kütüphane binasına yer açmak için bir kaç ev yıkılmış ve caddenin bugünkü seviyesinde Bizans dönemine ait duvar kalıntıları ile Bizans yapılarına ait yapı parçaları ortaya çıkarılmıştır. Duvar kalıntıları az ve parça parça olup tak çevresinde yapılan önceki araştırma ve kazılarda gözlemlenen diğer yapı elemanlarına bitişiktirler. Bu çalışmalarda mermer blok tamamen ortaya çıkarılmış, stilobata dik açılı olarak doğu-batı yönünde devam eden bir duvar ile mermer bloğun kuzeyinde ve doğusunda yapı parçaları bulunmuştur. (Naumann, 1976, s. 117)

Üst kısımları işlenmemiş olan mermer blok, 1.41 m. yüksekliğinde, 2.20 m. uzunluğunda ve 1.70 m. genişliğinde olup stilobatın köşesinde bulunuyordu. (B.110 ve B.111) Stilobatın mermer bloktan 35 m. güneye ve 27.60 m. batıya doğru devam ettiği gözlemlenmiştir, ancak Naumann'a göre stilobat iki yöne doğru daha da uzamalıdır. (Naumann, 1976, s. 119) Blok, 0.42 m. yükseklikte bir mermer levhanın üzerinde durmaktaydı. Levhanın güneyinde Müller-Wiener'in 1958 yılında

gözlemlediği kuzey-güney doğrultusundaki mermer stilobat, batısında ise taş bir duvar bulunmaktaydı. (Şekil B.112) Mermer bloktan batıya doğru temeli -1.15[44] m.ye kadar inen moloz taştan bir duvar uzanmaktaydı. (Şekil B.113) Duvarın üzerinde birkaç noktada 35x35 cm. boyutlarındaki tuğlalardan oluşan duvar kalıntıları saptanmıştır. Aralarında 2.40 m.lik geçit olan sütunlar 1.20 m. derinlikte ve değişmeli olarak 1.05 m. ile 1.50 m. genişliğindeydi. Tuğla sütunların üst yüzeyi sütun stilobatının 0.18-.35 m. altında ve batıdaki mermer levha zeminin 0.24 m. üzerindeydi. En doğudaki tuğla sütun (-0.18 m.) duvarın hemen kuzeyinde bulunan mermer levhadan (-0.29 m.) 11 cm. yukarıda olduğu için Naumann'a göre bu kalıntılar büyük ve düzgün olarak konulmuş mermerlerden oluşan mermer tabanlı (-0.42 m.) bir ayak sırasına işaret ediyor olabilir. (Naumann, 1976, s.119) Güney kısımda da aynı şekilde düzenli kesilmiş levhalardan oluşan, -0.42 m. seviyesinde bulunan bir mermer zemin vardı. (Şekil B.114) Ayak sırasının temel duvarı batıda duvara konulmuş iki mermer blokla kesilmekte, devamında ise -1.35 m. derinliğindeki mermer zemine bitişmekteydi. Bu yüzeyin batıya doğru 7.80 m.lik kısmı açığa çıkarılmıştır. Ayak sırasının 3.80 m. kuzeyinde 35 x 35 cm.lik tuğlalardan oluşan 5-7 kat tabaka bulunmuştur. Naumann, bu kalıntıların eğimli arazide istinat duvarı görevi mi gördüklerini yoksa daha geç tarihli bir yapının parçaları mı olduklarının belli olmadığını belirtmiştir. (Naumann, 1976, s. 124)

Theodosius Takı'nın mevcut kuzeydeki kaidesinin yaklaşık 30 m. kuzeybatısında, kuzey stilobatının yıkılmasından sonra ayak sırası temel duvarının altında dört adet kanal gözlemlenmiştir. (Şekil B.115) 0.50-0.60 m. genişliğindeki birinci kanal taşla örülmüştür. Sütunlu salon ve sütun stilobatıyla aynı zamanda yapılmıştır. Doğu-batı doğrultusunda uzanan ve kuzey-güney doğrultusundaki sütun stilobatında başlayan başka bir kanala açılır ve açı yaparak üçüncü kanalın üzerinden geçer. (Şekil 116) Naumann`a göre dördüncü kanala açılıyor olabilir. (Naumann, 1976, s. 124) İkinci kanaldan sadece ayak sırasının temelindeki tuğla tonoz parçası kalmıştır. Bu kanalın ayak sırasının temel duvarı yapılmadan önce de burada olduğu, ancak birinci kanalın açılmasıyla zarar gördüğü anlaşılmıştır. (Naumann, 1976, s. 124) Daha batı tuğladan yapılmış üçüncü kanal ile bu kanalla açılı duran dördüncü kanal bulunmaktaydı. Bu

[44] Naumann`ın çizimlerinde mermer bloğa bitişik duran, güneye doğru yönlenen stilobat parçasının üst yüzeyi 0.00 kotu olarak alınmıştır.

iki kanalın yapım teknikleri birbirinden farklıdır. Üçüncü kanalın üzeri düz bir tonozla örtülüdür, tuğlalar paralel katmanlar halinde yerleştirilmişlerdir. Dördüncü kanal ise, radyal yerleştirilmiş tuğlalardan oluşan yarım daire biçimli bir tonozla örtülüdür. Dördüncü kanal daha kuzeyde duran bir duvara kadar devam ediyor olabilir. Naumann, bu kanal yapıldığında üçüncüsünden vazgeçildiğini varsaymıştır. (Naumann, 1976, s. 124) Ayak sırası duvarı bu iki kanala oturduğu için kanallar ayak duvarından daha erken tarihlidir. Bu kanallar, iki orta kaide arasındaki kanalların hemen hemen aynı boyut ve işçiliğindedirler ve bu kanalları dik keserler. Bu durum, Theodosius Takı'nın batısında birbirini dik kesen iki caddenin birleştiği bir meydanın bulunması durumunu ortaya çıkarmaktadır. (Duyuran, 1958, s. 27)

Yeni evlerin yapımı sırasında sütunlu salonun kuzeyindeki arazi bizans seviyesinin altına kadar tahrip edilmiş, sadece 11 m. uzaklıkta bir noktada diğer duvar kalıntılarına paralel duran 4 m. uzunluğunda ve 0.95 m. genişliğinde bir duvar gözlemlenmiştir. (Şekil B.117) (Naumann, 1976, s. 124) Kırma taş ve beş adet 4.5 cm.lik tuğla katmandan oluşmaktaydı. (Naumann, 1976, s. 125) Bu duvar kuzeyde, 4 m. yüksekliğinde ve 4.55 m. uzunluğunda hafifçe eğrisel bir istinad duvarına bitişiktir. Naumann, çapın eğriye göre en az 32 m. olması gerektiğini ifade etmiştir. (Naumann, 1976, s.125) Bu yarım dairenin içinde 7-9 adet tuğla katmanı vardır. (Şekil B.118) Naumann, bu duvarın büyük bir eksedranın kalıntısı olabileceğini, eksedranın ise bir nimfeuma ait olabileceğini belirtmiştir. (Naumann, 1976, s.125) Dördüncü kanalın bu duvar kalıntılarının altında başlaması nimfeum varsayımını desteklemektedir. Bu eksedra daha sonraki araştırmalarda ve incelemelerde genellikle bir nimfeuma ait olarak kabul edilmiş, nimfeumun ise kaynaklardan bilinen Nimfeum Maius olabileceği üzerinde durulmuştur. Sütunlu salonun stilobatı dördüncü kanalın üzerinde bulunması eksedranın salondan daha erken tarihli olduğunu göstermektedir. (Naumann, 1976, s.125)

Mermer bloğun 11 m. doğusunda, 0.44 m. yükseklikte, kuzey-güney doğrultusunda, Müller-Wiener'in 1958 yılında gözlemlediği duvara paralel uzayan, zayıf bir kırmataş temelin üzerinde altı adet büyük mermer levha yer almaktaydı. (Şekil B.119) Levha sırasında kuzeye doğru 2.5 metrellik bir boşluktan sonra 1.50 m. uzunluğunda kırmataş duvar yer alır. Bu duvarın devamı açığa çıkarılamamıştır, ancak batısında bu duvara paralel giden, kırma taş ve beş adet tuğla katmandan oluşan duvar parçaları vardı. Naumann, bu duvarların aynı yapının paralel iki duvarı

olduklarını belirtmiştir. (Naumann, 1976, s.125) Kuzey-güney doğrultusunda devam eden duvarlar takın kuzey ayağının ortasına varırlar. Aynı doğrultuda, batıdaki sütun stilobatına paralel, 3 m. uzunluğundaki diğer bir duvar parçasından 1976 yılında yaya yolunun beton kenarının yakınında küçük bir kısım kalmıştı. Bu duvar, Mamboury`nin 1943 tarihli planında mermer bloğun doğusunda gösterilmiştir. Duvarın güney ucu, takın kuzey ayağından 3.80 m. uzaklıktaydı ve burada mermer bir blokta sonlanmaktaydı. E. Mamboury, bu duvarları 6. yy.ın sonuna tarihler ve yapının ortak duvarlı iki salon olduğunu belirtir. (Naumann, 1976, s. 125) Batı salonunun stilobatı sadece temel üzerindeki mermer levhalardan oluşmakta ve 3.10 m. aks açıklığındaki iki kaide in-situ olarak durmaktaydı. Naumann, bu stilobat üzerinde 0.00 kotundaki mermer bloğa kadar aynı uzaklıkta üç kaide, güneye doğru ise en az dört kaide daha olabileceğini belirtmiştir. (Naumann, 1976, s. 126)

Bu kazılar sonucunda biri tak kalıntılarının kuzeyinde sonlanan üç paralel stilobat ve batıdaki stilobattan batıya doğru dik olarak uzayan bir ayak sırası ve ayak sırasının arkasında bir eksedra parçası bulunmuştur. Bu stilobatların iki tarafında avlulu iki yapı olduğu ve eksedralı yapının ise altında bulunan su kanalları sebebiyle bir nimfeuma, olasıkla da yazılı kaynaklardan bilinen Nimfeum Maius'a ait olduğu düşünülmektedir.

3.8.2 Diğer Buluntular

Seraskerlik binası için yapılan kazılarda temeller, sütun başlıkları ve yazıt parçaları bulunmuştur. 1957 yılında Ordu Caddesi genişletilmiş ve seviyesi indirilmiş, bu sırada ortaya çıkan yapı parçaları ise kısmen buldozerlerle yokedilmiştir. (Duyuran, 1958, s. 25) 1957 yılında Beyazıt Meydanı'ndaki kazı çalışmalarında şimdiki seviyenin 3 metre altında toprağa ulaşılmış, ancak Bizans dönemi kalıntısına rastlanmamıştır. (Duyuran, 1958, s. 25)

Beyazıt Meydanı'nın ve Ordu Caddesi'nin güneyinde forumun güney teraslama sistemine ait olduğu düşünülen yapı kalıntıları bulunmuş, ancak bu kalıntıların çoğu yeni yapıların inşasında ortadan kaldırılmıştır. Bu kalıntılardan biri Sekbanbaşı Yakup Ağa Mescidi`nin doğusundaki istinad duvarının arkasındaki kubbeli odalardır. (Şekil B.120)

Ordu Caddesi'nin güney kenarındaki Marmara Sineması'nın yanında, günümüzdeki Beyaz Saray Otel'in bulunduğu alanda 1948 yılında yapılan bina temel kazılarında forumun güney tarafına ait olduğu düşünülen alt yapı kalıntılarına rastlanmıştır. (Fıratlı, 1950, s. 40) (Şekil A.27'de D) Bu yapı kalıntıları beş katmanlı, 2.5 m. açıklıklı kırma taş payelerden oluşurlar. Tuğla tonozları taşıyan payelerin arası tuğla örgülüdür. Tonoz açıklıkları 2.4 ile 2.5 metre arasındadır. Bu yapının 6 metre kuzeyinde stilobat ve kanal bulunur. Kanallarla aynı sırada bulunan daha doğu ve batıdaki kanal sistemine (Şekil A.27'da A ve E) ait olduğu düşünülmüştür.

1948 yılında Simkeşhan'ın arkasına yapılan garaj binası temelinde büyük duvar kalıntılarına rastlanmıştır. Bir istinad duvarında malzeme olarak kullanılan, Bizans dönemine ait iki büyük sütun başlığı ile bazı mimari parçalar bulunmuştur. Bu sütun başlıklarından biri akantus yaprakları ile süslü, diğeri oyma yaprak motifli sepet başlık şeklindedir. (Fıratlı, 1950, s. 40) (Şekil B.127 ve B.128) Bu sütun başlığı ile yapı parçalarının hangi yapıya ait oldukları bilinmemektedir.

Vezneciler ile Laleli arasındaki alanda, yani Tauri Forumu'nun batısında 1949 yılında 4. yüzyılın sonuna ait, gayet iyi korunmuş durumda bir imparator portresi (Envanter no. 5028) bulunmuştur. (Şekil B.129) (Fıratlı, 1950, s. 40; Fıratlı, 1952, s. 17; Fıratlı, 1990, no. 5) Boynun alt kısmının işlenişi sebebiyle başın büst veya heykele oturtulduğu açık olmakla birlikte portrenin yakınlarında heykel, kaide, kitabe gibi eserlere rastlanmamıştır. (Fıratlı, 1952, s. 17) Heykelin burada bulunuş sebebi net değildir, ancak Fıratlı, bu imparator portresinin Tauri Forumu'ndaki heykellere ait olabileceğini önermiştir. (Fıratlı, 1952, s. 18) Porte, beyaz mermerden olup yüksekliği 32.5 cm.dir. (Severin, 1972, s. 154, kat. nr. 2; Fıratlı, 1952, s. 18) Yana doğru hafifçe eğilmiş baş, iki sıra inci dizisinden oluşan bir taç taşır. Alnın ortasında ve kare şeklindeki bir taşı dört taraftan sekiz inci çevreler. Burun ucu ile taçtaki incilerin birkaç tanesi kırık durumdadır. Başın arkası tamamlanmamıştır. (Severin, 1972, s. 154, kat. nr. 2, 17-20; Fıratlı, 1952, s. 18) Bu sebeple bir nişte duran bir heykel olasılığı doğmaktadır. Fıratlı, portrenin 20 yaşlarında ve saç tuvaleti sebebiyle 4.yüzyıldaki bir imparatora ait olması gerektiğini ve muhtemelen de 395-400 yılları arasında yapılmış bir Arcadius portresi olduğunu belirtmiştir. (Fıratlı, 1952, s. 18) Bauer' göre ise portre II. Theodosius'a ait olmalıdır. (Bauer, 1996, s. 202)

Beyazıt Meydanı'nın tramvay caddesinin geçtiği orta kısmı 1958 yılında 1 ile 2.5 m. arasında derinleştirilmiştir. (Duyuran, 1958, s. 27) Bu alan genellikle son dönem moloz tabakaları ile örtülü bulunduğundan eski yapı kalıntılarına kanalizasyon, elektrik ve su tesislerinin inşası sırasında açılan hendeklerde rastlanmıştır. Bu yüzden yapılan incelemeler ancak bu hendekler içinde görülebilen kısımlar üzerinde olmuştur. Bu kalıntılarının ait oldukları yapıların planlarını kesin olarak belirlemek mümkün olamamıştır. (Duyuran, 1958, s. 27)

Yine 1958 yılında Beyazıt Cami'nin güneybatı köşesiyle Ordu Caddesi'nin güney tarafındaki "Beyaz Saray" isimli büyük iş hanının arasına denk gelen alanın toprak seviyesinin indirilmesi sırasında büyük bir kutsal yapıya ait oldukları düşünülen beyaz mermerden sütun gövdeleri, arşitrav ve korniş blokları gibi parçalar bulunmuştur. Bu parçalar İstanbul Arkeoloji Müzesi'ne nakledilmişlerdir. Aynı alanda su tesisi sebebiyle açılan hendek içinde, 1958 yılındaki cadde seviyesinden yaklaşık 1 m. derinlikte bulunan yapı parçalarının ait olduğu yapının bir köşe duvarı görülmüştür. Zemin mermer döşemeli olup duvarın zeminden itibaren 60 cm.lik alt kısmı kesme taşlar ile, üst kısmı da 0.04 m. kalınlıkta tuğla ile işlenmiştir. (Duyuran, 1958, s. 27 ve 28)

Beyazıt Meydanı'nın güneyinde, Beyaz Saray'ın batısındaki binanın yanından Marmara Denizi'ne doğru inen caddenin başlangıç noktasında, yolu dik kesecek şekilde açılan büyük ve derin hendek içinde moloz taşından yapılmış temeller üzerine oturtulmuş 0.30 m. kalınlıkta stilobat bloklarına ve tuğladan örülmüş bazı ayaklara rastlanmıştır. Duyuran'a göre aynı yerde açılan kanalizasyon çukurunda görülen temel kalıntıları ise bir portiğin ön sütun sırasını taşıyacak durumdaydılar. (Şekil A.27'de D'nin kuzeyindeki kalıntılar) Duyuran, bu kalıntıların 1958'den birkaç sene önce, Beyaz Saray'ın inşası sırasında tesbit edilen sütun sırasıyla ve Mese'yle ilişkide olmaları gerektiğini belirtmiştir. (Duyuran, 1958, s. 28)

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nin güneyinde, caddenin hemen kenarında ve cadde seviyesinden çok az aşağıda olmak üzere 1958 yılında rastlanılan kalıntılar arasında Korint başlıklar, kemer altı başlıkları, opus sectile tarzında işlenmiş döşemeye ait mermer parçaları ve sütun gövdeleri vardı. (Duyuran, 1958, s. 28) Burada açılan kanalizasyon hendeğinde bu parçaların ait olduğu yapı duvarlarından bazı kısımları görmek mümkün olmuştur. (Duyuran, 1958, s. 28)

Yirminci yüzyılda yapılan kazılar, yapı temel çalışmaları ya da sokak çalışmaları sonucunda bulunan bu buluntuların çoğu bugün kayıptır. Halen mevcut olan bazı parçalar ise İstanbul Arkeoloji Müzesi'nin deposunda durmaktadır.

4. THEODOSIUS FORUMU RESTİTÜSYONLARI VE RESTİTÜSYON ÖNERİSİ

Bu bölümde günümüze değin önerilmiş restitüsyon modelleri ile forumun biçimi ve boyutlarıyla ilgili tartışmalar incelenmiş, bunların sonucunda ise bir restitüsyon modeli önerilmiştir. Theodosius Forumu'nun genellikle Konstantinopolis'in en büyük forumu olduğu düşünülmüştür, ancak ne eski yazılı kaynaklar ne de son yüzyılda arkeolojik kazılar sonucu ortaya çıkarılan buluntular sınırlarının kesinleştirilmesine yardımcı olmuşlardır. Foruma ait yapıların kalıntıları güvenilir bir restitüsyon için yeterli olamamışlardır.

4.1 Theodosius Forumu Restitüsyonları

Theodosius Forumu'nun ilk restitüsyonları henüz forumun olduğu düşünülen alan ve çevresindeki arkeolojik kazılar yapılmadan önce Schneider ve Verzone tarafından yapılmıştır. Naumann, kazıların sonucunda bir restitüsyon önermiştir. Sonraki yıllarda ise Bauer, Kuban ve Berger birer restitüsyon önerisinde bulunmuşlardır. (Şekil C.7)

4.1.1 Schneider'in Restitüsyonu

Schneider`e göre Theodosius Forumu`nun doğu sınırı bugünkü üniversite duvarının bulunduğu yerden geçmekteydi. Schneider, forumun batı sınırının Bozdoğan Kemeri Caddesi, güney sınırının ise Mese olduğunu varsaymaktadır. Mevcut tak kalıntıları forumun batısındaki giriş kapısıysa, forumun genişliğinin 360 veya 450 metre, derinliğinin ise 280 metre olması gerektiğini belirtir, yani forum yaklaşık olarak Eski Saray alanı ile bugünkü Beyazıt Meydanı'nı kapsamalıdır. (Şekil C.1 ve C.8) Schneider'e göre bu giriş kapısı forumun batısında değil de ortasında bulunduysa, batı sınırı Bozdoğan Kemeri Caddesi`nden daha batıya ötelenmelidir. (Schneider, 1936, s. 22) Schneider, Nimfeum Maius'u, eski Seraskerlik, şu anki İstanbul Üniversitesi Rektörlük binasının güneybatı köşesi yakınındaki sarnıcın yanına

konumlandırır. (Schneider, 1936, s.22; Müller-Wiener, 2002, s. 258, şekil 290'daki Kapudan İbrahim Paşa Cami yanındaki sarnıç) Bazilikanın ise Mese'nin kuzeyinde, bugunkü Beyazıt Medresesi'nin yerinde olduğunu varsaymıştır.

4.1.2 Verzone'nin Restitüsyonu

Verzone, kuzeydoğu köşesine bugünkü İstanbul Üniversitesi Rektörlük binasının, güney kenarına üniversite kütüphane yapısının kuzey cephesinin denk geldiği bir forum önermiştir. (Şekil C.2 ve C.9) Forumun güneyinde Theodosius Sütunu'nun ve iki atlı heykelin bulunduğunu varsaymıştır, ancak konumlarını tam olarak belirtmemiştir. Bu restitüsyona göre Theodosius Zafer Takı, forumun giriş kapısı yerine yaklaşık 150 m. güneyinde bulunan bağımsız bir yapı halini alır.

4.1.3 Naumann'ın Restitüsyonu

Naumann iki restitüsyon modeli önermektedir. Birinde forumun batı sınırı olarak hamam ile üniversite binası arasındaki sokağın doğrultusunu alır. Mese'nin zafer takından buraya kadar düz devam etmiş olduğunu kabul eder. İkinci modelde sütunun hamamın yerinde ve takın kuzeybatısında olduğu varsayar, ancak bu durumda forum batıya doğru daha da yayılmalıdır. (Şekil C.3) Naumann da Schneider gibi yedinci bölgenin Mese'nin güneyinde, sekizinci bölgenin ise Mese'nin kuzeyinde olduğunu ve Mese'nin forumun tam ortasından geçtiğini varsaymıştır. Bu restitüsyon modelinde tak kalıntılarının forumun giriş kapısı olmak yerine forumda bulunan bağımsız bir yapının parçaları olduğu önerilmektedir. (Naumann, 1976, s. 132) Naumann, Nimfeum Maius'un sekizinci bölgenin sınırları içinde, forumun üzerinde ve kuzey kenarında olduğunu varsaymıştır.

4.1.4 Bauer'in Restitüsyonu

Bauer, forumu tak kalıntılarının doğusuna ve Beyazıt Medresesi ile Simkeşhan'ın güneydoğusu arasına konumlandırır. (Bauer, 1996, s. 197) (Şekil C.4, C.10 ve C.14) Bauer'in forumun restitüsyonu için yola çıktığı noktalardan biri, Theodosius

Forumu'nun biçimsel olarak Traianus Forumu'na benzeyebileceğidir[45]. (Bauer, 1996, s. 196) 12. yüzyıl tarihçisi Cedrenus`a göre Theodosius Forumu, Roma`daki Traianus Forumu`na benzetilerek yapılmıştır; Theodosius Bazilikası, Basilika Ulpia`nın ½ oranlı örneğidir. I. Constantius'un 356 yılında Roma'yı ziyaret ettiği ve Traianus Forumu'nu gördüğü bilinmektedir. Bauer'e göre benzer bir alan inşa etme fikrinin bu dönemde ortaya çıktığı varsayılabilir. Ayrıca I. Theodosius da 388 yılında Roma'yı ziyaret etmiş ve Bauer'e göre büyük olasılıkla Traianus Forumu'nu görmüştü. Ancak bu tarihte Theodosius Forumu'ndaki yapı faaliyetleri büyük oranda bitmişti. (Bauer, 1996, s. 196)

Bauer, eski yazılı kaynaklardan edinilen bilgilere göre Mese'nin yedinci ile sekizinci bölgeler arasındaki sınırı belirlediğini, yedinci bölgenin Mese'nin kuzeyinde, sekizinci bölgenin ise Mese'nin güneyinde kaldığını belirtmiştir. (Bauer, 1996, s. 197 Yine eski kaynaklara göre bazilika Mese'nin güneyinde, sütun ve heykeller ise Mese'nin kuzeyinde bulunmaktaydılar. Bauer'in forum restitüsyonu için yola çıktığı bir diğer nokta Cedrenus'un Theodosius Bazilikası'nın uzunluğunu 80 m. olarak vermesi ve kaynaklardan bazilikanın uzunluğu boyunca doğu-batı doğrultusunda bulunduğunun bilinmesidir. Bu boyut, forumun genişliğinin minimum boyutu olmalıdır. Bauer'in restitüsyonuna göre forumun büyük kısmı Mese'nin kuzeyinde yayılmaktadır. Bu kısımda sütun ve I. Theodosius ile Arcadius'un atlı heykellerinin olduğunu bu yapıların Cedrenus'un bahsettiği gibi birbirleriyle optik ilişki içinde olduklarını önerir. (Cedrenus, 1838, I, s. 566, 6-9) Bauer, "pars Tauri" olarak adlandılan forum bölgesinin Mese'nin güneyinde kalan dar kısım olabileceğini belirtir.

Naumann, Beyazıt Hamamı'nın doğusunda ve tak buluntularının kuzeybatısında bir perisitilin kalıntılarını ortaya çıkarmıştır. (Bkz. Bölüm 3.8) Bu kalıntılar, Mese'nin kuzeyinde ve ona bitişik, üç tarafında perisitil, bunlardan kuzeydekinde bir eksedra olan bir avluya ait gözükmektedir. Bauer'e göre bu perisitil Theodosius dönemine ait olması ihtimaline rağmen foruma ait gözükmemektedir. Bauer, eksedralı perisitilin kuzey-güney doğrultusundaki duvar ile forumdan ayrılıyor olabileceğini ve onuncu

[45] Bkz: Schneider, 1936, s. 21; Kollwitz, 1941, s. 7; Mango, 1990, s. 43; Becatti, 1960, s. 88; Gyllius, III, s. 6.

bölgede bulunan, İmparator Valens'in yapımını başlattığı Nimfeum Maius'a ait olduğunu varsayar. (Bauer, 1996, s. 195) Kazılarda, eksedra duvarında sona eren su kanalları bulunmuştur. (Bkz. Bölüm 3.8) Bauer, bu kanalların ve yapının tipolojisinin nimfeum ihtimalini desteklediği görüşündedir. Bauer'e göre, bu çeşme yapısı Theodosius Forumu'nun parçası değildi, forumun batısında yeralıyordu; yani forumun batı duvarı, onuncu bölge ile yedinci bölge arasındaki sınırı oluşturuyordu. (Bauer, 1996, s. 195)

4.1.5 Kuban'ın Restitüsyonu

Doğan Kuban, Theodosius Forumu'nun biçimsel olarak Traianus Forumu'nu örnek aldığını varsayarak çok benzer planlı, dört eksedralı ve eğrisel giriş kapılı bir forum restitüsyonu önerir. (Şekil C.5, C.11 ve C.15) Bu restitüsyona göre forum Mese'nin kuzeyindeki Beyazıt Cami'nin bulunduğu alanı ve cami ile Beyazıt Medresesi arasındaki alanın bir kısmını kapsamaktadır. Kuban, Theodosius sütunu'nu Traianus Forumu'ndaki Traianus Sütunu gibi forumun kuzeyine konumlandırmıştır. Bu forum modelinde tak buluntuları Mese üzerinde bulunan bir yapıya ait olup forumla hiçbir ilgisi yoktur. Kuban, Nimfeum Maius'un Theodosius Sütunu'nun kuzeybatısında olduğunu ve Valens Kemeri'nin buraya kadar uzadığını varsaymıştır.

4.1.6 Berger'in Restitüsyonu

Berger, Theodosius Forumu'nu kazılar sonucu bulunan hamamın doğusundaki peristilin içine konumlandırır. (Şekil C.6, C.12 ve C.16) Bu restitüsyona göre forumun kuzey sınırında eksedra, güney sınırında ise Mese olmalıdır ve tak buluntuları daha önceki bazı restitüsyonlarda varsayıldığı gibi forumun batı sınırını değil, doğu sınırını oluşturmalıdır. Berger'e göre Theodosius, iki büyük giriş takı inşa ettirerek daha önceden var olan basit bir meydanı süslemiştir. Önerdiği forum alanı, Bauer'in önerisindeki Simkeşhan'ın batısına kadar olan alanın yaklaşık 1/3 'idir. Berger, Traianus Sütunu'nu model alan Theodosius Sütunu'nun nimfeumun yarım dairesinin önünde bulunduğunu, bazilikanın ise Mese'nin güney kenarı boyunca konumlandığını varsaymaktadır. (Berger, 1996, s. 17-31) Ancak bu restitüsyonda forumun güney kenarı yaklaşık 55 m.dir. Oysa, Cedrenus, bazilikanın uzunluğunun 80 m. olduğunu belirtmiştir. (Cedrenus, 1838, I, s. 609) Berger, Cedrenus'un verdiği ölçünün forumu çevreleyen stoaların genişliğini de kapsadığını

ve bazilikanın bu stoların içinde yer aldığını varsaymak durumunda kalmıştır; ancak bu şekilde bazilika bu alana sığabilmektedir.

4.2 Değerlendirmeler ve Restitüsyon Önerisi

Schneider ve Verzone'nin restitüsyon modelleri, arkeolojik buluntulardan önceki ilk önerilerde forumun çok büyük bir alan üzerine kurulu olduğu düşüncesi olduğunu göstermiştir. Daha sonra önerilen modeller ise birbirlerinden farklı alanlarda olmakla birlikte boyutlar küçülmüş, arkeolojik buluntuların doğrultusunda varsayımlar yapılmıştır.

Schneider, Mese'nin kuzey-güney doğrultusunda uzandığını varsayarak restitüsyon önermiştir, ancak daha sonra bulunmuş olan takın diğer kaidelerinin kalıntıları ve altlarındaki kanallar Mese'nin doğu-batı doğrultusunda yönlendiğini kanıtlamıştır. Schneider'in Nimfeum Maius'u İstanbul Üniversitesi Rektörlük binasının güneybatı köşesi yakınındaki sarnıcın yanına konumlandırması Bauer'e göre yanlıştır. Böyle bir durumda forum 400 metreden fazla kuzeye doğru uzayacağı ve yaklaşık 5 m.lik bir seviye farkının oluşacağı çok büyük forum boyutlarıyla sonuçlanır. (Bauer, 1996, s. 196) Bauer, antik ve geç antik dönemlerde bu kadar büyük ölçülerde bir forum bulunmadığını belirtir. (Bauer, 1996, s. 195) Ayrıca Schneider yedinci bölgenin Mese'nin güneyinde, sekizinci bölgenin ise Mese'nin kuzeyinde olduğunu varsayarak restitüsyon önermiştir; oysa ki eski yazılı kaynaklara göre durum tersidir.

Verzone de Schneider gibi çok büyük bir forum alanı önermiştir. Bauer, önerilen bu forum boyutlarının da çok büyük olduğunu, hatta 300 x 185 metrelik ölçüleriyle Traianus Forumu'nun rahatlıkla bu alanda yer bulabileceğini belirtmiştir. (Bauer, 1996, s. 195) Bu modelde Theodosius Giriş Takı forumla bağlantılı olmayan bir yapı durumundadır, ayrıca forum Mese'nin kuzeyinde yer almaktadır. Ancak kaynaklardan edindiğimiz bilgilere göre Theodosius Forumu Mese'nin üzerinde bulunuyordu.

Naumann da Schneider gibi sekizinci bölgenin Mese'nin kuzeyinde, yedinci bölgenin ise güneyinde olduğunu kabul etmiştir. Bu sebeple sütun, forumun tam ortasından geçen Mese'nin güneyinde konumlanmaktadır. Naumann, kazılar sonucu hamamın doğusunda ortaya çıkan eksedralı yapının bir nimfeuma ait olduğunu kabul

etmekle birlikte Nimfeum Maius'un forumun kuzeyinde, Valens Kemeri uzatıldığında forumla birleşeceği noktada olduğunu varsaymıştır. Bu restitüsyonda tak kalıntıları Mese'nin güneyinde bulunan bağımsız bir yapıya aittirler. Bauer'e göre Naumann'ın restitüsyonu yanlıştır, çünkü tak buluntuları Patria'dan edinilen bilgilere göre forumun giriş kapısı olmalıdır, ayrıca kaynaklardaki bilgilerin arkeolojik buluntularla uyuşmaması sebebiyle bu restitüsyondaki forumun batı sınırı sorunludur. (Bauer, 1996, s. 195) Naumann'ın restitüsyonu alanı ikiye böler ve Theodosius Forumu ile Tauri Forumu olarak iki ayrı forum ihtimalini akla getirir. (Naumann, 1976, s. 135) Bauer'e göre, Theodosius Takı'nın alanın giriş kapısı, hatta büyük olasılıkla batı giriş kapısı olması gerektiği durumu iki ayrı forum varsayımını engeller. Ayrıca Theodosius sütunun yerinin kesin olmaması ve takın doğusunda bulunmuş olma ihtimali Naumann'ın restitüsyonuyla çelişir. (Bauer, 1996, s. 195) Naumann'a göre tak buluntularının batısındaki kalıntılar forumun güney sınırını oluşturmaktaydı. (Naumann, 1976, s. 135) Bauer, böyle bir durumda bu kalıntıların Theodosius Forumu'nun batısında Mese'nin güneyi boyunca uzanması gereken portiko temelleri olduğu varsayımına karşı çıkar ve forumun güney sınırının forumun diğer yerleriyle aynı seviyede olması gerektiğini belirtir. (Bauer, 1996, s. 196) Müller-Wiener Beyazıt Medresesi'nin güneyinde ve tak buluntularının doğusunda alt yapıya ait kalıntıları göstermiştir. (Şekil A.27) Müller-Wiener'e göre bu yapılar, Tauri Forumu'nun güney teraslama sistemine aittirler. (Müller-Wiener, 2002, s. 259) Arazinin bu noktasında eğim birdenbire arttığı için Theodosius Forumu'nun güneyinde bir sınır olmalıdır. Bauer' e göre bu altyapılar iki tarafa doğru hipotetik olarak uzatılabilir ve sütunlu salonları taşıyor olabilirler. (Bauer, 1996, s. 196)

Kuban'ın önerisinde Theodosius Forumu aynen Traianus Forumu'na benzetilmiş ve forum caminin bulunduğu alan ve cami ile medrese arasındaki günümüzde de boş olan alana konumlandırılmıştır. Ancak bu durumu destekleyen yazılı ve arkeolojik kanıt bulunmamaktadır. Ayrıca bu modelde Theodosius Zafer Takı, giriş kapısı değil, bağımsız bir yapıdır. Theodosius Sütunu'nu ise yine Traianus Forumu'nda olduğu gibi forumun kuzeyine konumlandırmıştır, oysa ki Konstantinopolis çizimlerinde sütun hamama çok yakın ve Mese'nin biraz kuzeyinde gösterilmiştir.

Berger ise çok küçük bir alan önermiş, nimfeum olduğu düşünülen eksedralı yapının önüne forumu sıkıştırmıştır. Bunu yapabilmek için de bazilikanın uzunluğunun stolarıyla beraber 80 m. olduğunu varsaymak zorunda kalmıştır. Ancak arazi tak

kalıntılarının batısında aşağı doğru eğimlenmekteir. Batıda Beyazıt Hamamı, doğuda Beyazıt Cami, güneyde Mese, kuzeyde ise Eski Saray'ın dış duvarlarıyla sınırlı alanın I. Theodosius'tan önce hemen hemen boş olduğu bilinmektedir. Burada bu derece boş ve düz bir alan varken forumun batıdaki eğimli ve oldukça küçük bir alana yapıldığını varsaymak akla yatkın gelmemektedir.

Bauer'in önerisi, forumun bulunduğu alanın sınırları, boyutları ve biçimi açısından daha kabul edilebilirdir. Güneyinde Mese, batısında Theodosius Zafer Takı ile sınırlı olan bu forum modeli kuzeyde ve doğuda genişlemeye açıktır. Eski yazılı kaynaklar doğrultusunda yedinci bölgenin Mese'nin kuzeyinde, sekizinici bölgenin ise Mese'nin güneyinde olduğunu varsaymıştır. Burdan yola çıkarak Theodosius Sütunu'nun ve atlı heykellerin Mese'nin kuzeyinde, bazilikanın ise güneyinde bulunduğunu, forumun daha doğuda bir giriş kapısı daha olması gerektiği, foruma bitişik batıdaki eksedralı yapının ise yine kaynaklara uygun olarak Nimfeum Maius olduğunu önermiştir.

Forumun yaklaşık restitüsyonu, günümüze kalan yapı parçaları ve yazılı kaynaklar ile çizimlerin yardımıyla mümkündür. Ancak bu yazılı kaynakların ne derece güvenilir oldukları bilinmemektedir. Bu kaynakların çeviri ve yorumlanmalarında yaşanan zorluklar durumu daha da güçleştirmektedir. Arkeolojik kazılar sonucu ortaya çıkan yapı kalıntılarının Theodosius Forumu ile ne derece ilişki içinde olduğunu kesin olarak bilememekteyiz. Theodosius Zafer Takı'nın forumun giriş kapısı mı olduğu, eğer giriş kapısıysa doğuda ya da batıda bir başka giriş kapısı olup olmadığı, takın forumun üzerinde veya dışında yeralan bir yapı mı olduğu bilinmemektedir.

Arazi doğuda bir sınırlama getiremediği için Theodosius Forumu'nun doğu sınırı netleştirilememektedir. Forumun kuzey sınırı da tam olarak bilinememektedir. Ancak batı ve güney kısımlarda arazi büyük bir eğimle alçaldığı için bu kısımlardan foruma bir sınırlama getirmek mümkündür. Topografik koşullar, Ordu Caddesi'nin güney kenarı boyunca bulunmuş alt yapılar ve Theodosius Takı'nın doğusundaki geniş düz alan, Mese'nin kuzeyinde büyük bir kamusal alanın olabileceğini göstermektedir. Mese'nin günümüzdeki caddeye hemen hemen paralel, daha güneyinden geçtiği kazılar sonucu öğrenilmiştir. Theodosius Zafer Takı, Mese üzerinde yer alır ve konumu dolayısıyla forumun giriş kapısı olma ihtimalini akla getirir. Bu yapının giriş

kapısı olduğu kabul edilirse, forumun diğer ucunda da bir giriş kapısı olması akla yakındır.

Forumun biçimini ve boyutlarını belirleyebilmek için çizim, betimlemeler ve arkeolojik bulgulara başvurmak gereklidir. Mese'nin Theodosius Zafer Takı'ndan geçen cadde olduğunu bilmekteyiz. Yazılı kaynaklarda Mese'nin kuzeyinde yedinci bölgenin, güneyinde ise sekizinci bölgenin bulunduğu ifade edilmiştir. Nimfeumun Theodosius Forumu'unda bulunmamakla beraber, Theodosius Forumu'na sınırı olan onuncu bölgede bulunduğu bilinmektedir. Kazılar sonucu bulunan eksedralı yapı birçok araştırmacı tarafından Nimfeum Maius olarak varsayılmıştır. Bu yapının yanında su kanalları bulunsa da Valens kemerinden buraya su sağlayan herhangi bir kanal arkeolojik kazılarda bulunamamıştır. Yazılı kaynaklara göre ninfeumun forumun yakınında bulunduğu bilinse de tam yeri çıkarılamamaktadır. Yine kaynaklardan Thedosius Sütunu'nun ve atlı heykellerin yedinci bölgede, bazilikanın ise sekizinci bölgede bulunduğu öğrenmekteyiz. Bu durumda sütun ve heykeller Mese'nin kuzeyinde, bazilika ise güneyinde yer almalıdır. Kaynaklar, çizimler veya arkeolojik bulgular bu yapıların tam yerini belirleyebilmemiz için yeterli değildir, ancak yine de yaklaşık bir yer tesbiti yapmamıza olanak vermektedirler. Örneğin Vavassore'nin çiziminde Theodosius Sütunu Eski Saray'ın dış duvarı ile iç duvarı arasında, dış duvara yakın ve taht kapısının daha batısında gösterilmiştir. Bu bilgi, sütunun yerini belirleyebilmek için yardımcı olmaktadır. Ayrıca Gyllius, sütunun hamama yakın yapıldığını belirtmiştir. Önerilen restitüsyonda bu bilgilerin yardımıyla sütunun yeri belirlenmiştir. Sütunun iki yanında iki atlı heykel olduğu yazılı kaynaklardan bilinmektedir. Bu heykellerin tam yeri bilinmemekle birlikte, önerilen restitüsyonda sütunun iki yanında bulundukları bilgisinden yola çıkarak simetrik bir konumlandırma varsayılmıştır. Mese'nin güneyinde yer alan bazilikanın boyutlarının 28 x 80 m. olduğu kaynaklardan bilinmektedir. Bu boyutlar, önerilen restitüsyonda forumun doğu sınırını belirlemede yön göstermiştir. (Şekil C.13 ve 17)

Ordu Caddesi'nin güneyinde, Simkeşhan'ın güneydoğusunda bulunan 4. yüzyılda inşa edilmiş sarnıç, forumun güneyindeki eğimli alanı desteklemek üzere yapılmış bir altyapı olabilir. Tak buluntuları ile aynı sırada ve bugünkü Beyaz Saray Oteli'nin altında bulunan 4. yüzyıla ait kalıntılar yine forumun altyapısının parçası olabilirler. Arkeolojik kazılar sonucu Beyazıt Cami'nin güneyinde ortaya çıkan geç Bizans Dönemi'ne ait yapıların ise forumun üzerinde yer alıp almadığıyla ilgili yazılı

kaynaklara dayanan bilgi bulunmamaktadır. Bu yapılar büyük olasılıkla forumun doğusunda bulunan geç tarihli bağımsız yapılardır.

5. SONUÇ

İstanbul-Beyazıt'ta bulunan Theodosius Forumu, inşa edildiği I. Theodosius döneminden itibaren çeşitli değişiklikler geçirmiş, deprem ve yangın gibi sebeplerle zarar görmüş ve yıkılmıştır. Günümüze ise Theodosius Sütunu'nuna ait Beyazıt Hamamı'nın temelindeki kabartmalı parçalar, foruma ait olduğu düşünülen Theodosius Takı ve arkeolojik kazılar sonucu bulunan foruma ait olabilecek yapı parçaları ulaşmıştır.

Theodosius Forumu inşa edilmeden önce alanda Hellenistik ve Roma dönemi nekropolleri bulunmaktaydı. I. Theodosius'tan önce gelen imparatorlar burada saray, misafirhane gibi çeşitli yapılar yaptırmışlardır. Yazılı kaynaklardan öğrendiğimiz bilgilere göre forumun yakınında İmparator Valens'in yaptırdığı Nimfeum Maius bulunuyor ve Theodosius Forumu yapılmadan önce de halk bu alanda toplanıyordu. Nimfeum Maius forumun sınırlarını ve forumla mimari ilişkisini anlamak açısından önemlidir. Kazılar sonucu hamamın doğusundaki, yakınında su kanalları bulunan eksedralı yapının Nimfeum Maius olduğu düşünülmektedir. Konstantinopolis'in en büyük açık alanı olduğu düşünülen forum yönetim ve ticaret merkezi olarak hizmet vermekteydi. Daha sonraki yüzyıllarda forumun hayvan pazarı olarak kullanıldığı bilinmektedir. Forum, burada bulunan bir boğa pazarı sebebiyle bazı kaynaklarca "Tauri" olarak adlandırılmaktadır. Ancak bazı yazılı kaynaklar ve araştırmacılar iki ismin aynı alanı belirtmediğini, Theodosius Forumu'nun Tauri Forumu'nun bir parçası olduğu kabul edilmektedirler. Forumun bulunduğu alan ve çevresi Bizans Dönemi'nde yapılarla dolmaya başlamıştır. Beyazıt Cami'nin güneyinde bulunan geç Bizans dönemine ait tuğlalı yapı kalıntıları bu durumu doğrulamaktadırlar. Kazılar sonucu bulunan kiliseler forumun üzerinde olmamakla birlikte forum olduğu düşünülen alanın yakınında yer almaktadırlar. Bu kiliseler forumda bulunduğu yazılı kaynaklardan ve gezginlerden öğrenilen kiliselere mimari açıdan benziyor olabilirler. Osmanlı Dönemi'nde ise forumun bulunduğu alana ve çevresine cami, medrese ve hamam yaptırılmıştır.

I. Constantinus, forumu için doğunun oval planlı forumlarını model alırken I. Theodosius batının dikdörtgen planlı forumlarını model olarak seçmiştir. Theodosius Forumu'nun biçimi ve mimari özellikleri sıklıkla Traianus Forumu'na benzetilmiştir. Bu sebeplerle önerilen bazı Theodosius Forumu restitüyonları Traianus Forumu'ndan izler taşımaktadır. Trainaus Forumu ise model olarak Augustus Forumu'nu örnek almıştır. Theodosius Forumu'nun mimari özellikleri, biçimi ve yeri ancak örnek almış olabileceği diğer forumlar vasıtasıyla tahmin edilebilmektedir.

Kaynaklardan edindiğimiz bilgilere göre Theodosius Forumu'nda Theodosius Zafer Takı, Theodosius Sütunu, bazilika, hamam, kilise, sarnıçlar ve iki atlı heykel ile başka heykeller bulunmaktaydı. Bu yapılardan sadece Theodosius Takı'nın yeri Ordu Caddesi'nin güney kenarındaki in-situ kalıntıları sebebiyle günümüzde bilinmektedir. Diğer yapıların ve heykellerin yeri ne yazılı kaynaklar ve çizimlerden ne de arkeolojik kazılardan çıkarılamamaktadır. Theodosius Takı'nın forumun giriş kapısı mı olduğı yoksa forum üzerinde duran bağımsız bir zafer takı mı olduğu tartışmalıdır. Yazılı kaynakları yorumlayan bazı araştırmacılar forumda biri doğuda biri batıda olmak üzere iki giriş takı bulunduğu sonucuna varmışlardır. Tarihte sık sık değinilen Theodosius Sütunu'nun kabartmalı parçalarından bazıları Beyazıt Hamamı'nın temellerinde bulunmaktadır. Sütunun mimari özellikleri mevcut parçalardan çıkarılamamaktadır. Ancak Theodosius Sütunu'nun model olarak Traianus Sütunu'nu örnek aldığı bilinmektedir. Mimarisi ve biçimi bilinmeyen Theodosius Forumu'nun da Traianus Forumu'nu örnek almış olabileceği düşünülmektedir. Theodosius Sütunu'ndan yaklaşık yirmi yıl sonra yapılmış olan Arcadius Sütunu'nun kaide ve alt sütun bantı halen ayaktadır. Bu iki sütunun mimari açıdan birbirlerine benzedikleri düşünüldüğünden Arcadius Sütunu Theodosius Sütunu'nun mimarisi için ışık tutmaktadır.

Theodosius Forumu'nun restitüsyonu ve yapılarının mimari özelliklerini belirlemek için yazılı kaynaklar ve çizimler yeterli olamamaktadırlar. Bu çalışma kapsamında arkeolojik bulguların ışığında forumun mimari özellikleri ele alınmak istenmiş, ancak kazılar sonucu çıkan eserler ve bu eserlerle ilgili raporlara erişmem İstanbul Arkeoloji Müzesi'nin ilgili idaresince engellenmiştir. Ortaya çıkan yapı kalıntılarının Theodosius Forumu ile ne derece ilişki içinde olduğunu halen bilememekteyiz. Arkeolojik kazılar devam ettikçe, bulunan eserlere ve raporlara erişildikçe Konstantinopolis'in bu önemli açık alanıyla ilgili bilgilerimiz artacaktır.

KAYNAKLAR

Abrams, Harry N. and Prentice Hall, 1986. Architecture. From Prehistory To Post-Modernism / The Western Tradition, The Netherlands. s. 141-146.

Akurgal, Ekrem, 2003. Anadolu Uygarlıkları. Net Turistik Yayınlar. İstanbul.

Ammianus Marcellinus, 1988. Römische Geschichte, Lateinisch und Deutsch mit einem Kommentar versehen von W. Seyfarth, I-IV. Berlin.

Anabolu, Mükerrem Usman, 2001. İstanbul ve Anadolu'daki Roma İmparatorluk Dönemi Mimari Yapıtları. Arkeoloji ve Sanat Yayınları. İstanbul.

Anthologia Palatina, 1957-1958. Griechish-deutsch. Ed. H. Beckby, I-IV. München.

Asgari, Nusin, 1989. Zwei Werkstücke fur Konstantinopel aus den prokonnesischen Steinbruchen, *Istanbuler Mitteilungen*, **39**, s. 49-63.

Ataçeri, Ergon, 1965. İstanbul'da Yeni Bulunan Birkaç Bizans Su Sarnıcı, *Ayasofya Müzesi Yıllığı*, **6**. Ayasofya Müzesi Yayınları 8, s. 67-73.

Barsanti, Claudia, 1995. Il Foro di Theodosio I a Constantinopoli. Arte Profana e Arte Sacra a Bisanzio a cura di Antonio Iacobini, Enrico Zanini. *Milion*–Studi e Richerche d'Arte Bizantina, **3**. Argos Edizioni. Roma. s. 9-50.

Bassett, Sarah, 2004. The Urban Image of Late Antique Constantinople. Cambridge University Press. Cambridge.

Bauer, Franz Alto, 1996. Stadt, Platz und Denkmal in der Spaetantike. Von Zabern. Mainz am Rhein

Bayraktar, Nedret, 1992. İstanbul'un Bizans Sarnıçları Hakkında Bir Osmanlı Arşiv Belgesi, *Ayasofya Müzesi Yıllığı*, **12**. Ayasofya Müzesi Yayınları 15. Ankara.

Becatti, G., 1960. La Colonna Coclide Istoriata, Problemi Storici Iconografi Stilistici. Rom. s. 83-150.

Berger, Albrecht, 1982. Das Bad in der Byzantinisichen Zeit, *Miscellanaea Byzantina Monacensia*, **27**, Institut für Byzantinisiktik und Neugriechische Philologie der Universitat, München.

Berger, Albrecht, 1988. Untersuchungen zu den Patria Konstantinupoleos, Bonn.

Berger, Albrecht, 1994. Zur sogenannten Stadtansicht des Vavassore, *Istanbuler Mitteilungen*, **44.** Deutsches Archaeologisches Institut. Abteilung Istanbul. Tübingen. s. 329-355.

Berger, Albrecht, 1996. Tauros e Sigma. A propositio di due piazze a Constantinopoli. In: Bisanzio e l`Occidente: Arte, archeologia, storia. Studi in onore di Fernanda de` Maffei. Roma. s. 17-31.

Berger, Albrecht, 1997. Regionen und Strassen im frühen Konstantinopel. *Istanbuler Mitteilungen*, **47**. Deutsches Archaeologisches Institut. Abteilung Istanbul. Tübingen. s. 349-414.

Casson, S. and Rice, D.T., 1929. Second Report upon the excavations carried out in and near the Hippodrome of Constantinople in 1928. London.

Cedrenus, Georgius, 1838. Historiarum Compendium, ed. I. Bekker, I + II, Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae 13, Bonn.

Chronicon Paschale, 1832. Ed. L. Dindorf, I + II, Bonn.

Constantini Porphyrogeniti De ceremoniis aulae byzantinae, 1829. Ed. J. J. Reiske. Bonn.

Dagron, G., 1974. Naissance d'une capitale. Constantinople et ses istitutions de 330 a 451. Paris.

Dethier, P. A., 1867. Nouvelles découvertes archéologiques faites a Constantinople. Constantinople. s. 14-22.

Duyuran, Rüstem, 1958. Beyazıt'ta Yapılan Arkeolojik Araştırma ve Bazı Müşahedeler, *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı*, No.8'den Ayrı Baskı. İstanbul. s. 25-28.

Eyice, Semavi, 1958. Neue Fragmente der Theodosiussaule, *Istanbuler Mitteilungen*, **8**. Deutsches Archaeologisches Institut. Abteilung Istanbul. Tübingen. s. 144- 147.

Faedo, Lucia, 1982. Il complesso monumentale del Foro di Teodosio a Constantinopoli, C*orsi di Cultura sull'Arte Ravennate e Bizantina*, **29**, s. 159-168.

Faedo, Lucia, 1998. Teodosio, Temistio e l'ideologia Erculea nella Nea Roma. A Proposito dell'arco nel Forum Tauri. *Mitteilungen des Deutschen Archaelogischen Instituts*. Römische Abteilung, **105**. Mainz am Rhein. s. 315-328.

Fıratlı, Nezih, 1950, *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı*, **4**. İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yayınları. İstanbul.

Fıratlı, Nezih, 1951. Decouverte de trois eglises byzantines a Istanbul, *Cahiers Archeologiques*, **5**. s. 163-178.

Fıratlı, Nezih, 1952. Dördüncü Yüzyıl Sonuna Ait Bir İmparator Portresi, *Türk Tarih Kurumu Belleteni*, Cilt **XVI**. Ankara.

Fıratlı, Nezih, 1967. İstanbul'un Yunan ve Roma Çağı Mezar Stellerine Yeni İlaveler. *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı*, **13/14**. Milli Eğitim Basımevi. İstanbul.

Fıratlı, Nezih, 1990. La sculpture byzantine figurée au musée archéologique d'Istanbul. Paris.

Forchheimer, P. and Strzygowski, J., 1893. Die byzantinischen Wasserbehaelter von Konstantinopel. Beitraege zur Geschichte der byzantinischen Baukunst und zur Topographie von Konstantinopel. Wien.

Gezgör, Zuhal, 1980. Forum Tauri'deki (Beyazıt Meydanı) Theodosius Zafer Takı ve Theodosius Sütunu, *Lisans Tezi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bizans Sanatı Kürsüsü, İstanbul.

Guilland, R., 1969. Etudes de topographie de Constanitnople byzantine, I–II. Amsterdam.

Guntherus, 1875. Ed. de Riant. De expugnatione urbis Constantinopolitane.

Gurlitt, Cornelius, 1909. Antike Denkmalsaeulen in Konstantinopel, *der Baumeister*, **7**.

Gyllius, Petrus, 1997. İstanbul'un Tarihi Eserleri. Eren Yayıncılık. İstanbul.

Hammer-Purgstall, J. V., 1827-35. Geshichte des Osmanischen Reiches, grossentheils aus bisher ungenützten Handschriften und Archiven, II.

Ioannis Malalae Chronographia, 1831. Ed. L. Dindorf, Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae 28, Bonn.

Ioannis Zonorae Annales, 1841. Ed. M. Pinder / Th. Büttner-Wobst, Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae 31, I. Bonn.

Ioannis Zonorae Annales, 1897. Ed. M. Pinder / Th. Büttner-Wobst, Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae 31, III. Bonn.

Janin, R., 1964. Constantinople Byzantine. Développement urbain et répertoire topographique. Arch. De l'Orient chrétien 4a. Paris. (1950 birinci baskı)

Kautzsch, Rudolf, 1936. Kapitellstudien. Beitraege zu einer Geschichte des spaetantiken Kapitells im Osten vom Vierten bis ins Siebente Jahrhundert. Studien zur Spaetantiken Kunstgeschichte 9. Berlin.

Kiilerich, Bente, 1993. Late Fourth-Century Classicism in the Plastic Arts. Studies in the So-Called Theodosian Renassance (Odense).

Koder, Johannes, 1991. Das Eparchenbuch Leons des Weisen. Corpus Fontium Historiae Byzantinae, 33, Wien.

Kollwitz, Johannes, 1941. Oströmische Plastik der Theodosianischen Zeit. Studien zur spaetantiken Kunstgeschichte. Berlin.

Konrad, Christoph B., 2001. Beobachtungen zur Architektur und Stellung des Saeulenmonuments in Istanbul-Cerrahpaşa- "Arkadiossaeule", *Istanbuler Mitteilungen*, **51.** Deutsches Archaeologisches Institut. Abteilung Istanbul. Tübingen. s. 319-401.

Kosswig, Leonore, 1968. Zum botanischen Vorbild der Saulen vom Theodosiusbogen in İstanbul, *Istanbuler Mitteilungen*, **18**. Deutsches Archaeologisches Institut. Abteilung Istanbul. Tübingen. s. 259-263.

Kuban, Dogan, 2004. Istanbul Bir Kent Tarihi. Turkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfi. Istanbul.

Legrand, E., 1896. Description des oeuvres d'art et de L'église des Saints Apotres de Constantinople, REG 9, 1896, s. 36-65 (Sdr. 5-34). Paris.

Leonis Grammatici Chronographia, 1842. Ed. I. Bekker, Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae, 34.

Majeska, George P.,1984. Russian Travelers to Constantinople in the Fourteenth and Fifteenth Centuries, Dumbarton Oaks Studies, XIX, Washington.

Mango, Cyril, 1990. Le développement urbain de Constantinople, Paris.

Marcellini Comitis Chronicon, 1894. In: Chronica Minora II, ed. Th. Mommsen, Berlin.

Mathews, Thomas F., 1971. The early churches of Constantinople: Architecture and Liturgy. The Pennsylvania State University Press. University Park and London.

Michaelis Glycae Annales, 1836. ed. I. Bekker. Bonn.

Müller-Wiener, Wolfgang, 2002. Istanbul`un Tarihsel Topografyası. Yapı Kredi Yayınları. İstanbul.

Naumann, Rudolf, 1976. Neue Beobachtungen am Theodosiusbogen und Forum Tauri in Istanbul, *Istanbuler Mitteilungen*, **26**. Deutsches Archaeologisches Institut. Abteilung Istanbul. Tübingen. s. 117-141.

Nicephori Callisti Xanthopuli Ecclesiasticae Historiae Libri XVIII, 1865, PG 145, 603-1332; PG 146; PG 147; 9-418. Paris.

Nicephori Gregorae Historia, 1829. Ed. L. Schopen, I-II. Bonn.

Nicetae Choniatae Historia, 1975. Ed. J. L. van Dieten. Corpus Fontium Historiae Byzantinae 13. Berlin–New York.

Notitia Urbis Constantinopolitatae, 1876. In: Notitia Dignitatum, ed. O. Seeck, Berlin. (Frankfurt / M. 1962), 227-243.

Oberhummer, F., 1902. Konstantinopel unter Suleiman dem Grosse, aufgenommen im Jahre 1559 durch Melchior Lorichs, Münich.

Ogan, Aziz, 1948. Üniversite Temel Hafriyatının Meydana Koyduğu Hakikatler, *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni*, **79.** İstanbul.

Öz, İlhan, 1985. Beyazıt, Simkeşhane Yapısı Restorasyonu, Theodosius Takı ve Hasan Paşa Han'ın Sorunları, *Ayasofya Müzesi Yıllığı*, **10**. Ayasofya Müzesi Yayınları 13. İstanbul.

Parasteis, 1901. In: Scriptores originum Constantinopolitanarum, ed. Th. Preger, I, Leipzig.

Patria, 1907. in: Scriptores originum Constantinopolitanarum, ed. Th. Preger, II, Leipzig.

Sande, Siri, 1981. Some New Fragments from the Coloumn of Theodosius, *Acta Ad Archaeologiam Et Artivm Historiam Pertinentia ,* **1**. s. 2-78.

Schneider, Alfons Maria, 1936. Byzanz, Vorarbeiten zur Topographie und Archaeologie der Stadt, *Istanbuler Forschungen,* **8**. s. 17-22.

Severin, Hans-Georg, 1972. Zur Portraetplastik des 5. Jahrhunderts n. Chr. Miscellanea Byzantina Monacensia 13. Institut für Byzantinistik und Neugriechische Philologie der Universitaet. München.

Socratis Scholastici Historia Ecclesiastica, 1864. PG 67, s. 24-842. Paris.

Soyhan, Cihat, 1974. Beyazıt Hamamında Kullanılan Bizanten Parçalar, *Arkitekt*, **355**. s. 129-130.

Speck, Paul, 1974. Die Kaiserliche Universitaet von Konstantinopel. Byzantinisches Archiv, Heft 14. München.

Stierlin, Henri, 1996. The Roman Empire, Volume 1. From the Etruscans to the Decline of the Roman Empire. Taschen. Köln.

Stöckle, A., 1911. Spaetrömische und byzantinische Zünfte. Beiheft 9 Klio. Leipzig.

Theophanis Chronographia, 1883. Ed. C. de Boor, I. Leipzig.

Theophanis Chronographia, 1885. Ed. C. de Boor, II. Leipzig.

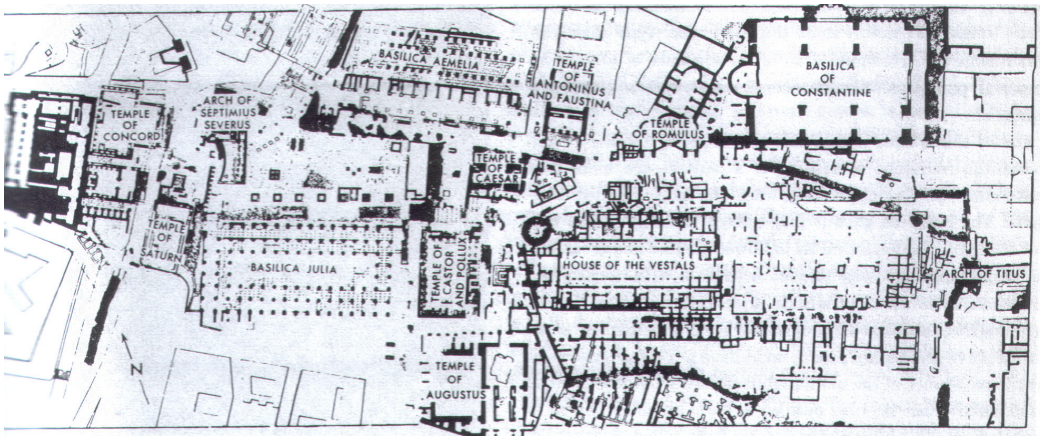
Theophanes Continuatus, 1838. Chronographia. Ed. B. Niebuhr. Bonn. (Scriptores post Theophanem, ed. I. Bekker, Bonn. 1838)

Unger, Friedrich Wilhelm, 1879. Über die vier Kolossal-Saeulen in Konstantinopel, R*epertorium fur Kunstwissenschaft*, **2**. s. 109-137.

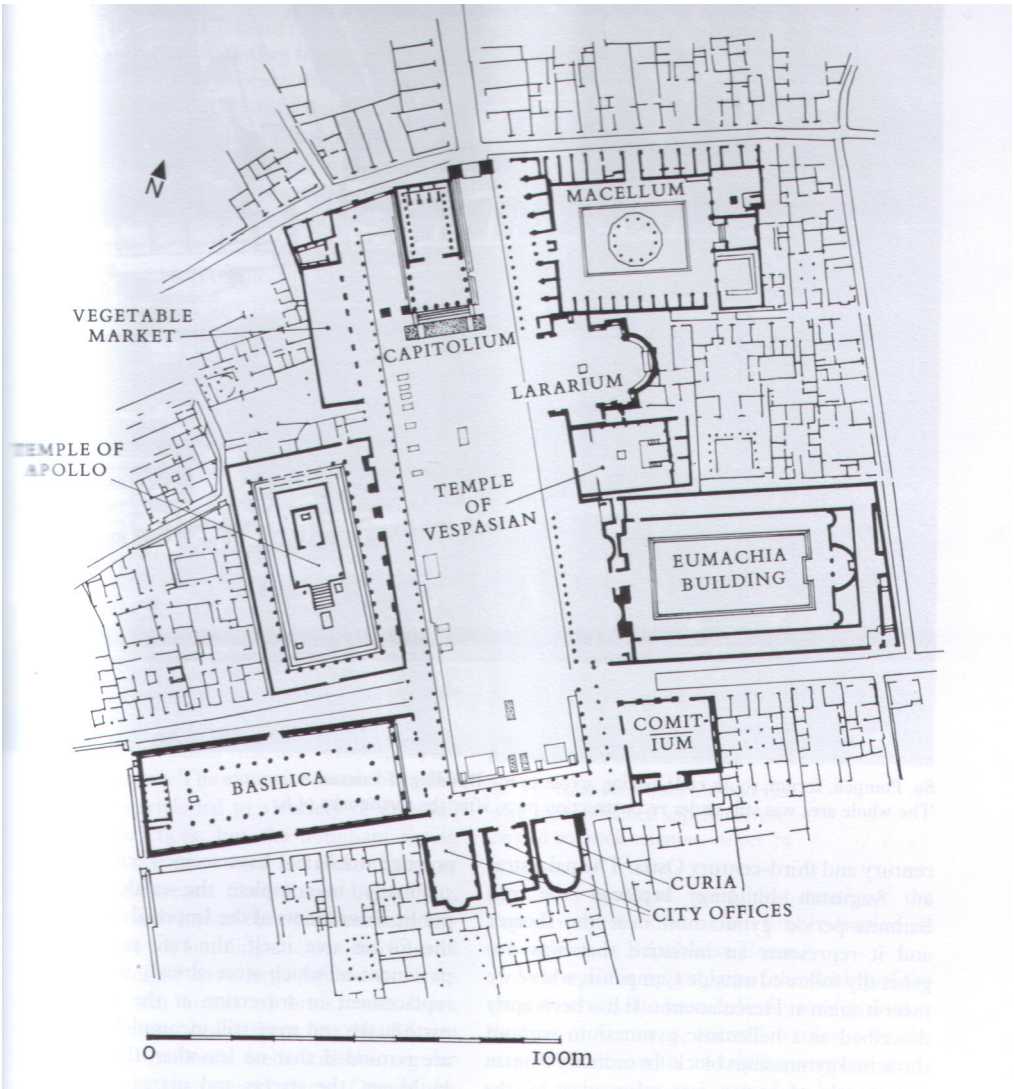
Verzone, Paolo, 1956. Il Tetrapilo Aureo, Contributo alla topografia dell'antica Constantinopoli, *Monumenti Antichi*, **43**. s. 125-204.

Ward-Perkins, John Bryan, 1994.Roman Imperial Architecture. Yale University Press. Pelican History of Art.

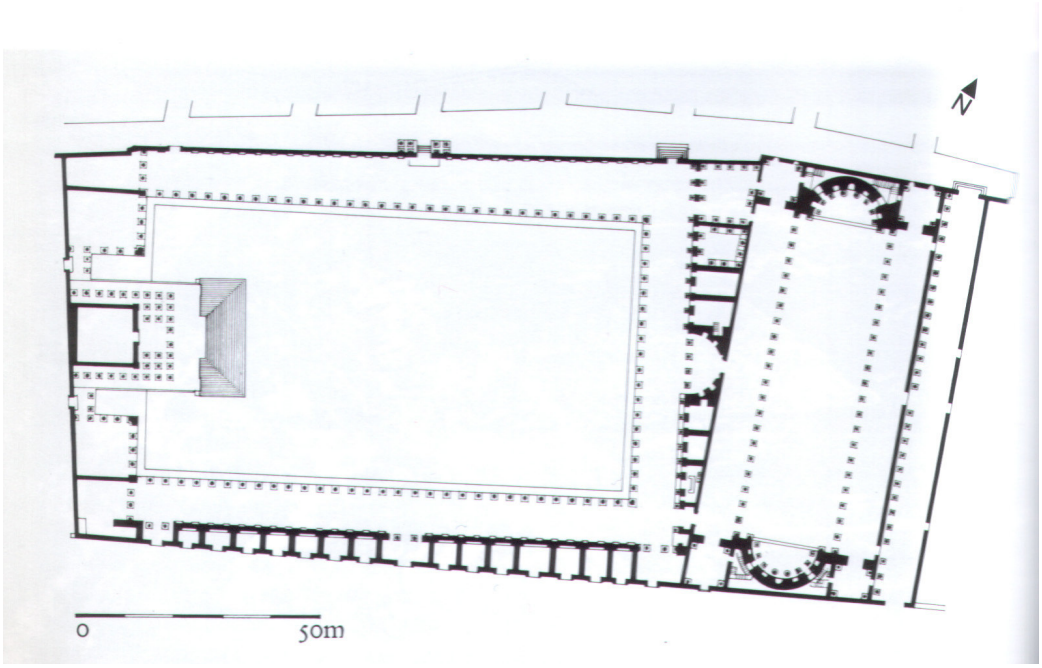
Zanker, Paul, 1968. Forum Augustum. Tübingen.

Şekil A.1 : Forum Romanum planı

Şekil A.2 : Pompeii Forumu planı

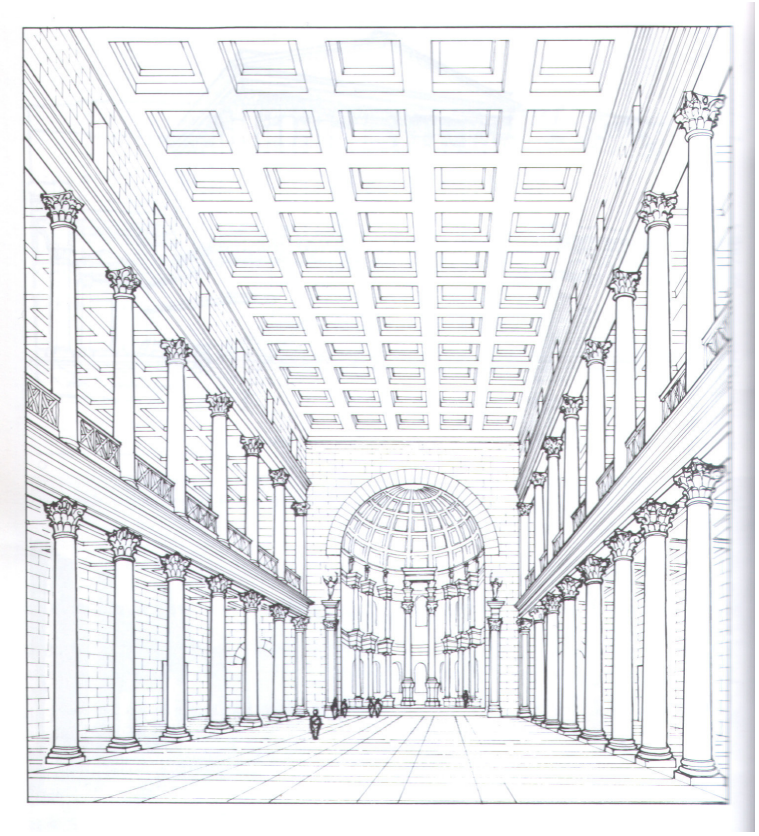

Şekil A.3 : Leptis Magna Forumu planı

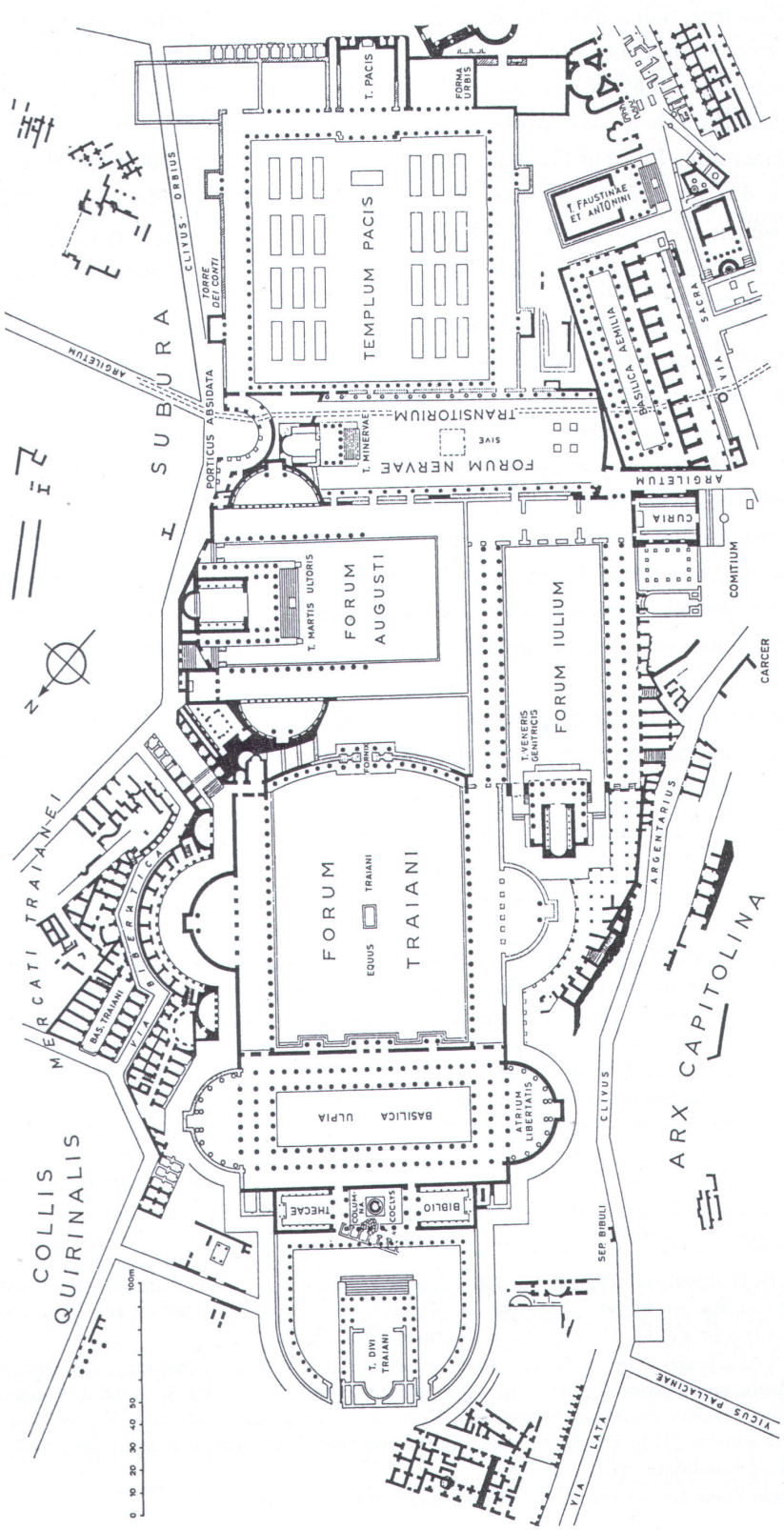
Şekil A.4 : Leptis Magna Forumu kuzeydoğu portikosu

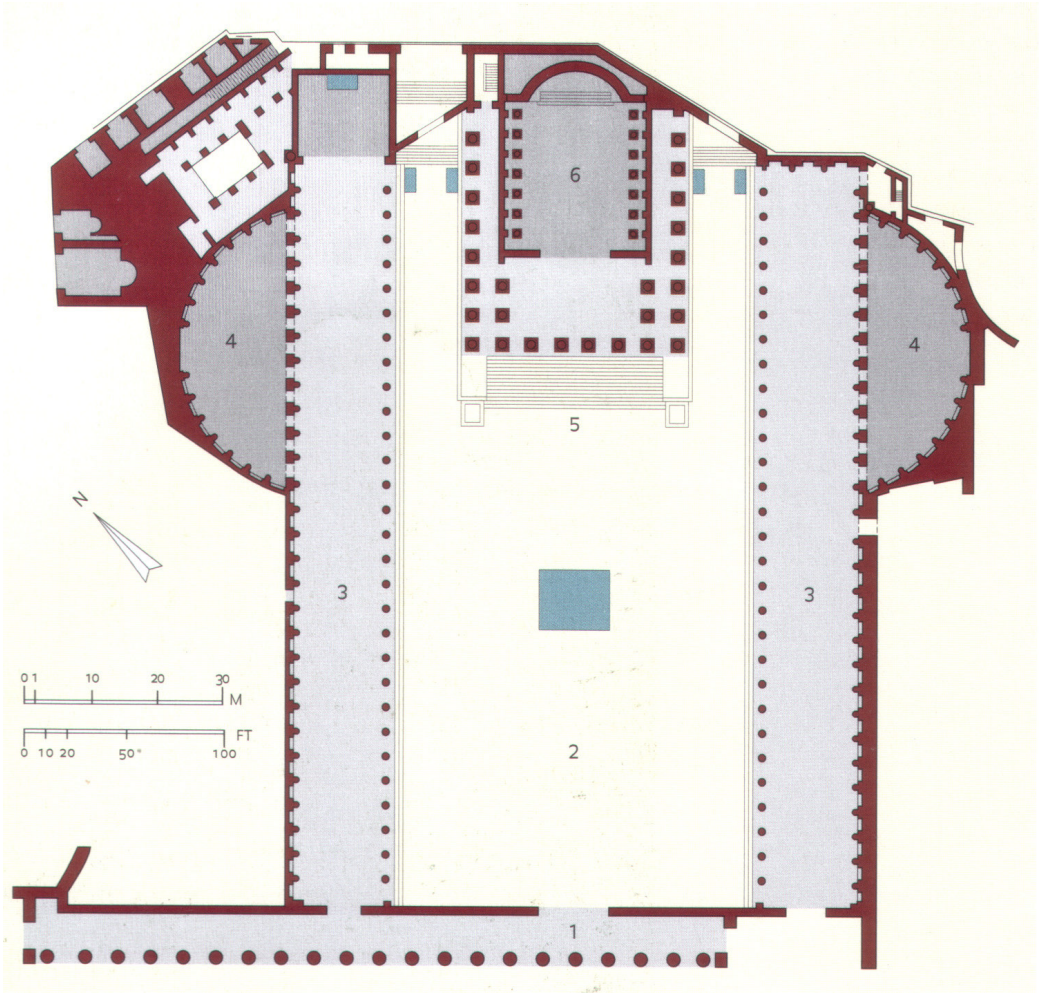
Şekil A.5 : Leptis Magna Forumu bazilikası

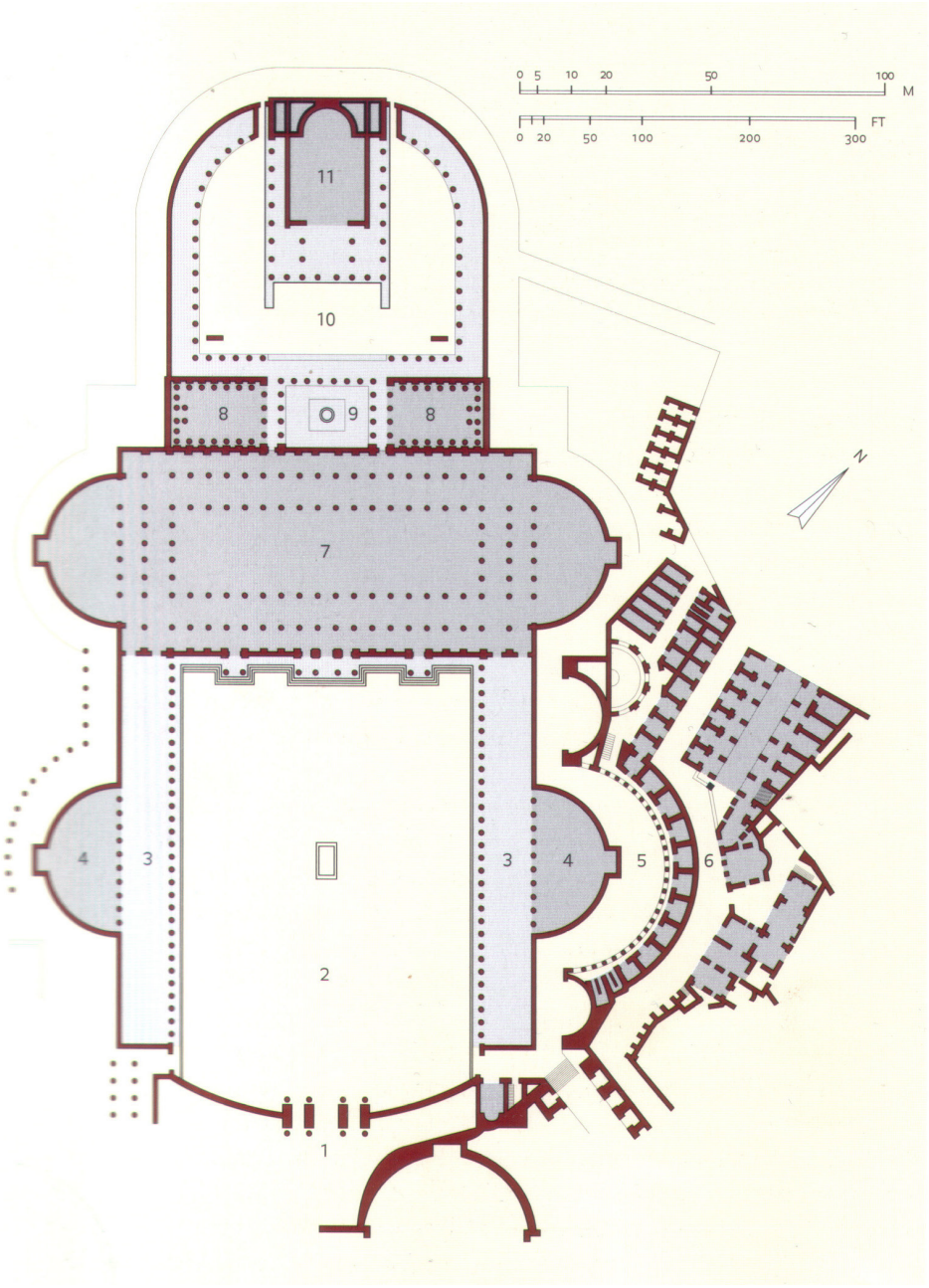
Şekil A.6 : Leptis Magna Forumu bazilikası restitüsyonu

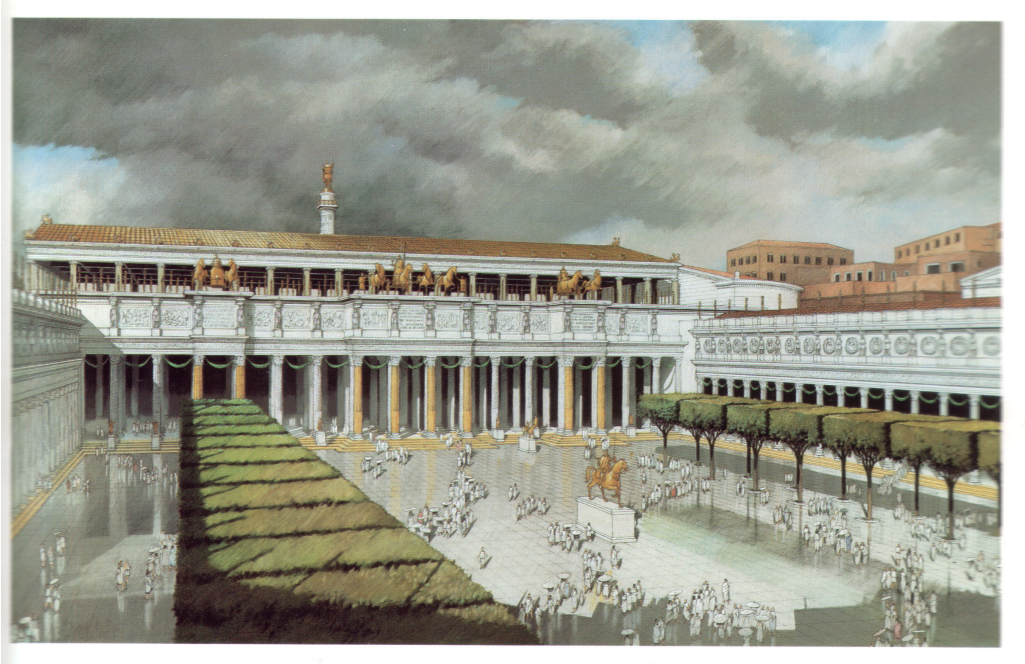

Şekil A.7 : İmparatorluk forumları planı

Şekil A.8 : Augustus Forumu planı
1. Caesar Forumu'nun portikosu
2. Augustus Forumu'nun avlusu
3. Yan portikolar
4. Eksedralar
5. Mars Ultor Tapınağı
6. Mars Ultor Tapınağı cellası

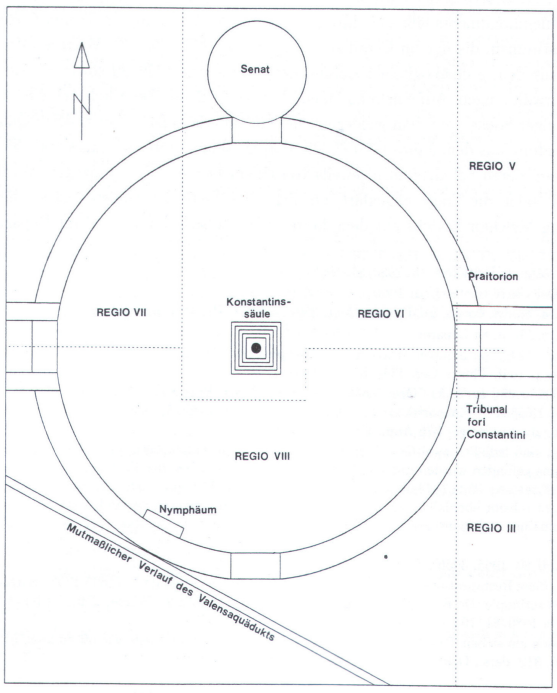

Şekil A.9 : Traianus Forumu planı
1. Zafer giriş takı
2. Portikolarla çevrili meydan
3. Mermer sütunlu portikolar
4. Eksedralar
5. Traianus pazarları
6. Via Biberatica
7. Bazilika Ulpia
8. Yunan ve Latin kütüphaneleri
9. Traianus'un Sütunu
10. Traianus Tapınağı'nın avlusu
11. Traianus Tapınağı

Şekil A.10 : Traianus Forumu restitüsyonu

Şekil A.11 : Traianus Forumu eksedraları restitüsyonu

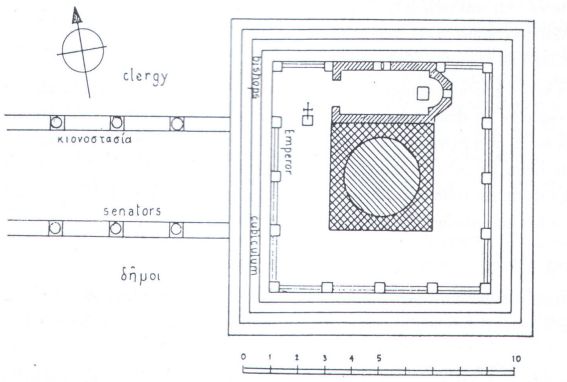

Şekil A.12 : Constantinus Forumu restitüsyonu

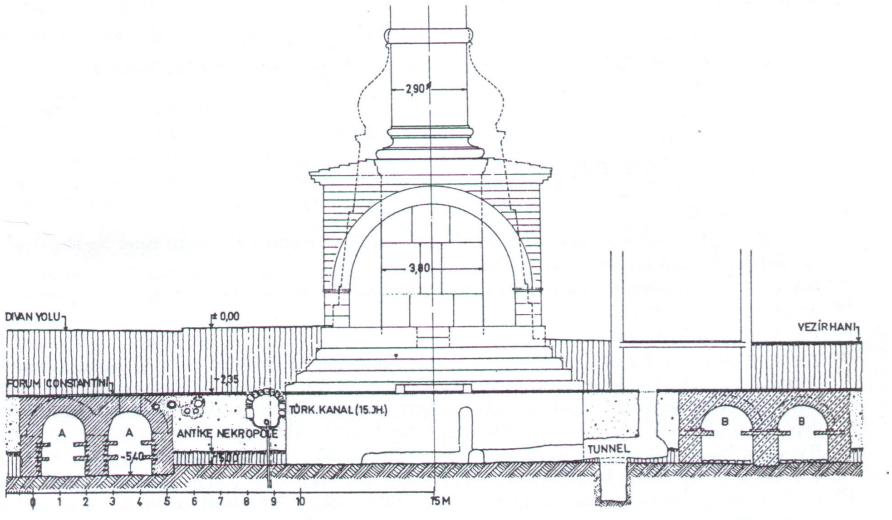
Şekil A.13 : Constantinus Sütunu

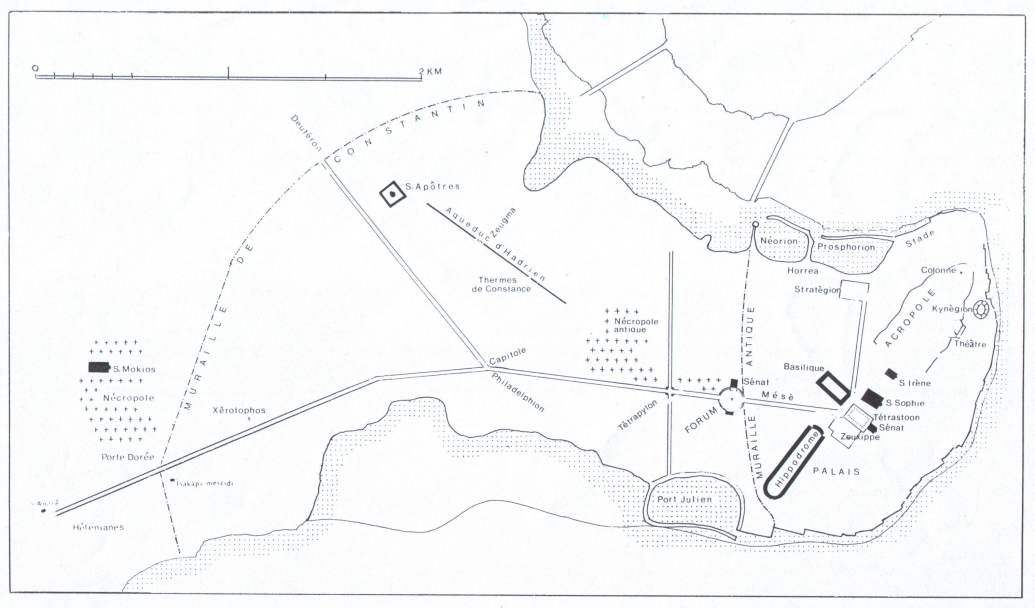
Şekil A.14 : Constantinus Sütunu kaidesi

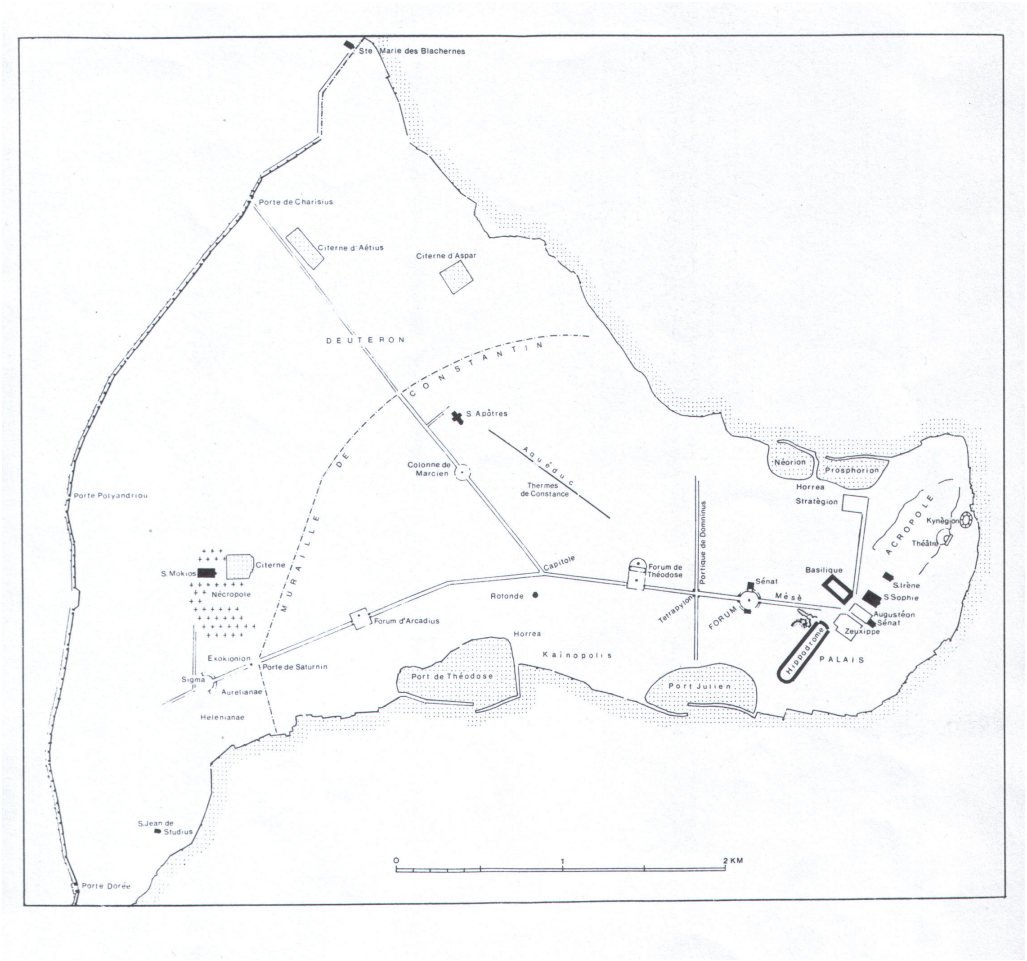

Şekil A.15 : Mango'nun Constantinus Sütunu restitüsyonu

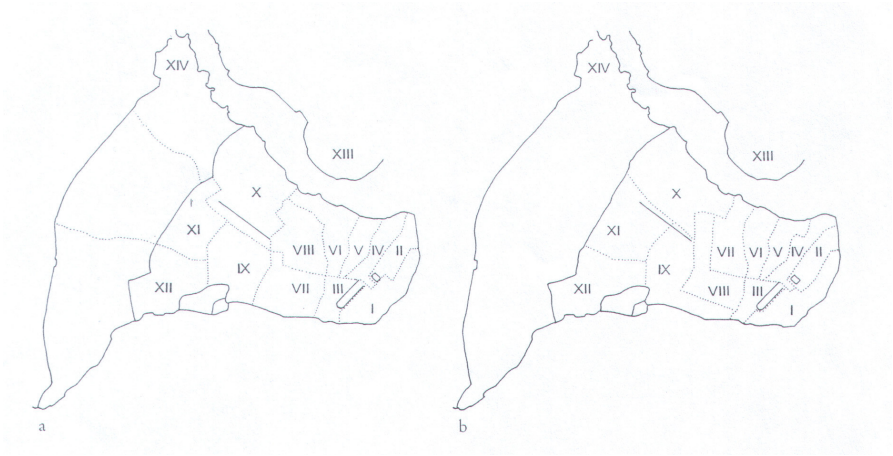

Şekil A.16 : Constantinus Sütunu'nun kaidesinin kesiti

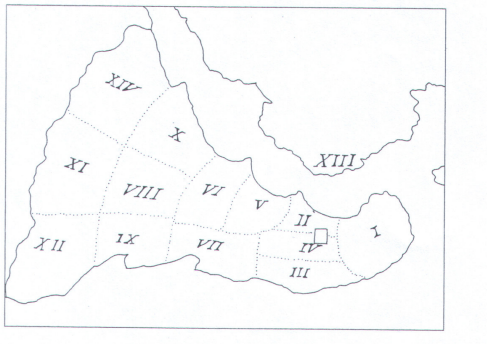

Şekil A.17 : I. Constantinus dönemi şehir planı

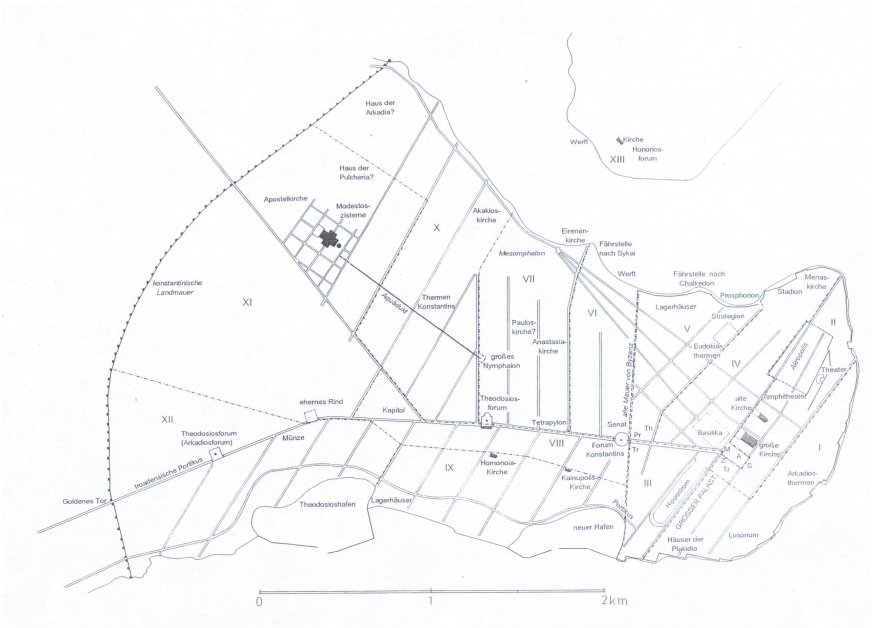

Şekil A.18 : I. Theodosius dönemi şehir planı

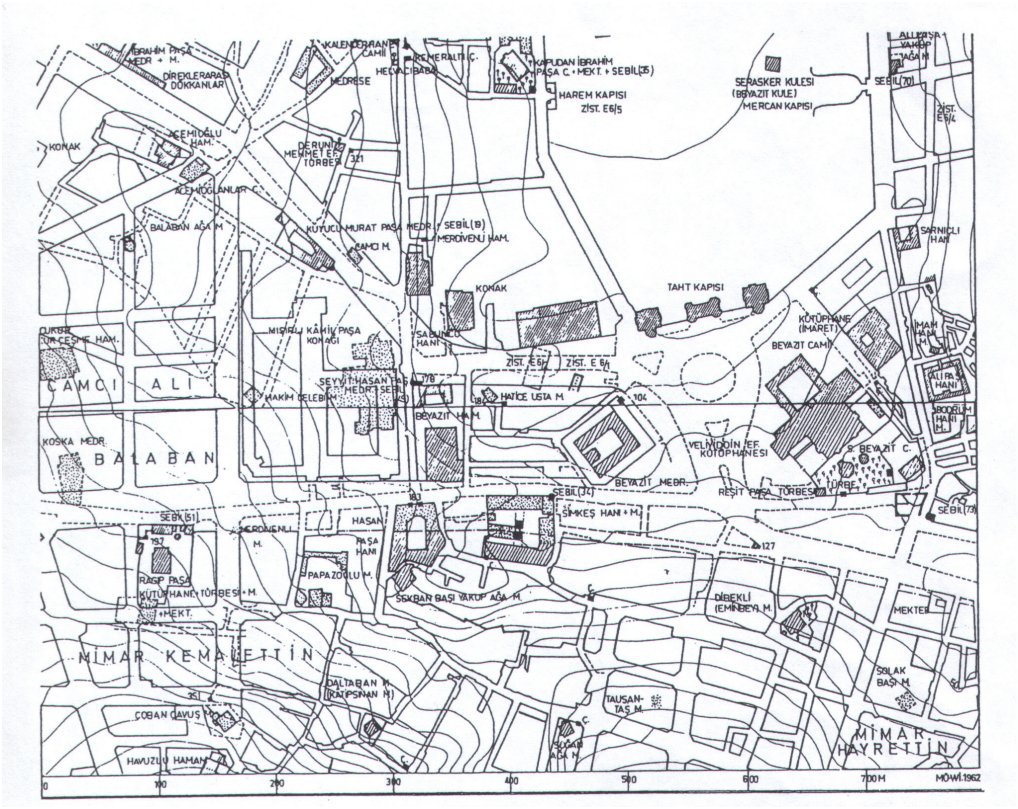

Şekil A.19 : Schneider'e göre Konstantinopolis'teki bölgeler

Şekil A.20 : Du Cange'a göre Konstantinopolis'teki bölgeler

Şekil A.21 : Berger'e göre Konstantinopolis'teki bölgeler

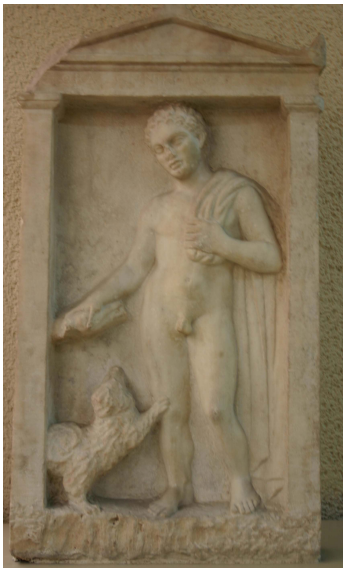

Şekil A.22 : Beyazıt Meydanı ve çevresi

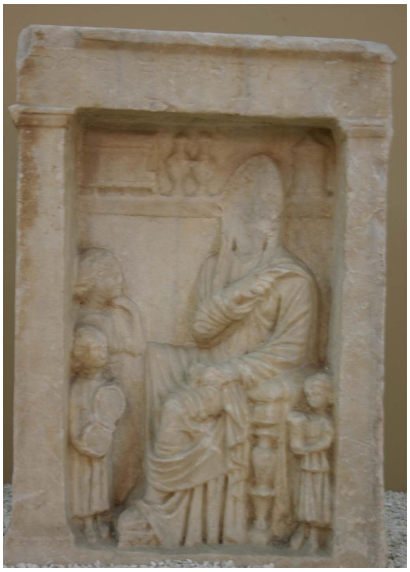
Şekil A.23 : 3. yüzyıla ait bir lahit. (Envanter no. 4944)

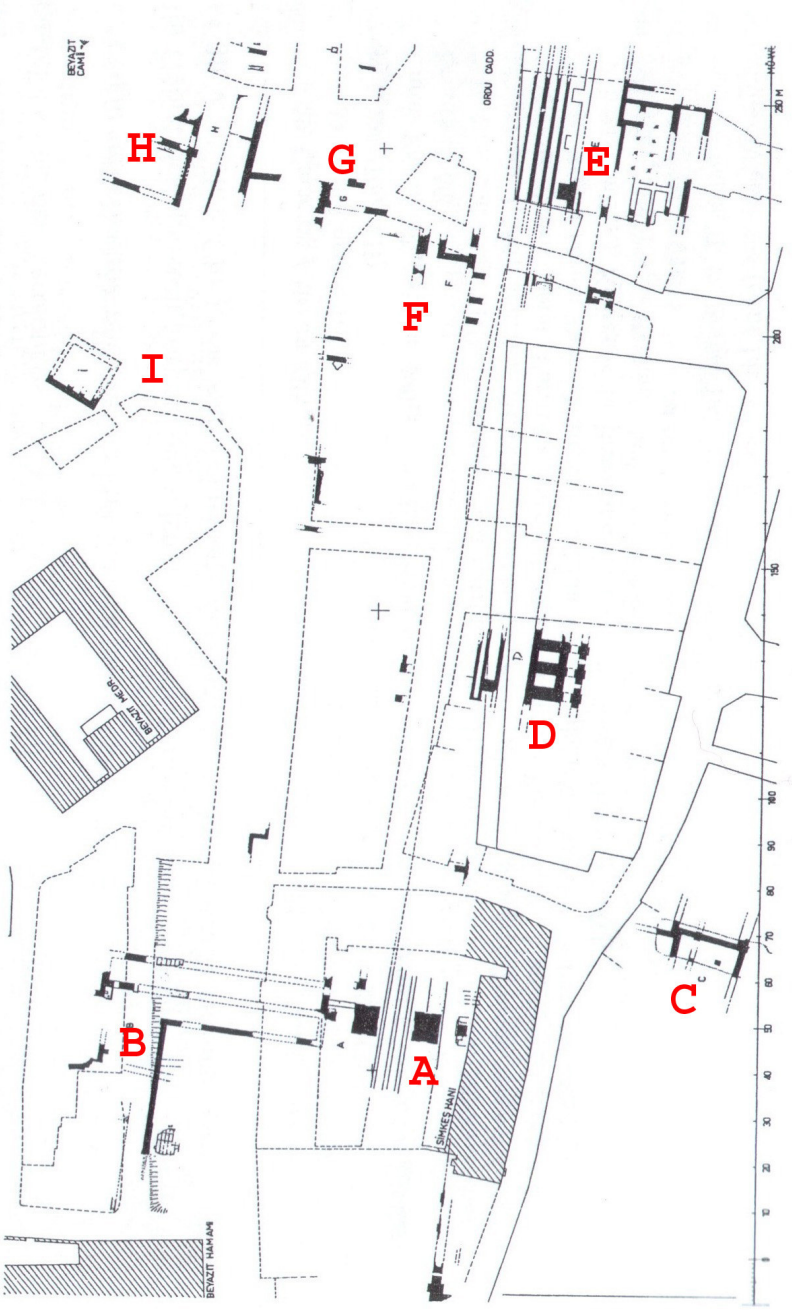
Şekil A.24 : Mezar Steli (Envanter no. 4944)

Şekil A.25 : M.Ö. 4. yüzyılın ikinci yarısına ait mezar steli

Şekil A.26 : M.Ö. 2. yüzyıla ait mezar steli

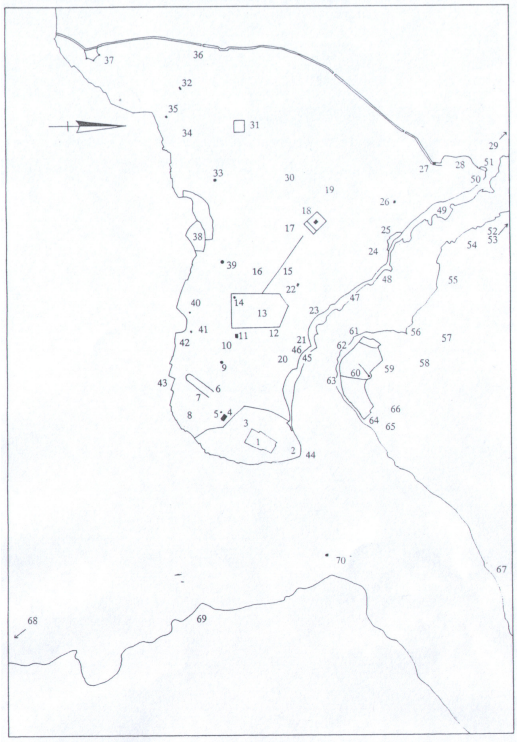

Şekil A.27 : Beyazıt Meydanı ve çevresindeki buluntular
A. Theodosius Takı'nın kalıntıları
B. İki avlulu yapının üç paralel stilobatı, batıya doğru uzanan sütun sıraları ve eksedra
C. Sarnıç
D. Forumun teraslama sistemine ait yapı kalıntıları
E. Kanal sistemi ve sarnıç
F. Tuğla duvarlar ve üç mermer paye
G. Tuğlalı yapı artıkları
H. Tuğlalı yapı kalıntıları
I. Sarnıç

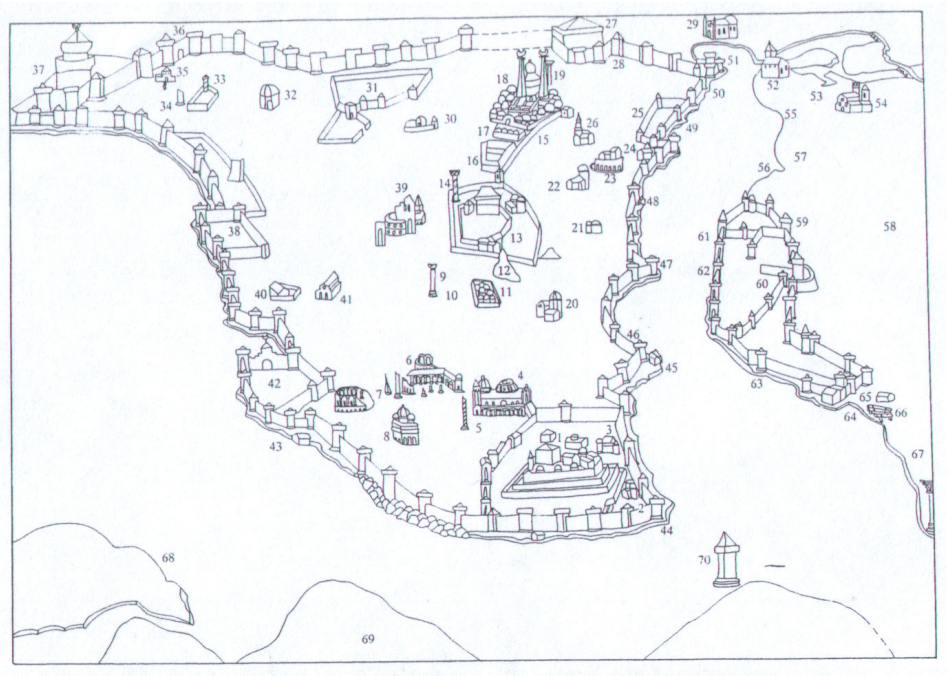
Şekil B.1 : Buondelmonti'nin Konstantinopolis çizimi

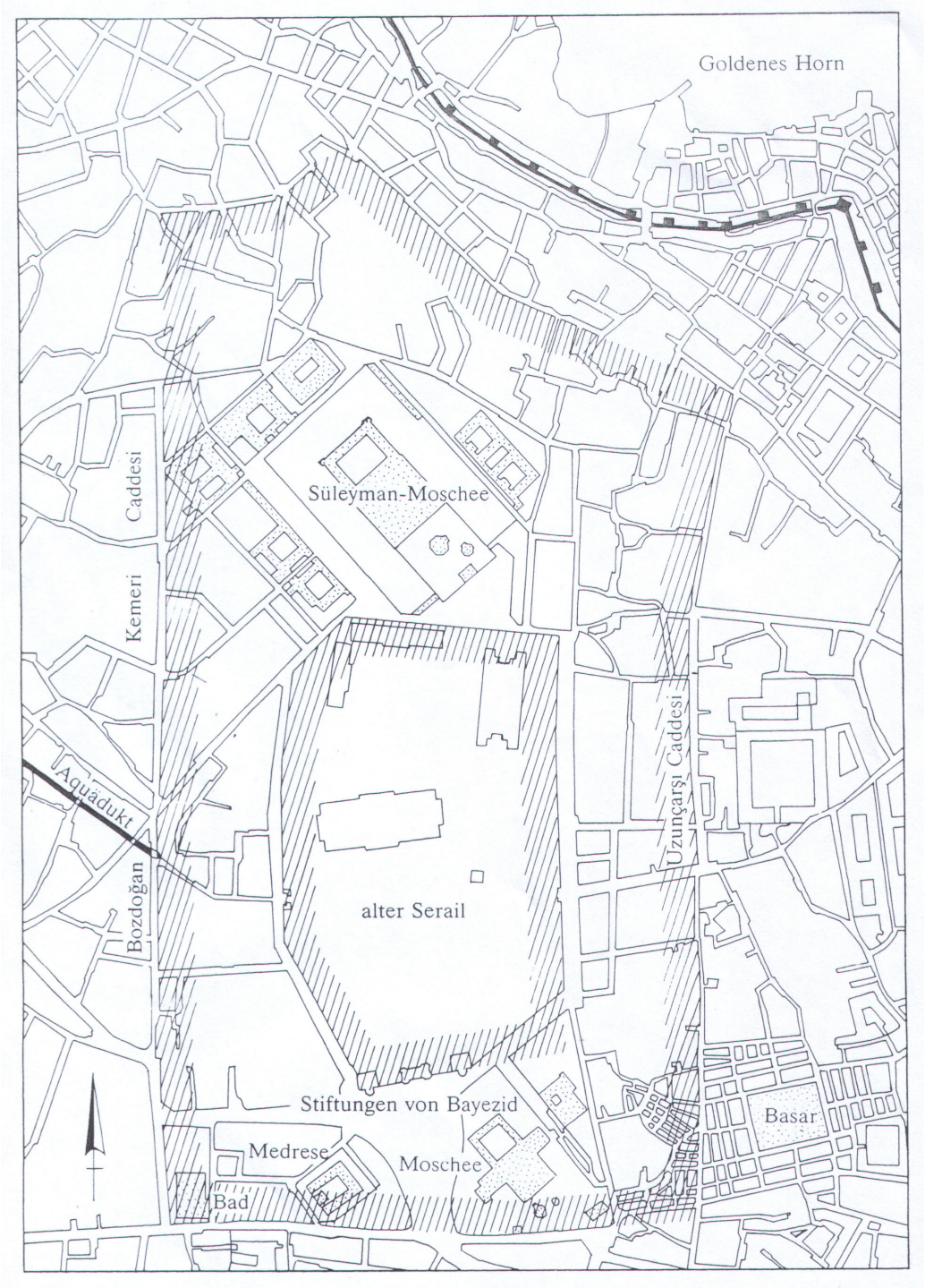

Şekil B.2 : Vavassori'nin Konstantinopolis çizimi

Şekil B.3 : Berger'in Vavassori çizimi yorumlaması

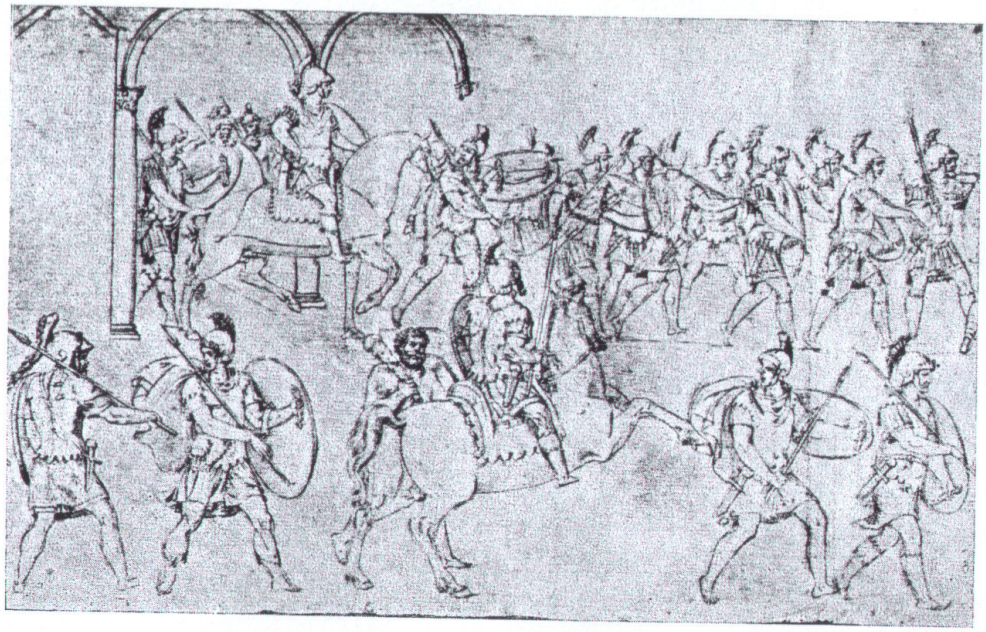
Şekil B.4 : Berger'in Vavassori çizimi yorumlaması

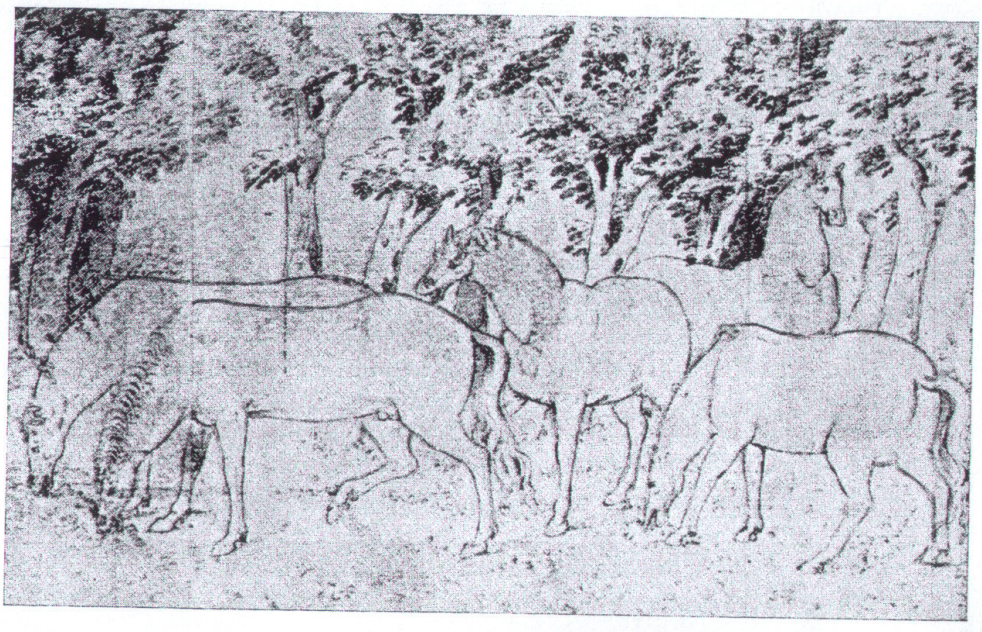

Şekil B.5 : Berger'in Eski Saray surlarıyla ilgili restitüsyonu

Şekil B.6 : Braun-Hogenburg'un Konstantinopolis çizimi

Şekil B.7 : Louvre Müzesi'nde bulunan çizim

Şekil B.8 : Louvre Müzesi'nde bulunan çizim

Şekil B.9 : Beyazıt Hamamı'nın temelindeki Theodosius Sütunu'na ait fragmanlar

Şekil B.10 : Beyazıt Hamamı'nın temelindeki Theodosius Sütunu'na ait fragmanlar

Şekil B.11 : Sütun parçası-Env. no. 2705 ve 2705a

Şekil B.12: Sütun parçası-B.11'den detay

Şekil B.13: Sütun parçası-B.11'den detay

Şekil B.14: Sütun parçası-B.11'den detay

Şekil B.15 : Sütun parçası-Env. No. 73.77

Şekil B.16: Sütun parçası-B.15'ten detay

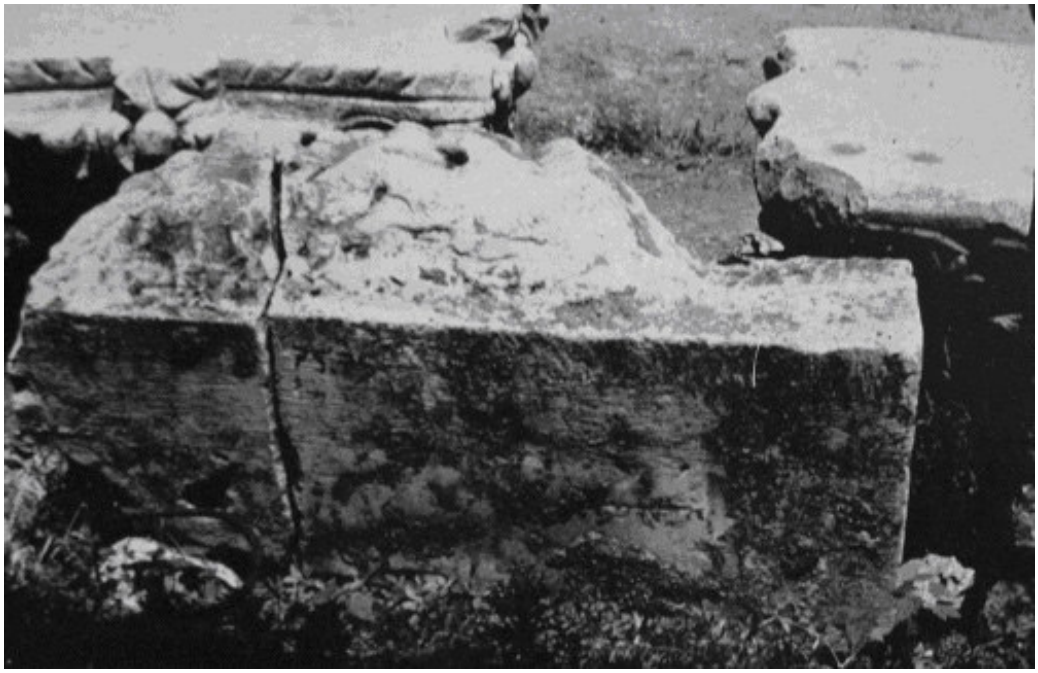
Şekil B.17 : Sütun parçası-Env. No. 73.76

Şekil B.18 : Sütun parçası-B.17'den detay

Şekil B.19 : Sütun parçası-Env. No. 73.75

Şekil B.20 : Sütun parçası-B.19'dan detay

Şekil B.21 : Sütun parçası-B.19'dan detay

Şekil B.22 : Sütun parçası-B.19'dan detay

Şekil B.23 : Sütun parçası-Env. No. 73.78

Şekil B.24 : Sütun parçası-B.23'ten detay

Şekil B.25 : Sütun parçası-Env. No. 73.79

Şekil B.26 : Hamamın temelinde bulunan bir sütun parçası

Şekil B.27: Hamamın temelinde bulunan bir sütun parçası

Şekil B.28: Hamamın temelinde bulunan bir sütun parçası (ters durmaktadır)

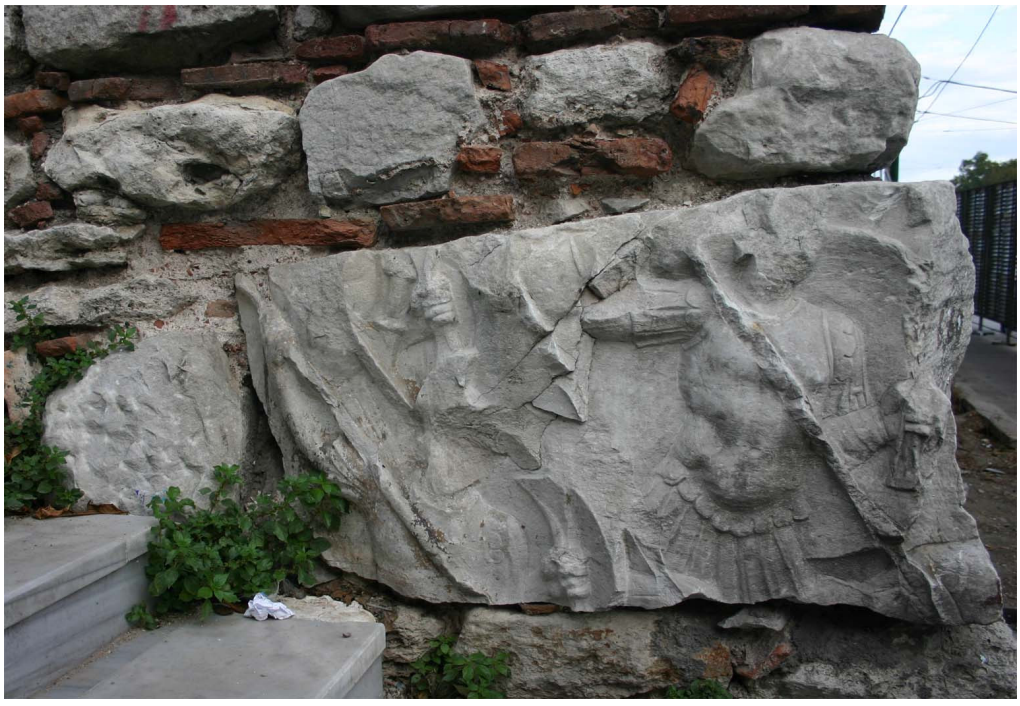
Şekil B.29: Hamamın temelinde bulunan bir sütun parçası

Şekil B.30: Hamamın temelinde bulunan bir sütun parçası

Şekil B.31: Hamamın temelinde bulunan bir sütun parçası

Şekil B.32: Hamamın temelinde bulunan bir sütun parçası

Şekil B.33: Hamamın temelinde bulunan bir sütun parçası (ters durmaktadır)

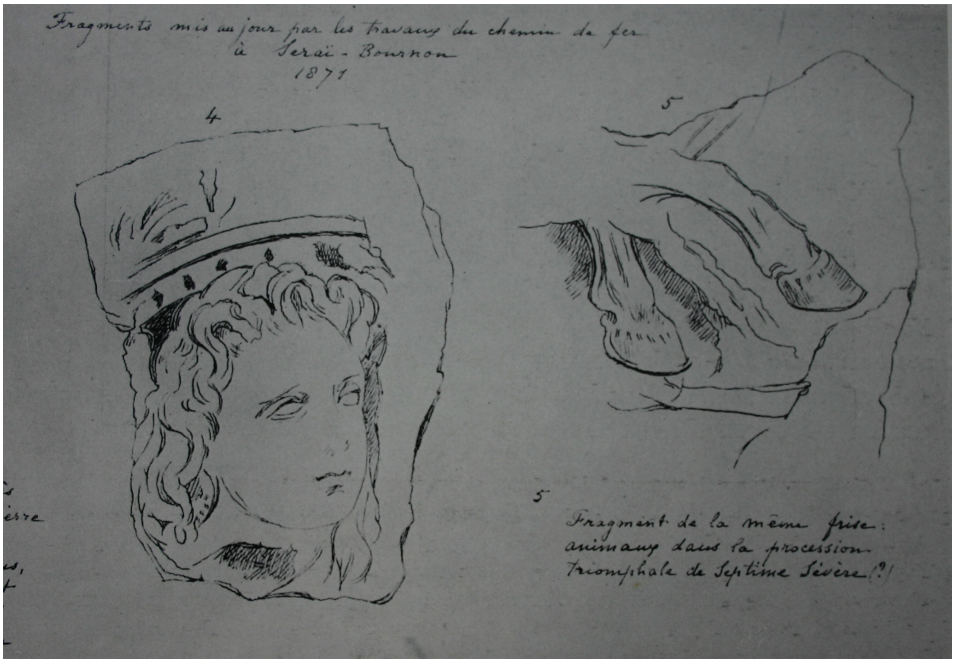
Şekil B.34: Hamamın temelinde bulunan bir sütun parçası

Şekil B.35: Hamamın temelinde bulunan bir sütun parçası

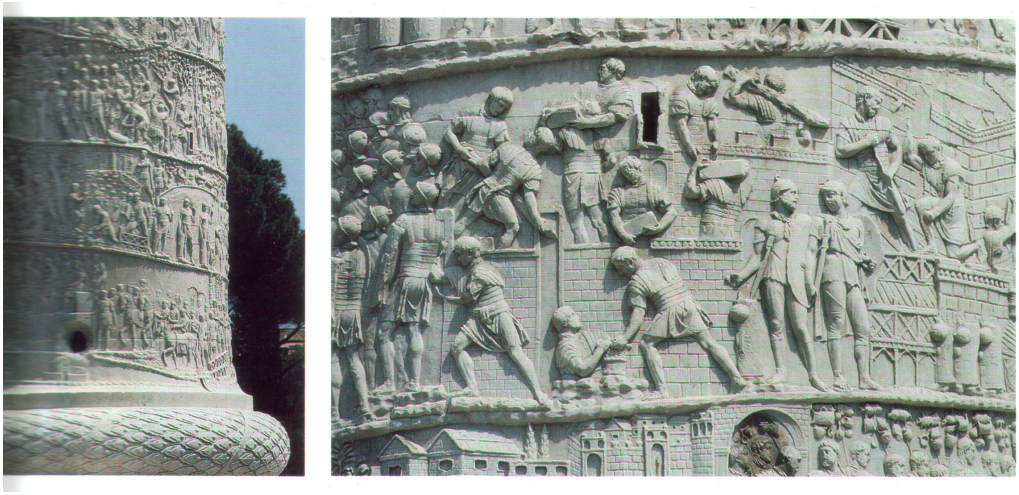

Şekil B.36: Sarayburnu'da bulunan parçalar

Şekil B.37: Sarayburnu'da bulunan parçalar

Şekil B.38 : Traianus Sütunu

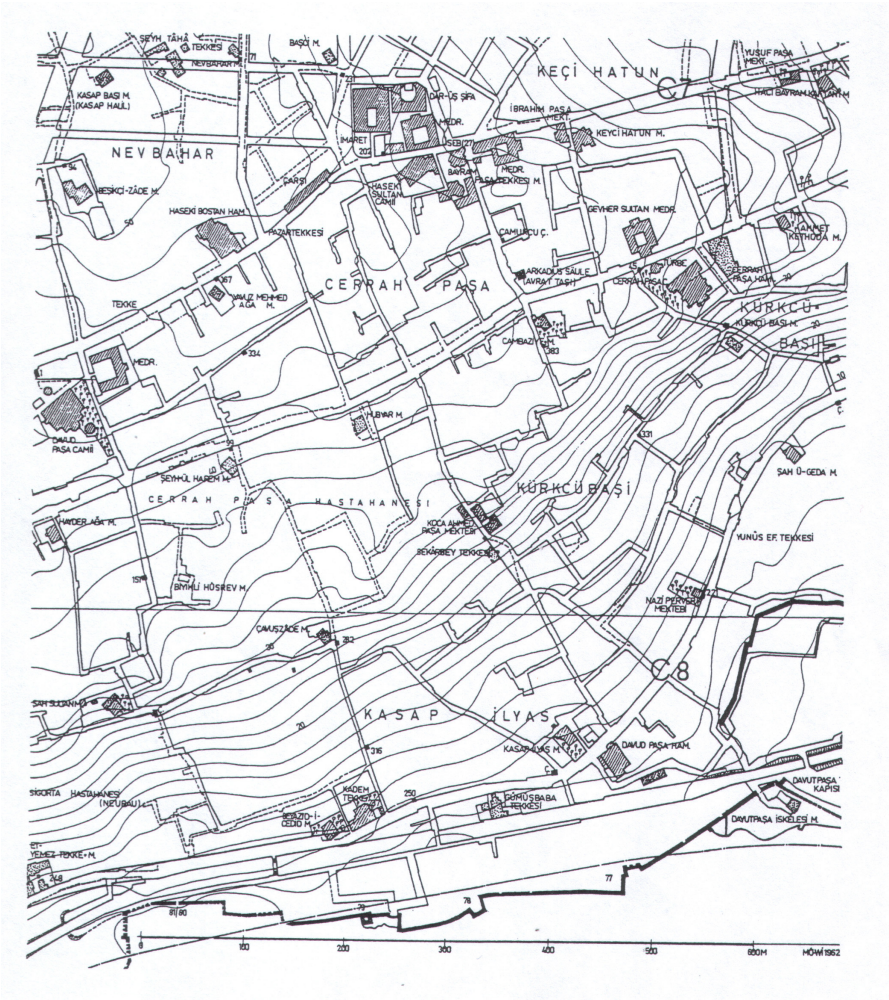
Şekil B.39 : Traianus Sütunu

Şekil B.40 : Marcus Aurelius Sütunu çizimi

Şekil B.41 : Marcus Aurelius Sütunu kaidesinin çizimi

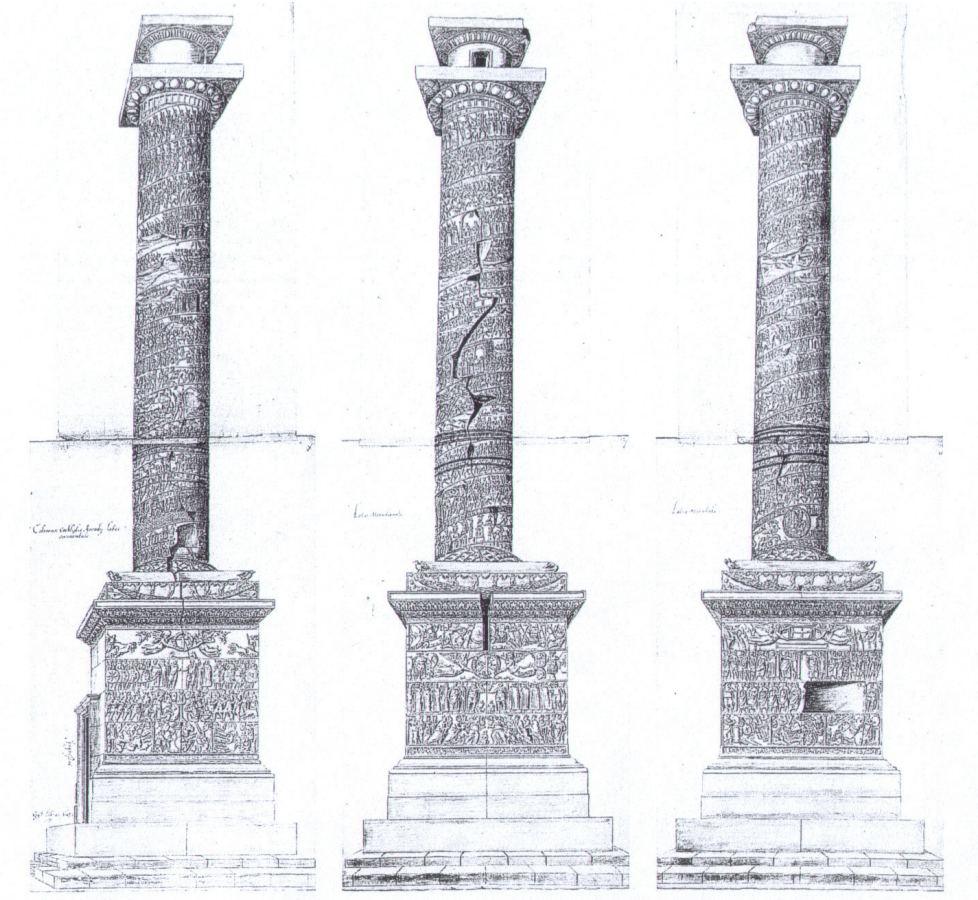

Şekil B.42 : Cerrahpaşa ve Arcadius Sütunu

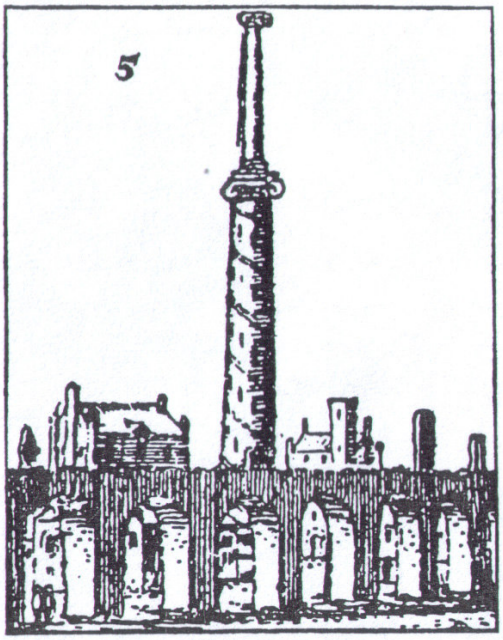
Şekil B.43 : Melchior Lorichs'in çizimi

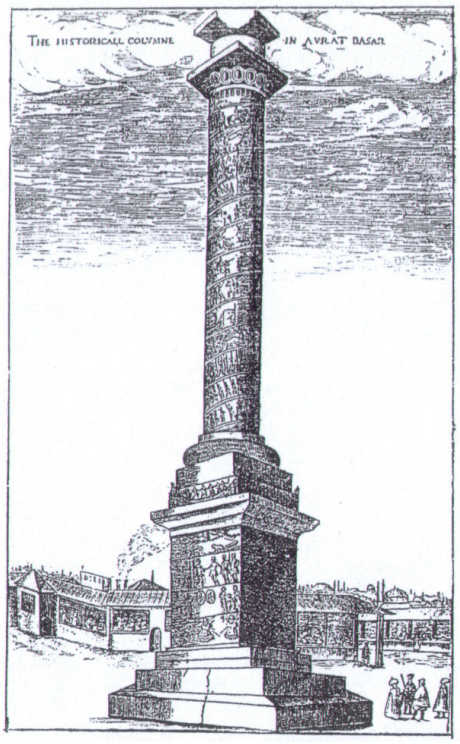
Şekil B.44 : Melchior Lorichs'in çizimi

Şekil B.45 : Freshfield çizimleri

Şekil B.46 : Dilich çizimi

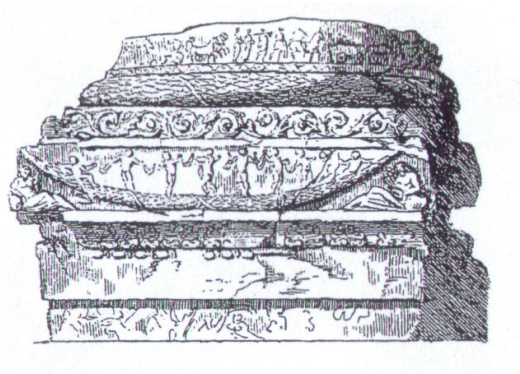

Şekil B.47 : Sandys çizimi

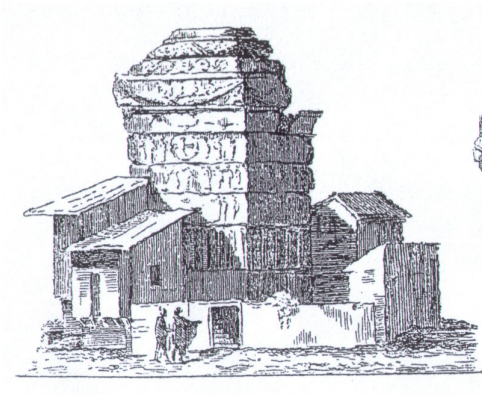
Şekil B.48 : Arcadius Sütunu'nu gösteren minyatür

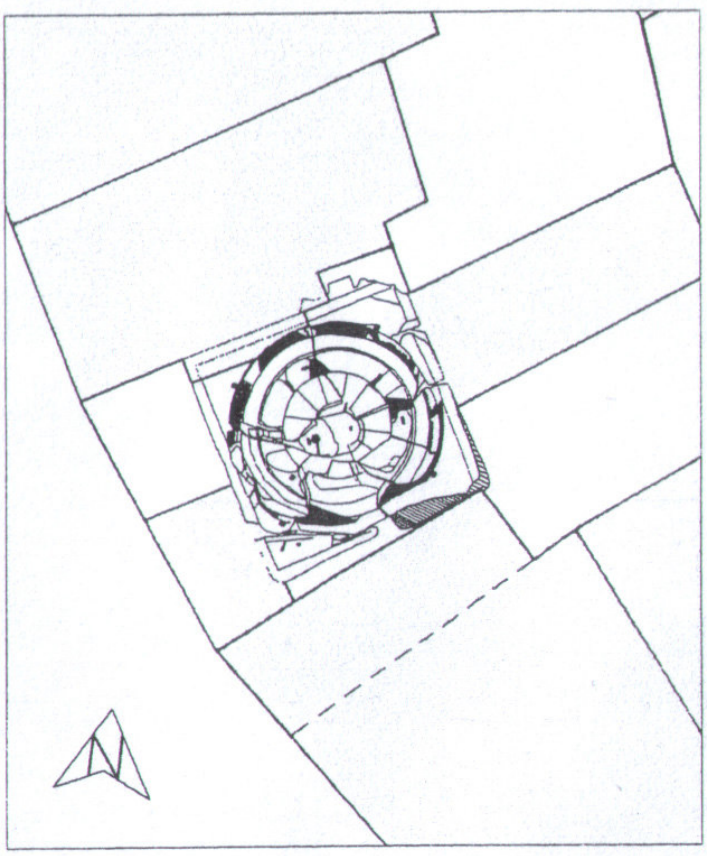
Şekil B.49 : Bibliothéque Nationale çizimi

Şekil B.50 : Cassas çizimi

Şekil B.51 : Cassas çizimi

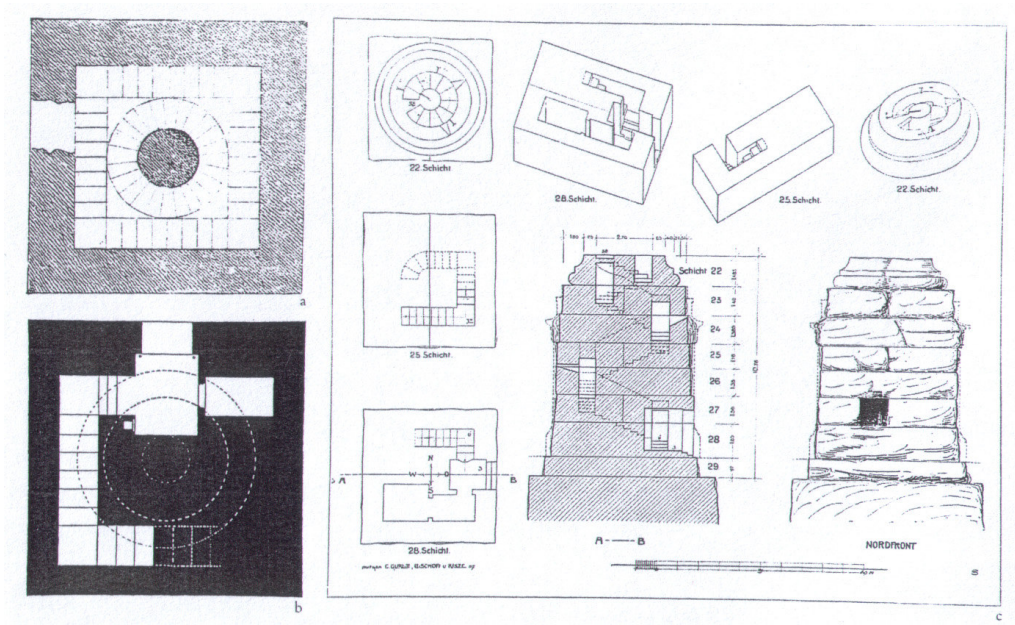
Şekil B.52 : Arcadius Sütunu'nun planı

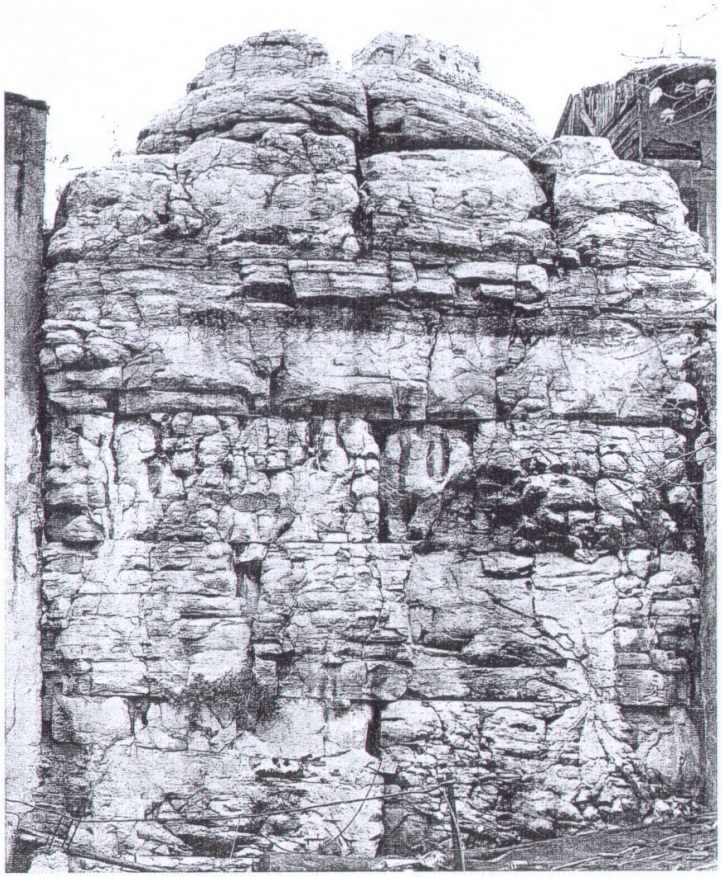

Şekil B.53 : Arcadius Sütunu ve bitişik yapılar-doğudan görünüş

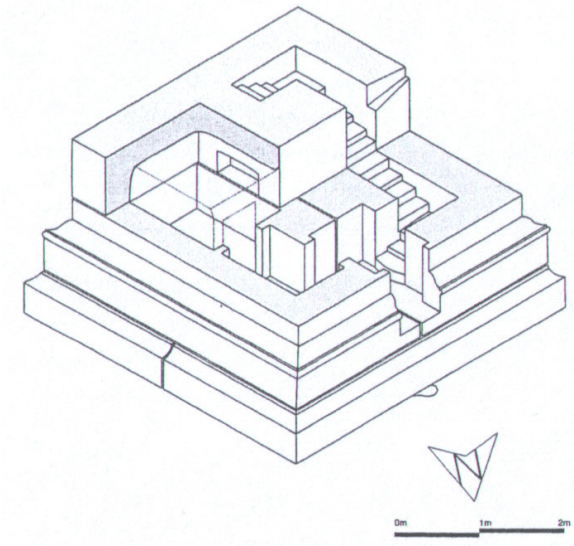
Şekil B.54 : Arcadius Sütunu ve bitişik yapılar-batıdan görünüş

Şekil B.55 : Arcadius Sütunu kaidesinin planları. a. Cassas, 1784. b. Stryzgowski / Koldeway, 1893. c. Gurlitt, 1912

Şekil B.56 : Arcadius Sütunu'nun 3.-8. katmanları-doğudan bakış

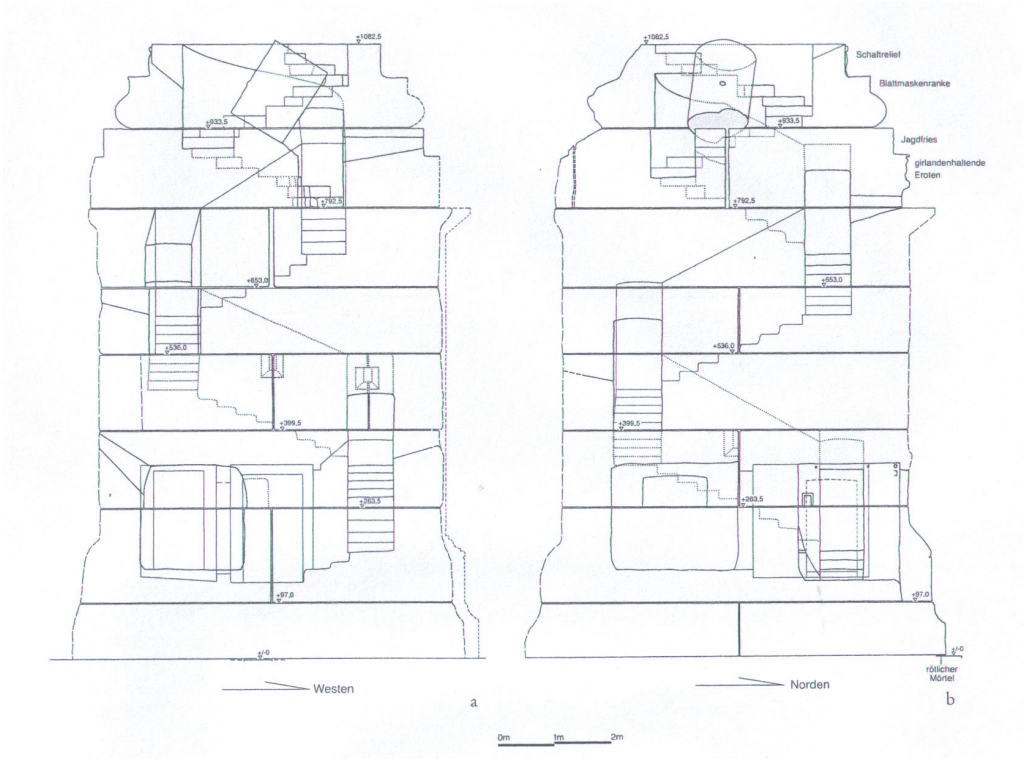

Şekil B.57 : Konrad'ın sütunun katmanları perspektifi

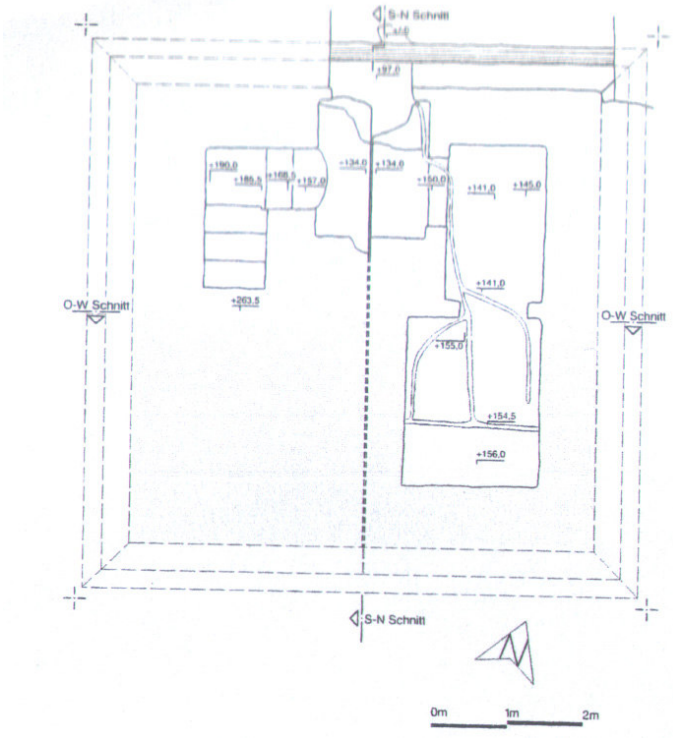
Şekil B.58 : Arcadius Sütunu'nun kaidesindeki kapı

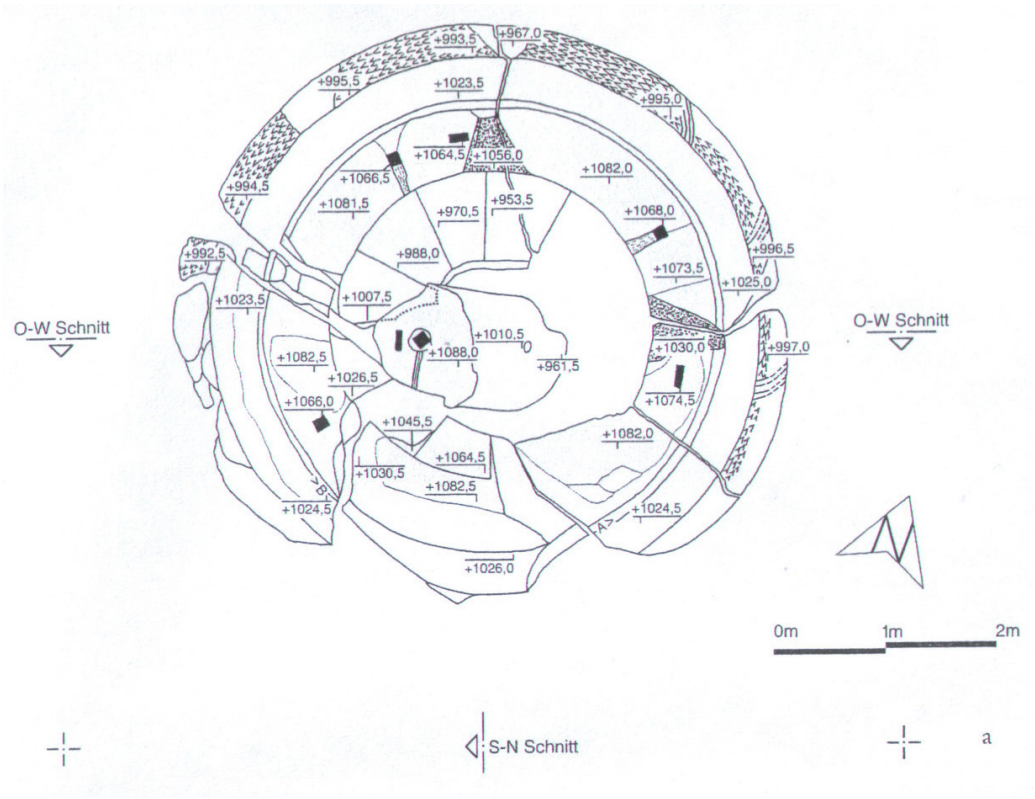
Şekil B.59 : Arcadius Sütunu'nun kaidesindeki odalar

Şekil B.60 : Arcadius Sütunu'nun kaidesinin kesitleri.
a. Doğu-batı kesiti. b. Kuzey-güney kesiti

Şekil B.61 : Arcadius Sütunu'nun kaidesinin 0.-2. katmanları planı

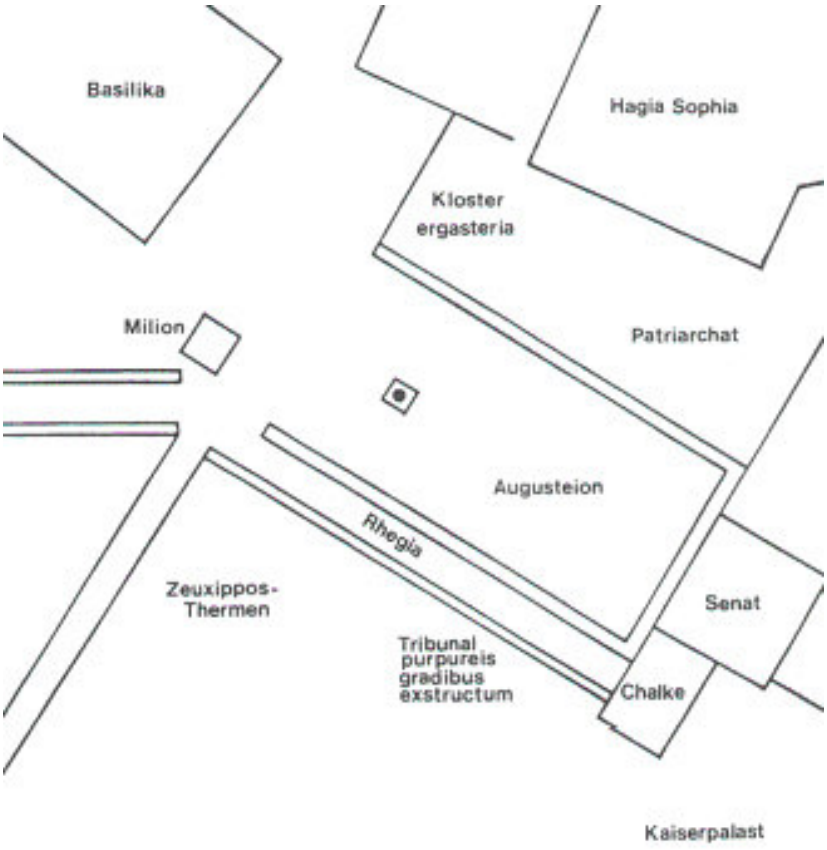

Şekil B.62 : Arcadius Sütunu'nun kaidesinin 8. katman planı

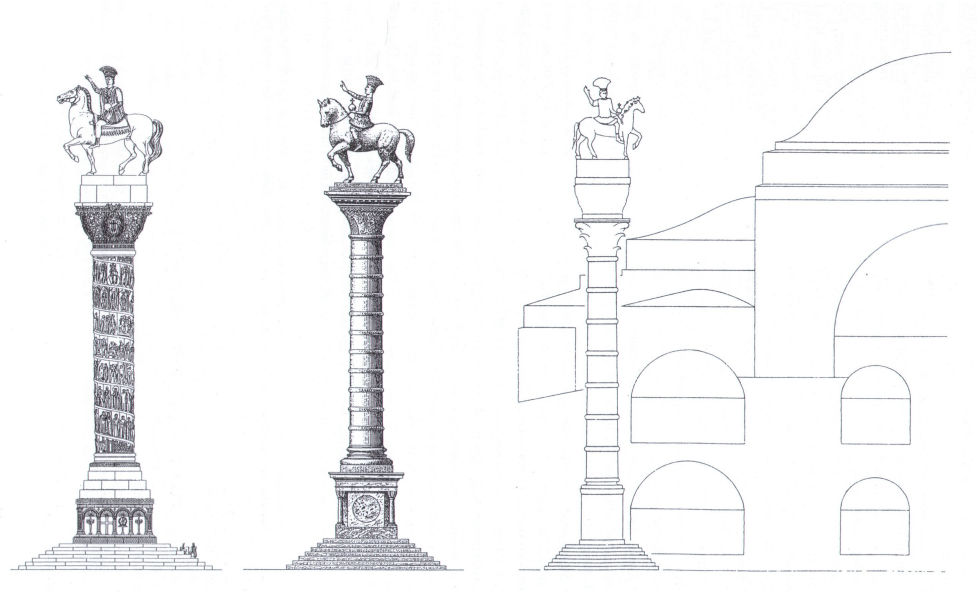
Şekil B.63 : Arcadius Sütunu'nun kaidesinin 8. katmanı

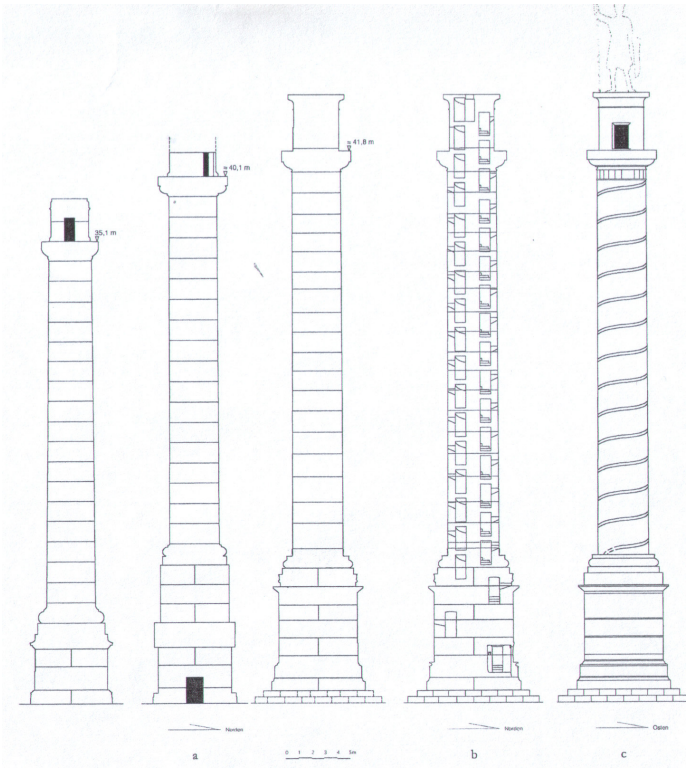
Şekil B.64 : Sarayburnu'da bulunan parça

Şekil B.65 : Augusteion meydanı-Iustinianus öncesi dönem

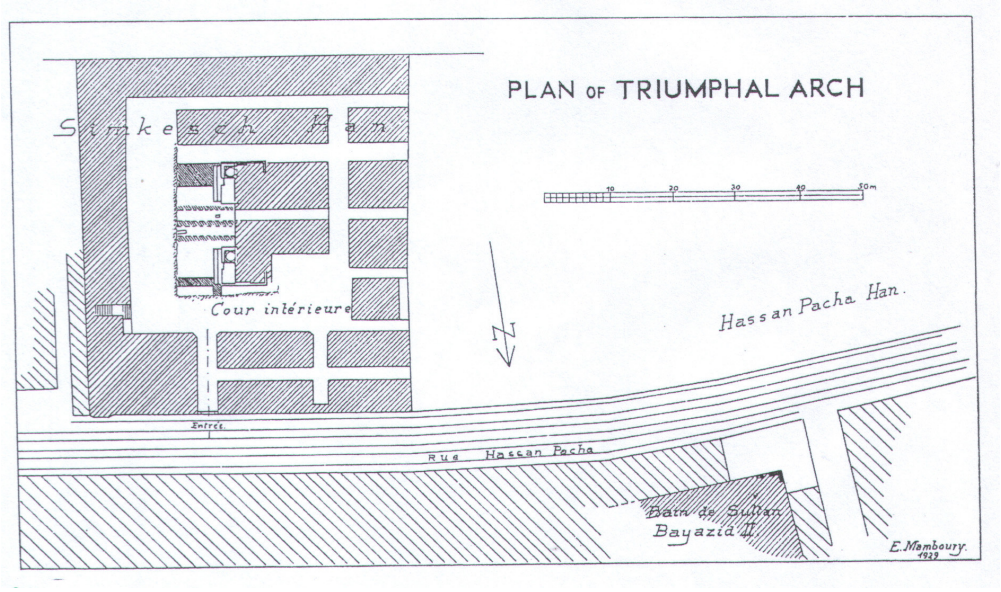
Şekil B.66 : Iustinianus Sütunu. C. Gurlitt, E.M. Antoniades ve R.H.W.Stichel rekonstrüksüyonları

Şekil B.67 : Sütunların karşılaştırmalı restitüsyonları
a. Traianus (solda), Marcus Aurelius (ortada) ve Arcadius (sağda) sütunlarının yapısal karşılaştırılması
b. Konrad'ınGyllius'un bilgilerine dayanarak yaptığı Arcadius Sütunu kuzey-güney kesiti
c. Konrad'ın Arcadius Sütunu güney cephesi restitüsyonu

Şekil B.68 : Zafer takına ait sütun parçası

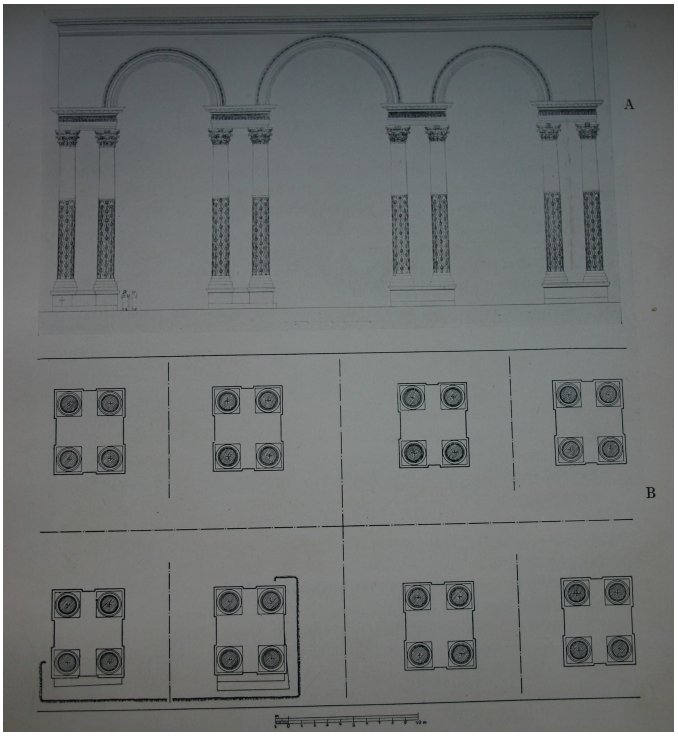

Şekil B.69 : Mamboury'nin 1929 tarihinde çizdiği Simkeşhan'daki tak kalıntılarını gösteren plan

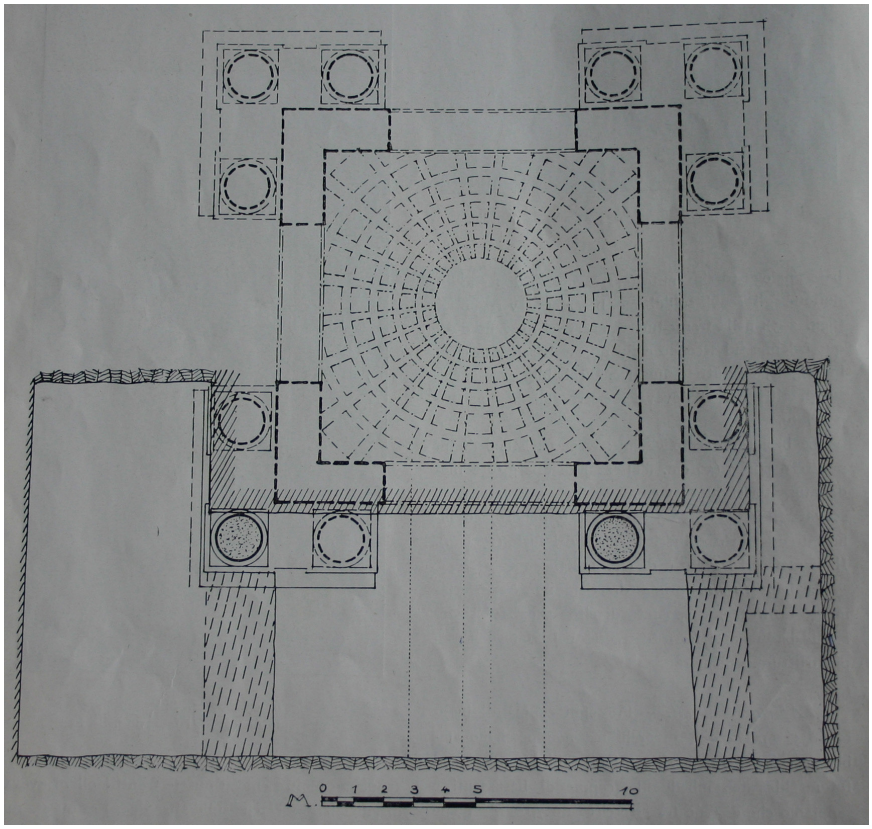
Şekil B.70 : Simkeşhan avlusunda bulunan tak kaideleri, 1928

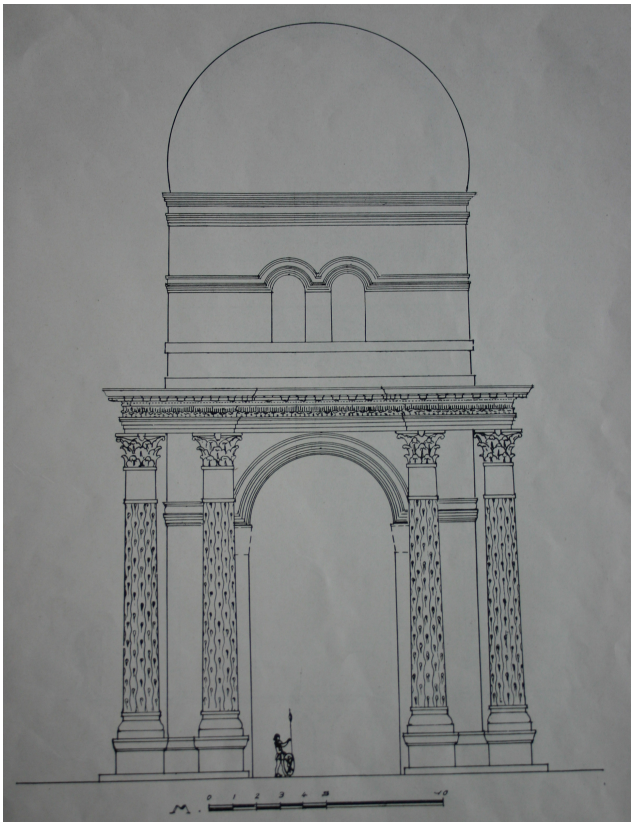
Şekil B.71 : Simkeşhan avlusunda bulunan tak kaideleri, 1928

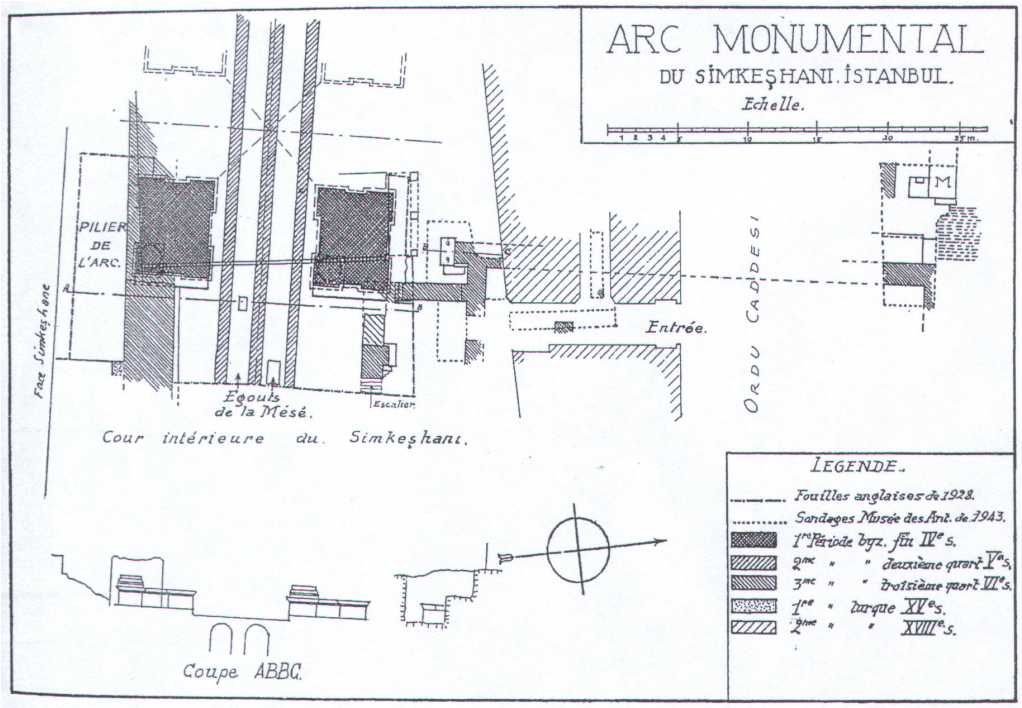

Şekil B.72 : Krischen'in Theodosius Zafer Takı restitüsyonu

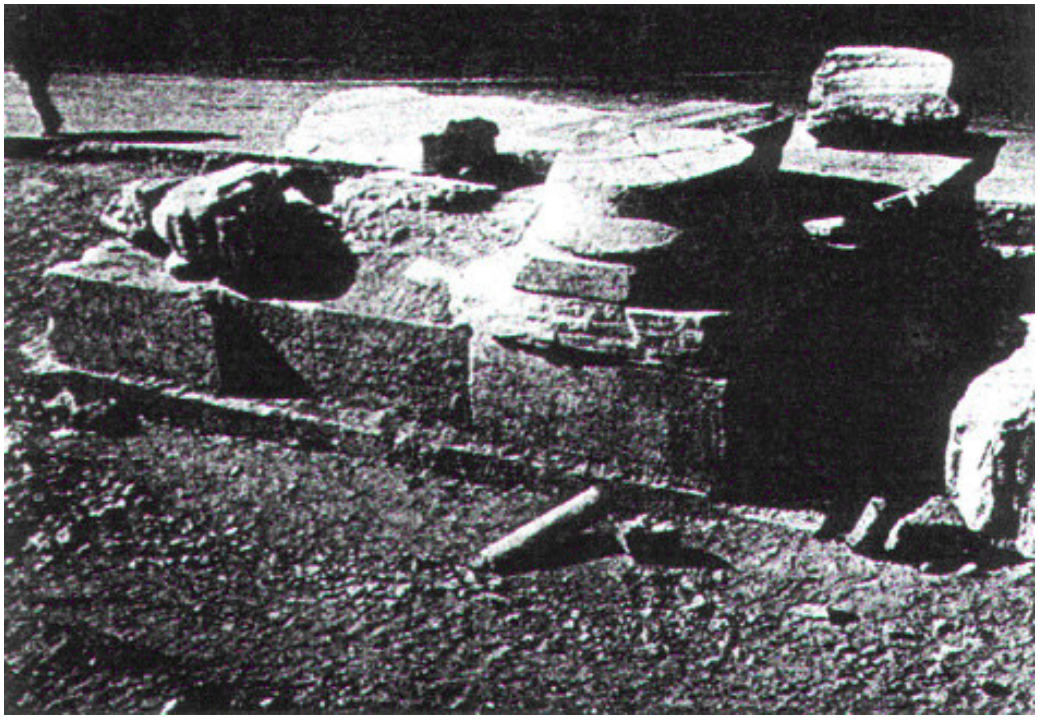

Şekil B.73 : Verzone'nin Theodosius Zafer Takı restitüsyonu, plan

Şekil B.74 : Verzone'nin Theodosius Zafer Takı restitüsyonu, görünüş

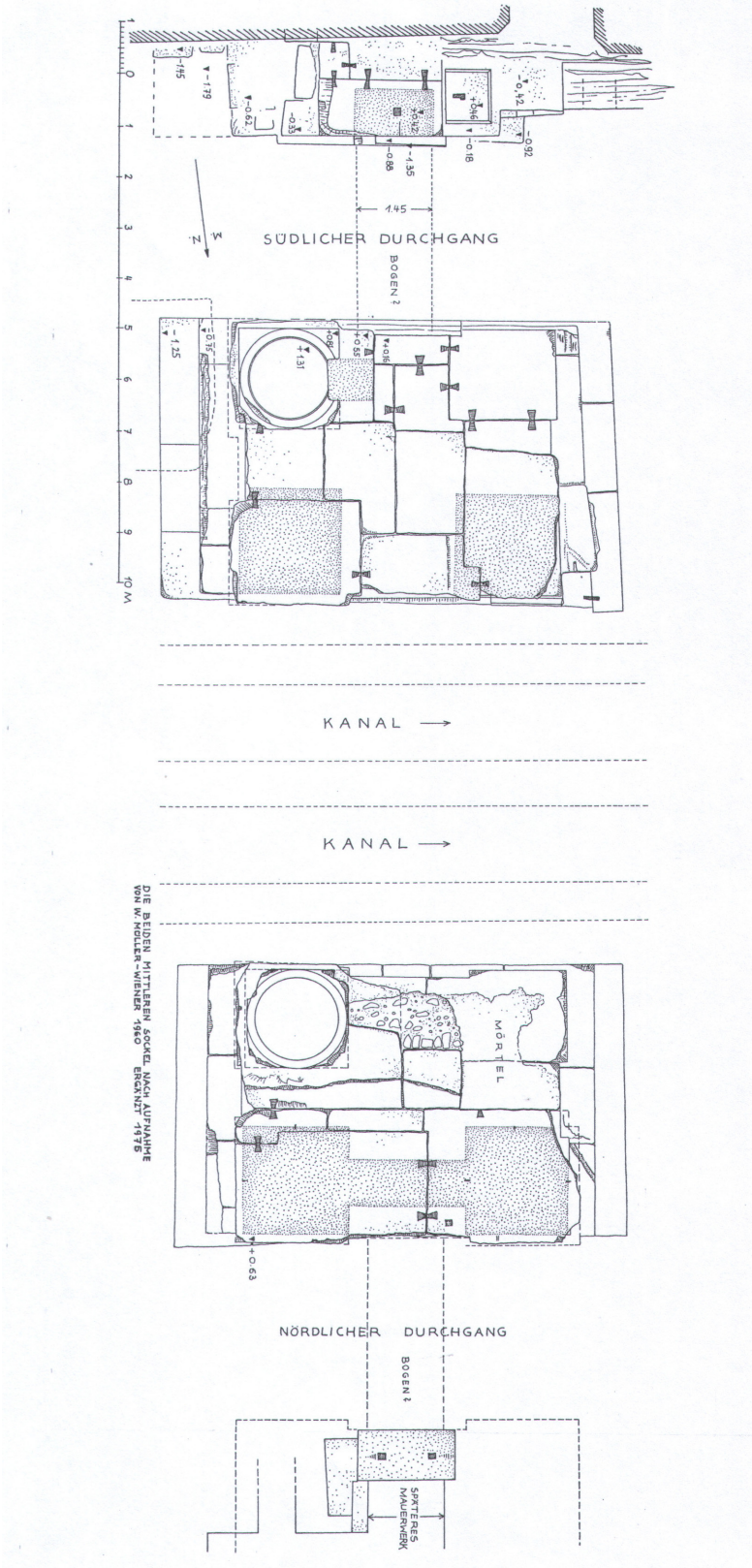

Şekil B.75 : Mamboury'nin çizdiği tak kalıntılarını gösteren plan, 1943

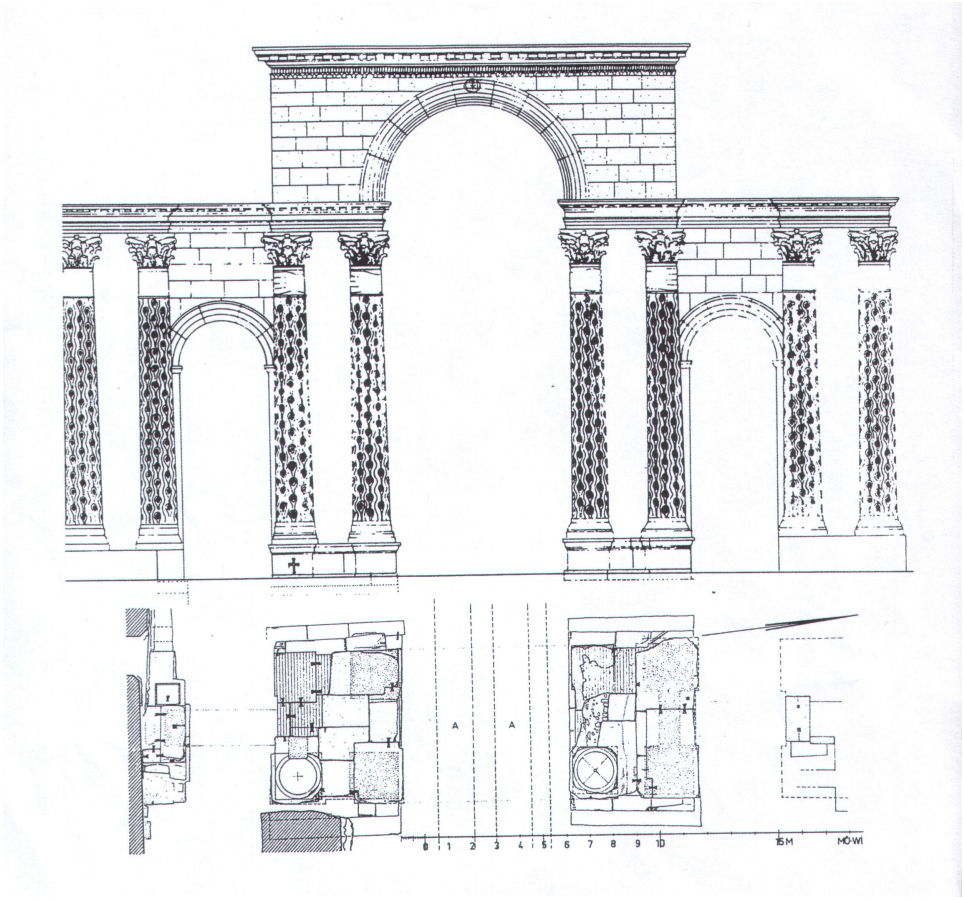
Şekil B.76 : Theodosius Takı'nın kuzeydeki dış kaidesi

Şekil B.77 : Theodosius Zafer Takı'nın güneydeki dış kaidesi

Şekil B.78 : Theodosius Takı'nın planı

Şekil B.79 : Naumann'ın Theodosius Takı restitüsyonu

Şekil B.80 : Theodosius Takı güneydeki iç kaide

Şekil B.81 : Theodosius Takı kuzeydeki iç kaide

Şekil B.82 : Theodosius Takı güneydeki iç kaide

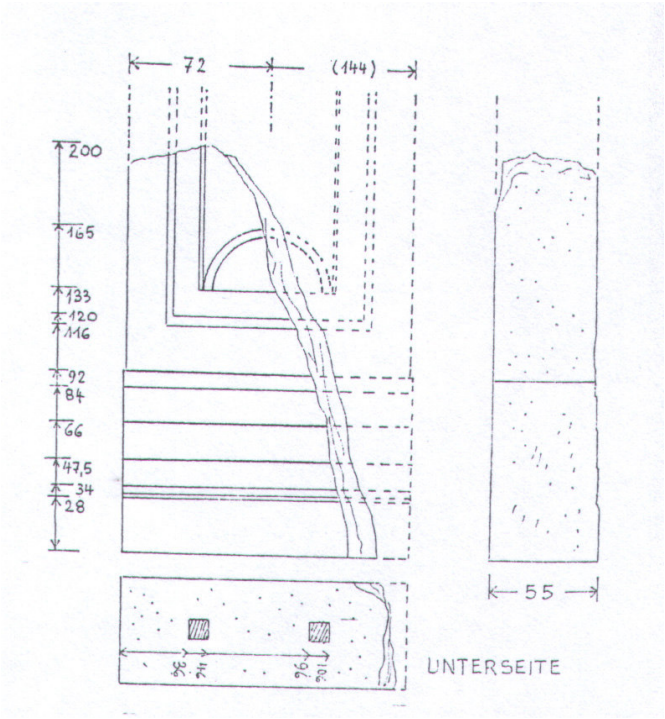
Şekil B.83 : Yerebatan Sarayı'ndaki sütun

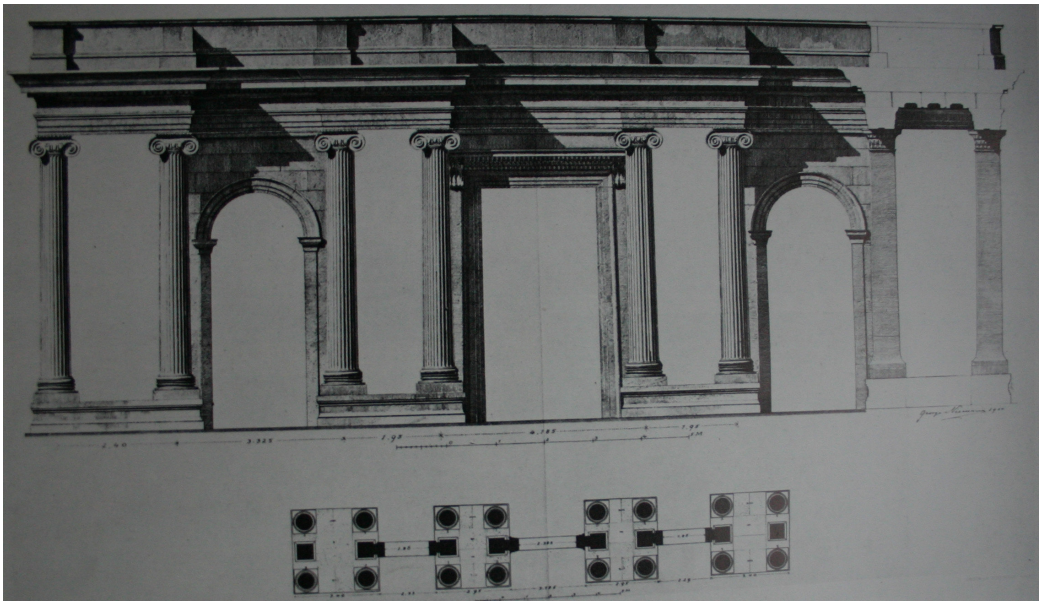
Şekil B.84 : Theodosius Takı tavan süslemesi

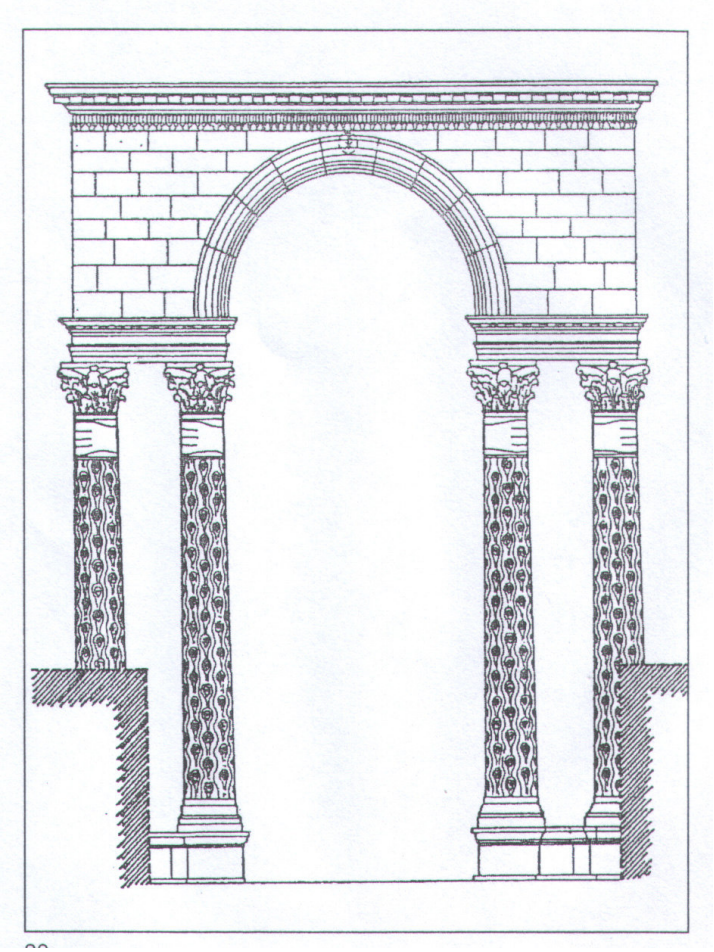
Şekil B.85 : Theodosius Takı'na ait pilastır

Şekil B.86 : Theodosius Takı'na ait pilastırın ölçümü

Şekil B.87 : Niemann'a göre Efes liman kapısı

Şekil B.88: Naumann'ın 558 depreminden sonraki Theodosius Takı restitüsyonu

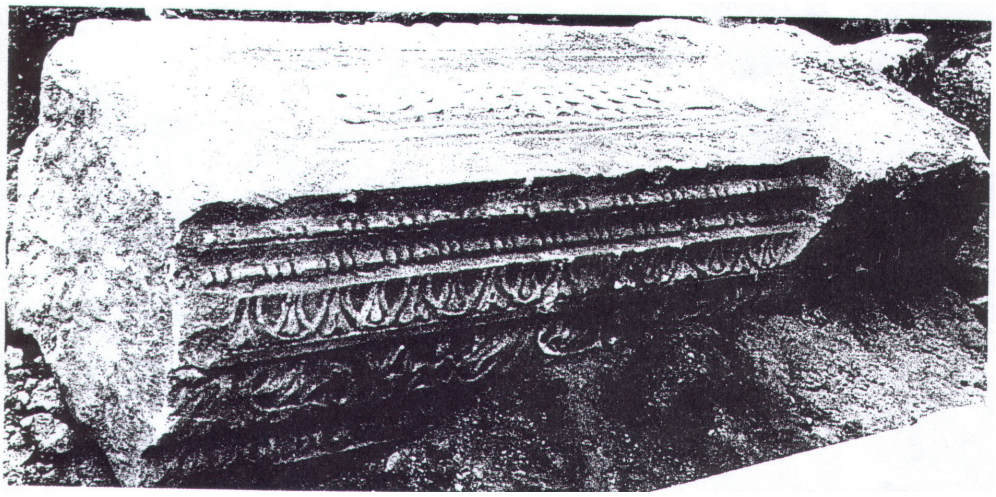
Şekil B.89: Theodosius Takı buluntuları

Şekil B.90 : Theodosius Takı buluntuları

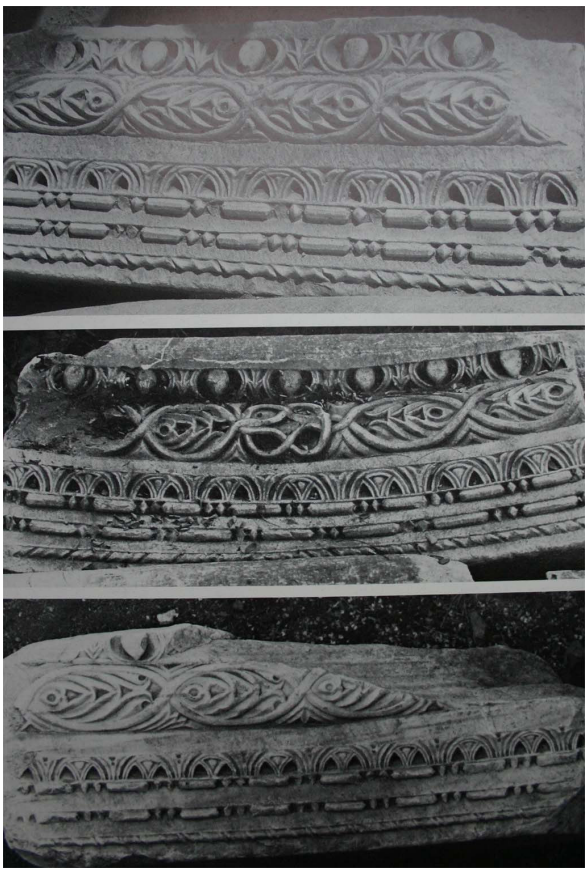

Şekil B.91 : Theodosius Zafer Takı'nın güneydeki dış kaidesi

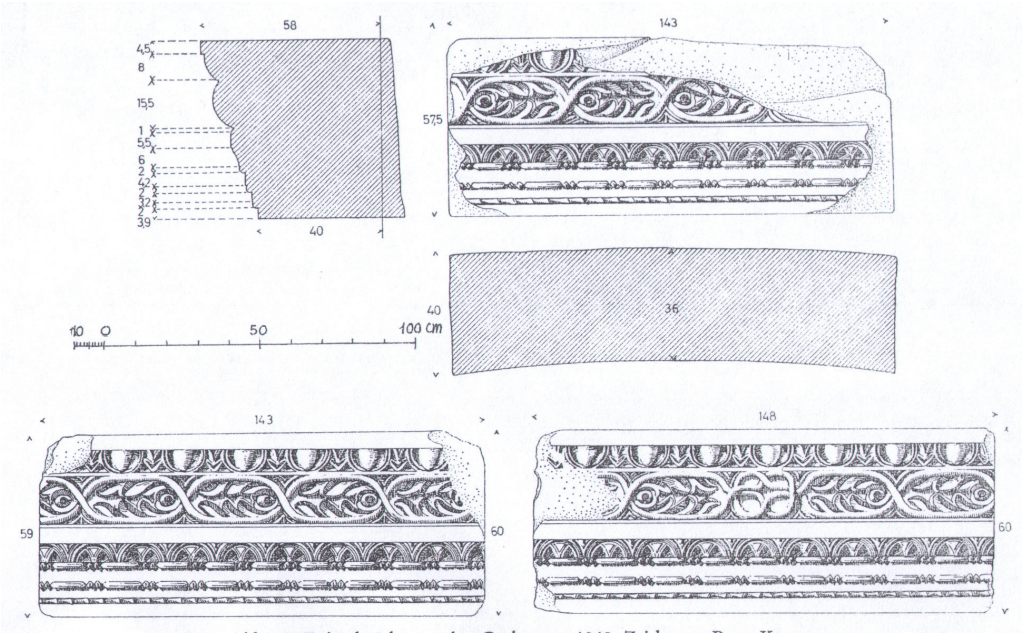
Şekil B.92 : Beyazıd Cami'nin önünde bulunan arşitrav

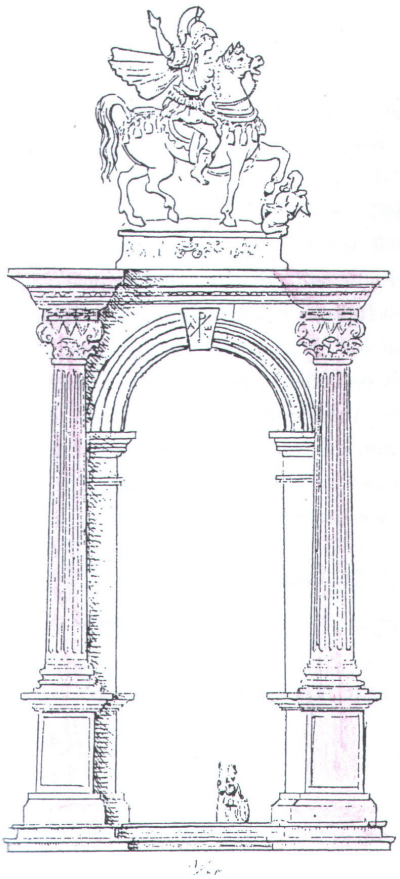
Şekil B.93 : Üniversite kütüphanesi alanında bulunan arşitrav parçaları

Şekil B.94 : Üniversite kütüphanesi alanında bulunan arşitrav parçaları

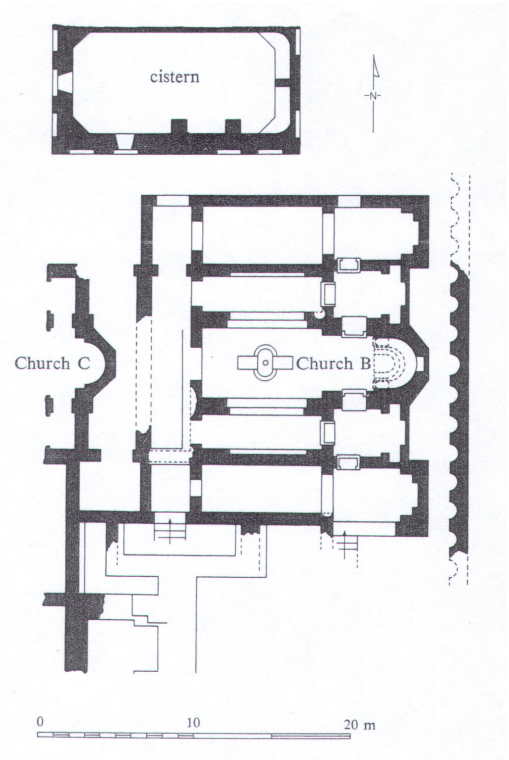

Şekil B.95 : Üniversite kütüphanesi alanında bulunan arşitrav parçaları

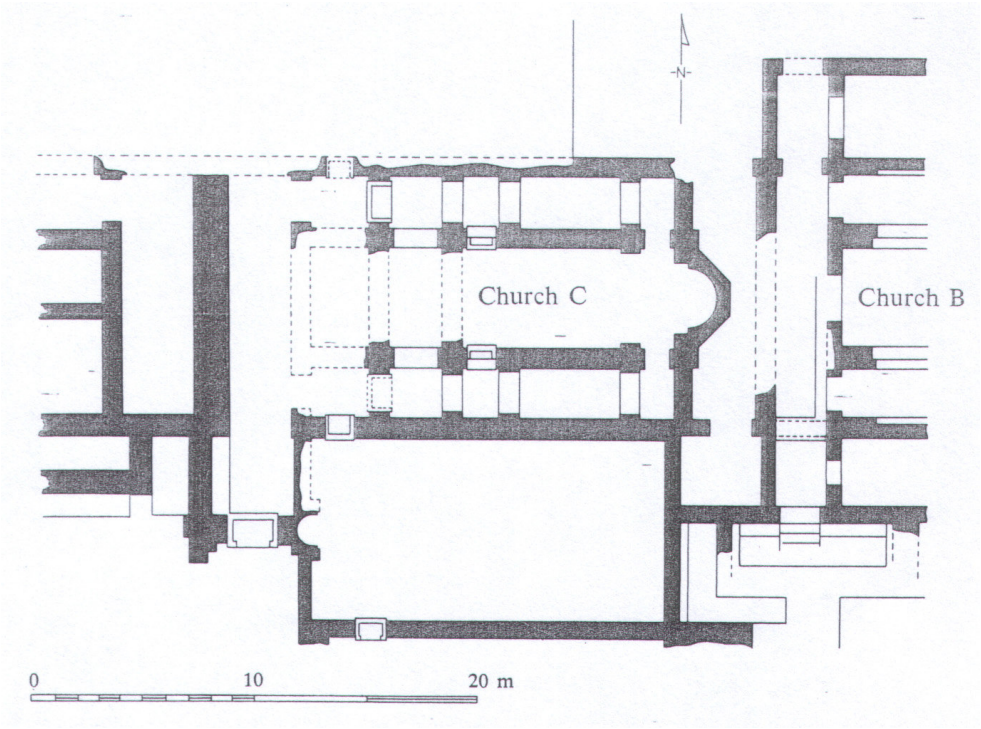
Şekil B.96 : Dethier'in çizimi

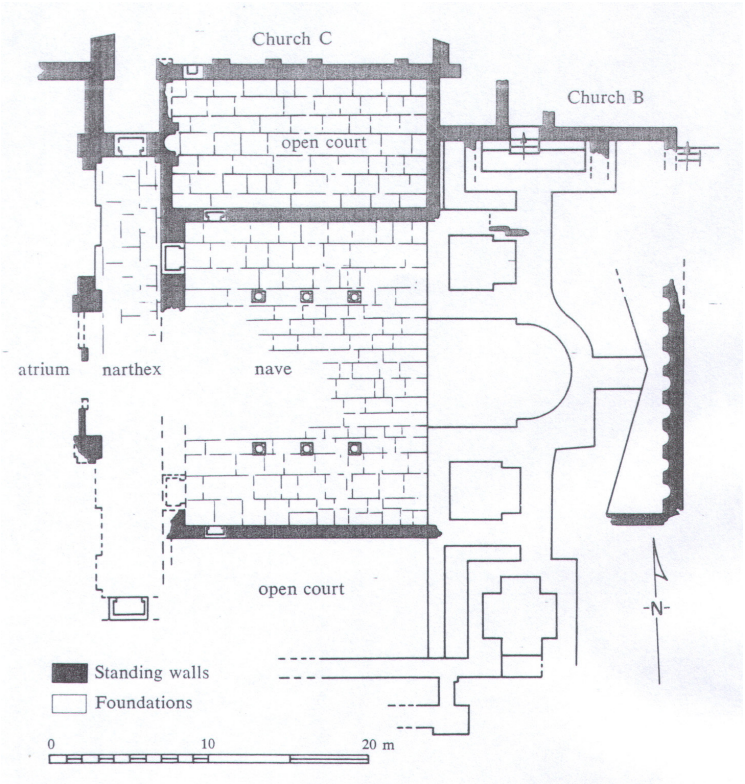

Şekil B.97: Iustinianus (?) atlı heykeli

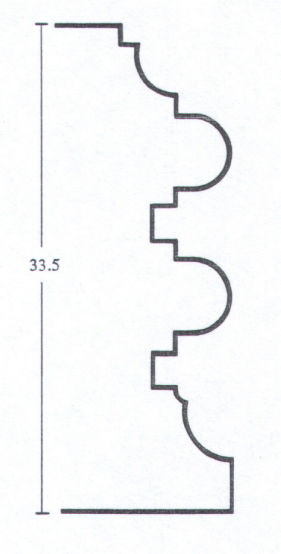

Şekil B.98 : B Kilisesi'nin planı

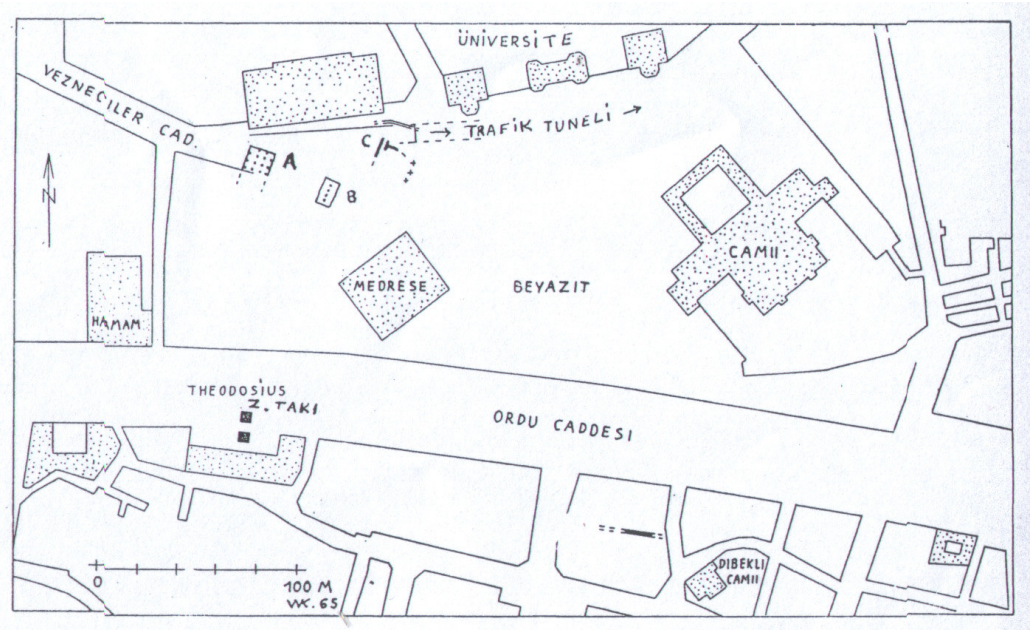

Şekil B.99 : C Kilisesi'nin planı

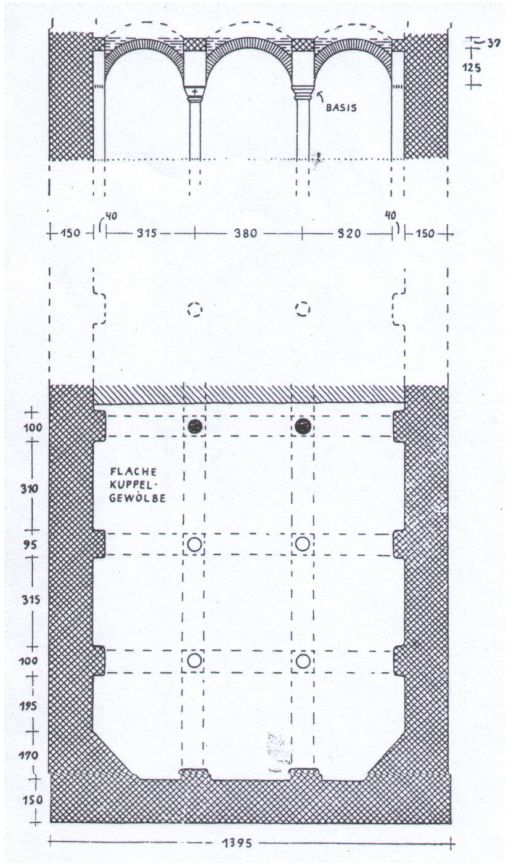

Şekil B.100 : A Bazilikası'nın planı

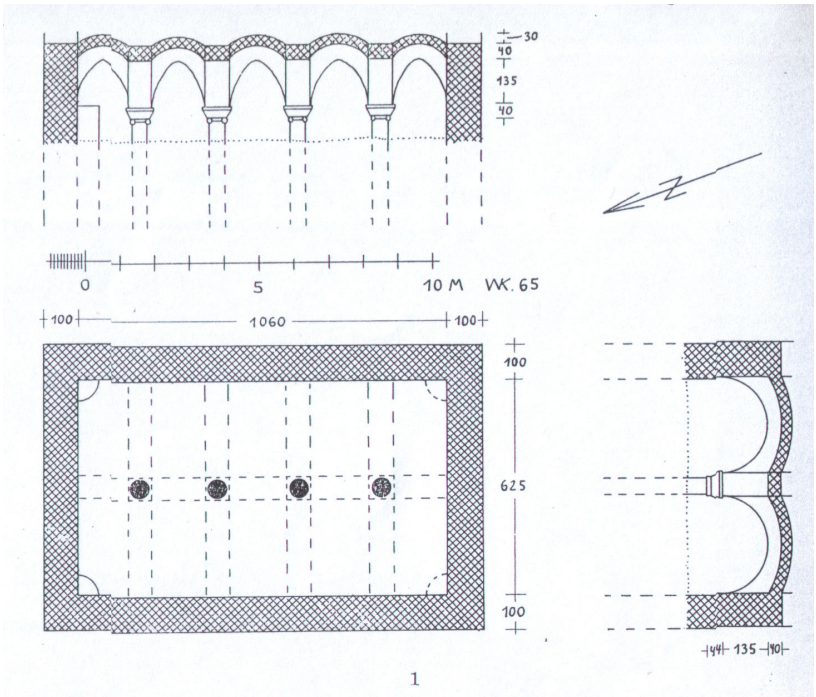

Şekil B.101 : A Bazilikası ambo tabanı profili

Şekil B.102 : Beyazıt'ta üniversite önünde bulunan sarnıçlar

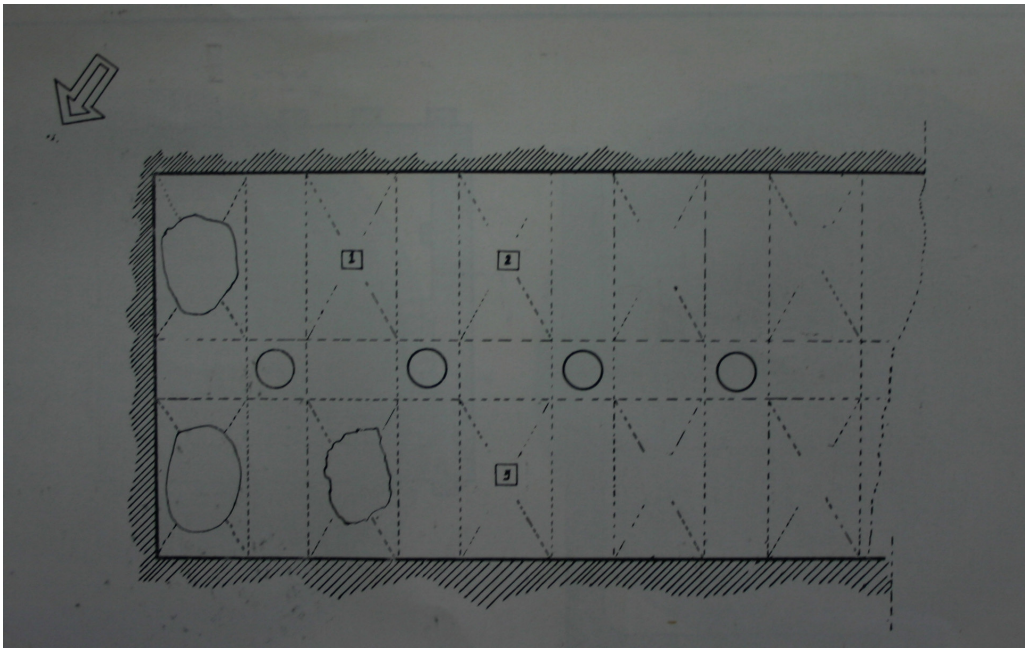

Şekil B.103 : Sarnıç A

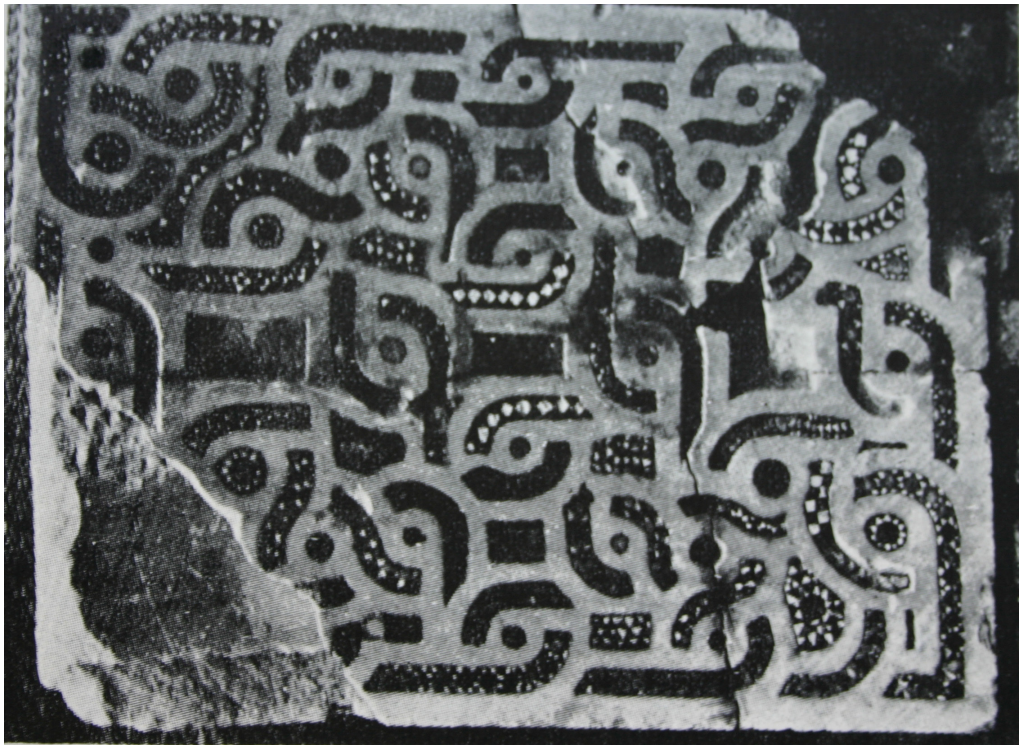

Şekil B.104 : Sarnıç B

Şekil B.105 : Sarnıç A

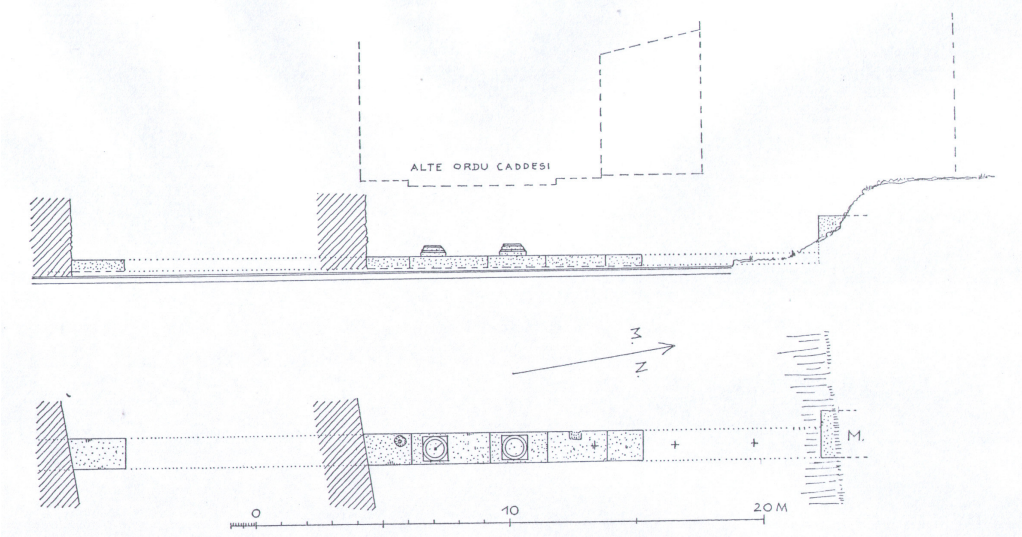
Şekil B.106 : Sarnıç B

Şekil B.107 : Sarnıç C'de bulunan mozaik

Şekil B.108 : Sarnıç D

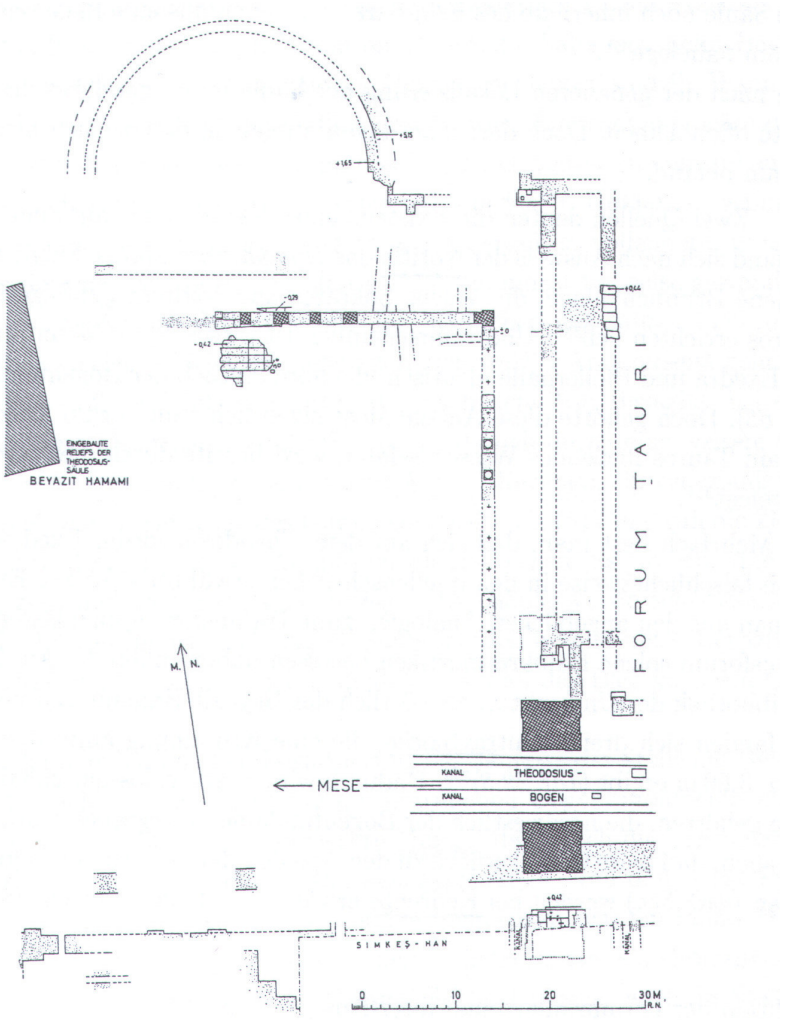

Şekil B.109 : Ordu Caddesi'nin altındaki 1957-58 yılı buluntuları

Şekil B.110 : Ordu Caddesi'nin kuzeyindeki mermer blok

Şekil B.111 : Ordu Caddesi'nin kuzeyindeki mermer blok

Şekil B.112 : Naumann'ın ortaya çıkardığı stilobat, sütunlu salon ve eksedra

Şekil B.113 : Mermer blok ve sütun kaideleri

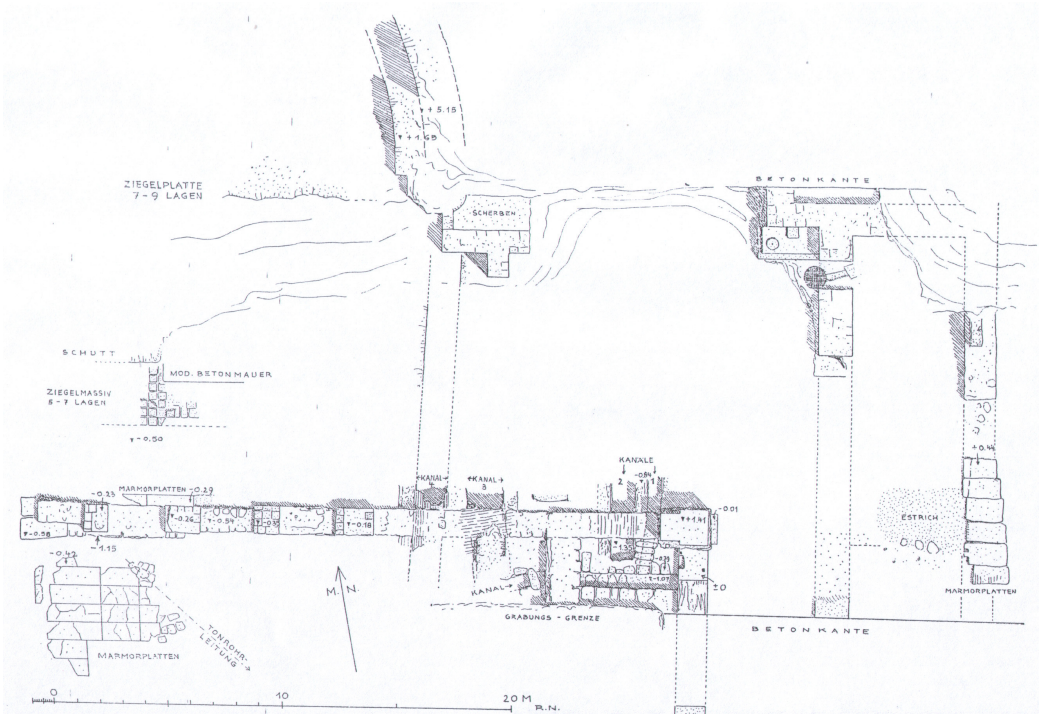
Şekil B.114 : Salonun arka duvarı

Şekil B.115: Naumann'ın ortaya çıkardığı Ordu Caddesi'nin kuzeydeki su kanalları

Şekil B.116: Ordu Caddesi'nin kuzeydeki su kanalı

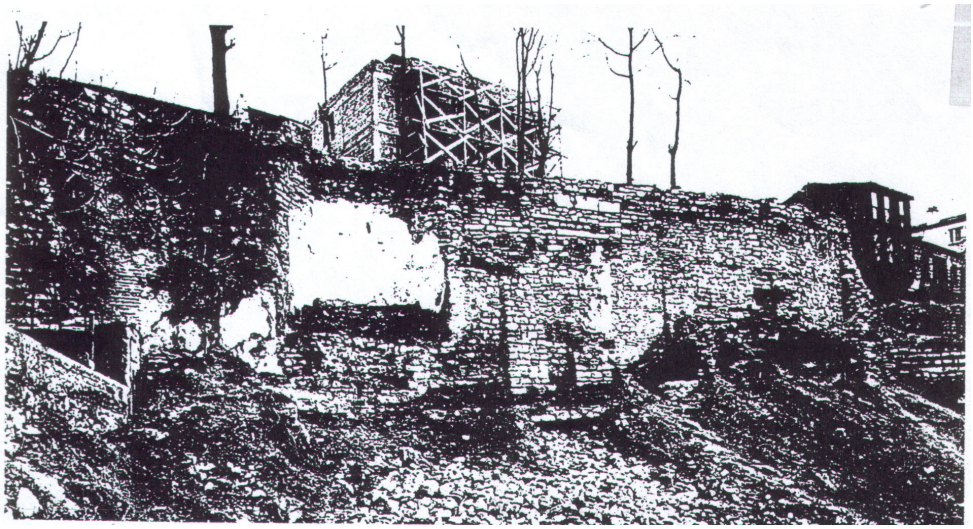

Şekil B.117 : Ordu Caddesi'nin kuzeyindeki yapı kalıntıları

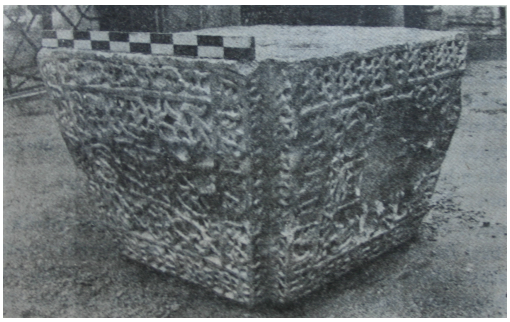
Şekil B.118 : Ordu Caddesi'nin kuzeyindeki eksedraya ait duvar kalıntıları

Şekil B.119 : Ordu Caddesi'nin kuzeyindeki stilobat ve mermer blok

Şekil B.120: Forumun güneyinde teraslama sistemine ait olduğu düşünülen duvar

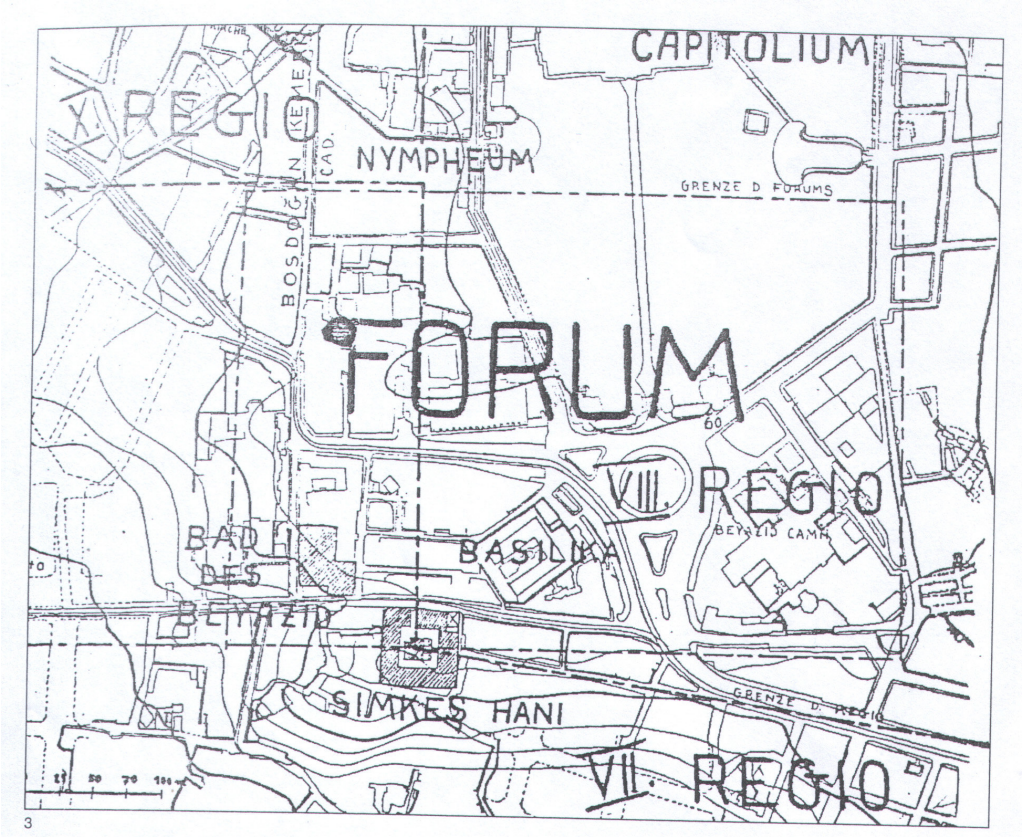
Şekil B.121: Sütun başlığı (Envanter no. 4935)

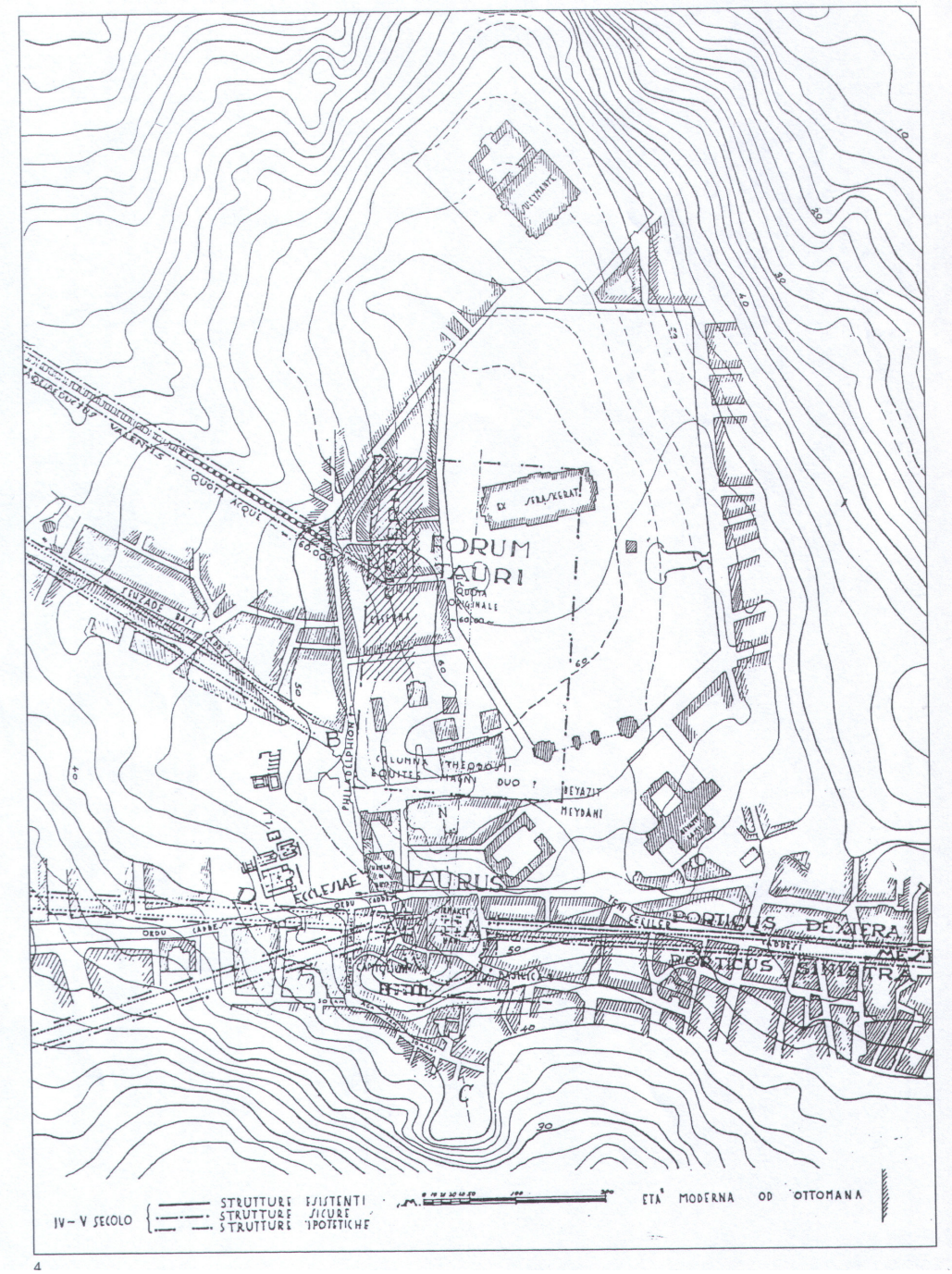
Şekil B.122: Sütun başlığı (Envanter no. 4936)

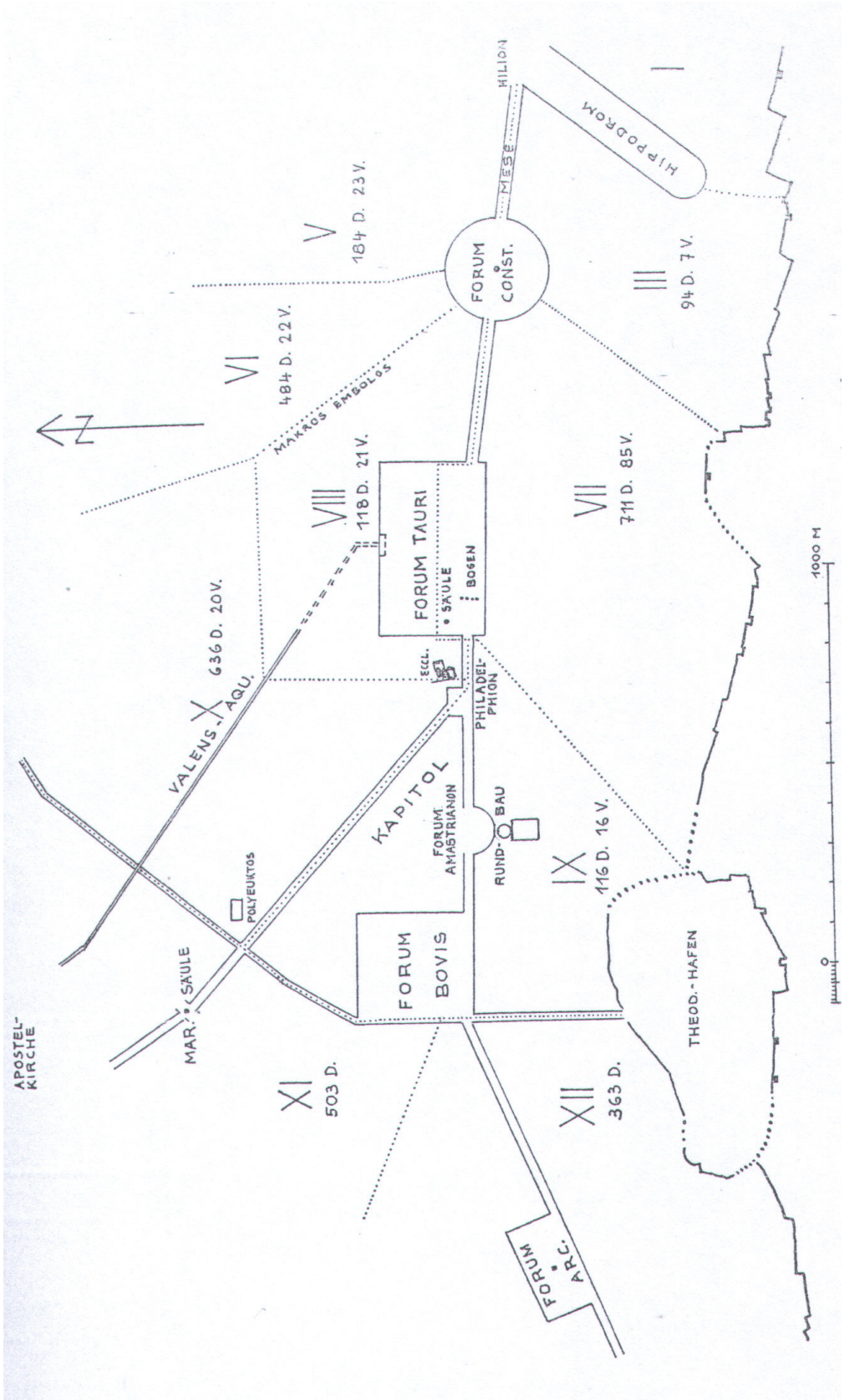
Şekil B.123 : İmparator portresi

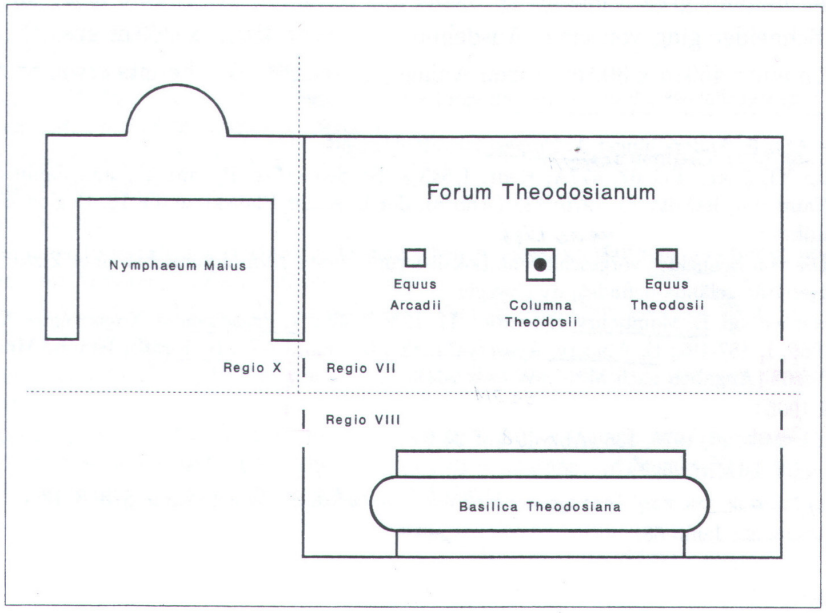

Şekil C.1 : Schneider'in restitüsyonu

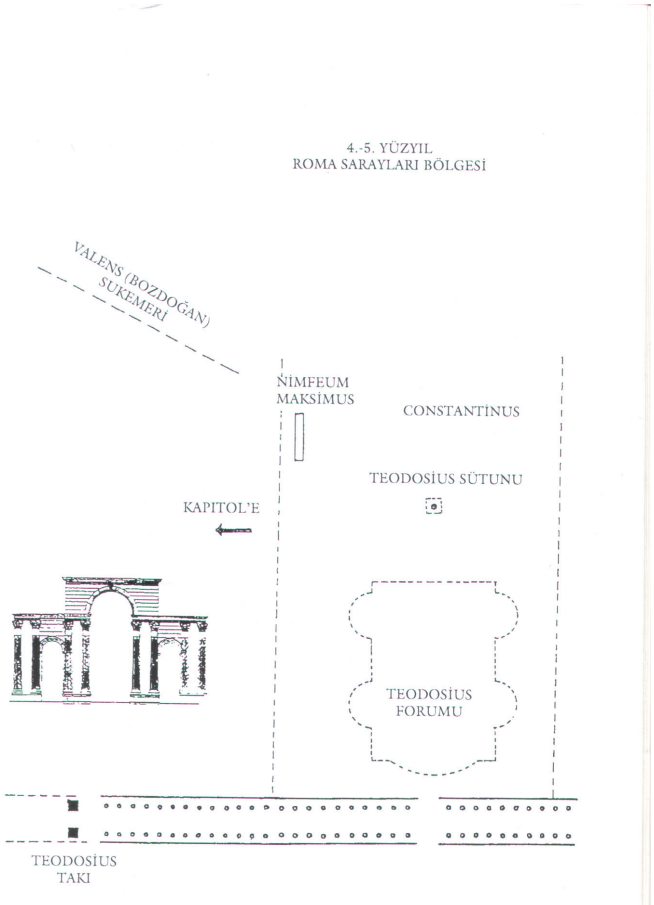

Şekil C.2 : Verzone'nin restitüsyonu

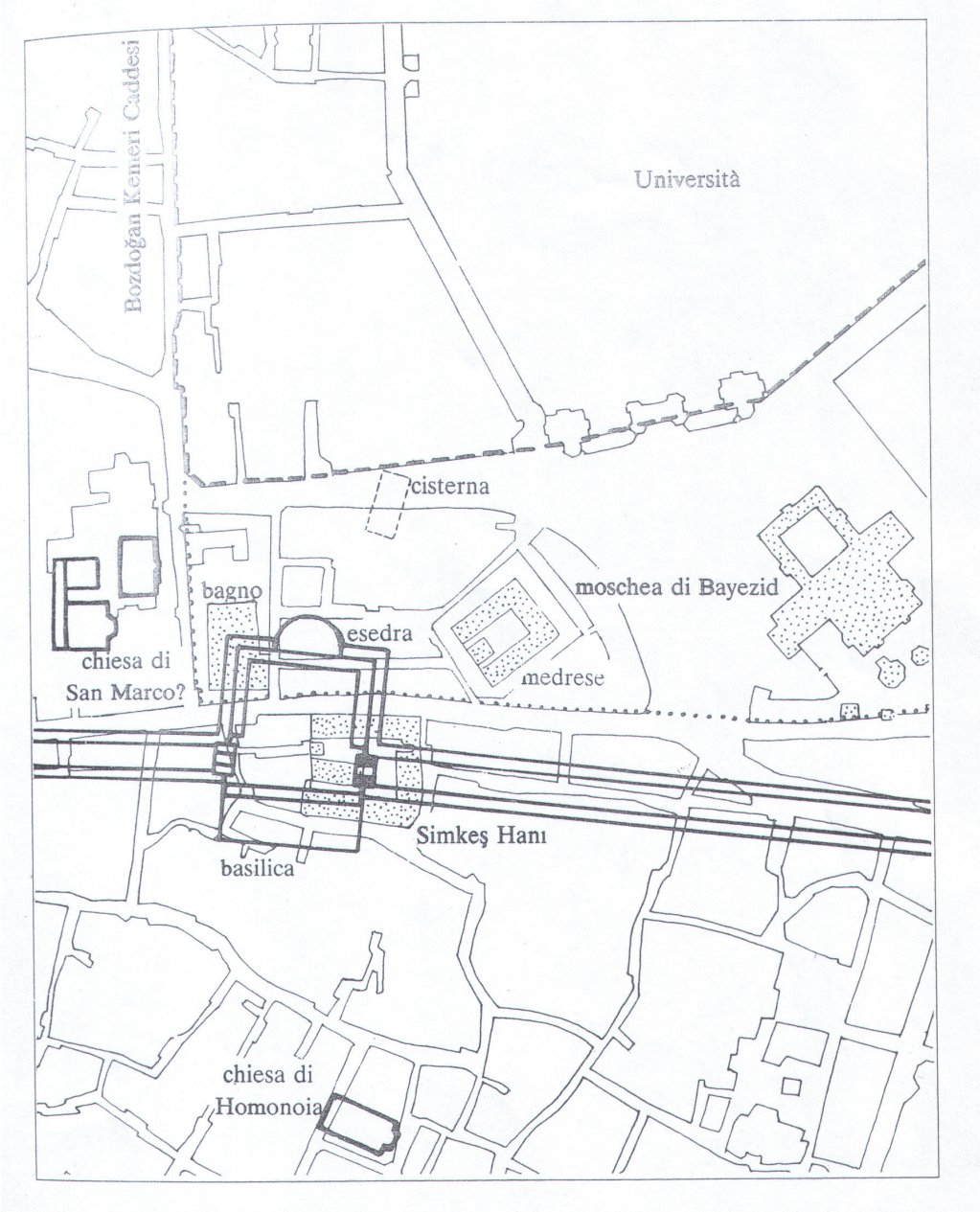

Şekil C.3 : Naumann'ın restitüsyonu

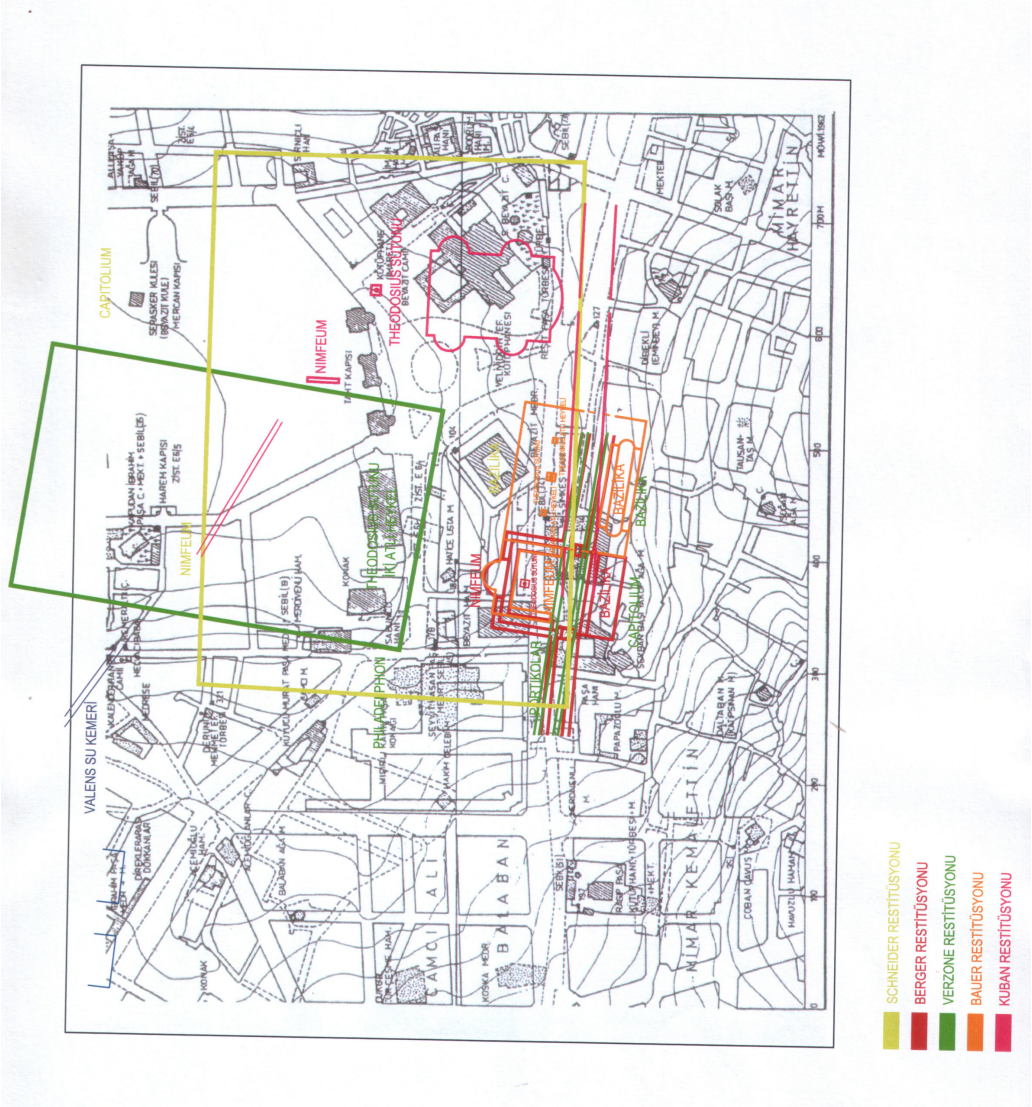

Şekil C.4 : Bauer'in restitüsyonu

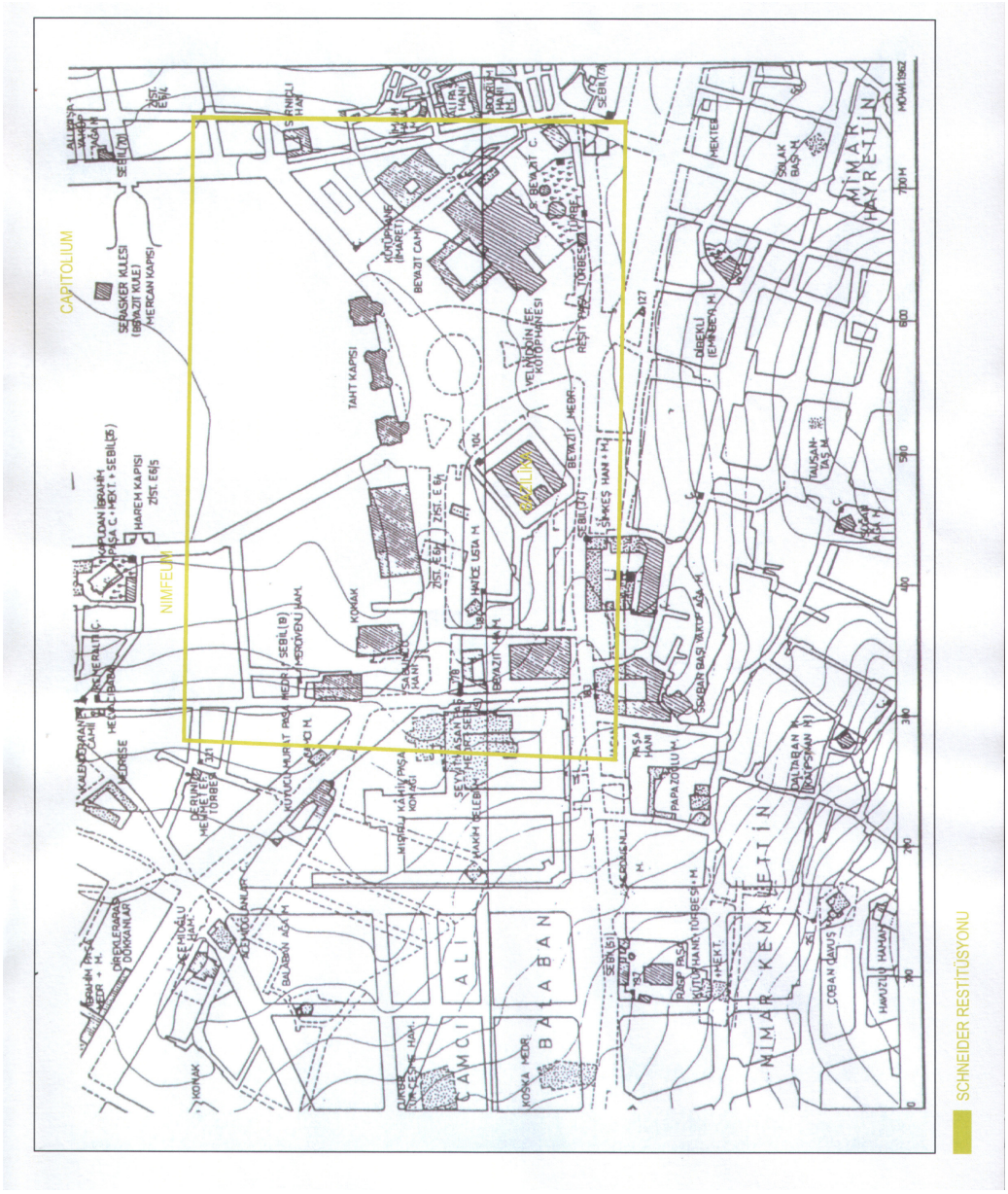

Şekil C.5 : Kuban'ın restitüsyonu

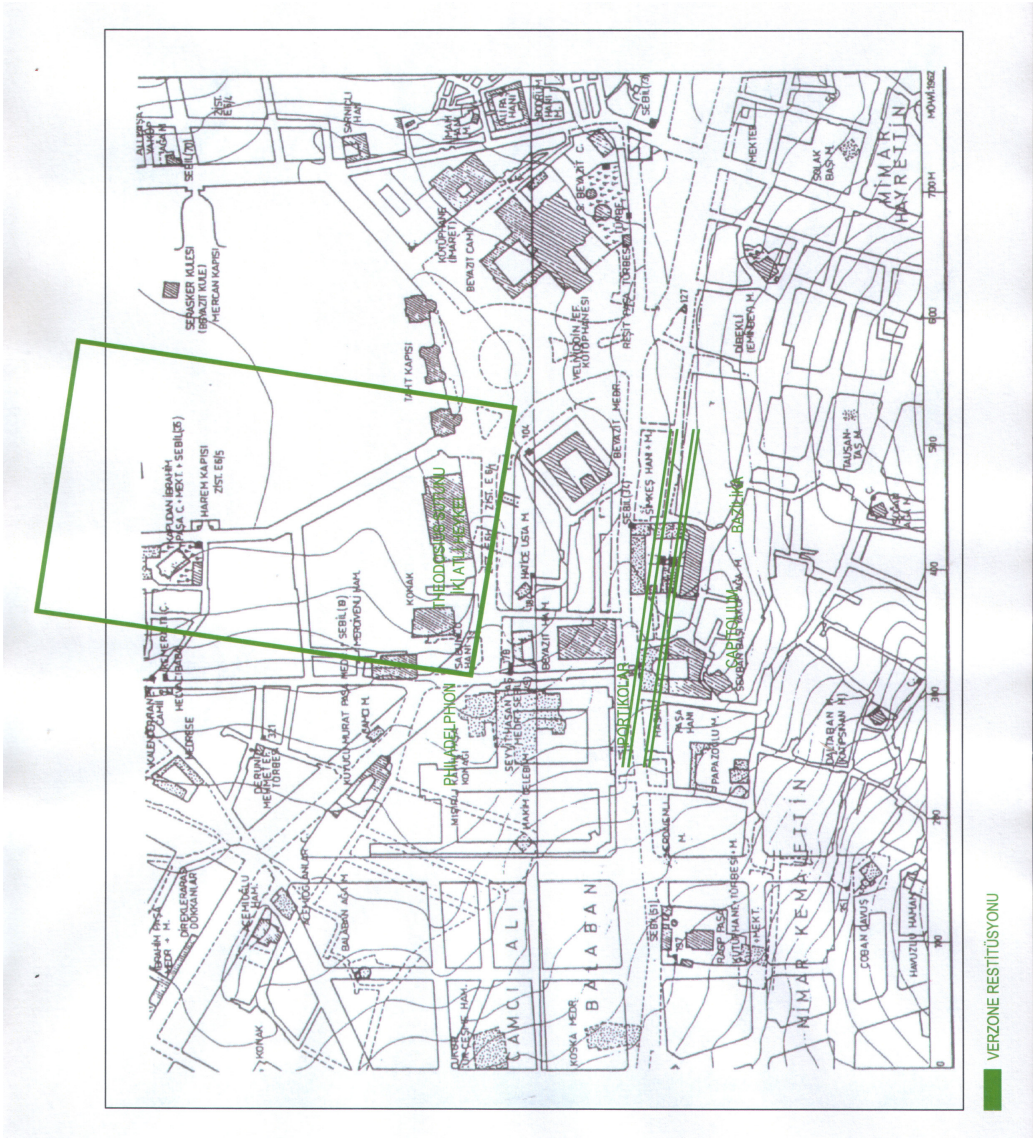

Şekil C.6 : Berger'in restitüsyonu

Şekil C.7 : Theodosius Forumu restitüsyonları

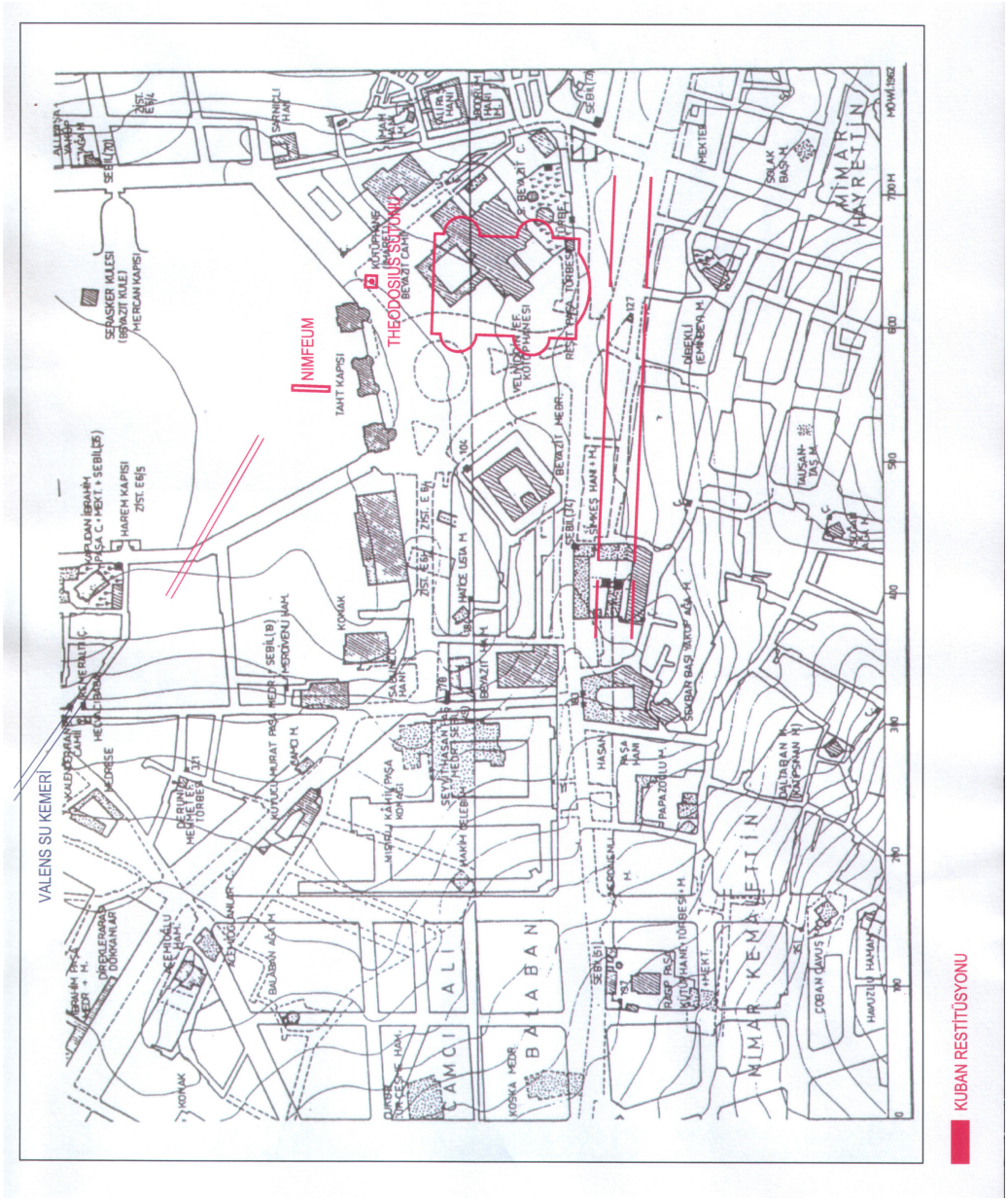

Şekil C.8 : Schneider'in restitüsyonu

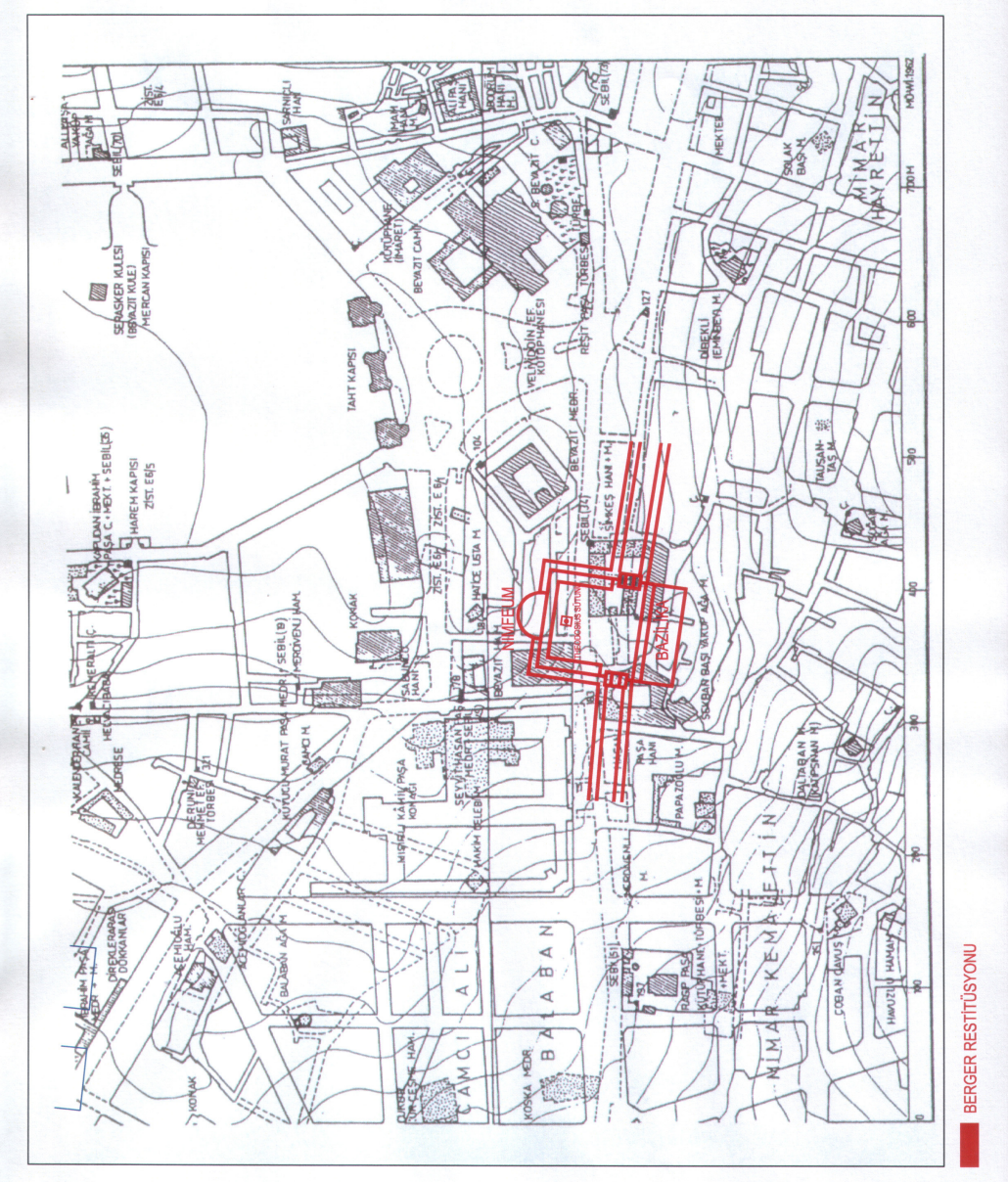

Şekil C.9 : Verzone'nin restitüsyonu

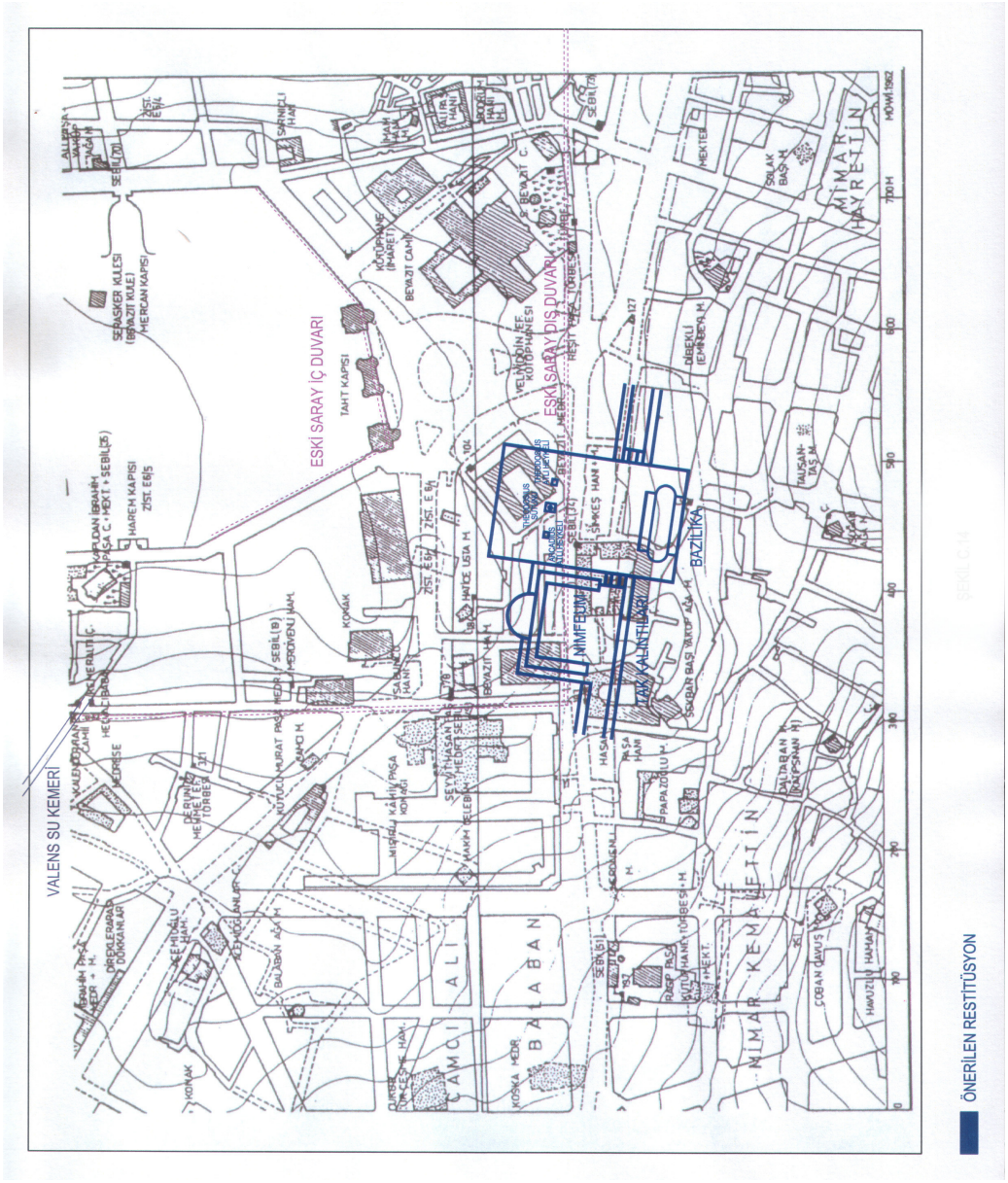

Şekil C.10 : Bauer'in restitüsyonu

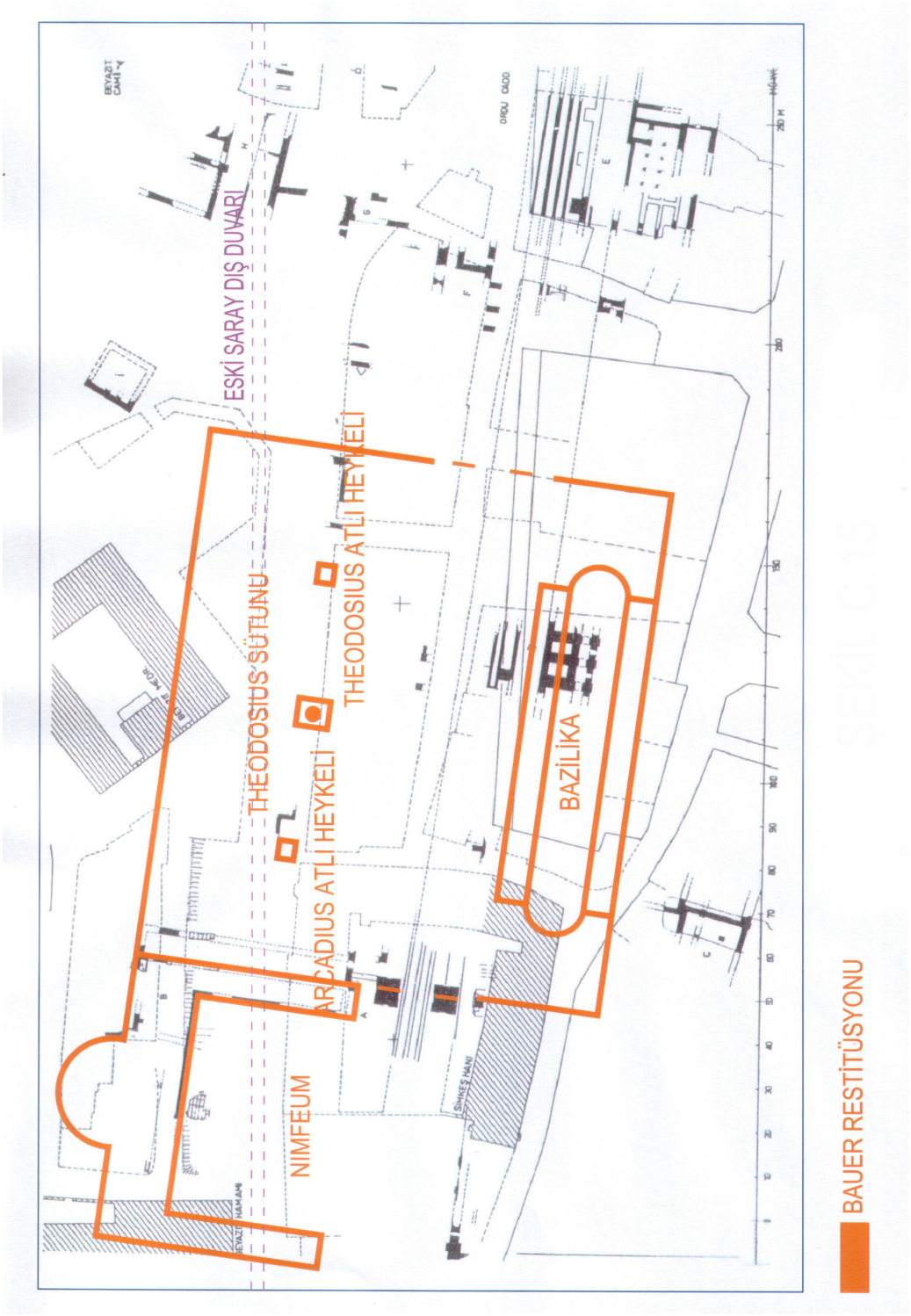

Şekil C.11 : Kuban'ın restitüsyonu

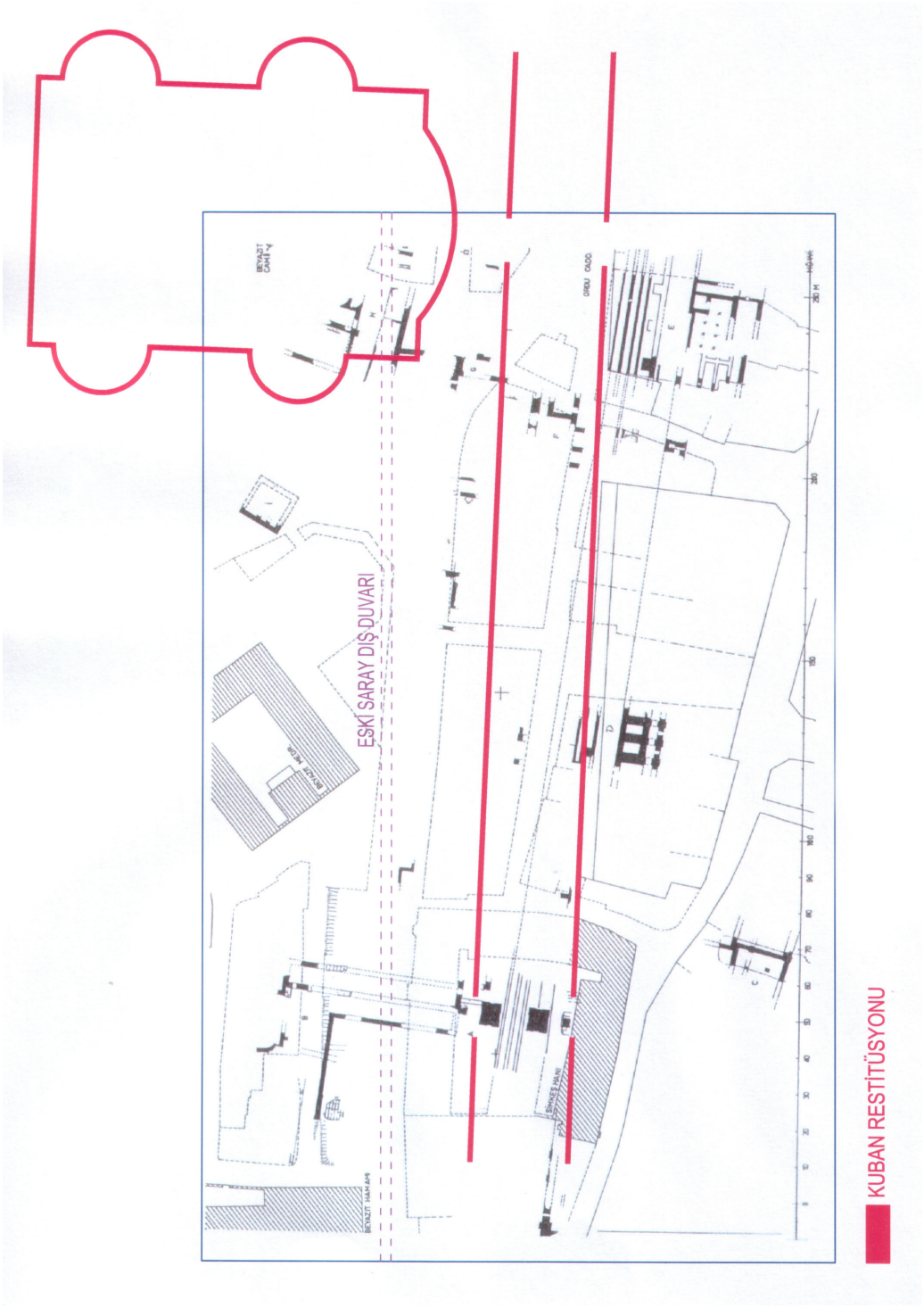

Şekil C.12 : Berger'in restitüsyonu

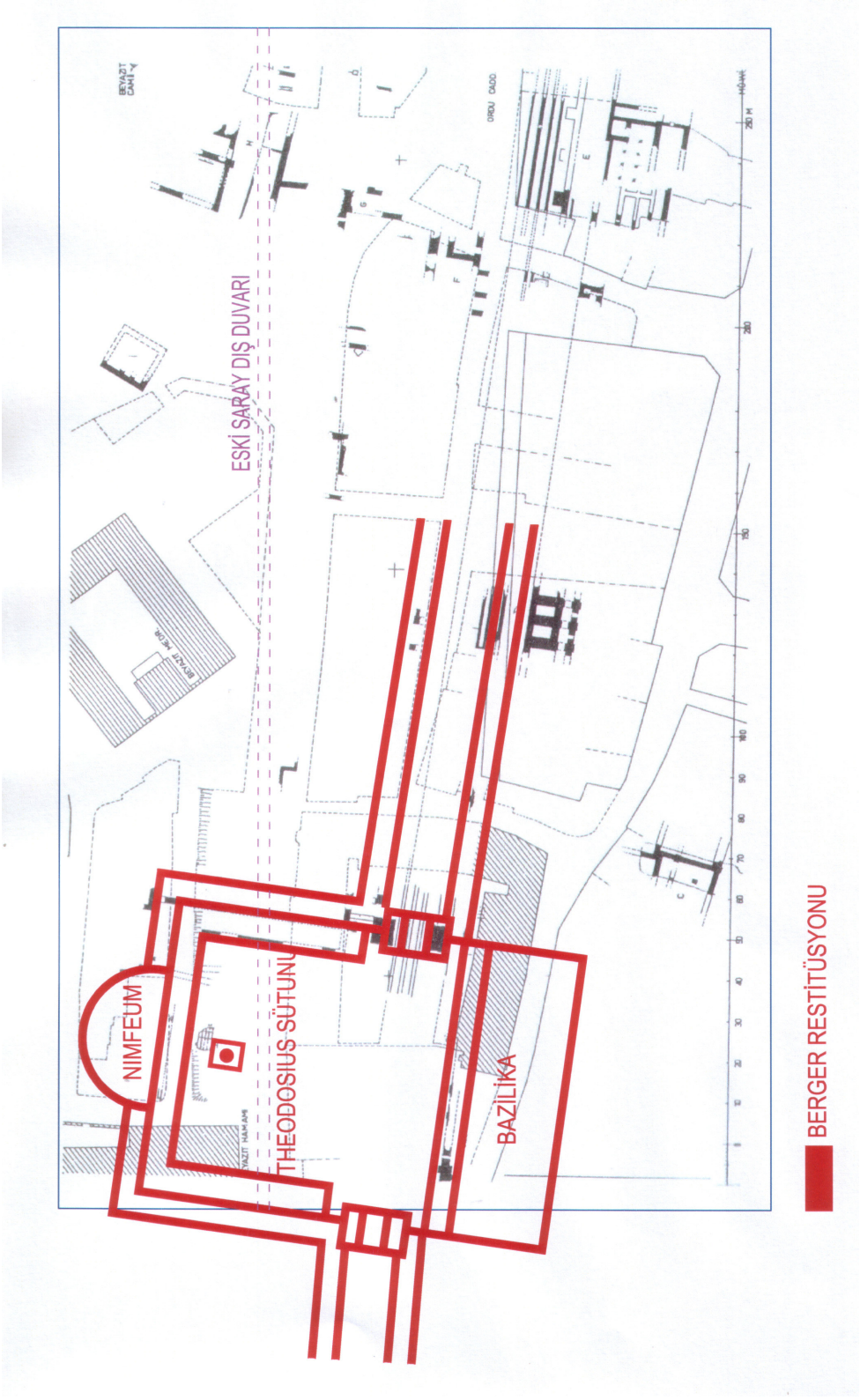

Şekil C.13 : Önerilen restitüsyon

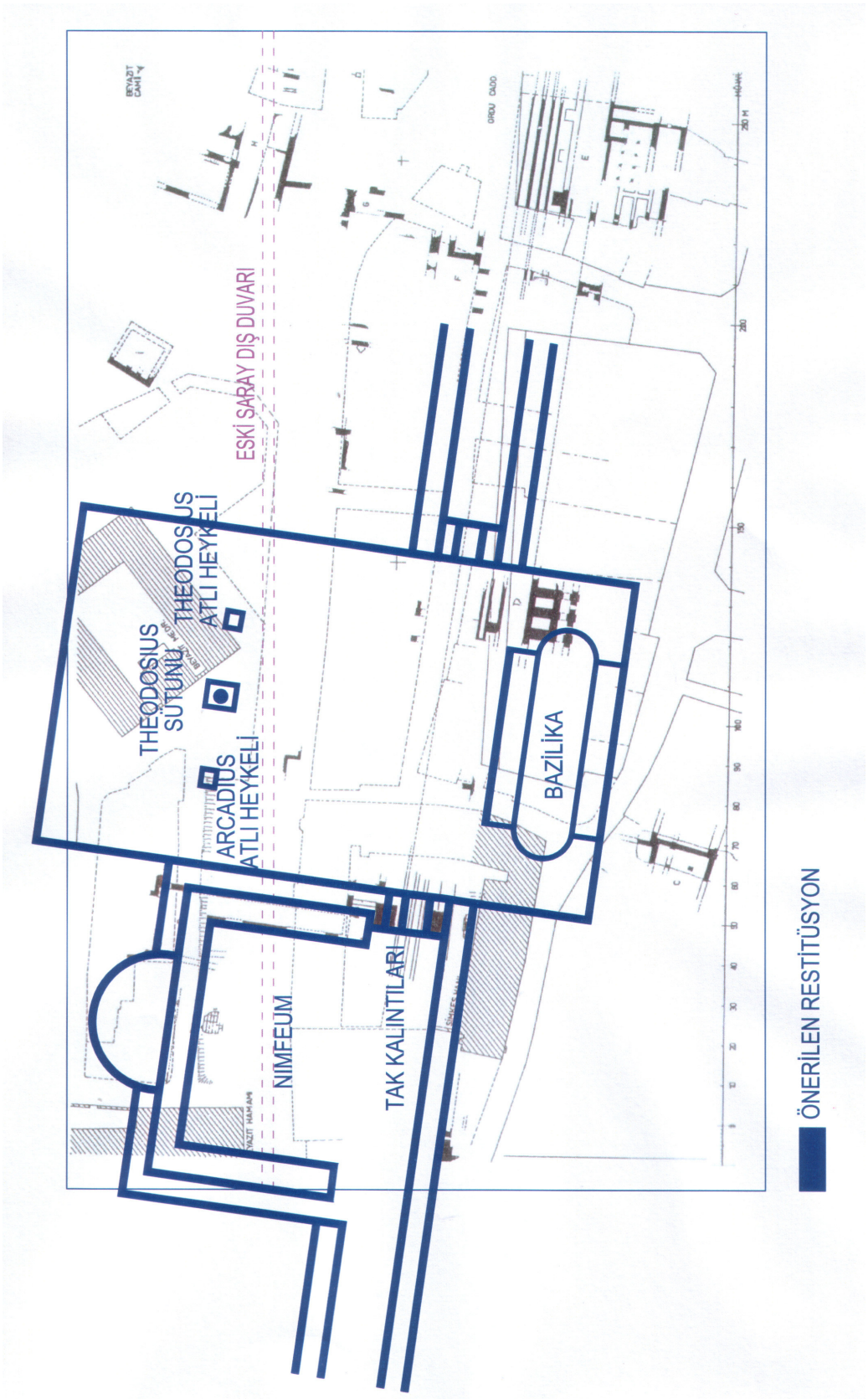

Şekil C.14 : Bauer'in restitüsyonu

Şekil C.15 : Kuban'ın restitüsyonu

Şekil C.16 : Berger'in restitüsyonu

Şekil C.17 : Önerilen restitüsyon

ÖZGEÇMİŞ

Özlem Ersin, 1981 yılında İstanbul'da doğmuştur. Orta öğrenimini İstanbul Lisesi'nde tamamladıktan sonra 2000 yılında İ.T.Ü Mimarlık Bölümü'ne girdi. 2005 yılındaki mezuniyetinin ardından aynı yıl İ.T.Ü Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Tarihi Yüksek Lisans Programı'na başlamıştır. İki yıl özel şirketlerde proje mimarı olarak çalışmıştır.